നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

മജ്ഝിമനികായേ

മജ്ഝിമപണ്ണാസടീകാ

൧. ഗഹപതിവഗ്ഗോ

൧. കന്ദരകസുത്തവണ്ണനാ

൧. **ആരാമപോക്ഖരണീആദീസൂ**തി ആരാമപോക്ഖരണീഉയ്യാനചേതിയട്ഠാനാദീസു. **ഉസ്സന്നാ**തി ബഹുലാ. അസോകകണികാരകോവിളാരകുമ്ഭീരാജരുക്ഖേഹി സമ്മിസ്സതായ തം ചമ്പകവനം **നീലാദിപഞ്ചവണ്ണകുസുമപടിമണ്ഡിത**ന്തി ദട്ഠബ്ബം, ന ചമ്പകരുക്ഖാനംയേവ നീലാദിപഞ്ചവണ്ണകുസുമതായാതി വദന്തി. **ഭഗവാ കുസുമഗന്ധസുഗന്ധേ ചമ്പകവനേ വിഹരതീ**തി ഇമിനാ ന മാപനകാലേ ഏവ തസ്മിം നഗരേ ചമ്പകരുക്ഖാ ഉസ്സന്നാ, അഥ ഖോ അപരഭാഗേപീതി ദസ്സേതി. ''പഞ്ചസതമത്തേഹി അഡ്ഢതേളസേഹീ''തി ഏവം **അദസ്സിതപരിച്ഛേദേന**. ഹത്ഥിനോ ചാരേതി സിക്ഖാപേതീതി ഹത്ഥാചരിയോ ഹത്ഥീനം സിക്ഖാപകോ, തസ്സ പുത്തോതി ആഹ **''ഹത്ഥാചരിയസ്സ പുത്തോ''**തി. തദാ ഭഗവാ തേസം പസാദജനനത്ഥം അത്തനോ ബുദ്ധാനുഭാവം അനിഗുഹിത്വാവ നിസിന്നോതി ദസ്സേന്തോ **''ഛബ്ബണ്ണാനം ഘനബുദ്ധരസ്മീന''**ന്തിആദിമാഹ. **ഭഗവതോ ചേവ ഗാരവേനാ**തി ഭഗവതോ ഗരുഭാവേന, ഭഗവതി ഗാരവേനാതി വാ പാഠോ.

നിച്ചം ന ഹോതീതി അഭിണ്ഹം ന ഹോതി, കദാചിദേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. അഭിണ്ഹനിച്ചതാ ഹി ഇധ അധിപ്പേതാ, ന കൂടട്ഠനിച്ചതാ. ലോകേ കിഞ്ചി വിമ്ഹയാവഹം ദിസ്വാ ഹത്ഥവികാരമ്പി കരോന്തി, അങ്ഗുലിം വാ ഫോടയന്തി, തം സന്ധായ വുത്തം **''അച്ഛരം പഹരിതും യുത്ത''**ന്തി. **അഭൂതപുബ്ബം ഭൂത**ന്തി അയം നിരുത്തിനയോ യേഭുയ്യേന ഉപാദായ രുള്ഹീവസേന വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി പാളിയം ''യേപി തേ, ഭോ ഗോതമ, അഹേസും അതീതമദ്ധാന''ന്തിആദി വുത്തം, കിഞ്ചി അകത്തബ്ബമ്പി കരിയമാനം ദുക്കരഭാവേന വിമ്ഹയാവഹം ഹോതി, തഥാ കിഞ്ചി കത്തബ്ബം, പുരിമം ഗരഹച്ഛരിയം, പച്ഛിമം പസംസച്ഛരിയം, തദുഭയം സുത്തപദസോ ദസ്സേതും **''തഥാ''**തിആദി വുത്തം.

സമ്മാ പടിപാദിതോതി സമ്മാപടിപദായം ഠപിതോ. ഏസാ പടിപദാ പരമാതി **ഏതപരമം,** ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോയം യഥാ ''വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ''തി (അം॰ നി॰ ൪.൭൦). അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ പടിപദായ തുമ്ഹേഹി പടിപാദിതോ, അതീതേപി കാലേ ബുദ്ധാ ഏതപരമംയേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സമ്മാ പടിപാദേസും, അനാഗതേപി കാലേ ഏതപരമംയേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സമ്മാ പടിപാദേസ്സന്തീതി പരിബ്ബാജകോ നയഗ്ഗാഹേന ദിട്ഠേന അദിട്ഠം അനുമിനന്തോ സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധാനം സാസനേ സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിം മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ

സമസമം കത്വാ ദസ്സേതി, ഏവം ദസ്സേന്തോ ച തേസം സുധമ്മതഞ്ച തഥാ ദസ്സേതി ഏവാതി വേദിതബ്ബോ, ബുദ്ധസുബുദ്ധതാ പന നേസം സരൂപേനേവ ദസ്സിതാതി. **ന ഇതോ ഭിയ്യോ**തി ഇമിനാ പാളിയം ഏതപരമംയേവാതി അവധാരണേന നിവത്തിതം ദസ്സേതി സീലപദട്ഠാനത്താ സമാധിസ്സ, സമാധിപദട്ഠാനത്താ ച പഞ്ഞായ സീലേപി ച അഭിസമാചാരികപുബ്ബകത്താ ആദിബ്രഹ്മചരിയകസ്സ വുത്തം **"ആഭിസമാചാരികവത്തം ആദിം കത്വാ"**തി.

൨. പുച്ഛാനുസന്ധിആദീസു അനന്തോഗധത്താ **"പാടിഏക്കോ അനുസന്ധീ"**തി വത്വാ തമേവത്ഥം പാകടം കാതും **"ഭഗവാ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. **ഉപസന്തകാരണ**ന്തി ഉപസന്തഭാവകാരണം. തഞ്ഹി അരിയാനംയേവ വിസയോ, തത്ഥാപി ച ബുദ്ധാനം ഏവ അനവസേസതോ വിസയോതി ഇമമത്ഥം ബ്യതിരേകതോ അന്വയതോ ച ദസ്സേതും **ന ഹി ത**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഞാതത്ഥചരിയാ കാകജാതകാദിവസേന വേദിതബ്ബാ, ലോകത്ഥചരിയാ തംതംപാരമിപൂരണവസേന, ബുദ്ധത്ഥചരിയാ മഹാബോധിജാതകാദിവസേന. **അച്ഛരിയം ഭോ ഗോതമാ**തിആദിനാ കന്ദരകേന കതം പസാദപവേദനം ദസ്സേതി.

യേപി തേതിആദിനാ തേന വുത്തമത്ഥം പച്ചനുഭാസന്തേന ഭഗവതാ സമ്പടിച്ഛിതന്തി ചരിതത്താ ആഹ - **"സന്തി ഹി കന്ദരകാതി അയമ്പി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധീ"**തി . യോ ഹി കന്ദരകേന ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഉപസന്തഭാവോ കിത്തിതോ, തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോപി തേന അപുച്ഛിതോയേവ അത്തനോ അജ്ഝാസയേന ഭഗവാ **"സന്തി ഹീ"**തിആദിനാ ദേസനം ആരഭി. തേനാഹ **"ഭഗവതോ കിര ഏതദഹോസീ"** തിആദി. **കപ്പേത്വാ**തി അഞ്ഞഥാ സന്തമേവ അത്താനം അഞ്ഞഥാ വിധായ. **പകപ്പേത്വാ**തി സനിദസ്സനവസേന ഗഹേത്വാ. തേനാഹ **"കുഹകഭാവേനാ"**തിആദി. **പടിപദം പൂരയമാനാ**തി കാമം അവിസേസേന സേക്ഖാ വുച്ചന്തി, തേ പന അധിഗതമഗ്ഗവസേന "പൂരയമാനാ"തി ന വത്തബ്ബാ കിച്ചസ്സ നിട്ഠിതത്താ. മഗ്ഗോ ഹി ഏകചിത്തക്ഖണികോതി ആഹ **"ഉപരിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനായ ഉപസന്താ"**തി. **ഇതോ മുത്താ**തി മഗ്ഗേനാഗതൂപസമതോ മുത്താ. കല്യാണപുഥുജ്ജനേ സന്ധായ വദതി. തേനാഹ **"ചതൂഹി സതിപട്ഠാനേഹി ഉപസന്താ"**തി.

സതതസീലാതി അവിച്ഛിന്നസീലാ. സാതിസയോ ഹി ഏതേസം സീലസ്സ അഖണ്ഡാദിഭാവോ. സുപരിസുദ്ധസീലതാവസേന സന്തതാ വുത്തി ഏതേസന്തി **സന്തതവുത്തിനോ**തി ആഹ **"തസ്സേവ വേവചന"**ന്തി. ഏവം സീലവുത്തിവസേന "സന്തതവുത്തിനോ"തി പദസ്സ അത്ഥം വത്വാ ഇദാനി ജീവിതവുത്തിവസേന ദസ്സേന്തോ **"സന്തതജീവികാവാതി അത്ഥോ"**തി ആഹ. സാസനസ്സ ജീവിതവുത്തി സീലസന്നിസ്സിതാ ഏവാതി ആഹ **"തസ്മി"**ന്തിആദി.

നിപയതി വിസോസേതി രാഗാദിസംകിലേസം, തതോ വാ അത്താനം നിപാതീതി **നിപകോ,** പഞ്ഞവാ. തേനാഹ **"പഞ്ഞവന്തോ"**തി. **പഞ്ഞായ ഠത്വാ ജീവികാകപ്പനം** നാമ ബുദ്ധപടികുട്ഠമിച്ഛാജീവം പഹായ സമ്മാജീവേന ജീവനന്തി തം ദസ്സേന്തോ **"യഥാ ഏകച്ചോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൮) **തംസംവണ്ണനായഞ്ച** (വിസുദ്ധി॰ മഹാടീ॰ ൧.൧൮) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഠത്വിനീതപടിപദാദയോ തേസു തേസു സുത്തേസു വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. ഇതോ അഞ്ഞത്ഥ മഹാഗോപാലകസുത്താദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൪൬ ആദയോ) ലോകുത്തരസതിപട്ഠാനാ കഥിതാതി ആഹ - **"ഇധ പന**

ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ സതിപട്ഠാനാ കഥിതാ"തി, സതിപട്ഠാനസുത്തേപി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩-൩൭൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬ ആദയോ) വോമിസ്സകാവ കഥിതാതി. **ഏത്തകേനാ**തി ഏത്തകായ ദേസനായ.

൩. **കാരകഭാവ**ന്തി പടിപത്തിയം പടിപജ്ജനകഭാവം. മയമ്പി നാമ ഗിഹീ ബഹുകിച്ചാ സമാനാ കാലേന കാലം സതിപട്ഠാനേസു സുപ്പതിട്ഠിതചിത്താ വിഹരാമ, കിമങ്ഗം പന വിവേകവാസിനോതി അത്തനോ കാരകഭാവം പവേദേന്തോ ഏവം **ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച ഉക്ഖിപതി**. തേനാഹ **"അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ"**തിആദി. നാനാരമ്മണേസു അപരാപരം ഉപ്പജ്ജമാനാനം രാഗാദികിലേസാനം ഘനജടിതസങ്ഖാതാകാരേന പവത്തി കിലേസഗഹനേന ഗഹനതാ, തേനാഹ "അന്തോ ജടാ ബഹി ജടാ, ജടായ ജടിതാ പജാ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨). മനുസ്സാനം അജ്ഝാസയഗഹണേന സാഠേയ്യമ്പീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കസടസാഠേയ്യേസുപി ഏസേവ നയോ"**തി. യഥാ സപ്പിമധുഫാണിതാദീസു കചവരഭാവോ, സോ കസടോതി വുച്ചതി, ഏവം സന്താനേ അപരിസുദ്ധോ സംകിലേസഭാവോ കസടന്തി ആഹ **"അപരിസുദ്ധട്ഠേന കസടതാ"**തി. അത്തനി അസന്തഗുണസമ്ഭാവനം **കേരാടിയട്ഠോ. ജാനാതീ**തി "ഇദം അഹിതം ന സേവിതബ്ബം, ഇദം ഹിതം സേവിതബ്ബ"ന്തി വിചാരേതി ദേസേതി. വിചാരണത്ഥോപി ഹി ഹോതി ജാനാതി-സദ്ദോ യഥാ "ആയസ്മാ ജാനാതീ"തി. **സബ്ബോപി…പേ॰… അധിപ്പേതാ** "പസുപാലകാ"തിആദീസു വിയ. ഇധ അന്തര-സദ്ദോ "വിജ്ജന്തരികായാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൯) വിയ ഖണത്ഥോതി ആഹ **"യത്തകേന ഖണേനാ"**തി. **തേനാ**തി ഹത്ഥിനാ. **താനീ**തി സാഠേയ്യാദീനി.

അഥതോ കായചിത്തുജുകതാപടിപക്ഖഭൂതാവ ലോഭസഹഗതചിത്തുപ്പാദസ്സ പവത്തിആകാരവിസേസാതി താനി പവത്തിആകാരേന ദസ്സേതും **"തഥാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യസ്സാ**തി പാണഭൂതസ്സ അസ്സസ്സ വാ ഹത്ഥിനോ വാ. **ഠസ്സാമീ**തി തത്ഥേവ സപ്പടിഭയേ ഠാനേ ഗന്ത്വാ ഠസ്സാമീതി ന ഹോതി. ഇമസ്സ സാഠേയ്യതായ പാകടകരണം വഞ്ചനാധിപ്പായഭാവതോ. തഥാ ഹി ചതൂസു ഠാനേസു **"വഞ്ചേത്വാ"** ഇച്ചേവ വുത്തം, നിഗുഹന്തോ പന തത്ഥേവ ഗന്ത്വാ തിട്ഠേയ്യ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **പടിമഗ്ഗം ആരോഹിതുകാമസ്സാ**തി ആഗതമഗ്ഗമേവ നിവത്തിത്വാ ഗന്തുകാമസ്സ. ലേണ്ഡവിസ്സജ്ജനാദീസു കാലന്തരാപേക്ഖാഭാവം **"തഥാ"**തി ഇമിനാ ഉപസംഹരതി.

അന്തോജാതകാതി അത്തനോ ദാസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ജാതാ. **ധനക്കീതാ**തി ധനം ദത്വാ ദാസഭാവേന ഗഹിതാ. **കരമരാനീതാ**തി ദാസഭാവേന കരമരഗ്ഗാഹഗഹിതാ. **ദാസബ്യ**ന്തി ദാസഭാവം. **പേസ്സാ**തി അദാസാ ഏവ ഹുത്വാ വേയ്യാവച്ചകരാ. **ഇമം വിസ്സജ്ജേത്വാ**തി ഇമം അത്തനോ ഹത്ഥഗതം വിസ്സജ്ജേത്വാ. **ഇമം ഗണ്ഹന്താ**തി ഇമം തസ്സ ഹത്ഥഗതം ഗണ്ഹന്താ. സമ്മുഖതോ അഞ്ഞഥാ പരമ്മുഖകാലേ കായവാചാസമുദാചാരദസ്സനേനേവ ചിത്തസ്സ നേസം അഞ്ഞഥാ ഠിതഭാവോ നിട്ടിട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ.

൪. **അയമ്പി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധീ**തി ഏത്ഥാപി അനന്തരേ വുത്തനയേനേവ അനുസന്ധിയോജനാ വേദിതബ്ബാ. തേനേവാഹ **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി. ചതുത്ഥോ ഹിതപടിപദം പടിപന്നോതി യോജനാ. പുഗ്ഗലസീസേന പുഗ്ഗലപടിപത്തിം ദസ്സേന്തോ **"പുഗ്ഗലേ പഹായാ"**തി ആഹ.

പടിപത്തി ഹി ഇധ പഹാതബ്ബാ, ന പുഗ്ഗലാ. യഥാ അസ്സദ്ധാദിപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനേന സദ്ധിന്ദ്രിയാദിഭാവനാ ഇജ്ഝന്തി, ഏവം മിച്ഛാപടിപന്നപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനേന മിച്ഛാപടിപദാ വജ്ജിതബ്ബാതി ആഹ - **"പുരിമേ തയോ പുഗ്ഗലേ പഹായാ"**തി. **ചതുത്ഥപുഗ്ഗലസ്സാ**തി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ വുത്തചതുത്ഥപുഗ്ഗലസ്സ **ഹിതപടിപത്തിയംയേവ പടിപാദേമി** പവത്തേമീതി **ദസ്സേന്തോ. സന്താ**തി സമം വിനാസം നിരോധം പത്താതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"നിരുദ്ധാ സന്താതി വുത്താ"**തി. പുന **സന്താ**തി ഭാവനാവസേന കിലേസപരിളാഹവിഗമതോ സന്താതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"നിബ്ബുതാ"**തി. സന്താതി ആനേത്വാ യോജനാ. **സന്തോ ഹവേ**തി ഏത്ഥ സമഭാവകരേന സാധുഭാവസ്സ വിസേസപച്ചയഭൂതേന പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ അരിയാ "സന്തോ"തി വുത്താതി ആഹ - **"സന്തോ ഹവേ...പേ०... പണ്ഡിതാ"**തി.

ആഹിതോ അഹംമാനോ ഏത്ഥാതി അത്താ (അ० നി० ടീ० ൨.൪.൯൬) അത്തഭാവോ, ഇധ പന യോ പരോ ന ഹോതി, സോ അത്താ, തം **അത്താനം. പര**ന്തി അത്തതോ അഞ്ഞം. **ഛാതം വുച്ചതി തണ്ഹാ** ജിഘച്ഛാഹേതുതായ. **അന്തോ താപനകിലേസാന**ന്തി അത്തനോ സന്താനേ അത്തപരിളാഹജനനസന്തപ്പനകിലേസാനം. **ചിത്തം ആരാധേതീ**തി ചിത്തം പസാദേതി, സമ്പഹംസേതീതി അത്ഥോ. യസ്മാ പന തഥാഭൂതോ ചിത്തം സമ്പാദേന്തോ അജ്ഝാസയം ഗണ്ഹന്തോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"ചിത്തം സമ്പാദേതീ"**തിആദി.

൭. ദുക്ഖം പടിക്കൂലം ജേഗുച്ഛം ഏതസ്സാതി ദുക്ഖപടിക്കൂലോ തം **ദുക്ഖപടിക്കൂലം**. വിസേസനവിസേസിതബ്ബതാ ഹി കാമചാരാ. അട്ഠകഥായം പന ദുക്ഖസ്സ വിസേസിതബ്ബതം സന്ധായ ബാഹിരത്ഥസമാസം അനാദിയിത്വാ **"ദുക്ഖസ്സ പടിക്കൂല"**ന്തി അത്ഥോ വുത്തോ. യേന ഹി ഭാഗേന പുരിസസ്സ ദുക്ഖം പടിക്കൂലം, തേന ദുക്ഖസ്സ പുരിസോപീതി. തേനാഹ - **"പച്ചനീകസണ്ഠിത"**ന്തി.

൮. ചതൂഹി കാരണേഹീതി ധാതുകുസലതാദീഹി ചതൂഹി കാരണേഹി. **കമ്മം കരോതീ**തി യോഗകമ്മം കരോതി. യസ്മാ സമ്ബുദ്ധാ പരേസം മഗ്ഗഫലാധിഗമായ ഉസ്സാഹജാതാ, തത്ഥ നിരന്തരം യുത്തപ്പയുത്താ ഏവ ഹോന്തി, തേ പടിച്ച തേസം അന്തരായോ ന ഹോതിയേവാതി ആഹ **"ന പന ബുദ്ധേ പടിച്ചാ"**തി. **കിരിയപരിഹാനിയാ** ദേസകസ്സ തസ്സേവ വാ പുഗ്ഗലസ്സ തജ്ജപയോഗാഭാവതോ. "ദേസകസ്സ വാ"തി ഇദം സാവകാനം വസേന ദട്ഠബ്ബം. **മഹതാ അത്ഥേനാ**തി ഏത്ഥ **അത്ഥ**-സദ്ദോ ആനിസംസപരിയായോതി ആഹ **"ദ്വീഹി ആനിസംസേഹീ"**തി. **പസാദം പടിലഭതി** "അരഹന്തോ"തിആദിനാ സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിയാ സുതത്താ. **അഭിനവോ നയോ ഉദപാദി** സന്തതസീലതാദിവസേന അനത്തന്തപതാദിവസേന, സോപി തം സുത്വാ ദാസാദീസു സവിസേസം ലജ്ജീ ദയാപന്നോ ഹിതാനുകമ്പീ ഹുത്വാ സേക്ഖപടിപദം സീലം സാധേന്തോ അനുക്കമേന സതിപട്ഠാനഭാവനം പരിബ്രൂഹേതി. തേനാഹ ഭഗവാ **"മഹതാ അത്ഥേന സംയുത്തോ"**തി.

൯. പരേസം ഹനനഘാതനാദിനാ രോദാപനതോ **ലുദ്ദോ,** തഥാ വിഘാതകഭാവേന കായചിത്താനം വിദാരണതോ **ദാരുണോ,** വിരുദ്ധവാദതായ **കക്ഖളോ,** ബന്ധനാഗാരേ നിയുത്തോ **ബന്ധനാഗാരികോ**.

൯. **ഖത്തിയാഭിസേകേനാ**തി ഖത്തിയാനം കത്തബ്ബഅഭിസേകേന. **സന്ഥാഗാര**ന്തി സന്ഥാരവസേന കതം അഗാരം യഞ്ഞാവാടം. **സപ്പിതേലേനാ**തി സപ്പിമയേന തേലേന, യമകസ്നേഹേന ഹി തദാ കായം അബ്ഭഞ്ജതി. വച്ഛഭാവം തരിത്വാ ഠിതോ വച്ഛതരോ. **പരിക്ഖേപകരണത്ഥായാ**തി വനമാലാഹി സദ്ധിം ദബ്ഭേഹി വേദിയാ പരിക്ഖേപനത്ഥായ. **യഞ്ഞഭൂമിയ**ന്തി അവസേസയഞ്ഞട്ഠാനേ. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കന്ദരകസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൨. അട്ഠകനാഗരസുത്തവണ്ണനാ

൧൭. **അവിദൂരേ**തി ഇമിനാ പാളിയം ''വേസാലിയ''ന്തി ഇദം സമീപേ ഭുമ്മവചനന്തി ദസ്സേതി. **സാരപ്പത്തകുലഗണനായാ**തി (അം॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൧൧.൧൬) മഹാസാരമഹപ്പത്തകുലഗണനായ. **ദസമേ ഠാനേ**തി അഞ്ഞേ അഞ്ഞേതി ദസഗണനട്ഠാനേ. അട്ഠകനഗരേ ജാതോ ഭവോ **അട്ഠകനാഗരോ. കുക്കുടാരാമോ**തി പാടലിപുത്തേ കുക്കുടാരാമോ, ന കോസമ്ബിയം.

൧൮. പകതത്ഥനിദ്ദേസോ ത-സദ്ദോതി തസ്സ ''ഭഗവതാ''തിആദീഹി പദേഹി സമാനാധികരണഭാവേന വുത്തസ്സ യേന അഭിസമ്ബുദ്ധഭാവേന ഭഗവാ പകതോ അധിഗതോ സുപാകടോ ച, തം അഭിസമ്ബുദ്ധഭാവം സദ്ധിം ആഗമനീയപടിപദായ അത്ഥഭാവേന ദസ്സേന്തോ **''യോ സോ…പേ॰… അഭിസമ്ബുദ്ധോ''**തി ആഹ. സതിപി ഞാണദസ്സന-സദ്ദാനം ഇധ പഞ്ഞാവേവചനഭാവേ തേന തേന വിസേസേന തേസം വിസയവിസേസേ പവത്തിദസ്സനത്ഥം അസാധാരണഞാണവിസേസവസേന വിജ്ജാത്തയവസേന വിജ്ജാഅഭിഞ്ഞാനാവരണഞാണവസേന സബ്ബഞ്ഞുതഞാണമംസചക്ഖുവസേന പടിവേധദേസനാഞാണവസേന ച തദത്ഥം യോജേത്വാ ദസ്സേന്തോ **''തേസം തേസ''**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആസയാനുസയം ജാനതാ** ആസയാനുസയഞാണേന **സബ്ബം ഞേയ്യധമ്മം പസ്സതാ** സബ്ബഞ്ഞുതാനാവരണഞാണേഹി. **പുബ്ബേനിവാസാദീഹീ**തി പുബ്ബേനിവാസാസവക്ഖയഞാണേഹി. **പടിവേധപഞ്ഞായാ**തി അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞായ. **ദേസനാപഞ്ഞായ പസ്സതാ**തി ദേസേതബ്ബധമ്മാനം ദേസേതബ്ബപ്പകാരം ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലാനഞ്ച ആസയാനുസയചരിതാധിമുത്തിആദിഭേദം ധമ്മദേസനാപഞ്ഞായ യാഥാവതോ പസ്സതാ. **അരീന**ന്തി കിലേസാരീനം, പഞ്ചവിധമാരാനം വാ, സാസനസ്സ വാ പച്ചത്ഥികാനം അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം തേസം പന ഹനനം പാടിഹാരിയേഹി അഭിഭവനം അപ്പടിഭാനതാകരണം അജ്ഝുപേക്ഖനമേവ വാ, **കേസിവിനയസുത്ത**ഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനം.

തഥാ ഠാനാട്ഠാനാദിവിഭാഗം **ജാനതാ** യഥാകമ്മൂപഗസത്തേ **പസ്സതാ,** സവാസനാനം ആസവാനം ഖീണത്താ **അരഹതാ,** അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭേദേ ധമ്മേ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിതോ അവിപരീതാവബോധതോ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന**. അഥ വാ തീസു കാലേസു അപ്പടിഹതഞാണതായ **ജാനതാ,** കായകമ്മാദിവസേന തിണ്ണം കമ്മാനം ഞാണാനുപരിവത്തിതോ നിസമ്മകാരിതായ **പസ്സതാ,** ദവാദീനം അഭാവസാധികായ പഹാനസമ്പദായ **അരഹതാ,** ഛന്ദാദീനം അഹാനിഹേതുഭൂതായ അക്ഖയപടിഭാനസാധികായ സബ്ബഞ്ഞുതായ

സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാതി ഏവം ദസബലഅട്ഠാരസആവേണികബുദ്ധധമ്മവസേനപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

൧൯. അഭിസങ്ഖതന്തി അത്തനോ പച്ചയേഹി അഭിസമ്മുഖഭാവേന സമേച്ച സമ്ഭൂയ്യ കതം, സ്വാസ്സ കതഭാവോ ഉപ്പാദനേന വേദിതബ്ബോ, ന ഉപ്പന്നസ്സ പടിസങ്ഖരണേനാതി ആഹ **"ഉപ്പാദിത"**ന്തി. തേ ചസ്സ പച്ചയാ ചേതനാപധാനാതി ദസ്സേതും പാളിയം "അഭിസങ്ഖതം അഭിസഞ്ചേതയിത"ന്തി വുത്തന്തി "ചേതയിതം പകപ്പിത"ന്തി അത്ഥമാഹ. **അഭിസങ്ഖതം അഭിസഞ്ചേതയിത**ന്തി ച ഝാനസ്സ പാതുഭാവദസ്സനമുഖേന വിദ്ധംസനഭാവം ഉല്ലിങ്ഗേതി യഞ്ഹി അഹുത്വാ സമ്ഭവതി, തം ഹുത്വാ പടിവേതി. തേനാഹ പാളിയം 'അഭിസങ്ഖത'ന്തിആദി. **സമഥവിപസ്സനാധമ്മേ ഠിതോ**തി സമഥധമ്മേ ഠിതത്താ സമാഹിതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി നിച്ചസഞ്ഞാദയോ പജഹന്തോ അനുക്കമേന തം അനുലോമഞാണം പാപേതാ ഹുത്വാ വിപസ്സനാധമ്മേ ഠിതോ. സമഥവിപസ്സനാസങ്ഖാതേസു ധമ്മേസു രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ,** നന്ദനട്ഠേന **നന്ദീ**തി. തത്ഥ സുഖുമാ അപേക്ഖാ വുത്താ, യാ "നികന്തീ"തി വുച്ചതി.

ഏവം സന്തേതി ഏവം യഥാരുതവസേന ച ഇമസ്സ സുത്തപദസ്സ അത്ഥേ ഗഹേതബ്ബേ സതി. **സമഥവിപസ്സനാസു ഛന്ദരാഗോ കത്തബ്ബോ**തി അനാഗാമിഫലം നിബ്ബത്തേത്വാ തദത്ഥായ സമഥവിപസ്സനാപി അനിബ്ബത്തേത്വാ കേവലം തത്ഥ ഛന്ദരാഗോ കത്തബ്ബോ ഭവിസ്സതി. കസ്മാ? തേസു സമഥവിപസ്സനാസങ്ഖാതേസു ധമ്മേസു ഛന്ദരാഗമത്തേന അനാഗാമിനാ ലദ്ധബ്ബസ്സ അലദ്ധാനാഗാമിഫലേന ലദ്ധബ്ബത്താ തഥാ സതി തേന അനാഗാമിഫലമ്പി ലദ്ധബ്ബമേവ നാമ ഹോതി. തേനാഹ - **"അനാഗാമിഫലം പടിവിദ്ധം ഭവിസ്സതീ"**തി. സഭാവതോ രസിതബ്ബത്താ അവിപരീതോ അത്ഥോ ഏവ **അത്ഥരസോ. അഞ്ഞാപി കാചി സുഗതിയോ**തി വിനിപാതികേ സന്ധായാഹ. **അഞ്ഞാപി കാചി ദുഗ്ഗതിയോ**തി അസുരകായമാഹ.

സമഥധുരമേവ ധുരം സമഥയാനികസ്സ വസേന ദേസനായ ആഗതത്താ. മഹാമാലുക്യോവാദേ "വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാര"ന്തി പാദകജ്ഝാനം കത്വാ "സോ യദേവ തത്ഥ ഹോതി രൂപഗതം വേദനാഗത"ന്തിആദിനാ വിപസ്സനം വിത്ഥാരേത്വാ "സോ തത്ഥ ഠിതോ ആസവാനം ഖയം പാപുണാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൩൩) ആഗതത്താ **"മഹാമാലുക്യോവാദേ വിപസ്സനാവ ധുര"**ന്തി ആഹ. **മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩ ആദയോ; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬ ആദയോ) സബ്ബത്ഥകമേവ തിക്ഖതരായ വിപസ്സനായ ആഗതത്താ വുത്തം **"വിപസ്സനുത്തരം കഥിത"**ന്തി. **കായഗതാസതിസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൩-൧൫൪) ആനാപാനജ്ഝാനാദിവസേന സവിസേസം സമഥവിപസ്സനായ ആഗതത്താ വുത്തം **"സമഥുത്തരം കഥിത"**ന്തി.

അപ്പം യാചിതേന ബഹും ദേന്തേന ഉളാരപുരിസേന വിയ **ഏകം ധമ്മം പുച്ഛിതേന "അയമ്പി ഏകധമ്മോ"തി കഥിതത്താ ഏകാദസപി ധമ്മാ** പുച്ഛാവസേന **ഏകധമ്മോ നാമ ജാതോ** പച്ചേകം വാക്യപരിസമാപനഞായേന. **ഏകവീസതി പബ്ബാനി** തേഹി ബോധിയമാനായ പടിപദായ ഏകരൂപത്താ **പടിപദാവസേന ഏകധമ്മോ നാമ ജാതോ**തി. **ഇധ** ഇമസ്മിം അട്ഠകനാഗരസുത്തേ. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനധമ്മാനം സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തതായ തത്ഥ സാവകാനം ദുക്കരന്തി ന ചതുത്ഥാരുപ്പവസേനേത്ഥ ദേസനാ ആഗതാതി

ചതുന്നം ബ്രഹ്മവിഹാരാനം, ഹേട്ഠിമാനം തിണ്ണം ആരുപ്പാനഞ്ച വസേന **ഏകാദസ. പുച്ഛാവസേനാ**തി “അത്ഥി നു ഖോ, ഭന്തേ ആനന്ദ, തേന...പേ॰... സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഏകധമ്മോ അക്ഖാതോ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮) ഏവം പവത്തപുച്ഛാവസേന. **അമതുപ്പത്തിയത്ഥേനാ**തി അമതഭാവസ്സ ഉപ്പത്തിഹേതുതായ, സബ്ബാനിപി കമ്മട്ഠാനാനി ഏകരസമ്പി അമതാധിഗമപടിപത്തിയാതി അത്ഥോ, ഏവമേത്ഥ അഗ്ഗഫലഭൂമി അനാഗാമിഫലഭൂമീതി ദ്വേവ ഭൂമിയോ സരൂപതോ ആഗതാ, നാനന്തരിയതായ പന ഹേട്ഠിമാപി ദ്വേ ഭൂമിയോ അത്ഥതോ ആഗതാ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബോ.

൨൧. പഞ്ച സതാനി അഗ്ഘോ ഏതസ്സാതി **പഞ്ചസതം**. സേസം ഉത്താനമേവ.

അട്ഠകനാഗരസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൩. സേഖസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. **സന്ഥാഗാര**ന്തി അത്ഥാനുസാസനാഗാരം. തേനാഹ - **“ഉയ്യോഗകാലാദീസൂ”**തിആദി. **ആദി**-സദ്ദേന മങ്ഗലമഹാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സന്ഥമ്ഭന്തീ**തി വിസ്സമന്തി, പരിസ്സമം വിനോദേന്തീതി അത്ഥോ. **സഹാ**തി സന്നിവേസവസേന ഏകജ്ഝം. **സഹ അത്ഥാനുസാസനം അഗാര**ന്തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ ത്ഥ-കാരസ്സ ന്ഥ-കാരം കത്വാ സന്ഥാഗാരന്തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **സന്ഥരന്തീ**തി സമ്മന്തനവസേന തിട്ഠന്തി.

തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ആഗതമേവ ഭവിസ്സതീതി ബുദ്ധവചനസ്സ ആഗമനസീസേന അരിയഫലധമ്മാനമ്പി ആഗമനം വുത്തമേവ, തിയാമരത്തിം തത്ഥ വസന്താനം ഫലസമാപത്തിവളഞ്ജനം ഹോതീതി. തസ്മിഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘേ കല്യാണപുഥുജ്ജനാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേന്താ ഹോന്തീതി ചേ? അരിയമഗ്ഗധമ്മാനം തത്ഥ ആഗമനം ഹോതിയേവ.

അല്ലഗോമയേനാതി അച്ഛേന അല്ലഗോമയരസേന. **ഓപുഞ്ഛാപേത്വാ**തി വിലിമ്പിത്വാ. **ചതുജ്ജാതിയഗന്ധേഹീ**തി തഗരകുങ്കുമയവനപുപ്ഫതമാലപത്താനി പിസിത്വാ കതഗന്ധേഹി **നാനാവണ്ണേ**തി നീലാദിവസേന നാനാവണ്ണേ, ന ഭിത്തിവിസേസവസേന. ഭിത്തിവിസേസവസേന പന നാനാസണ്ഠാനരൂപമേവ. **മഹാപിട്ഠികകോജവകേ**തി ഹത്ഥിപിട്ഠീസു അത്ഥരിതബ്ബതായ മഹാപിട്ഠികാതി ലദ്ധസമഞ്ഞേ കോജവേതി വദന്തി. കുത്തകേ പന സന്ധായേതം വുത്തം **ഹത്ഥത്ഥരണാ** ഹത്ഥിരൂപവിചിത്താ. **അസ്സത്ഥരകസീഹത്ഥരകാ**ദയോപി അസ്സസീഹരൂപാദിവിചിത്താ ഏവ അത്ഥരകാ, **ചിത്തത്ഥരകം** നാനാരൂപേഹി ചേവ നാനാവിധമാലാകമ്മാദീഹി ച വിചിത്തം അത്ഥരകം.

ഉപധാനന്തി അപസ്സയനം **ഉപദഹിത്വാ**തി അപസ്സയയോഗ്ഗഭാവേന ഠപേത്വാ ഗന്ധേഹി കതമാലാ **ഗന്ധദാമം,** തമാലപത്താദീഹി കതം **പത്തദാമം**. ആദി-സദ്ദേന ഹിങ്ഗുലതക്കോലജാതിഫലജാതിപുപ്ഫാദീഹി കതദാമം സങ്ഗണ്ഹാതി. പല്ലങ്കാകാരേന കതപീഠം **പല്ലങ്കപീഠം,** തീസു പസ്സേസു, ഏകപസ്സേ ഏവ വാ സഉപസ്സയം **അപസ്സയപീഠം,** അനപസ്സയം **മുണ്ഡപീഠം** **യോജനാവട്ടേ**തി യോജനപരിക്ഖേപേ.

സംവിധായാതി അന്തരവാസകസ്സ കോണപദേസഞ്ച ഇതരപദേസഞ്ച സമം കത്വാ വിധായ. തേനാഹ - **"കത്തരിയാ പദുമം കന്തന്തോ വിയാ"**തി **തിമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേന്തോ**തി ഏത്ഥ ച യസ്മാ ബുദ്ധാനം രൂപസമ്പദാ വിയ ആകപ്പസമ്പദാപി പരമുക്കംസഗതാ, തസ്മാ തദാ ഭഗവാ ഏവം സോഭതീതി ദസ്സേന്തോ **"സുവണ്ണപാമങ്ഗേനാ"**തിആദിമാഹ, തത്ഥ **അസമേന ബുദ്ധവേസേനാ**തിആദിനാ തദാ ഭഗവാ ബുദ്ധാനുഭാവസ്സ നിഗുഹണേ കാരണാഭാവതോ തത്ഥ സന്നിപതിതദേവമനുസ്സനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബാദീനം പസാദജനനത്ഥം അത്തനോ സഭാവപകതികിരിയായേവ കപിലവത്ഥും പാവിസീതി ദസ്സേതി. ബുദ്ധാനം കായപ്പഭാ നാമ പകതിയാ അസീതിഹത്ഥമത്തമേവ പദേസം ഫരതീതി ആഹ - **"അസീതിഹത്ഥട്ഠാനം അഗ്ഗഹേസീ"**തി നീലപീതലോഹിതോദാതമഞ്ജിട്ഠപഭസ്സരാനം വസേന **ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ**.

സബ്ബപാലിഫുല്ലോതി മൂലതോ പട്ഠായ യാവ അഗ്ഗാ ഫുല്ലോ വികസിതോ. **പടിപാടിയാ ഠപിതാനന്തി**ആദി പരികപ്പൂപമാ. **യഥാ തം...പേ॰... അലങ്കതം** അഞ്ഞോ വിരോചതി, ഏവം വിരോചിത്ഥ, സമതിംസായ പാരമിതാഹി അഭിസങ്ഖതത്താ ഏവം വിരോചിത്ഥാതി വുത്തം ഹോതി. **പഞ്ചവീസതിയാ നദീനന്തി** ഗങ്ഗാദീനം ചന്ദഭാഗാപരിയോസാനാനം പഞ്ചവീസതിയാ മഹാനദീനം. **സമ്ഭിജ്ജാ**തി സമ്ഭേദം മിസ്സീഭാവം പത്വാ **മുഖദ്വാരേ**തി സമുദ്ദം പവിട്ഠട്ഠാനേ.

ദേവമനുസ്സനാഗസുപണ്ണഗന്ധബ്ബയക്ഖാദീനം അക്ഖീനീതി ഛേതം പരികപ്പനവസേന വുത്തം. **സഹസ്സേനാ**തി പദസഹസ്സേന, ഭാണവാരപ്പമാണേന ഗന്ഥേനാതി അത്ഥോ.

കമ്പയന്തോ വസുന്ധരന്തി അത്തനോ ഗുണവിസേസേഹി പഥവീകമ്പം ഉപ്പാദേന്തോ, ഏവംഭൂതോപി **അഹേഠയന്തോ പാണാനി**. സബ്ബദക്ഖിണത്താ ബുദ്ധാനം **ദക്ഖിണം പഠമം പാദം ഉദ്ധരന്തോ. സമം സമ്ഫുസതേ ഭൂമിം** സുപ്പതിട്ഠിതപാദതായ. യദിപി ഭൂമിം സമം ഫുസതി, **രജസാനുപലിപ്പതി** സുഖുമത്താ ഛവിയാ. **നിന്നട്ഠാനം ഉന്നമതീ**തിആദി ബുദ്ധാനം സുപ്പതിട്ഠിതപാദസങ്ഖാതസ്സ മഹാപുരിസലക്ഖണപടിലാഭസ്സ നിസ്സന്ദഫലം. **നാതിദൂരേ ഉദ്ധരതീ**തി അതിദൂരേ ഠപേതും ന ഉദ്ധരതി. **നച്ചാസന്നേ ച നിക്ഖിപന്തി** അച്ചാസന്നേ ച ഠാനേ അനിക്ഖിപന്തോ നിയ്യാതി. **ഹാസയന്തോ സദേവകേ** ലോകേ തോസയന്തോ. ചതൂഹി പാദേഹി ചരതീതി **ചതുചാരീ**.

ബുദ്ധാനുഭാവസ്സ പകാസനവസേന ഗതത്താ **വണ്ണകാലോ നാമ കിരേസ**. സരീരവണ്ണേ വാ ഗുണവണ്ണേ വാ കഥിയമാനേ **ദുക്കഥിതന്തി ന വത്തബ്ബം**. കസ്മാ? **അപരിമാണവണ്ണാ ഹി ബുദ്ധാ** ഭഗവന്തോ, ബുദ്ധഗുണസംവണ്ണനാ ജാനന്തസ്സ യഥാധമ്മസംവണ്ണനംയേവ അനുപവിസതീതി.

ദുകൂലചുമ്ബടകേനാതി ഗന്ഥിത്വാ ഗഹിതദുകൂലവത്ഥേന, **നാഗവിക്കന്തചരണോ**തി ഹത്ഥിനാഗസദിസപദനിക്ഖേപോ. **സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ**തി അനേകസതപുഞ്ഞനിമ്മിതമഹാപുരിസലക്ഖണോ **മണിവേരോചനോ യഥാ**തി അതിവിയ വിരോചമാനോ മണി വിയ വേരോചനോ നാമ ഏകോ മണിവിസേസോതി കേചി **മഹാസാലോവാ**തി മഹന്തോ സാലരുക്ഖോ വിയ, കോവിളാരാദിമഹാരുക്ഖോ വിയ വാ

പദുമോ കോകനദോ യഥാതി കോകനദസങ്ഖാതം മഹാപദുമം വിയ, വികസമാനപദുമം വിയ വാ.

ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയാതിആദി തസ്സാ പകിണ്ണകകഥായ അഞ്ഞേസം ദുക്കരഭാവദസ്സനഞ്ചേവ സുണന്താനം അച്ചന്തസുഖാവഹഭാവദസ്സനഞ്ച **പഥവീജം ആകഡ്ഢേന്തോ വിയാ**തി നാളിയന്തം യോജേത്വാ മഹാപഥവിയാ ഹേട്ഠിമതലേ പപ്പടകോജം ഉദ്ധംമുഖം കത്വാ ആകഡ്ഢേന്തോ വിയ **യോജനികന്തി** യോജനപ്പമാണം **മധുഭണ്ഡന്തി** മധുപടലം.

മഹന്തന്തി ഉളാരം. **സബ്ബദാനം ദിന്നമേവ ഹോതീ**തി സബ്ബമേവ പച്ചയജാതം ആവാസദായകേന ദിന്നമേവ ഹോതി. തഥാഹി ദ്വേ തയോ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കിഞ്ചി അലദ്ധാ ആഗതസ്സപി ഛായൂദകസമ്പന്നം ആരാമം പവിസിത്വാ ന്ഹായിത്വാ പടിസ്സയേ മുഹുത്തം നിപജ്ജിത്വാ ഉട്ഠായ നിസിന്നസ്സ കായേ ബലം ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്തം വിയ ഹോതി. ബഹി വിചരന്തസ്സ ച കായേ വണ്ണധാതു വാതാതപേഹി കിലമതി, പടിസ്സയം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ മുഹുത്തം നിസിന്നസ്സ വിസഭാഗസന്തതി വൂപസമ്മതി, സഭാഗസന്തതി പതിട്ഠാതി, വണ്ണധാതു ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്താ വിയ ഹോതി, ബഹി വിചരന്തസ്സ ച പാദേ കണ്ടകോ വിജ്ഝതി, ഖാണു പഹരതി, സരീസപാദിപരിസ്സയോ ചേവ ചോരഭയഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി, പടിസ്സയം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിപന്നസ്സ പന സബ്ബേ പരിസ്സയാ ന ഹോന്തി, അജ്ഝയന്തസ്സ ധമ്മപീതിസുഖം, കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തസ്സ ഉപസമസുഖം ഉപ്പജ്ജതി ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപാഭാവതോ, ബഹി വിചരന്തസ്സ ച കായേ സേദാ മുച്ചന്തി, അക്ഖീനി ഫന്ദന്തി, സേനാസനം പവിസനക്ഖണേ മഞ്ചപീഠാദീനി ന പഞ്ഞായന്തി, മുഹുത്തം നിസിന്നസ്സ പന അക്ഖിപസാദോ ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്തോ വിയ ഹോതി, ദ്വാരവാതപാനമഞ്ചപീഠാദീനി പഞ്ഞായന്തി, ഏതസ്മിമ്പി ച ആവാസേ വസന്തം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹന്തി. തേന വുത്തം - **"ആവാസദാനസ്മിം ദിന്നേ സബ്ബം ദാനം ദിന്നമേവ ഹോതീ"**തി. **ഭൂമട്ഠക...പേ॰... ന സക്കാ**തി അയമത്ഥോ **മഹാസുദസ്സനവത്ഥുനാ** (ദീ॰ നി॰ ാ.൨൪൧ ആദയോ) ദീപേതബ്ബോ.

സീതന്തി (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ചൂളവഗ്ഗ ൩.൨൯൫; സം॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൪.൨൪൯) അജ്ഝത്തധാതുക്ഖോഭവസേന വാ ബഹിദ്ധഉതുവിപരിണാമവസേന വാ ഉപ്പജ്ജനകസീതം. **ഉണ്ഹന്തി** അഗ്ഗിസന്താപം. തസ്സ പന ദവദാഹാദീസു സമ്ഭവോ ദട്ഠബ്ബോ. **പടിഹന്തീ**തി പടിബാഹതി. യഥാ തദുഭയവസേന കായചിത്താനം ബാധനാനി ന ഹോന്തി, ഏവം കരോതി. സീതുണ്ഹബ്ഭാഹതേ ഹി സരീരേ വിക്ഖിത്തചിത്തോ ഭിക്ഖു യോനിസോ പദഹിതും ന സക്കോതി. **വാളമിഗാനീ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദിവാളമിഗേ. ഗുത്തസേനാസനഞ്ഹി പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിസിന്നസ്സ തേ പരിസ്സയാ ന ഹോന്തി . **സരീസപേ**തി യേ കേചി സരന്താ ഗച്ഛന്തേ ദീഘജാതികേ. **മകസേ**തി നിദസ്സനമേതം, ഡംസാദീനം ഏതേനേവ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സിസിരേ**തി സീതകാലവസേന സത്താഹവദ്ദലികാദിവസേന ച ഉപ്പന്നേ സിസിരസമ്ഫസ്സേ. **വുട്ഠിയോ**തി യദാ തദാ ഉപ്പന്നാ വസ്സവുട്ഠിയോ പടിഹനതീതി യോജനാ.

വാതാതപോ ഘോരോതി രുക്ഖഗച്ഛാദീനം ഉമ്മൂലഭഞ്ജനവസേന പവത്തിയാ ഘോരോ സരജഅരജാദിഭേദോ വാതോ ചേവ

ഗിമ്ഹപരിളാഹസമയേസു ഉപ്പത്തിയാ ഘോരോ സൂരിയാതപോ ച. **പടിഹഞ്ഞതീ**തി പടിബാഹീയതി. **ലേണത്ഥ**ന്തി നാനാരമ്മണതോ ചിത്തം നിവത്തേത്വാ പടിസല്ലാനാരാമത്ഥം. **സുഖത്ഥ**ന്തി വുത്തപരിസ്സയാഭാവേന ഫാസുവിഹാരത്ഥം. **ഝായിതു**ന്തി അട്ഠതിംസാരമ്മണേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചിത്തം ഉപനിജ്ഝായിതും. **വിപസ്സിതു**ന്തി അനിച്ചാദിതോ സബ്ബസങ്ഖാരേ സമ്മസിതും.

വിഹാരേതി പടിസ്സയേ. **കാരയേ**തി കാരാപേയ്യ. **രമ്മേ**തി മനോരമേ നിവാസസുഖേ. **വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ**തി കാരേത്വാ പന ഏത്ഥ വിഹാരേസു ബഹുസ്സുതേ സീലവന്തേ കല്യാണധമ്മേ നിവാസേയ്യ. തേ നിവാസേന്തോ പന **തേസം** ബഹുസ്സുതാനം യഥാ പച്ചയേഹി കിലമഥോ ന ഹോതി, ഏവം **അന്നഞ്ച പാനഞ്ച വത്ഥസേനാസനാനി ച ദദേയ്യ ഉജുഭൂതേസു** അജ്ഝാസയസമ്പന്നേസു കമ്മഫലാനം രതനത്തയഗുണാനഞ്ച സദ്ദഹനേന **വിപ്പസന്നേന ചേതസാ**.

ഇദാനി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞൂപകാരതം ദസ്സേതും **"തേ തസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തേ**തി ബഹുസ്സുതാ **തസ്സാ**തി ഉപാസകസ്സ. **ധമ്മം ദേസേന്തീ**തി സകലവട്ടദുക്ഖപനുദനം ധമ്മം ദേസേന്തി. **യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായാ**തി സോ പുഗ്ഗലോ യം സദ്ധമ്മം ഇമസ്മിം സാസനേ സമ്മാപടിപജ്ജനേന ജാനിത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന അനാസവോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായതി.

പൂജാസക്കാരവസേനേവ പഠമയാമോ ഖേപിതോ, ഭഗവതോ ദേസനായ അപ്പാവസേസോ മജ്ഝിമയാമോ ഗതോതി പാളിയം "ബഹുദേവ രത്തി"ന്തി വുത്തന്തി ആഹ **"അതിരേകതരം ദിയഡ്ഢയാമ"**ന്തി. **സന്ദസ്സേസീ**തി ആനിസംസം ദസ്സേസി, ആവാസദാനപടിസംയുത്തം ധമ്മിം കഥം സുത്വാ തതോ പരം, "മഹാരാജ, ഇതിപി സീലം, ഇതിപി സമാധി, ഇതിപി പഞ്ഞാ"തി സീലാദിഗുണേ തേസം സമ്മാ ദസ്സേസി, ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ വിയ പച്ചക്ഖതോ പകാസേസി. **സമാദപേസീ**തി "ഏവം സീലം സമാദാതബ്ബം, സീലേ പതിട്ഠിതേന ഏവം സമാധി, ഏവം പഞ്ഞാ ഭാവേതബ്ബാ"തി യഥാ തേ സീലാദിഗുണേ ആദിയന്തി, തഥാ ഗണ്ഹാപേസി. **സമുത്തേജേസീ**തി യഥാ സമാദിന്നം സീലം സുവിസുദ്ധം ഹോതി, സമഥവിപസ്സനാ ച ഭാവിയമാനാ യഥാ സുട്ഠു വിസോധിതാ ഉപരിവിസേസാവഹാ ഹോന്തി, ഏവം ചിത്തം സമുത്തേജേസി നിസാമനവസേന വോദാപേസി. **സമ്പഹംസേസീ**തി യഥാനുസിട്ഠം ഠിതസീലാദിഗുണേഹി സമ്പതി ലദ്ധഗുണാനിസംസേഹി ചേവ ഉപരി ലദ്ധബ്ബഫലവിസേസേഹി ച ഉപരിചിത്തം സമ്മാ പഹംസേസി, ലദ്ധസ്സാസവസേന സുട്ഠു തോസേസി. ഏവമേതേസം പദാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സമുദായവചനോപി അസീതിമഹാഥേര-സദ്ദോ തദേകദേസേപി നിരുള്ഹോതി ആഹ **"അസീതിമഹാഥേരേസു വിജ്ജമാനേസൂ"**തി. ആനന്ദത്ഥേരോപി ഹി അന്തോഗധോ ഏവാതി. **സാകിയമണ്ഡലേ**തി സാകിയരാജസമൂഹേ.

പടിപദായ നിയുത്തത്താ **പാടിപദോ**. തേനാഹ - **"പടിപന്നകോ"**തി. സിക്ഖനസീലതാദിനാ **സേഖോ,** ഓധിസോ സമിതപാപതായ **സമണോ**. സേഖോ പാടിപദോ പടിപജ്ജനപുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന പടിപദാദേസനം നിയമേന്തോ പടിപദായ പുഗ്ഗലം നിയമേതി നാമാതി **"പടിപദായ പുഗ്ഗലം നിയമേത്വാ**

ദസ്സേതീ"തി. സേഖപ്പടിപദാ സാസനേ **മങ്ഗലപടിപദാ** സമ്മദേവ അസേവിതബ്ബപരിവജ്ജനേന സേവിതബ്ബസമാദാനേന ഉക്കംസവത്ഥൂസു ച ഭാവതോ അസേഖധമ്മപാരിപൂരിയാ ആവഹത്താ ച **വഡ്ഢമാനകപടിപദാ**. **അകിലമന്താവ സല്ലക്ഖേസ്സന്തീ**തി ഇദം തദാ തേസം അസേഖഭൂമിഅധിഗമായ അയോഗ്യതായ വുത്തം. **അകിലമന്താവാ**തി ഇമിനാ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തസ്സപി അനധിഗതമഗ്ഗസഞ്ഞാപനാ ഭാരിയാതി ദസ്സേതി. **ഓസടാ**തി അനുപ്പവിട്ഠാ. **സകലം വിനയപിടകം കഥിതമേവ ഹോതി** തസ്സ സീലകഥാബാഹുല്ലതോ സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **തീഹി പിടകേഹീതി** കരണത്ഥേ കരണവചനം. തേന തംതംപിടകാനം തസ്സാ തസ്സാ സിക്ഖായ സാധകതമഭാവം ദസ്സേതി.

പിട്ഠിവാതോ ഉപ്പജ്ജതി ഉപാദിന്നകസരീരസ്സ തഥാരൂപത്താ സങ്ഖാരാനഞ്ച അനിച്ചതായ ദുക്ഖാനുബന്ധത്താ. **അകാരണം വാ ഏതന്തി** യേനാധിപ്പായേന വുത്തം, തമേവ അധിപ്പായം വിവരിതും **"പഹോതീ"**തിആദി വുത്തം. **ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ അഹോസി** സക്യരാജൂനം അജ്ഝാസയവസേന. തഥാ ഹി വക്ഖതി "സത്ഥാപി തദേവ സന്ധായ തത്ഥ സങ്ഘാടിം പഞ്ഞപേത്വാ നിപജ്ജീതീ"തി. യദി ഏവം "പിട്ഠി മേ ആഗിലായതീ"തി ഇദം കഥന്തി ആഹ **"ഉപാദിന്നകസരീരഞ്ച നാമാ"**തിആദി.

൨൩. "ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന...പേ॰... സമ്പന്നോ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൫൧൧) സമന്നാഗതത്ഥോ സമ്പന്ന-സദ്ദോ, ഇധ പന പാരിപൂരിഅത്ഥോതി ദസ്സേതും **"പരിപുണ്ണസീലോതി അത്ഥോ"**തി വുത്തം. യോ പന സമ്പന്നസീലോയേവ, സോ പരിപുണ്ണസീലോ. പരിസുദ്ധഞ്ഹി സീലം "പരിപുണ്ണ"ന്തി വുച്ചതി, ന സബലം കമ്മാസം വാ. **സുന്ദരധമ്മേഹീ**തി സോഭനധമ്മേഹി. യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പന്നാ തസ്സ സോഭനഭാവതോ. തേഹി സപ്പുരിസഭാവസാധനതോ **സപ്പുരിസാനം** ധമ്മേഹി.

൨൪. **ഇമിനാ ഏത്തകേന ഠാനേനാ**തി "ഇധ, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ"തി ആരഭിത്വാ യാവ "അകസിരലാഭീ"തി പദം ഇമിനാ ഏത്തകേന ഉദ്ദേസപദേന മാതികം ഠപേത്വാ. **പടിപാടിയാ**തി ഉദ്ദേസപടിപാടിയാ. **ഏവമാഹാ**തി "ഏവം കഥഞ്ച, മഹാനാമാ"തിആദിനാ ഇദാനി വുച്ചമാനേന ദസ്സിതാകാരേന ആഹ.

൨൫. **ഹിരീയതീ**തി ലജ്ജീയതി പീളീയതി. യസ്മാ ഹിരീ പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണാ, തസ്മാ **"ജിഗുച്ഛതീതി അത്ഥോ"**തി വുത്തം. **ഓത്തപ്പതീ**തി ഉത്തപ്പതി. പാപുത്രാസലക്ഖണഞ്ഹി ഓത്തപ്പം. **പഗ്ഗഹിതവീരിയോ**തി സങ്കോചം അനാപന്നവീരിയോ. തേനാഹ **"അനോസക്കിതമാനസോ"**തി. **പഹാനത്ഥായാ**തി സമുച്ഛിന്ദനത്ഥായ. കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദാ നാമ അധിഗമോ ഏവാതി ആഹ **"പടിലാഭത്ഥായാ"**തി. **സതിനേപക്കേനാ**തി സതിയാ നേപക്കേന തിക്ഖവിസദസൂരഭാവേന. **അട്ഠകഥായം** പന നേപക്കം നാമ പഞ്ഞാതി അധിപ്പായേന **"സതിയാ ച നിപകഭാവേന ചാ"**തി അത്ഥോ വുത്തോ, ഏവം സതി അഞ്ഞോ നിദ്ദിട്ഠോ നാമ ഹോതി. **സതിമാ**തി ച ഇമിനാവ വിസേസാ സതി ഗഹിതാ, പരതോ "ചിരകതമ്പി ചിരഭാസിതമ്പി സരിതാ അനുസ്സരിതാ"തി സതികിച്ചമേവ നിദ്ദിട്ഠം, ന പഞ്ഞാകിച്ചം, തസ്മാ **സതിനേപക്കേനാ**തി സതിയാ നേപക്കഭാവേനാതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. തേനേവ ഹി പച്ചയവിസേസവസേന അഞ്ഞധമ്മനിരപേക്ഖോ സതിയാ ബലവഭാവോ. തഥാ ഹി ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേനപി അജ്ഝയനസമ്മസനാനി സമ്ഭവന്തി.

ചേതിയങ്ഗണവത്താദീതി ആദി-സദ്ദേന ബോധിയങ്ഗണവത്താദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **അസീതിമഹാവത്തപടിപത്തിപൂരണന്തി** ഏത്ഥ അസീതിവത്തപടിപത്തിപൂരണം മഹാവത്തപടിപത്തിപൂരണന്തി വത്തപടിപത്തിപൂരണ-സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. തത്ഥ **മഹാവത്താനി** (വിഭം മൂലടീ ർംന്ദ) നാമ വത്തഖന്ധകേ (ചൂളവ ൩൫൬ ആദയോ) വുത്താനി ആഗന്തുകവത്തം ആവാസികം ഗമികം അനുമോദനം ഭത്തഗ്ഗം പിണ്ഡചാരികം ആരഞ്ഞികം സേനാസനം ജന്താഘരം വച്ചകുടി ഉപജ്ഝായം സദ്ധിവിഹാരികം ആചരിയം അന്തേവാസികവത്തന്തി ചുദ്ദസ. തതോ അഞ്ഞാനി പന കദാചി തജ്ജനീയകമ്മകതാദികാലേ പാരിവാസികാദികാലേ ച ചരിതബ്ബാനി അസീതി ഖുദ്ദകവത്താനി സബ്ബാസു അവത്ഥാസു ന ചരിതബ്ബാനി, തസ്മാ മഹാവത്തേസു, അഗ്ഗഹിതാനി. തത്ഥ "പാരിവാസികാനം ഭിക്ഖൂനം വത്തം പഞ്ഞപേസ്സാമീ"തി ആരഭിത്വാ "ന ഉപസമ്പാദേതബ്ബം...പേ... ന ഛമായം ചങ്കമന്തേ ചങ്കമേ ചങ്കമിതബ്ബ"ന്തി (ചൂളവ ൭൫) വുത്താനി പകതത്തേ ചരിതബ്ബവത്താവസാനാനി ഛസട്ഠി, തതോ പരം "ന, ഭിക്ഖവേ, പാരിവാസികേന ഭിക്ഖുനാ പാരിവാസികവുഡ്ഢതരേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം മൂലായപടികസ്സനാരഹേന മാനത്താരഹേന മാനത്തചാരികേന അബ്ഭാനാരഹേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ഏകച്ഛന്നേ ആവാസേ വത്തബ്ബ"ന്തിആദീനി (ചൂളവ ൮൨) പകതത്തേ ചരിതബ്ബേഹി അനഞ്ഞത്താ വിസും വിസും അഗണേത്വാ പാരിവാസികവുഡ്ഢതരാദീസു പുഗ്ഗലന്തരേസു ചരിതബ്ബത്താ തേസം വസേന സമ്പിണ്ഡേത്വാ ഏകേകം കത്വാ ഗണിതബ്ബാനി പഞ്ചാതി ഏകസത്തതിവത്താനി, ഉക്ഖേപനിയകമ്മകതവത്തേസു വത്തപഞ്ഞാപനവസേന വുത്തം - "ന പകതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അഭിവാദനം പച്ചുട്ഠാനം...പേ... ന്ഹാനേ പിട്ഠിപരികമ്മം സാദിതബ്ബ"ന്തി (ചൂളവ ൫൧) ഇദം അഭിവാദനാദീനം അസാദിയനം ഏകം, "ന പകതത്തോ ഭിക്ഖു സീലവിപത്തിയാ അനുദ്ധംസിതബ്ബോ"തിആദീനി ച ദസാതി ഏവമേതാനി ദ്വാസീതി. ഏതേസ്വേവ പന കാനിചി തജ്ജനീയകമ്മാദിവത്താനി കാനിചി പാരിവാസികാദിവത്താനീതി അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന ദ്വാസീതി, ഏവം അപ്പകം പന ഊനമധികം വാ ഗണനുപഗം ന ഹോതീതി ഇധ "അസീതി"ച്ചേവ വുത്തം. അഞ്ഞത്ഥ പന അട്ഠകഥാപദേസേ "ദ്വാസീതി ഖന്ധകവത്താനീ"തി വുച്ചതി.

സക്കച്ചം ഉദ്ദിസനം സക്കച്ചം ഉദ്ദിസാപനന്തി പച്ചേകം സക്കച്ചം-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. **ഉദ്ദിസനം** ഉദ്ദേസഗ്ഗഹണം. **ധമ്മോസാരണം** ധമ്മസ്സ ഉച്ചാരണം. **ധമ്മദേസനാ** -

> "ആദിമ്ഹി സീലം ദേസേയ്യ, മജ്ഝേ ഝാനം വിപസ്സനം;
> പരിയോസാനേ ച നിബ്ബാനം, ഏസാ കഥികസണ്ഠിതീ"തി. (ദീ നി അട്ഠ ൧.൧൯; സം നി അട്ഠ ൩.൪.൨൪൭) -

ഏവം കഥിതലക്ഖണാ ധമ്മകഥാ. ഉപഗന്ത്വാ നിസിന്നസ്സ യസ്സ കസ്സചി ഗഹട്ഠസ്സ പബ്ബജിതസ്സ വാ തങ്ഖണാനുരൂപാ ധമ്മീ കഥാ **ഉപനിസിന്നകഥാ**. ഭത്താനുമോദനകഥാ **അനുമോദനിയാ. സരിതാതി** ഏത്ഥ ന കേവലം ചിരകതചിരഭാസിതാനം സരണമനുസ്സരണമത്തം അധിപ്പേതം, അഥ ഖോ തഥാപവത്തരൂപാരൂപധമ്മാനം പരിഗ്ഗഹമുഖേന പവത്തവിപസ്സനാചാരേ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനന്തി ദസ്സേതും **"തസ്മിം കായേന ചിരകതേ"**തിആദി വുത്തം. **സകിമ്പി സരണേനാതി** ഏകവാരം സരണേന.

പുനപ്പുനം സരണേനാതി അനു അനു സരണേന. സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗമ്പി വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസഗ്ഗപരിണാമിഞ്ച കത്വാ സരന്തോ തത്ഥ തത്ഥ ജവനവാരേ സരണജവനവാരേ പരിത്തജവനവസേന **അനുസ്സരിതാതി വേദിതബ്ബാ**.

ഗതിഅത്ഥാ ധാതുസദ്ദാ ബുദ്ധിഅത്ഥാ ഹോന്തീതി ആഹ - **"ഉദയഞ്ച വയഞ്ച പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥായാ"**തി. മിസ്സകനയേനായം ദേസനാ ആഗതാതി ആഹ - **"വിക്ഖമ്ഭനവസേന ച സമുച്ഛേദവസേന ചാ"**തി. തേനാഹ **"വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ചേവാ"**തിആദി. വിപസ്സനാപഞ്ഞായ നിബ്ബേധികപരിയായതോ. സാ ച ഖോ പദേസികാതി നിപ്പദേസികം കത്വാ ദസ്സേതും **"മഗ്ഗപഞ്ഞായ പടിലാഭസംവത്തനതോ ചാ"**തി വുത്തം. ദുക്ഖക്ഖയഗാമിനിഭാവേപി ഏസേവ നയോ. **സമ്മാ**തി യാഥാവതോ. അകുപ്പധമ്മതായ ഹി മഗ്ഗപഞ്ഞാ ഖേപിതഖേപനായ ന പുന കിച്ചം അത്ഥീതി ഉപായേന ഞായേന യാ പവത്തി സാ ഏവാതി ആഹ - **"ഹേതുനാ നയേനാ"**തി.

൨൩. അധികം ചേതോ അഭിചേതോ, മഹഗ്ഗതചിത്തം, തസ്സ പന അധികതാ കാമച്ഛന്ദാദിപടിപക്ഖവിഗമേന വിസിട്ഠഭാവപ്പത്തി, തന്നിസ്സിതാനി **ആഭിചേതസികാനി**. തേനാഹ **"അഭിചിത്തം സേട്ഠചിത്തം സിതാന"**ന്തി. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഫാസുവിഹാരഭൂതാനം. തേഹി പന സമങ്ഗിതക്ഖണേ യസ്മാ വിവേകജം പീതിസുഖം സമാധിജം പീതിസുഖം അപീതിജം സതിപാരിസുദ്ധിഞാണസുഖഞ്ച പടിലഭതി വിന്ദതി, തസ്മാ ആഹ - **"അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ സുഖപടിലാഭഹേതൂന"**ന്തി. **ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതാ**തി ഇമിനാ തേസു ഝാനേസു സമാപജ്ജനവസീഭാവമാഹ, "നികാമലാഭീ"തി പന വചനതോ ആവജ്ജനാധിട്ഠാനാ പച്ചവേക്ഖണവസിയോ ച വുത്താ ഏവാതി വേദിതബ്ബാ. **നിദുക്ഖലാഭീ**തി ഇമിനാ തേസം ഝാനാനം സുഖപടിപദാഖിപ്പാഭിഞ്ഞതം ദസ്സേതി, **വിപുലലാഭീ**തി ഇമിനാ പഗുണതം തപ്പമാണദസ്സിതഭാവദീപനതോ. തേനാഹ **"പഗുണഭാവേനാ"**തിആദി. **സമാപജ്ജിതും സക്കോതി** സമാപജ്ജനവസീഭാവതായ സാധിതത്താ. **സമാധിപാരിപന്ഥികധമ്മേ**തി വസീഭാവസ്സ പച്ചനീകധമ്മേ. ഝാനാധിഗമസ്സ പന പച്ചനീകധമ്മാ പഗേവ വിക്ഖമ്ഭിതാ, അഞ്ഞഥാ ഝാനാധിഗമോ ഏവ ന സിയാ. **അകിലമന്തോ വിക്ഖമ്ഭേതും ന സക്കോതീ**തി കിച്ഛേന വിക്ഖമ്ഭേതി വിസോധേതി, കാമാദീനവപച്ചവേക്ഖണാദീഹി കാമച്ഛന്ദാദീനം അഞ്ഞേസം സമാധിപാരിപന്ഥികാനം ദൂരസമുസ്സാരണം ഇധ വിക്ഖമ്ഭനം വിസോധനന്തി വേദിതബ്ബം.

൨൭. വിപസ്സനാഹിതായ ഉപരൂപരിവിസേസാവഹത്താ വഡ്ഢമാനായ പുബ്ബഭാഗസീലാദി**പടിപദായ**. സാ ഏവ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ യഥാഭാവിതതായ അവസ്സം ഭാവിനം വിസേസം പരിഗ്ഗഹിതത്താ അണ്ഡം വിയാതി അണ്ഡം, കിലേസേഹി അദൂസിതതായ അപൂതി അണ്ഡം ഏതസ്സാതി അപുച്ചണ്ഡോ, വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഠിതപുഗ്ഗലോ, തസ്സ ഭാവോ **അപുച്ചണ്ഡതാ. വിപസ്സനാദിഞാണപ്പഭേദായാ**തി പുബ്ബേനിവാസഞാണാദിഞാണപഭേദായ. **തത്ഥാ**തി ചേതോഖിലസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൯) "സ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ, ഏവം ഉസ്സോള്ഹിപന്നരസങ്ഗസമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ഭബ്ബോ അഭിനിബ്ബിദായാ"തി ആഗതത്താ **ഉസ്സോള്ഹിപന്നരസേഹി അങ്ഗേഹി**

സമന്നാഗതഭാവോതി ഏവം യം ഓപമ്മസംസന്ദനം ആഗതം, തം ഓപമ്മസംസന്ദനം ഇധ ഇമസ്മിം സേഖസുത്തേ യോജേത്വാ വേദിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ.

൨൫. മഹഗ്ഗതാദിഭാവേന ഹേട്ഠിമാനം ഝാനാനം അനുരൂപമ്പി അത്തനോ വിസേസേന തേ ഉത്തരിത്വാ അതിക്കമിത്വാന ഠിതന്തി **അനുത്തരം,** തേനാഹ - **"പഠമാദിജ്ഝാനേഹി അസദിസം ഉത്തമ"**ന്തി. **ദുതിയാദീസുപി** അഭിനിബ്ഭിദാസു. പുബ്ബേനിവാസഞാണം ഉപ്പജ്ജമാനം യഥാ അത്തനോ വിസയപടിച്ഛാദകം കിലേസന്ധകാരം വിധമന്തമേവ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം അത്തനോ വിസയേ കഞ്ചി വിസേസം കരോന്തമേവ ഉപ്പജ്ജതീതി ആഹ - **"പുബ്ബേനിവാസഞാണേന പഠമം ജായതീ"**തി, സേസഞാണദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

൨൬. **ചരണസ്മി**ന്തി പച്ചത്തേ ഭുമ്മവചനന്തി ആഹ **"ചരണം നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ"**തി. **തേനാ**തി കരണത്ഥേ കരണവചനം അഗതപുബ്ബദിസാഗമനേ തേസം സാധകതമഭാവതോ.

അട്ഠ ഞാണാനീതി ഇധ ആഗതാനി ച അനാഗതാനി ച **അമ്ബട്ഠസുത്താദീസു** (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൭൮ ആദയോ) ആഗതാനി ഗഹേത്വാ വദതി. **വിനിവിജ്ഝിത്വാ**തി പുബ്ബേനിവാസപടിച്ഛാദകാദികിലേസതമം ഭിന്ദിത്വാ പദാലേത്വാ.

൩൦. **സനങ്കുമാരേനാ**തി സനന്തനകുമാരേന. തദേവ ഹി തസ്സ സനന്തനകുമാരതം ദസ്സേതും **"ചിരകാലതോ പട്ഠായാ"**തി വുത്തം. **സോ അത്തഭാവോ**തി യേന അത്തഭാവേന മനുസ്സപഥേ ഝാനം നിബ്ബത്തേസി, സോ കുമാരത്തഭാവോ, തസ്മാ ബ്രഹ്മഭൂതോപി താദിസേന കുമാരത്തഭാവേന ചരതി.

ജനിതസ്മിം-സദ്ദോ ഏവ ഇ-കാരസ്സ ഏ-കാരം കത്വാ **"ജനേതസ്മി"**ന്തി വുത്തോ, **ജനിതസ്മി**ന്തി ച ജനസ്മിന്തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ജനിതസ്മി**ന്തി സാമഞ്ഞഗ്ഗഹണേപി യത്ഥ ചതുവണ്ണസമഞ്ഞാ, തത്ഥേവ മനുസ്സലോകേ. **ഖത്തിയോ സേട്ഠോ**തി ലോകസമഞ്ഞാപി മനുസ്സലോകേയേവ, ന ദേവകായേ ബ്രഹ്മകായേ വാതി ദസ്സേതും **"യേ ഗോത്തപടിസാരിനോ"**തി വുത്തം. **പടിസരന്തീ**തി "അഹം ഗോതമോ, അഹം കസ്സപോ"തി പതി പതി അത്തനോ ഗോത്തം അനുസരന്തി പടിജാനന്തി വാതി അത്ഥോ.

ഏത്താവതാതി "സാധു സാധു ആനന്ദാ"തി ഏത്തകേന സാധുകാരദാനേന. **ജിനഭാസിതം നാമ ജാത**ന്തിആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ ഥേരഭാസിതം ബുദ്ധഭാസിതമേവ നാമ ജാതം. "കിമ്പനിദം സുത്തം സത്ഥുദേസനാനുവിധാനതോ ജിനഭാസിതം, ഉദാഹു സാധുകാരദാനമത്തേനാ"തി ഏവരൂപാ ചോദനാ ഇധ അനോകാസാ ഥേരസ്സ ദേസനായ ഭഗവതോ ദേസനാനുവിധാനഹേതുകത്താ സാധുകാരദാനസ്സാതി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സേഖസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൪. പോതലിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. അങ്ഗാ നാമ ജനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹിവസേന അങ്ഗാത്വേവ വുച്ചതീതി ആഹ **"അങ്ഗായേവ സോ**

ജനപദോ"തി. **മഹിയാ പനസ്സ ഉത്തരേന യാ ആപോതി** മഹിയാ നദിയാ യാ ആപോ തസ്സ ജനപദസ്സ ഉത്തരേന ഹോന്തി. **താസം അവിദൂരത്താ** സോ ജനപദോ **ഉത്തരാപോതി വുച്ചതി**. സാ പന മഹീ കത്ഥചി കത്ഥചി ഭിജ്ജിത്വാ ഗതാതി ആഹ **"കതരമഹിയാ ഉത്തരേന യാ ആപോ"**തി. **തത്ഥാതി** തസ്സാ മഹിയാ ആഗമനതോ പട്ഠായ **അയം ആവിഭാവകഥാ**. യസ്മാ (അം° നി° ടീ° ന.വ്യ.ഫൻ) ലോകിയാ ജമ്ബുദീപോ ഹിമവാ തത്ഥ പതിട്ഠിതസമുദ്ദദഹപബ്ബതനദിയോതി ഏതേസു യം യം ന മനുസ്സഗോചരം, തത്ഥ സയം സമ്മൂള്ഹാ അഞ്ഞേപി സമ്മോഹയന്തി, തത്ഥ തത്ഥ സമ്മോഹവിധമനത്ഥം **"അയം കിര ജമ്ബുദീപോ"**തിആദിമാരദ്ധം. **ദസസഹസ്സയോജനപരിമാണോ** ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ചാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"തത്ഥാ"**തിആദി. **ഉദകേന അജ്ഝോത്ഥടോ** തദുപഭോഗിസത്താനം പുഞ്ഞക്ഖയേന.

സുന്ദരദസ്സനം കൂടന്തി **സുദസ്സനകൂടം,** യം ലോകേ "ഹേമകൂട"ന്തി വുച്ചതി. **മൂലഗന്ധോ** കാളാനുസാരിയാദി. **സാരഗന്ധോ** ചന്ദനാദി. **ഫേഗ്ഗുഗന്ധോ** സലലാദി. **തചഗന്ധോ** ലവങ്ഗാദി. **പപടികഗന്ധോ** കബിത്ഥാദി. **രസഗന്ധോ** സജ്ജാദി, **പത്തഗന്ധോ** തമാലഹിരിവേരാദി. **പുപ്ഫഗന്ധോ** നാഗകുങ്കുമാദി. **ഫലഗന്ധോ** ജാതിഫലാദി. **ഗന്ധഗന്ധോ** സബ്ബേസം ഗന്ധാനം ഗന്ധോ. യസ്സ ഹി രുക്ഖസ്സ സബ്ബേസമ്പി മൂലാദീനം ഗന്ധോ അത്ഥി, സോ ഇധ ഗന്ധോ നാമ. തസ്സ ഗന്ധസ്സ ഗന്ധോ ഗന്ധഗന്ധോ. സബ്ബാനി പുഥുലതോ പഞ്ഞാസയോജനാനി, ആയാമതോ പന ഉബ്ബേധതോ വിയ ദ്വിയോജനസതാനേവാതി വദന്തി.

മനോഹരസിലാതലാനീതി ഓതരണത്ഥായ മനുഞ്ഞസോപാനസിലാതലാനി. **സുപടിയത്താനീ**തി തദുപഭോഗിസത്താനം സാധാരണകമ്മാനുഭാവേന സുട്ഠു പടിയത്താനി സുപ്പവത്തിതാനി ഹോന്തി. മച്ഛകച്ഛപാദയോ ഉദകം മലിനം കരോന്തി, തദഭാവതോ **ഫലികസദിസനിമ്മലുദകാനി**. തിരിയതോ ദീഘം ഉഗ്ഗതകൂടന്തി **"തിരച്ഛാനപബ്ബത"**ന്തി ആഹ.

ആപണാനി ഏവ വോഹാരസ്സ മുഖഭൂതാനീതി ആഹ **"ആപണമുഖസഹസ്സാനീ"**തി. **വിഭത്താനീ**തി വവത്ഥിതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞാസമ്ഭിന്നാനി. **വസനട്ഠാന**ന്തി അത്തനോ യഥാഫാസുകം വസിതബ്ബട്ഠാനം. ആസതി ഏത്ഥാതി **ആസനം,** നിസീദിതബ്ബട്ഠാനാനി.

അസാരുപ്പം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകസ്സ ഛാദനതോ ഛന്നം **അനുച്ഛവികം,** തദേവ അജ്ഝാസയസമ്പത്തിം പതിരൂപേതി പകാസേതീതി **പതിരൂപം**. തേനാഹ **"നപ്പതിരൂപ"**ന്തി. **കാരണവേവചനാനീ**തി ഞാപകകാരണവേവചനാനി. ഞാപകഞ്ഹി കാരണം അധിപ്പേതം. അത്ഥം ആകരോതി പകാസേതീതി **ആകാരോ,** തമേവ ലീനം ഗുള്ഹം അത്ഥം ഗമേതീതി **ലിങ്ഗം,** സോ തേന നിമീയതീതി **നിമിത്ത**ന്തി വുച്ചതി. ഇദാനി തമേവത്ഥം വിവരിതും **"ദീഘദസവത്ഥ...പേ°... നിമിത്താതി വുത്താ"**തി ആഹ. **തേതി** ആകാരാദയോ. **തഥാ ഹി പന മേതി**ആദിനാ പോതലിയോ ഗഹപതി "പരിബ്ബാജകനിയാമേന അഹം ജീവാമി, തസ്മാ ഗഹപതി ന ഹോമീതി വദതി. **ഓവദന്തോതി** അനുസാസന്തോ. **ഉപവദന്തോതി** പരിഭാസന്തോ.

ന.വ. ഗേധഭൂതോ ലോഭോതി ഗിജ്ഝനസഭാവോ ലോഭോ. അഗിജ്ഝനലക്ഖണോ ന ലോഭോ, **അനിന്ദാഭൂതം അഘട്ടന**ന്തി നിന്ദായ

പടിപക്ഖഭൂതം പരേസം അഘട്ടനം. **നിന്ദാഘട്ടനാ**തി നിന്ദാവസേന പരേസം ഘട്ടനാ അക്കോസനാ. **ബ്യവഹാരവോഹാരോപീ**തി കയവിക്കയലക്ഖണോ സബ്ബ്യോഹാരോപി ദാനഗ്ഗഹണം വോഹാരോ. "ദത്തോ തിസ്സോ" തിആദിനാ വോഹരണം പഞ്ഞാപനന്തി **പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ**. യഥാധിപ്പേതസ്സ അത്ഥസ്സ വോഹരണം കഥനം ബോധനന്തി **വചനം വോഹാരോ**. യാഥാവതോ അയാഥാവതോ ച വോഹരതി ഏതേനാതി **വോഹാരോ, ചേതനാ. അയമിധാധിപ്പേതോ**തി അയം ചേതനാലക്ഖണോ വോഹാരോ ഇധ ഇമസ്മിം അത്ഥേ അധിപ്പേതോ, സോ ച ഖോ സാവജ്ജോവ സമുച്ഛേദസ്സ ഇച്ഛിതത്താ. ഇദാനി ചതുബ്ബിധസ്സപി വോഹാരസ്സ ഇധ സമ്ഭവം ദസ്സേതും **"യസ്മാ വാ"**തിആദി വുത്തം. **ഗിഹീതി ചേതനാ നത്ഥീ**തി അഹം ഗിഹീതി ചേതനാപവത്തി നത്ഥി. **ഗിഹീതി വചനം നത്ഥീ**തി ഗിഹീതി അത്തനോ പരേസഞ്ച വചനപ്പവത്തി നത്ഥി. **ഗിഹീതി പണ്ണത്തി നത്ഥീ**തി ഗിഹീതി സമഞ്ഞാ നത്ഥി. **ഗിഹീതി ബ്യവഹാരോ നത്ഥീ**തി സമുദാചാരോ നത്ഥി.

൩൩. പാണാതിപാതോവ സംയോജനം. കസ്മാ? ബന്ധനഭാവേന പവത്തനതോ നിസ്സരിതും അപ്പദാനതോ. പാണാതിപാതസ്സ അത്ഥിതായ സോ പുഗ്ഗലോ "പാണാതിപാതീ"തി വുച്ചതീതി ആഹ - **"പാണാതിപാതസ്സ...പേ॰... ഹോതീ"**തി. യഞ്ഹി യസ്സ അത്ഥി, തേന സോ അപദിസ്സതീതി. **ബഹുതായാ**തി അചക്ഖുകാദിഭേദേന ബഹുഭാവതോ. പാണാതിപാതസ്സ പടിപക്ഖോ **അപാണാതിപാതോ**. സോ പന അത്ഥതോ കായദ്വാരികോ സീലസംവരോതി ആഹ **"കായികസീലസംവരേനാ"**തി. **അത്താപി മം ഉപവദേയ്യാ**തിആദി പാണാതിപാതേ ആദീനവദസ്സനം. ആദീനവദസ്സിനോ ഹി തതോ ഓരമണം. **ദേസനാവസേനാ**തി അഞ്ഞത്ഥ സുത്തേ അഭിധമ്മേ ച ദസസു സംയോജനേസു പഞ്ചസു നീവരണേസു ദേസനാവസേന അപരിയാപന്നമ്പി **സംയോജനന്തിപി നീവരണന്തിപി** ഇധ **വുത്തം**. കസ്മാ? തദത്ഥസമ്ഭവതോ. തേനാഹ - **"വട്ടബന്ധനട്ഠേന ഹിതപ്പടിച്ഛാദനട്ഠേന ചാ"**തി, പാണാതിപാതോ ഹി അപാണാതിപാതപച്ചയം ഹിതം പടിച്ഛാദേന്തോവ ഉപ്പജ്ജതീതി. **ഏകോ അവിജ്ജാസവോ**തി ഇദം സഹജാതവസേന വുത്തം, ഉപനിസ്സയവസേന പന ഇതരേസമ്പി ആസവാനം യഥാരഹം സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ. പാണാതിപാതീ ഹി പുഗ്ഗലോ "തപ്പച്ചയം അത്ഥം കരിസ്സാമീ"തി കാമേ പത്ഥേതി. ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, ഭവവിസേസം പച്ചാസീസതി. തത്ഥ ഉപ്പന്നം വിഹനതി ബാധതീതി **വിഘാതോ,** ദുക്ഖം, പരിളാഹനം അനത്ഥുപ്പാദവസേന ഉപതാപനം **പരിളാഹോ,** അയമേതേസം വിസേസോ. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബേസു വാരേസു. **ഇമിനാ ഉപായേനാ**തി അതിദേസേന പന പരിഗ്ഗഹിതോ അത്ഥോ പരതോ ആഗമിസ്സതീതി.

൩൪-൫. **ഇമസ്മിം പദേ**തി ഏതേന സത്തസുപി വാരേസു തഥാ ആഗതം പദം സാമഞ്ഞതോ ഗഹിതം. തേനാഹ **"ഇമിനാ"**തിആദി. രോസനം കായികം വാചസികഞ്ചാതി തപ്പടിപക്ഖോ അരോസോപി തഥാ ദുവിധോതി ആഹ **"കായികവാചസികസംവരേനാ"**തി. യഥാ അഭിജ്ഝാ ലോഭോ, അനഭിജ്ഝാ അലോഭോ, ഏവം **അകോധൂപായാസോ** അബ്യാപാദോ, സംവരേ സുഖന്തി **സംവരോ**തി ദട്ഠബ്ബോ, അനതിലോഭോ പന സതിസംവരേ, അനതിമാനോ ഞാണസംവരേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഇമേസു പന പദേസു ഏവം സബ്ബവാരേസു യോജനാ കാതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ.

ഏവം ആസവുപ്പത്തി വേദിതബ്ബാതി ഏത്ഥ വുത്തസ്സപി ഏകജ്ഝം വുച്ചമാനത്താ **"പുന അയം സങ്ഖേപവിനിച്ഛയോ"**തി വുത്തം. **അസമ്മോഹത്ഥം** ആരമ്മണസ്സ. **പുരിമേസു താവ ചതൂസു** വാരേസു **വിരമിതും ന സക്കോമീതി വത്തബ്ബം**. "അത്താപി മം ഉപവദേയ്യാ"തി ഏതസ്സ പദസ്സ അത്ഥവണ്ണനായം **"ന സക്കോമീ"**തി, "അനുവിജ്ജാപി മം വിഞ്ഞൂ ഗരഹേയ്യു"ന്തി ഏതസ്സ പദസ്സ അത്ഥവണ്ണനായം **"ന സക്കോതീ"തി വത്തബ്ബം,** ഇമിനാ നയേന പച്ഛിമേസുപി ചതൂസു യഥാരഹം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **അതിമാനേ ഭവാസവഅവിജ്ജാസവാ**തി വുത്തം മാനേന സഹ ദിട്ഠിയാ അനുപ്പജ്ജനതോ, അതിമാനോ പന കാമരാഗേനപി ഉപ്പജ്ജതേവാതി "അതിമാനേ കാമാസവഅവിജ്ജാസവാ"തി വത്തബ്ബം സിയാ, സ്വായം നയോ വുത്തനയത്താ സുവിഞ്ഞേയ്യോതി ന ദസ്സിതോ. **പാതിമോക്ഖസംവരസീലം കഥിതം** ആദിതോ ചതൂഹി ഠഹ്ഠാനേ വാതി പഞ്ചഹി വാരേഹി, സേസേഹി തീഹി **പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ പടിസങ്ഖാപഹാനം,** സബ്ബേഹിപി പന ഭിക്ഖുഭാവേ ഠിതസ്സ **ഗിഹിവോഹാരസമുച്ഛേദോ കഥിതോ**. തത്ഥ സബ്ബത്ഥ വത്തം "ഇദഞ്ചിദഞ്ച മയ്ഹം കാതും നപ്പതിരൂപ"ന്തി പടിസങ്ഖാനവസേന അകരണം പജഹനഞ്ച പടിസങ്ഖാപഹാനം.

കാമാദീനവകഥാവണ്ണനാ

൪൨. **ഉപസുമ്ഭേയ്യാ**തി ഏത്ഥ **ഉപ**-സദ്ദോ സമീപത്ഥോ, സുമ്ഭനം വിക്ഖേപനം. തേനേവ **തമേന**ന്തി ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ - **"തസ്സ സമീപേ ഖിപേയ്യാ"**തി, തസ്സ കുക്കുരസ്സ സമീപേ അട്ഠികങ്കലം ഖിപേയ്യാതി അത്ഥോ. **നിമ്മംസത്താ കങ്കലന്തി വുച്ചതീ**തി ഇമിനാ വിഗതമംസായ അട്ഠികങ്കലികായ ഉരട്ഠിമ്ഹി വാ പിട്ഠികണ്ടകേ വാ സീസട്ഠിമ്ഹി വാ കങ്കല-സദ്ദോ നിരുള്ഹോതി ദസ്സേതി. **സുനിക്കന്ത**ന്തി നില്ലിഖിതം കതാവ നിബ്ബിസേസം ലിഖിതം.

ഏകത്തുപട്ഠാനസ്സ അജ്ഝുപേക്ഖനവസേന പവത്തിയാ **ഏകത്താ**. തേനാഹ **"ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖാ"**തി. യസ്മാ പനസ്സ ആരമ്മണമ്പി ഏകസഭാവമേവ, തസ്മാ ആഹ **"സാ ഹീ"**തിആദി. **ലോകാമിസസങ്ഖാതാ**തി അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുനാ ലോകേന ആമസിതബ്ബതോ, ലോകേ വാ ആമിസോതി സങ്ഖം ഗതായ വസേന കാമഗുണാനം കാമഭാവോ ച ആമിസഭാവോ ച, സോ ഏവ നിപ്പരിയായതോ ആമിസന്തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. **കാമഗുണാമിസാ**തി കാമഗുണേ ഛന്ദരാഗാ. **ഗഹണട്ഠേന** ഭുസം ആദാനട്ഠേന.

൪൩. ഡയനം ആകാസേന ഗമനന്തി ആഹ **"ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛേയ്യാ"**തി. ഗിജ്ഝാദീനം വാസിഫരസു ന ഹോതീതി ആഹ - **"മുഖതുണ്ഡകേന ഡസന്താ തച്ഛേയ്യു"**ന്തി. **വിസ്സജ്ജേയ്യു**ന്തി ഏത്ഥ "വിസ്സജ്ജന"ന്തി ആകഡ്ഢനം അധിപ്പേതം അനേകത്ഥത്താ ധാതൂനം, ആകഡ്ഢനഞ്ച അനുബന്ധിത്വാ പാതനന്തി ആഹ **"മംസപേസിം നഖേഹി കഡ്ഢിത്വാ പാതേയ്യു"**ന്തി.

൪൭. പുരിസസ്സ ആരോഹനയോഗ്യം **പോരിസേയ്യം**.

൪൮. സമ്പന്നം സുന്ദരം ഫലമസ്സാതി **സമ്പന്നഫലം. ഫലൂപപന്ന**ന്തി ഫലേഹി ഉപേതന്തി ആഹ **"ബഹുഫല"**ന്തി.

൭൦. സുവിദൂരവിദൂരേതി അരിയസ്സ വിനയേ വോഹാരസമുച്ഛേദതോ സുട്ഠു വിദൂരഭൂതേ ഏവ വിദൂരേ **അഹം** ഠിതോ. കസ്സചി നാമ അത്ഥസ്സപി അജാനനതോ ന ആജാനന്തീതി **അനാജാനീയാ**തി കത്തുസാധനമസ്സ ദസ്സേന്തോ **അജാനനകേ**തി അജാനന്തഭോജനസീസേന തേസം ദാതബ്ബപച്ചയേ വദതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പോതലിയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൫. ജീവകസുത്തവണ്ണനാ

൫൧. കുമാരേന ഭതോ പോസാപിതോതി കുമാരഭതോ, കുമാരഭതോ ഏവ **കോമാരഭച്ചോ** യഥാ ‘‘ഭിസക്കമേവ ഭേസജ്ജ’’ന്തി.

ആരഭന്തീതി ഏത്ഥ **ആരഭ**-സദ്ദോ കാമം കാമായൂഹനയഞ്ഞുട്ഠാപനആപത്തിആപജ്ജനവിഞ്ഞാപനാദീസുപി ആഗതോ, ഇധ പന ഹിംസനേ ഇച്ഛിതബ്ബോതി ആഹ - **‘‘ആരഭന്തീതി ഘാതേന്തീ’’**തി. **ഉദ്ദിസിത്വാ കത**ന്തി (അ॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൨.൫൭; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ മഹാവഗ്ഗ ൩.൨൮൧) അത്താനം ഉദ്ദിസിത്വാ മാരണവസേന കതം നിബ്ബത്തിതം. **പടിച്ചകമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ **കമ്മ**-സദ്ദോ കമ്മസാധനോ അതീതകാലികോതി ആഹ - **‘‘അത്താനം പടിച്ച കത’’**ന്തി. **നിമിത്തകമ്മസ്സേതം അധിവചനം** ‘‘പടിച്ച കമ്മം ഫുസതീ’’തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൪.൭൫) വിയ. **നിമിത്തകമ്മസ്സാ**തി നിമിത്തഭാവേന ലദ്ധബ്ബകമ്മസ്സ, ന കരണകാരാപനവസേന. **പടിച്ചകമ്മം ഏത്ഥ അത്ഥീതി മംസം പടിച്ചകമ്മം** യഥാ ‘‘ബുദ്ധം ഏതസ്സ അത്ഥീതി ബുദ്ധോ’’തി. **തേസ**ന്തി നിഗണ്ഠാനം. അഞ്ഞേപി ബ്രാഹ്മണാദയോ തംലദ്ധികാ അത്ഥേവ.

കാരണന്തി ഏത്ഥ യുത്തി അധിപ്പേതാ, സാ ഏവ ച ധമ്മതോ അനപേതത്താ ‘‘ധമ്മോ’’തി വുത്താതി ആഹ - **‘‘കാരണം നാമ തികോടിപരിസുദ്ധമച്ഛമംസപരിഭോഗോ’’**തി. **അനുകാരണം നാമ മഹാജനസ്സ തഥാ ബ്യാകരണം** യുത്തിയാ ധമ്മസ്സ അനുരൂപഭാവതോ മംസം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി അനുഞ്ഞാതം തഥേവ കഥനന്തി കത്വാ. **ത**ന്തി ‘‘ജാനം ഉദ്ദിസ്സകതം മംസം പരിഭുഞ്ജതീ’’തി ഏവം വുത്തം പരിഭുഞ്ജനം **നേവ കാരണം ഹോതി** സബ്ബേന സബ്ബം അഭാവതോ സതി ച അയുത്തിയം അധമ്മോതി കത്വാ. **തഥാ ബ്യാകരണ**ന്തി ‘‘ജാനം ഉദ്ദിസ്സകതം മംസം പരിഭുഞ്ജതീ’’തി കഥനം യുത്തിയാ ധമ്മസ്സ അനനുരൂപഭാവതോ **ന അനുകാരണം ഹോതി. പരേഹി വുത്തകാരണേന സകാരണോ ഹുത്വാ**തി പരേ തിത്ഥിയാ ‘ജാന’ന്തിആദിനാ ധമ്മം കഥേന്തി വദന്തി, തേന കാരണഭൂതേന സകാരണോ ഹുത്വാ. തേഹി തഥാ വത്തബ്ബോ ഏവ **ഹുത്വാ തുമ്ഹാകം വാദോ വാ അനുവാദോ വാ** ‘‘മംസം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബ’’ന്തി പവത്താ തുമ്ഹാകം കഥാ വാ പരതോ പരേഹി തഥാ പവത്തിതാ തസ്സാ അനുകഥാ വാ. **വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതബ്ബകാരണ**ന്തി തിത്ഥിയാ താവ തിട്ഠന്തു, തതോ അഞ്ഞേഹി പണ്ഡിതേഹി ഗരഹിതബ്ബകാരണം. **കോചി ന ആഗച്ഛതീ**തി ഗരഹിതബ്ബതം ന ആപജ്ജതീതി അത്ഥോ. **അഭിഭവിത്വാ ആചിക്ഖന്തീ**തി അഭിഭുയ്യ മദ്ദിത്വാ കഥേന്തി, അഭിഭൂതേന അക്കോസന്തീതി അത്ഥോ.

൫൨. കാരണേഹീതി പരിഭോഗചിത്തസ്സ അവിസുദ്ധതാഹേതൂഹി. ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസ്സകതം ദിട്ഠം. താദിസമംസഞ്ഹി പരിഭോഗാനാരഹത്താ

ചിത്തഅവിസുദ്ധിയാ കാരണം ചിത്തസംകിലേസാവഹതോ. ഇദാനി ദിട്ഠസുതപരിസങ്കിതാനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **"ദിട്ഠാദീസൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തദുഭയവിമുത്തപരിസങ്കിത**ന്തി "ദിട്ഠം സുത"ന്തി ഇമം ഉഭയം അനിസ്സായ - "കിം നു ഖോ ഇമം ഭിക്ഖും ഉദ്ദിസ്സ വധിത്വാ സമ്പാദിത"ന്തി കേവലമേവ പരിസങ്കിതം. **സബ്ബസങ്ഗാഹകോ**തി സബ്ബേസം തിണ്ണം പരിസങ്കിതാനം സങ്ഗണ്ഹനകോ.

മങ്ഗലാദീനന്തി **ആദി**-സദ്ദേന ആഹുനപാഹുനാദികം സങ്ഗണ്ഹാതി. **നിബ്ബേമതികാ ഹോന്തീ**തി സബ്ബേന സബ്ബം പരിസങ്കിതാഭാവമാഹ. **ഇതരേസ**ന്തി അജാനന്താനം **വട്ടതി,** ജാനതോ എവേത്ഥ ആപത്തി ഹോതി. **തേയേവാ**തി യേ ഉദ്ദിസ്സ കതം, തേയേവ.

ഉദ്ദിസ്സകതമംസപരിഭോഗതോ അകപ്പിയമംസപരിഭോഗസ്സ വിസേസം ദസ്സേതും **"അകപ്പിയമംസം പനാ"**തിആദി വുത്തം. പുരിമസ്മിം സചിത്തകാ ആപത്തി, ഇതരസ്മിം അചിത്തകാ. തേനാഹ - **"അകപ്പിയമംസം അജാനിത്വാ ഭുത്തസ്സപി ആപത്തിയേവാ"**തി. **പരിഭോഗ**ന്തി പരിഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി വദാമീതി അത്ഥോ.

൫൩. താദിസസ്സാതി തികോടിപരിസുദ്ധസ്സ മച്ഛമംസസ്സ പരിഭോഗേ. **മേത്താവിഹാരിനോപീ**തി **അപി**-സദ്ദേന അമേത്താവിഹാരിനോപി. മേത്താവിഹാരിനോ പരിഭോഗേ സിഖാപ്പത്താ അനവജ്ജതാതി ദസ്സേതും **"ഇധ, ജീവക, ഭിക്ഖൂ"**തിആദി വുത്തം. **അനിയമേത്വാ**തി അവിസേസേത്വാ സാമഞ്ഞതോ. യസ്മാ ഭഗവതാ - "യതോ ഖോ, വച്ഛ, ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ പഹീനാ ഹോതീ"തിആദിനാ മഹാവച്ഛഗോത്തസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൯൪) അത്താ അനിയമേത്വാ വുത്തോ. തഥാ ഹി വച്ഛഗോത്തോ - "തിട്ഠതു ഭവം ഗോതമോ, അത്ഥി പന ഭോതോ ഗോതമസ്സ ഏകഭിക്ഖുപി സാവകോ ആസവാനം ഖയാ...പേ॰... ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തി ആഹ, "ഇധ, ഭാരദ്വാജ, ഭിക്ഖു അഞ്ഞതരം ഗാമം വാ നിഗമം വാ ഉപനിസ്സായ വിഹരതീ"തിആദിനാ ചങ്കീസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൪൩൦) അത്താ അനിയമേത്വാ വുത്തോ. തഥാ ഹി തത്ഥ പരതോ - "യം ഖോ പന അയമായസ്മാ ധമ്മം ദേസേതി, ഗമ്ഭീരോ സോ ധമ്മോ ദുദ്ദസോ ദുരനുബോധോ സന്തോ പണീതോ അതക്കാവചരോ നിപുണോ പണ്ഡിതവേദനീയോ, ന സോ ധമ്മോ സുദേസനീയോ ലുദ്ധേനാ"തിആദിനാ ദേസനാ ആഗതാ, തസ്മാ വുത്തം **"ഭഗവതാ ഹി മഹാവച്ഛഗോത്തസുത്തേ, ചങ്കീസുത്തേ ഇമസ്മിം സുത്തേതി തീസു ഠാനേസു അത്താനംയേവ സന്ധായ ദേസനാ കതാ"**തി. **മംസൂപസേചനോവ അധിപ്പേതോ** മച്ഛമംസസഹിതസ്സ ആഹാരസ്സ പരിഭോഗഭാവതോ മച്ഛമംസസ്സ ച ഇധ അധിപ്പേതത്താ.

അഗഥിതോ അപ്പടിബദ്ധോ. **തണ്ഹാമുച്ഛനായാ**തി തണ്ഹായനവസേന മുച്ഛാപത്തിയാ. **അനജ്ഝോപന്നോ** തണ്ഹായ അഭിഭവിത്വാ ന അജ്ഝോത്ഥടോ, ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ ന സണ്ഠിതോതി അത്ഥോ. തേനാഹ - **"സബ്ബം ആലുമ്പിത്വാ"**തിആദി. ഇധ ആദീനവോ ആഹാരസ്സ പടികൂലഭാവോതി ആഹ **"ഏകരത്തിവാസേനാ"**തിആദി. അയമത്ഥോ ആഹാരപരിഭോഗോതി അത്ഥസംയോജനപരിച്ഛേദികാ "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൨; മ॰ നി॰ ൧.൨൩; ൨.൨൪; ൩.൭൫; സം॰ നി॰ ൪.൧൨൦) പവത്താ ആഹാരപടിബദ്ധഛന്ദരാഗനിസ്സരണഭൂതാ

പഞ്ഞാ അസ്സ അത്ഥീതി **നിസ്സരണപഞ്ഞോ. ഇദമത്ഥന്തി** ഏതമത്ഥായ. **ഏവം സന്തേതി** ''ബ്രഹ്മാതി ച മേത്താവിഹാരിനോ സമഞ്ഞാ''തി അവത്വാ യേ ധമ്മാ മേത്താവിഹാരസ്സ പടിപക്ഖഭൂതാ, തത്ഥ സാവസേസം പഹാസി ബ്രഹ്മാ, അനവസേസം പഹാസി ഭഗവാതി സചേ തേ ഇദം സന്ധായ ഭാസിതം, ഏവം സന്തേ തവ ഇദം യഥാവുത്തവചനം അനുജാനാമി, ന മേത്താവിഹാരിതാസാമഞ്ഞമത്തതോതി അത്ഥോ.

൫൨. **''പാടിയേക്കോ അനുസന്ധീ''**തി വത്വാ വിസും അനുസന്ധിഭാവം ദസ്സേതും **''ഇമസ്മിം ഹീ''**തിആദി വുത്തം. **ദ്വാരം ഥകേതീതി** മച്ഛമംസപരിഭോഗാനുഞ്ഞായ അഞ്ഞേസം വചനദ്വാരം പിദഹതി, ചോദനാപഥം നിരുന്ധതി. കഥം **സത്താനുദ്ദയം ദസ്സേതി**? സത്താനുദ്ദയമുഖേന ബാഹിരകാനം മച്ഛമംസപരിഭോഗപടിക്ഖേപോ തയിദം മിച്ഛാ, തികോടിപരിസുദ്ധസ്സേവ മച്ഛമംസസ്സ പരിഭോഗോ ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതോ. തഥാ ഹി വുത്തം - 'തീഹി ഖോ അഹം, ജീവക, ഠാനേഹി മംസം പരിഭോഗന്തി വദാമീ'തിആദി (മ॰ നി॰ ൨.൫൨). **വിനയേ**പി (പാരാ॰ ൪൦൯; ചൂളവ॰ ൩൪൩) വുത്തം - ''തികോടിപരിസുദ്ധം, ദേവദത്ത, മച്ഛമംസം മയാ അനുഞ്ഞാത''ന്തി. തികോടിപരിസുദ്ധഞ്ച ഭുഞ്ജന്താനം സത്തേസു അനുദ്ദയാ നിച്ചലാ. **''സത്താനുദ്ദയം ദസ്സേതീ''**തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിവരന്തോ **''സചേ ഹീ''**തിആദിമാഹ.

പഠമേന കാരണേനാതി ദേസനാവസേനപി പയോഗവസേനപി പഠമേന പരൂപഘാതഹേതുനാ. **കഡ്ഢിതോ** സോ പാണോ. **ഗലേന പവേധേന്തേനാതി** യോത്തഗലേന കരണേന അസയ്ഹമാനേന. **ബഹുപുഞ്ഞമേവ ഹോതി** ആസാദനാപേക്ഖായ അഭാവതോ, ഹിതജ്ഝാസയത്താ വാതി അധിപ്പായോ. **ഏസാഹം, ഭന്തേ**തിആദി കസ്മാ വുത്തം, സരണഗമനവസേനേവ ഗഹിതസരണോതി ചോദനം സന്ധായാഹ **''അയ''**ന്തിആദി. **ഓഗാഹന്തോ**തിആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ സുത്തം അനുസ്സരന്തോ അത്ഥം ഉപധാരേന്തോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ജീവകസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൬. ഉപാലിസുത്തവണ്ണനാ

൫൬. പാവാരം പാരുപതീതി പാവാരികോ, ഇദം തസ്സ കുലസമുദാഗതം നാമം, സോ പന മഹദ്ധനോ മഹാഭോഗോ നഗരേ സേട്ഠിട്ഠാനേ ഠിതോ. തേനാഹ **''ദുസ്സപാവാരികസേട്ഠിനോ''**തി. **ദീഘത്താ** ദീഘതമത്താ. സോ കിര പമാണതോ ഉപവച്ഛയതോ ദിയഡ്ഢരതനം അതിക്കമ്മ ഠിതോ. **ഏവംലദ്ധനാമോ**തി ''ദീഘതപസ്സീ''തി ലദ്ധസമഞ്ഞോ. **ബാഹിരായതനേതി** തിത്ഥിയസമയേ **പിണ്ഡപാതോതി വോഹാരോ നത്ഥി,** തസ്മാ സാസനവോഹാരേന **''പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ''**തി വുത്തന്തി അധിപ്പായോ.

ദസ്സേതീതി ദേസേതി. **ഠപേതീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരതോ വവത്ഥപേതി. **കിരിയായാ**തി കരണേന. **പവത്തിയാ**തി പവത്തനേന. **ദണ്ഡാനി പഞ്ഞപേതീ**തി ഏത്ഥ കസ്മാ ഭഗവതാ ആദിതോവ തഥാ ന പുച്ഛിതന്തി? യസ്മാ സാ തസ്മിം അത്ഥേ സഭാവനിരുത്തി ന ഹോതി, സാസനേ ലോകേ സമയന്തരേസു ച താദിസോ സമുദാചാരോ നത്ഥി, കേവലം പന തസ്സേവ നിഗണ്ഠസ്സായം

കോട്ഠാലകസദിസോ സമുദാചാരോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **“കമ്മാനി പഞ്ഞപേതി”** ഇച്ചേവാഹ. **അചിത്തക**ന്തി ചിത്തരഹിതം, ചിത്തേന അസമുട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. കഥം പന തദുഭയസ്സ ചിത്തേന വിനാ സമ്ഭവോതി ചോദനം സന്ധായ തത്ഥ നിദസ്സനമാഹ **“യഥാ കിരാ”**തിആദി. **പടിവിഭത്താന**ന്തി അത്ഥതോ ഭിന്നാനം. **പടിവിസിട്ഠാന**ന്തി വിസേസനപദവസേന സദ്ദതോപി ഭിന്നാനം. **വചനം പതിട്ഠപേതുകാമോ**തി ദീഘതപസ്സിനോ യഥാവുത്തവചനം പതിട്ഠപേതുകാമോ. തസ്മിഞ്ഹി പതിട്ഠാപിതേ തേനപ്പസങ്ഗേന ആഗതോ, ഉപാലി ഗഹപതി തസ്മിം പദേസേ ധമ്മം ദിസ്വാ സാസനേ അഭിപ്പസീദിസ്സതി.

കഥാ ഏവ ഉപരി വാദാരോപനസ്സ വത്ഥുഭാവതോ **കഥാവത്ഥു**. **കഥായം പതിട്ഠപേസീ**തി കഥാവത്ഥുസ്മിം, തദത്ഥേ വാ പതിട്ഠപേസി. യഥാ തം വാദാരോപനഭയേന ന അവജാനാതി, ഏവം തസ്സം കഥായം, തസ്മിം വാ അത്ഥേ ദീഘതപസ്സിം യാവതതിയം വാദേ പതിട്ഠപേസി. **വാദ**ന്തി ദോസം.

൫൭. ഇദാനി ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മമ്പി ഗഹേത്വാ കായകമ്മാദിവസേന സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും **“അപിചാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തിവിധം കായദുച്ചരിതം കായകമ്മം നാമാ**തിആദി “കമ്മസ്സ കിരിയായാ”തി പാളിയം അകുസലകമ്മസ്സ അധിഗതത്താ വുത്തം, പുബ്ബേ പന **അട്ഠകാമാവചരകുസലചേതനാ**തിആദി സാവജ്ജം അനവജ്ജഞ്ച സാമഞ്ഞതോ ഏകജ്ഝം കത്വാ ദസ്സിതം. കസ്മാ പനേത്ഥ ചേതനാ ന ഗഹിതാതി ആഹ **“ഇമസ്മിം സുത്തേ കമ്മം ധുര”**ന്തി. കായകമ്മാദിഭേദം കമ്മമേവ **ധുരം** ജേട്ഠകം പുബ്ബങ്ഗമം, ന ചേതനാമത്തമേവ. **ഏവമാഗതേപീ**തി കമ്മാനീതി ഏവം നാമേന ആഗതേപി ചേതനാ ധുരം, തത്ഥ ചേതനം ജേട്ഠകം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. കഥം പന തത്ഥ കമ്മന്തി വാ കമ്മാനീതി വാ ആഗതേ തേസം ചേതനായ ധുരഭാവോതി ആഹ **“യത്ഥ കത്ഥചി…പേ॰… ലഭതീ”**തി. തത്ഥ **യത്ഥ കത്ഥചീ**തി യസ്മിം കിസ്മിഞ്ചി ദ്വാരേ. **സാ വുത്താവാ**തി സാ ചേതനാ വുത്താവ, യാ കായസങ്ഖാരാദിപരിയായേന (യസ്സ കസ്സചി കമ്മസ്സ കായദ്വാരാദീസു പവത്താപനചേതനാ) സമ്പയുത്തധമ്മാപി തദഗ്ഗേന ലോകിയാപി ലോകുത്തരാപി കമ്മമേവ, അഭിജ്ഝാദയോ പന ചേതനാപക്ഖികാതി ദട്ഠബ്ബം.

മഹന്തന്തി കടുകഫലം. **ന കിലമതി** സപ്പാടിഹാരിയത്താ പടിഞ്ഞായ. ഇദാനി തേസം സപ്പാടിഹാരിയതം ദസ്സേതും **“തഥാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. യദി അകുസലം പത്വാ കായകമ്മം വചീകമ്മം മഹന്തന്തി വദന്തോ ന കിലമതി, അഥ കസ്മാ ഭഗവാ ഇധ അകുസലം മനോകമ്മം മഹാസാവജ്ജം കഥേസീതി ആഹ **“ഇമസ്മിം പന ഠാനേ”**തിആദി. യാവതതിയം പതിട്ഠാപനമത്തേന **ഗതമഗ്ഗം പടിപജ്ജന്തോ**. തേനാഹ **“കിഞ്ചി അത്ഥനിപ്ഫത്തിം അപസ്സന്തോപീ”**തി.

൫൮. നിവാസട്ഠാനഭൂതോ ബാലകോ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **ബാലകിനീ**. സത്ഥുപടിഞ്ഞാതതായ നിഗണ്ഠാനം മഹാതി സമ്ഭാവിതത്താ **മഹാനിഗണ്ഠോ**.

൬൦. ആവട്ടേതി പുരിമാകാരതോ നിവത്തേതി അത്തനോ വസേ വത്തേതി ഏതായാതി **ആവട്ടനീ,** മായാ. തേനാഹ **“ആവട്ടേത്വാ ഗഹണമായാ”**ന്തി. സത്ഥുപടിഞ്ഞാനം ബുദ്ധദസ്സനേ ചിത്തമേവ ന ഉപ്പജ്ജതി, അയമേത്ഥ ധമ്മതാ. സചേ പന സോ തം പടിഞ്ഞം അപ്പഹായ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവം

ഉപഗച്ഛേയ്യ, സത്ഥധാ മുദ്ധാ ഫലേയ്യ, തസ്മാ ഭഗവാ “മാ അയം ബാലോ വിനസ്സീ”തിആദിതോവ യഥാ സമ്മുഖീഭാവം ന ലഭതി, തഥാ കരോതി. സ്വായമത്ഥോ **പാഥികപുത്തസമാഗമേന** ദീപേതബ്ബോ. ദസ്സനസമ്പത്തിനിയാമമാഹ **“തഥാഗതം ഹീ”**തിആദി. **ആഗമാ നു ഖോ ഇധ** തുമ്ഹാകം സന്തികം.

൫൫. വചീസച്ചേ പതിട്ഠഹിത്വാതി യഥാപടിഞ്ഞാതായ പടിഞ്ഞായ ഠത്വാ.

൫൬. സീതോദകേ അമതാ പാണാ പാനകാലേ പന മരന്തി, തേപി തേന സീതോദകപരിഭോഗേന മാരിതാ ഹോന്തി, തസ്മാ തപസ്സിനാ നാമ സബ്ബേന സബ്ബം സീതോദകം ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി തേസം ലദ്ധി. പാകതികം വാ ഉദകം സത്തോതി പുരാതനാനം നിഗണ്ഠാനം ലദ്ധി. തേനാഹ **“സത്തസഞ്ഞായ സീതോദകം പടിക്ഖിപന്തീ”**തി. തേസം തം അധുനാതനനിഗണ്ഠാനം വാദേന വിരുജ്ഝതി. തേ ഹി പഥവീആദിനവപദത്ഥതോ അഞ്ഞമേവ ജീവിതം പടിജാനന്തി. ചിത്തേന സീതോദകം പാതുകാമോ പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ ഹോതി രോഗേ ഠത്വാപി സത്താനം ചിത്തസ്സ തഥാ ന വിതതതാ. തേനാഹ - **“തേനസ്സ മനോദണ്ഡോ തത്ഥേവ ഭിജ്ജതീ”**തി. **തേനാതി** സീതോദകം പാതും പരിഭുഞ്ജിതുഞ്ച ഇച്ഛനേന. **അസ്സാതി** യഥാവുത്തസ്സ നിഗണ്ഠസ്സ. **തത്ഥേവാതി** തഥാചിത്തുപ്പാദനേ ഏവ. **ഭിജ്ജതി** സംവരസ്സ വികോപിതത്താ. തഥാഭൂതോ സോ നിഗണ്ഠോ സീതോദകം ചേ ലഭേയ്യ, കതിപയം കാലം ജീവേയ്യ, അലാഭേന പന പരിസുസ്സമാനകണ്ഠോട്ഠതാലുജിവ്ഹാആദികോ സബ്ബസോ പരിദാഹാഭിഭൂതോ മരേയ്യ. തേനാഹ - **“സീതോദകം അലഭമാനോ കാലം കരേയ്യാ”**തി. കസ്മാ? യസ്മാ സീതോദകം പിവായ സന്നിസ്സിതചിത്തസ്സ മരണം ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **“മനോദണ്ഡോ പന ഭിന്നോപി ചുതിമ്പി ആകഡ്ഢതീ”**തി. യസ്മാ പന തഥാഭൂതചിത്തസ്സ നിഗണ്ഠസ്സ മനോസത്തേസു നാമ ദേവേസു ഉപപത്തി ഹോതീതി തിത്ഥിയാനം ലദ്ധി, തസ്മാ വുത്തം **“മനോദണ്ഡോ പന ഭിന്നോപി പടിസന്ധിമ്പി ആകഡ്ഢതീ”**തി. **ഇതീതി** ഏവം “ഇധാസ്സ നിഗണ്ഠോ”തിആദിആകാരേന. **നന്തി** ഉപാലിം ഗഹപതിം. **മഹന്തോതി വദാപേസി** “മനോപടിബദ്ധോ കാലങ്കരോതീ”തി വദന്തോതി അധിപ്പായോ.

ഉപാസകസ്സാതി ഉപാലിസ്സ ഗഹപതിസ്സ. **മുച്ഛാവസേനാതി**ആദിനാ അന്വയതോ ബ്യതിരേകതോ ച മനോദണ്ഡസ്സ മഹന്തതം വിഭാവേതി. **ചിത്തസന്തതിപ്പവത്തിമത്തേനേവാതി** വിനാ കായദണ്ഡേന വചീദണ്ഡേന ച കേവലം ചിത്തസന്തതിപ്പവത്തിമത്തേന. **ഭിജ്ജിത്വാപീതി** ഏത്ഥ **പി**-സദ്ദേന അഭിജ്ജിത്വാപി. **അനിയ്യാനികാതി** അപ്പാടിഹീരാ, അയുത്താതി അത്ഥോ. **സല്ലക്ഖേസി** ഉപാസകോതി വിഭത്തിം വിപരിണാമേത്വാ യോജനാ. **പഞ്ഹപടിഭാനാനീതി** ഞാതും ഇച്ഛിതേ അത്ഥേ ഉപ്പജ്ജനകപടിഭാനാനി.

“മനോപടിബദ്ധോ കാലം കരോതീ”തി വദന്തേന അത്ഥതോ മനോദണ്ഡസ്സ തദുത്തരഭാവോ പടിഞ്ഞാതോ ഹോതീതി ആഹ **“ഇദാനി മനോദണ്ഡോ മഹന്തോതി ഇദം വചനന്തി”**തി. തഥാ ചേവ വുത്തം - “മനോദണ്ഡോവ ബലവാ മഹന്തോതി വദാപേസീ”തി.

൫൭. പാണാതിപാതാദിതോ യമനം യാമോ, ചതുബ്ബിധോ യാമോ ചതുയാമോ, ചതുയാമസങ്ഖാതേന സംവരേന സംവുതോ **ചാതുയാമസംവരസംവുതോ**. അട്ഠകഥായം പന യാമ-സദ്ദോ കോട്ഠാസപരിയായോതി **“ഇമിനാ ചതുകോട്ഠാസേനാ”**തി വുത്തം. പിയജാതികം

രൂപാദിആരമ്മണം രാഗവസേന ബാലേഹി ഭാവനീയത്താ ''ഭാവിത''ന്തി വുച്ചതീതി ആഹ **''ഭാവിതന്തി പഞ്ച കാമഗുണാ''**തി.

യോ സബ്ബം പാപം ആസവഞ്ച വാരേതീതി സബ്ബവാരീ, തസ്സ നവസു പദത്ഥേസു സത്തമോ പദത്ഥോ, തേന സബ്ബവാരിനാ പാപം വാരിത്വാ ഠിതോതി **സബ്ബവാരിവാരിതോ** . തേനാഹ **''സബ്ബേന പാപവാരണേന വാരിതപാപോ''**തി. തതോ ഏവ സബ്ബസ്സ വാരിതബ്ബസ്സ ആസവസ്സ ധുനനതോ **സബ്ബവാരിധുതോ**. വാരിതബ്ബസ്സ നിവാരണവസേന സബ്ബവാരിനോ ഫുടോ ഫുസിതോതി **സബ്ബവാരിഫുടോ. സങ്ഘാത**ന്തി സഹസാ ഹനനം, അസഞ്ചേതനികവധന്തി അത്ഥോ. **കതരസ്മിം കോട്ഠാസേ**തി തീസു ദണ്ഡകോട്ഠാസേസു കതരകോട്ഠാസേ.

൯൪. ഖലിയതി സമാദിയതീതി **ഖലം,** രാസീതി ആഹ - **''ഏകം മംസഖലന്തി ഏകം മംസരാസി''**ന്തി. വിജ്ജാധരഇദ്ധിയാ **ഇദ്ധിമാ**. സാ പന ഇദ്ധി യസ്മാ ആനുഭാവസമ്പന്നസ്സേവ ഇജ്ഝതി, ന യസ്സ കസ്സചി. തസ്മാ ആഹ **''ആനുഭാവസമ്പന്നോ''**തി. വിജ്ജാനുഭാവവസേനേവ **ആനുഭാവസമ്പന്നോ. ചിത്തേ വസീഭാവപ്പത്തോ** ആനുഭാവായ ഏവ വിജ്ജായ പഗുണഭാവാപാദനേന. ഏതേന വസീഭാവം ലോകിയസമഞ്ഞാവസേന ഭഗവാ ഉപാലിം ഗഹപതിം പഞ്ഞപേതുകാമോ ഏവമാഹ. ലോകികാ ഹി ''ഭാവനാമയഇദ്ധിയാ ഇദ്ധിമാ ചേതോവസീഭാവപ്പത്തോ പരൂപഘാതം കരോതീ''തി മഞ്ഞന്തി. തഥാ ഹി തേ ഇസയോ പരേസം സംവണ്ണേന്തി, ഇസീനം ആനുഭാവം കിത്തേന്തി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആഗമിസ്സതീതി.

൯൫. **അരഞ്ഞമേവ ഹുത്വാ**തി സബ്ബസോ അരഞ്ഞമേവ ഹുത്വാ. അരഞ്ഞഭാവേന **അരഞ്ഞം ജാതം,** ന നാമമത്തേന. **ഇസീനം അത്ഥായാ**തി ഇസീനം ആസാദനത്ഥായ.

ഗോധാവരീതീരതോ നാതിദൂരേ. **ഉസൂയമാനോ**തി ''ന മം ഏസ ജനോ പരിവാരേതീ''തി ഉസൂയം കരോന്തോ. **കിലിട്ഠോ വത്വാ**തി പങ്കദന്തരജസിരത്താദീഹി കിലിട്ഠസരീരോ. **അനഞ്ജിതമണ്ഡിതോ**തി അനഞ്ജിതക്ഖികോ സബ്ബേന, സബ്ബം അമണ്ഡിതോ ച. തസ്മിം കാലേ ''കാലസ്സേവ അക്ഖീനം അഞ്ജനം മങ്ഗല''ന്തി മനുസ്സാനം ലദ്ധി, തസ്മാ അനഞ്ജനം വിസും ഗഹിതം.

രാജാ തസ്സ വചനം ഗഹേത്വാതി ''വേദേസു ഈദിസം ആഗതം ഭവിസ്സതീതി ഏവം, ഭന്തേ''തി രാജാ തസ്സ പുരോഹിതസ്സ വചനം ഗഹേത്വാ. **ഉസുമജാതഹദയോ**തി ഉത്തത്തഹദയോ. നാസികാനം അപ്പഹോന്തേ **മുഖേന അസ്സസന്തോ**.

വിജിതജയേഹി ആഗന്ത്വാ നക്ഖത്തയുത്തം ആഗമേന്തേഹി നിസീദിതബ്ബട്ഠാനം **ജയഖന്ധാവാരട്ഠാനം**. ഉദകവുട്ഠിപാതനാദി തസ്മിം പാപകമ്മേ അസമങ്ഗിഭൂതാനമ്പി സമനുഞ്ഞതായ അന്തോകരണത്ഥം കതം. **കതഭണ്ഡവുട്ഠീ**തി ആഭരണവസ്സം. മഹാജനോ സമനുഞ്ഞോ ജാതോതി യോജനാ. **മാതുപോസകരാമോ**തി മാതരി സമ്മാപടിപന്നോ രാമോ നാമ ഏകോ പുരിസോ. **അസമങ്ഗിഭൂതാന**ന്തി അസമനുഞ്ഞാനം.

അവകിരിയാതി അസുസ്സൂസതം പടിച്ച. **ഫുലിങ്ഗാനീ**തി അഗ്ഗികണാനി. **പതന്തി കായേ**തി കായേ ഇതോ ചിതോ നിപതന്തി. ഏതേ കിര നിരയം വിവരിത്വാ മഹാജനസ്സ ദസ്സേന്തി.

യഥാഫാസുകട്ഠാനന്തി മയം കഞ്ചിപി ദേസം ഉദ്ദിസ്സ ന ഗച്ഛാമ, യത്ഥ പന വസന്തസ്സ പബ്ബജിതസ്സ ഫാസു ഹോതി, തം യഥാഫാസുകട്ഠാനം ഗച്ഛാമാതി അധിപ്പായോ. **സങ്ഘാ**തി സംഹതാ. **ഗണാ**തി തംതംസേണിഭാവേന ഗണിതബ്ബതായ ഗണാ. **ഗണീഭൂതാ**തി ഏകജ്ഝാസയാ ഹുത്വാ രാസിഭൂതാ. **അദിന്നാദാന**ന്തിആദീസുപി നിരയേ പച്ചിത്വാ മനുസ്സലോകം ആഗതസ്സ വിപാകാവസേസേനാതി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം.

പഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീതി സമ്ഭാവനം ഉപ്പാദേസ്സാമി. **നേസം കത്തബ്ബ**ന്തി ചിന്തേസീതി യോജനാ. കിം ചിന്തേസി? ആഘാതം ഉപ്പാദേത്വാ അനത്ഥകരണൂപായം. തേനാഹ **"സോ ധമ്മകഥാപരിയോസാനേ"**തിആദി. **നാഗബലപിച്ഛില്ലാദീന**ന്തി നാഗബലസാസപഅങ്കോലതേലകണികാരനിയ്യാസാദീനം ചിക്ഖല്ലാനം. **വിഹേഠയിംസു** നിരയാദികഥാഹി ഘട്ടേന്താ. **ഛദ്വാരാരമ്മണേ**തി ചക്ഖാദീനം ഛന്നം ദ്വാരാനം **ആരമ്മണ**ഭൂതേ രൂപാദിവിസയേ.

നവ വുട്ഠിയോതി ഉദകവുട്ഠി സുമനപുപ്ഫവുട്ഠി മാസകവുട്ഠി കഹാപണവുട്ഠി ആഭരണവുട്ഠി ആവുധവുട്ഠി അങ്ഗാരവുട്ഠി പാസാണവുട്ഠി വാലികാവുട്ഠീതി ഇമാ നവ വുട്ഠിയോ. **അവഞ്ചയീ**തി സക്കാരം കരോന്തോ വിയ ഹുത്വാ അസക്കാരം കരോന്തോ അനത്ഥചരണേന വഞ്ചയി. **അദൂസകേ**തി അനപരാധേ.

''ദിട്ഠമങ്ഗലികാ ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞാ''തി ജാതകട്ഠകഥാദീസു (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൧൫.മാതങ്ഗജാതകവണ്ണനാ) ആഗതം, ഇധ പന ''സേട്ഠിധീതാ''തി. **വാരേയ്യത്ഥായാ**തി ആവാഹത്ഥായ, **അസ്സാ**തി പേസിതപുഗ്ഗലസ്സ. താദിസേന നീചകുലസംവത്തനിയേന കമ്മുനാ ലദ്ധോകാസേന **ചണ്ഡാലയോനിയം നിബ്ബത്തോ**.

ചമ്മഗേഹേതി ചമ്മേന ഛാദിതേ ഗേഹേ. **മാതങ്ഗോത്വേവസ്സ നാമം അഹോസി** ജാതിസമുദാഗതം. **തന്തി** ഘണ്ടം. **വാദേന്തോ** താലനേന സദ്ദം കരോന്തോ. **മഹാപഥം പടിപജ്ജി** ദിട്ഠമങ്ഗലികായ ഗേഹദ്വാരസമീപേന.

തസ്സാ വേയ്യാവച്ചകരാ ചേവ **ഉപട്ഠാകമനുസ്സാ** പടിബദ്ധാ ച **സുരാസോണ്ഡാദയോ** ജാണുകപ്പരാദീഹി സുകോട്ടിതം കോട്ടിതഭാവേന മുച്ഛം ആപന്നത്താ **മതോതി സഞ്ഞായ ഛഡ്ഡേസും**.

അഥ ബോധിസത്തോ ആയുഅവസേസസ്സ അത്ഥിതായ മന്ദമന്ദേ വാതേ വായന്തേ ചിരേന സഞ്ഞം പടിലഭതി. തേനാഹ **"മഹാപുരിസോ"**തിആദി. **ഗേഹങ്ഗണേ**തി ഗേഹസ്സ മഹാദ്വാരതോ ബഹി വിവടങ്ഗണേ. **പതിതോ**തി പാതം കത്വാ ഇച്ഛിതത്ഥനിപ്ഫത്തിം അന്തരം കത്വാ അനുപ്പവേസേന നിപന്നോ. **ദിട്ഠമങ്ഗലികായാ**തി ദിട്ഠമങ്ഗലികാകാരണേന.

യസന്തി വിഭവം കിത്തിസദ്ദഞ്ച. **ചന്ദ**ന്തി ചന്ദമണ്ഡലം, ചന്ദവിമാനന്തി അത്ഥോ. **ഉച്ഛിട്ഠഗേഹേ**തി പരേഹി പരിഭുത്തഗേഹേ. **മണ്ഡപേ**തി നഗരമജ്ഝേ

മഹാമണ്ഡപേ.

ഖീരമണിമൂലന്തി ഖീരമൂലം, പാദേസു ബദ്ധമണിമൂലഞ്ച. **യാവതാ വാചുഗ്ഗതാ പരിയത്തീ**തി യത്തകോ മനുസ്സവചീദ്വാരതോ ഉഗ്ഗതോ നിക്ഖന്തോ പവത്തോ, യംകിഞ്ചി വചീമയന്തി അത്ഥോ. **ആകാസങ്ഗണേ**തി വിവടങ്ഗണേ.

ദുമ്മവാസീതി ധൂമോ ധൂസരോ, അനഞ്ജിതാമണ്ഡിതോതി അധിപ്പായോ. **ഓതല്ലകോ**തി നിഹീനജ്ഝാസയോ, അപ്പാനുഭാവോതി അത്ഥോ. **പടിമുഞ്ച കണ്ഠേ**തി യാവ ഗലവാടകാ പാരുപിത്വാ. **കോ രേ തുവ**ന്തി അരേ കോ നാമ ത്വം.

പകതന്തി പടിയത്തം നാനപ്പകാരതോ അഭിസങ്ഖതം. **ഉത്തിട്ഠപിണ്ഡ**ന്തി അന്തരഘരം ഉപഗമ്മ ഠത്വാ ലദ്ധബ്ബപിണ്ഡം, ഭിക്ഖാഹാരന്തി അത്ഥോ. **ലഭത**ന്തി ലച്ഛതു. **സപാകോ**തി മഹാസത്തോ ജാതിവസേന യഥാഭൂതം അത്താനം ആവികരോതി.

അത്ഥത്ഥിതം സദ്ദഹതോതി സമ്പരായികസ്സ അത്ഥസ്സ അത്ഥിഭാവം സദ്ദഹന്തസ്സ. **അപേഹീ**തി അപഗച്ഛ. **ഏത്തോ**തി ഇമസ്മാ ഠാനാ. **ജമ്മാ**തി ലാമക.

അനൂപവേത്തേതി അജങ്ഗലേ ഉദകസമ്പന്നേ ഖേത്തേ ഫലവിസേസം പച്ചാസീസന്താ. **ഏതായ സദ്ധായ ദദാഹി ദാന**ന്തി നിന്നം ഥലഞ്ച പൂരേന്തോ മേഘോ വിയ ഗുണവന്തേ നിഗ്ഗുണേ ച ദാനം ദേഹി, ഏവം ദേന്തോ ച **അപ്പേവ ആരാധയേ ദക്ഖിണേയ്യേതി. ദക്ഖിണേയ്യേ**തി സീലാദിഗുണസമന്നാഗതേ.

താനീതി തേ ബ്രാഹ്മണാ. **വേണുപദരേനാ**തി വേളുവിലീവേന.

ഗിരിം നഖേന ഖണസീതി പബ്ബതം അത്തനോ നഖേന ഖണന്തോ വിയ അഹോസി. **അയോ**തി കാലലോഹം. **പദഹസീ**തി അഭിഭവസി, അത്തനോ സരീരേന അഭിഭവന്തോ വിയ അഹോസി.

ആവേധിതന്തി ചലിതം വിപരിവത്തേത്വാ ഠിതം. **പിട്ഠിതോ**തി പിട്ഠിപസ്സേന. **ബാഹും പസാരേതി അകമ്മനേയ്യ**ന്തി അകമ്മക്ഖമം ബാഹുദ്വയം ഥദ്ധം സുക്ഖദണ്ഡകം വിയ കേവലം പസാരേതി, ന സമിഞ്ജേതി, **സേതാനി അക്ഖീനി** പരിവത്തനേന കണ്ഹമണ്ഡലസ്സ അദിസ്സനതോ.

ജീവിതന്തി ജീവനം.

വേഹായസന്തി ആകാസേ. **പഥദ്ധുനോ**തി പഥഭൂതദ്ധുനോ വിയ.

സഞ്ഞമ്പി ന കരോതീതി ''ഇമേ കുലപ്പസുതാ''തി സഞ്ഞാമത്തമ്പി ന കരോതി. **ദന്തകട്ഠകുച്ഛിട്ഠക**ന്തി ഖാദിതദന്തകട്ഠത്താ വുത്തം. **ഏതസ്സേവ ഉപരി പതിസ്സതി** അപ്പദുട്ഠപദോസഭാവതോ, മഹാസത്തസ്സ തദാ ഉക്കംസഗതമേത്തഭാവതോ. **ഇദ്ധിവിസയോ നാമ അചിന്തേയ്യോ,** തസ്മാ കഥം സൂരിയസ്സ ഉഗ്ഗന്തും നാദാസീതി ന ചിന്തേതബ്ബം. **അരുണുഗ്ഗം ന പഞ്ഞായതീ**തി തസ്മിം പദേസേ അരുണപഭാ ന പഞ്ഞായതി, അന്ധകാരോ ഏവ ഹോതി.

യക്ഖാവട്ടോ നു ഖോ അയം കാലവിപരിയായോ. **മഹാപഞ്ഞന്തി** മഹന്താനം പഞ്ഞാനം അധിട്ഠാനഭൂതം. **ജനപദസ്സ മുഖം പസ്സഥാതി** ഇമസ്സ ജനപദവാസിനോ ജനസ്സ ഉപദ്ദവേന മങ്കുഭൂതം മുഖം പസ്സഥ.

ഏതസ്സ കഥാ ഏതസ്സേവ ഉപരി പതിസ്സതീതി യാഹി തേന പാരമിതാപരിഭാവനസമിദ്ധാഹി നാനാസമാപത്തിവിഹാരപരിപൂരിതാഹി സീലദിട്ഠിസമ്പദാഹി സുസങ്ഖതസന്താനേ മഹാകരുണാധിവാസേ മഹാസത്തേ അരിയൂപവാദകമ്മഅഭിസപസങ്ഖാതാ ഫരുസവാചാ പവത്തിതാ, സാ അഭിസപി തസ്സ ഖേത്തവിസേസഭാവതോ തസ്സ ച അജ്ഝാസയഫരുസതായ ദിട്ഠധമ്മവേദനിയകമ്മം ഹുത്വാ സചേ സോ മഹാസത്തം ന ഖമാപേതി, സത്തമേ ദിവസേ വിപച്ചനസഭാവം ജാതം, ഖമാപിതേ പന മഹാസത്തേ പയോഗസമ്പത്തി പടിബാഹിതത്താ അവിപാകധമ്മതം ആപജ്ജതി അഹോസികമ്മഭാവതോ. അയഞ്ഹി അരിയൂപവാദപാപസ്സ ദിട്ഠധമ്മവേദനിയസ്സ ധമ്മതാ, തേന വുത്തം 'ഏതസ്സ കഥാ ഏതസ്സേവ ഉപരി പതിസ്സതീ'തിആദി. മഹാസത്തോ പന തം തസ്സ ഉപരി പതിതും ന അദാസി, ഉപായേന മോചേസി. തേന വുത്തം **ചരിയാപിടകേ** (ചരിയാ॰ ൨.൬൪) -

> "യം സോ തദാ മം അഭിസപി, കുപിതോ ദുട്ഠമാനസോ;
> തസ്സേവ മത്ഥകേ നിപതി, യോഗേന തം പമോചയി"ന്തി.

യഞ്ഹി തത്ഥ സത്തമേ ദിവസേ ബോധിസത്തേന സൂരിയുഗ്ഗമനനിവാരണം കതം, അയമേത്ഥ യോഗോതി അധിപ്പേതോ. യോഗേന ഹി ഉബ്ബള്ഹാ സരാജികാ പരിസാ നഗരവാസിനോ നേഗമാ ചേവ ജാനപദാ ച ബോധിസത്തസ്സ സന്തികം താപസം ആനേത്വാ ഖമാപേസും. സോ ച ബോധിസത്തസ്സ ഗുണേ ജാനിത്വാ തസ്മിം ചിത്തം പസാദേസി. യം പനസ്സ മത്ഥകേ മത്തികാപിണ്ഡസ്സ ഠപനം, തസ്സ ച സത്തധാ ഫാലനം കതം, തം മനുസ്സാനം ചിത്താനുരക്ഖണത്ഥം. അഞ്ഞഥാ ഹി - "ഇമേ പബ്ബജിതാ സമാനാ ചിത്തസ്സ വസേ വത്തന്തി, ന പന ചിത്തം അത്തനോ വസേ വത്താപേന്തീ"തി മഹാസത്തമ്പി തേന സദിസം കത്വാ ഗണ്ഹേയ്യും, തദസ്സ തേസം ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായാതി. തേനാഹ **"അഥസ്സാ"**തിആദി.

ലോഹകൂടവസ്സന്തി അയഗുളവസ്സം. തദാ ഹി രതനമത്താനി ദിയഡ്ഢരതനമത്താനിപി തിഖിണംസാനി അയഗുളമണ്ഡലാനി ഇതോ ചിതോ ച നിപതന്താ മനുസ്സാനം സരീരാനി ഖണ്ഡഖണ്ഡകാനി അകംസു. **കലലവസ്സ**ന്തി തനുകകദ്ദമപടലകദ്ദമം. **ഉപഹച്ചാ**തി ആഘാടേത്വാ. **തദേവ** മജ്ഝാരഞ്ഞം.

൬൭. അനുവിച്ചകാരന്തി അനുവിച്ചകരണം. കാരണേഹി ദ്വീഹി അനിയ്യാനികസാസനേ ഠിതാനം അത്തനോ സാവകത്തം ഉപഗതേ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹാനി ദസ്സേതും **"കസ്മാ"**തിആദി വുത്തം.

൬൯. അനുപുബ്ബിം കഥന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൭൫-൭൬; അം॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൮.൧൨) അനുപുബ്ബിയാ അനുപുബ്ബം കഥേതബ്ബകഥം, കാ പന സാ? ദാനാദികഥാ. **ദാനകഥാ** താവ പചുരജനേസുപി പവത്തിയാ സബ്ബസാധാരണത്താ സുകരത്താ സീലേ പതിട്ഠാനസ്സ ഉപായഭാവതോ ച ആദിതോവ കഥിതാ . പരിച്ചാഗസീലോ ഹി പുഗ്ഗലോ പരിഗ്ഗഹവത്ഥൂസു നിസ്സങ്ഗഭാവതോ സുഖേനേവ സീലാനി സമാദിയതി, തത്ഥ ച സുപ്പതിട്ഠിതോ ഹോതി. സീലേന

ദായകപടിഗ്ഗഹണവിസുദ്ധിതോ പരാനുഗ്ഗഹം വത്വാ പരപീളാനിവത്തിവചനതോ, കിരിയധമ്മം വത്വാ അകിരിയധമ്മവചനതോ, ഭോഗയസസമ്പത്തിഹേതും വത്വാ ഭവസമ്പത്തിഹേതുവചനതോ ച ദാനകഥാനന്തരം **സീലകഥാ** കഥിതാ. തഞ്ച സീലം വട്ടനിസ്സിതം, അയം ഭവസമ്പത്തി തസ്സ ഫലന്തി ദസ്സനത്ഥം, ഇമേഹി ച ദാനസീലമയേഹി പണീതചരിയഭേദഭിന്നേഹി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂഹി ഏതാ ചാതുമഹാരാജികാദീസു പണീതതരാദിഭേദഭിന്നാ അപരിമേയ്യാ ഭോഗഭവസമ്പത്തിയോതി ദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം **സഗ്ഗകഥാ**. സ്വായം സഗ്ഗോ രാഗാദീഹി ഉപക്കിലിട്ഠോ സബ്ബദാ അനുപക്കിലിട്ഠോ അരിയമഗ്ഗോതി ദസ്സനത്ഥം സഗ്ഗാനന്തരം **മഗ്ഗോ,** മഗ്ഗഞ്ച കഥേന്തേന തദധിഗമൂപായസന്ദസ്സനത്ഥം സഗ്ഗപരിയാപന്നാപി പഗേവ ഇതരേ സബ്ബേപി കാമാ നാമ ബഹ്വാദീനവാ അനിച്ചാ അദ്ധുവാ വിപരിണാമധമ്മാതി കാമാനം **ആദീനവോ.** ഹീനാ ഗമ്മാ പോഥുജ്ജനികാ അനരിയാ അനത്ഥസഞ്ഹിതാതി തേസം **ഓകാരോ** ലാമകഭാവോ, സബ്ബേപി ഭവാ കിലേസാനം വത്ഥുഭൂതാതി തത്ഥ **സംകിലേസോ**. സബ്ബസോ കിലേസവിപ്പമുത്തം നിബ്ബാനന്തി **നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസോ** ച കഥേതബ്ബോതി അയമത്ഥോ **മഗ്ഗന്തി**തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദേന ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബം.

സുഖാനം നിദാനന്തി ദിട്ഠധമ്മികാനം സമ്പരായികാനം നിബ്ബാനസഞ്ഹിതാനഞ്ചാതി സബ്ബേസമ്പി സുഖാനം കാരണം. യഞ്ഹി കിഞ്ചി ലോകേ ഭോഗസുഖം നാമ, തം സബ്ബം ദാനനിദാനന്തി പാകടോ അയമത്ഥോ. യം പന ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപടിസംയുത്തം സുഖം, തസ്സാപി ദാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതിയേവ. **സമ്പത്തീനം മൂല**ന്തി യാ ഇമാ ലോകേ പദേസരജ്ജസിരിസ്സരിയസത്തരതനസമുജ്ജലചക്കവത്തിസമ്പദാതി ഏവംപഭേദാ മാനുസികാ സമ്പത്തിയോ, യാ ച ചാതുമഹാരാജാദിഗതാ ദിബ്ബാ സമ്പത്തിയോ, യാ വാ പനഞ്ഞാപി സമ്പത്തിയോ, താസം സബ്ബാസം ഇദം മൂലകാരണം. **ഭോഗാന**ന്തി ഭുഞ്ജിതബ്ബട്ഠേന "ഭോഗോ"ന്തി ലദ്ധനാമാനം മനാപിയരൂപാദീനം, തന്നിസ്സയാനം വാ ഉപഭോഗസുഖാനം, **പതിട്ഠാ** നിച്ചലാധിട്ഠാനതായ. **വിസമഗതസ്സാ**തി ബ്യസനപ്പത്തസ്സ. **താണ**ന്തി രക്ഖാ തതോ പരിപാലനതോ. **ലേണ**ന്തി ബ്യസനേഹി പരിപാതിയമാനസ്സ ഓലീയനപദേസോ. **ഗതീ**തി ഗന്തബ്ബട്ഠാനം. **പരായണ**ന്തി പടിസരണം. **അവസ്സയോ**തി വിനിപതിതും അദേന്തോ നിസ്സയോ. **ആരമ്മണ**ന്തി ഓലുബ്ഭാരമ്മണം.

രതനമയസീഹാസനസദിസന്തി സബ്ബരതനമയസത്തങ്ഗമഹാസീഹാസനസദിസം, മഹഗ്ഘം ഹുത്വാ സബ്ബസോ വിനിപതിതും അപ്പദാനതോ. **മഹാപഥവിസദിസം** ഗതഗതട്ഠാനേ പതിട്ഠാസമ്ഭവതോ. യഥാ ദുബ്ബലസ്സ പുരിസസ്സ ആലമ്ബനരജ്ജു ഉത്തിട്ഠതോ തിട്ഠതോ ച ഉപത്ഥമ്ഭോ, ഏവം ദാനം സത്താനം സമ്പത്തിഭവേ ഉപപത്തിയാ ഠിതിയാ ച പച്ചയോ ഹോതീതി ആഹ **"ആലമ്ബനട്ഠേന ആലമ്ബനരജ്ജുസദിസ"**ന്തി. **ദുക്ഖനിത്ഥരണട്ഠേനാ**തി ദുഗ്ഗതിദുക്ഖനിത്ഥരണട്ഠേന. **സമസ്സാസനട്ഠേനാ**തി ലോഭമച്ഛരിയാദിപടിസത്തുപദ്ദവതോ സമ്മദേവ അസ്സാസനട്ഠേന. **ഭയപരിത്താണട്ഠേനാ**തി ദാലിദ്ദിയഭയതോ പരിപാലനട്ഠേന. **മച്ഛേരമലാദീഹീ**തി മച്ഛേരലോഭദോസഇസ്സാമിച്ഛാദിട്ഠിവിചികിച്ഛാദി ചിത്തമലേഹി. **അനുപലിത്തട്ഠേനാ**തി അനുപക്കിലിട്ഠതായ. **തേസ**ന്തി മച്ഛേരമലാദീനം.

ഏതേസം ഏവ **ദുരാസദട്ഠേന. അസന്താസനട്ഠേനാ**തി അസന്താസഹേതുഭാവേന. യോ ഹി ദായകോ ദാനപതി, സോ സമ്പതിപി ന കുതോചി സന്തസതി, പഗേവ ആയതിം. **ബലവന്തട്ഠേനാ**തി മഹാബലവതായ. ദായകോ ഹി ദാനപതി സമ്പതി പക്ഖബലേന ബലവാ ഹോതി, ആയതിം പന കായബലാദീഹി. **അഭിമങ്ഗലസമ്മതട്ഠേനാ**തി ''വുഡ്ഢികാരണ''ന്തി അഭിസമ്മതഭാവേന. വിപത്തിതോ സമ്പത്തിയാ നയനം **ഖേമന്തഭൂമിസമ്പാപനം**.

ഇദാനി മഹാബോധിചരിയഭാവേനപി ദാനഗുണം ദസ്സേതും **ദാനം നാമേത**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അത്താനം നിയ്യാദേന്തേനാ**തി ഏതേന ദാനഫലം സമ്മദേവ പസ്സന്താ മഹാപുരിസാ അത്തനോ ജീവിതമ്പി പരിച്ചജന്തി, തസ്മാ കോ നാമ വിഞ്ഞുജാതികോ ബാഹിരേ വത്ഥുമ്ഹി സങ്ഗം കരേയ്യാതി ഓവാദം ദേതി. ഇദാനി യാ ലോകിയാ ലോകുത്തരാ ച ഉക്കംസഗതാ സമ്പത്തിയോ, താ സബ്ബാ ദാനതോയേവ പവത്തന്തീതി ദസ്സേന്തോ **''ദാനഞ്ഹീ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സക്കമാരബ്രഹ്മസമ്പത്തിയോ അത്തഹിതായ ഏവ, ചക്കവത്തിസമ്പത്തി പന അത്തഹിതായ ച പരഹിതായ ചാതി ദസ്സേതും സാ താസം പരതോ വുത്താ. ഏതാ ലോകിയാ, ഇമാ പന ലോകുത്തരാതി ദസ്സേതും **''സാവകപാരമീഞാണ''**ന്തിആദി വുത്തം. താസുപി ഉക്കട്ഠുക്കട്ഠതരുക്കട്ഠതമമേവ ദസ്സേതും കമേന ഞാണത്തയം വുത്തം. തേസം പന ദാനസ്സ പച്ചയഭാവോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ഏതേനേവ തസ്സ ബ്രഹ്മസമ്പത്തിയാപി പച്ചയഭാവോ ദീപിതോതി വേദിതബ്ബോ.

ദാനഞ്ച നാമ ഹിതജ്ഝാസയേന, പൂജാവസേന വാ അത്തനോ സന്തകസ്സ പരേസം പരിച്ചജനം, തസ്മാ ദായകോ പുരിസപുഗ്ഗലോ പരേസം സന്തകം ഹരിസ്സതീതി അട്ഠാനമേതന്തി ആഹ - **''ദാനം ദദന്തോ സീലം സമാദാതും സക്കോതീ''**തി. **സീലാലങ്കാരസദിസോ അലങ്കാരോ നത്ഥി** സോഭാവിസേസാവഹത്താ സീലസ്സ. **സീലപുപ്ഫസദിസം പുപ്ഫം നത്ഥീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **സീലഗന്ധസദിസോ ഗന്ധോ നത്ഥീ**തി ഏത്ഥ ''ചന്ദനം തഗരം വാപീ''തിആദികാ (ധം॰ പം॰ ൫൫; മി॰ പം॰ ൪.൧.൧) ഗാഥാ - ''ഗന്ധോ ഇസീനം ചിരദിക്ഖിതാനം, കായാ ചുതോ ഗച്ഛതി മാലുതേനാ''തിആദികാ (ജാ॰ ൨.൧൭.൫൫) ജാതകഗാഥായോ ച ആഹരിത്വാ വത്തബ്ബാ, സീലഞ്ഹി സത്താനം ആഭരണഞ്ചേവ അലങ്കാരോ ച ഗന്ധവിലേപനഞ്ച ദസ്സനീയഭാവാവഹഞ്ച. തേനാഹ **''സീലാലങ്കാരേന ഹീ''**തിആദി.

അയം സഗ്ഗോ ലബ്ഭതീതി ഇദം മജ്ഝിമേഹി ഛന്ദാദീഹി സമാദാനസീലം സന്ധായാഹ. തേനാഹ സക്കോ ദേവരാജാ -

> ''ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
> മജ്ഝിമേന ച ദേവത്തം, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ''തി. (ജാ॰ ൧.൮.൭൫;
> ൨.൨൨.൪൨൯; ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൭൫-൭൬);

ഇട്ഠോതി സുഖോ. **കന്തോ**തി കമനീയോ. **മനാപോ**തി മനവഡ്ഢനകോ. തം പന തസ്സ ഇട്ഠാദിഭാവം ദസ്സേതും **''നിച്ചമേത്ഥ കീളാ''**തിആദി വുത്തം.

ദോസോതി അനിച്ചതാദിനാ അപ്പസ്സാദാദിനാ ച ദൂസിതഭാവോ, യതോ തേ വിഞ്ഞൂനം ചിത്തം നാരാധേന്തി . അഥ വാ ആദീനം വാതി പവത്തേതീതി **ആദീനവോ,** പരമകപണതാ. തഥാ ച കാമാ യഥാഭൂതം പച്ചവേക്ഖന്താനം

പച്ചുപതിട്ഠന്തി. **ലാമകഭാവോ**തി അസേട്ഠേഹി സേവിതബ്ബോ, സേട്ഠേഹി ന സേവിതബ്ബോ നിഹീനഭാവോ. **സംകിലിസ്സന**ന്തി വിബാധകതാ ഉപതാപതാ ച.

നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസന്തി എത്ഥ യത്തകാ കാമേസു ആദീനവാ, തപ്പടിപക്ഖതോ തത്തകാ നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസാ. അപിച - ''നേക്ഖമ്മം നാമേതം അസമ്ബാധം അസംകിലിട്ഠം നിക്ഖന്തം കാമേഹി, നിക്ഖന്തം കാമസഞ്ഞായ, നിക്ഖന്തം കാമവിതക്കേഹി, നിക്ഖന്തം കാമപരിളാഹേഹി, നിക്ഖന്തം ബ്യാപാദസഞ്ഞായാ''തിആദിനാ (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ മഹാവഗ്ഗ ൩.൨൬; ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൭൫-൭൬) നയേന **നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസേ പകാസേസി,** പബ്ബജ്ജായ ഝാനാദീസു ച ഗുണേ വിഭാവേസി വണ്ണേസി. **കല്ലചിത്ത**ന്തി ഹേട്ഠാ പവത്തിതദേസനായ അസ്സദ്ധിയാദീനം ചിത്തദോസാനം വിഗതത്താ ഉപരിദേസനായ ഭാജനഭാവൂപഗമനേന കമ്മക്ഖമചിത്തം. അട്ഠകഥായം പന യസ്മാ അസ്സദ്ധിയാദയോ ചിത്തസ്സ രോഗഭൂതാ , തദാ തേ വിഗതാ, തസ്മാ ആഹ **"അരോഗചിത്ത"**ന്തി. ദിട്ഠിമാനാദികിലേസവിഗമേന **മുദുചിത്തം**. കാമച്ഛന്ദാദിവിഗമേന **വിനീവരണചിത്തം**. സമ്മാപടിപത്തിയം ഉളാരപീതിപാമോജ്ജയോഗേന **ഉദഗ്ഗചിത്തം**. തത്ഥ സദ്ധാസമ്പത്തിയാ **പസന്നചിത്തം**. യദാ ഭഗവാ അഞ്ഞാസീതി സമ്ബന്ധോ. അഥ വാ **കല്ലചിത്ത**ന്തി കാമച്ഛന്ദവിഗമേന അരോഗചിത്തം. **മുദുചിത്ത**ന്തി ബ്യാപാദവിഗമേന മേത്താവസേന അകഥിനചിത്തം. **വിനീവരണചിത്ത**ന്തി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചവിഗമേന വിക്ഖേപസ്സ വിഗതത്താ തേന അപിഹിതചിത്തം. **ഉദഗ്ഗചിത്ത**ന്തി ഥിനമിദ്ധവിഗമേന സമ്പഗ്ഗഹിതവസേന അലീനചിത്തം. **പസന്നചിത്ത**ന്തി വിചികിച്ഛാവിഗമേന സമ്മാപടിപത്തിയം അധിമുത്തചിത്തന്തി എവമേത്ഥ സേസപദാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സേയ്യഥാപീതിആദിനാ ഉപമാവസേന ഉപാലിസ്സ സംകിലേസപ്പഹാനം അരിയമഗ്ഗനിപ്ഫാദനഞ്ച ദസ്സേതി. **അപഗതകാളക**ന്തി വിഗതകാളകം. **സമ്മദേവാ**തി സുട്ഠു എവ. **രജന**ന്തി നീലപീതാദിരങ്ഗജാതം. പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാതി ഗണ്ഹേയ്യ പഭസ്സരം ഭവേയ്യ. **തസ്മിംയേവ ആസനേ**തി തിസ്സം എവ നിസജ്ജായം. എതേനസ്സ ലഹുവിപസ്സകതാ തിക്ഖപഞ്ഞതാ സുഖപടിപദാഖിപ്പാഭിഞ്ഞതാ ച ദസ്സിതാ ഹോതി. **വിരജ**ന്തി അപായഗമനീയരാഗരജാദീനം വിഗമേന വിരജം. അനവസേസദിട്ഠിവിചികിച്ഛാമലാപഗമേന **വീതമലം. തിണ്ണം മഗ്ഗാന**ന്തി ഹേട്ഠിമാനം തിണ്ണം മഗ്ഗാനം. **തസ്സ ഉപ്പത്തിആകാരദസ്സന**ന്തി കസ്മാ വുത്തം? നനു മഗ്ഗഞാണം അസങ്ഖതധമ്മാരമ്മണന്തി ചോദനം സന്ധായാഹ **"തം ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ **പടിവിജ്ഝന്ത**ന്തി അസമ്മോഹപടിവേധവസേന പടിവിജ്ഝന്തം. തേനാഹ **"കിച്ചവസേനാ"**തി.

തത്രിദം ഉപമാസംസന്ദനം - വത്ഥം വിയ ചിത്തം, വത്ഥസ്സ ആഗന്തുകമലേഹി കിലിട്ഠഭാവോ വിയ ചിത്തസ്സ രാഗാദിമലേഹി സംകിലിട്ഠഭാവോ, ധോവനസിലാ വിയ അനുപുബ്ബീകഥാ, ഉദകം വിയ സദ്ധാ, ഉദകേ തേമേത്വാ ഊസഗോമയഛാരികാഭരേഹി കാളകപദേസേ സമ്മദ്ദിത്വാ വത്ഥസ്സ ധോവനപയോഗോ വിയ സദ്ധാസിനേഹേന തേമേത്വാ സതിസമാധിപഞ്ഞാഹി ദോസേ സിഥിലേ കത്വാ സുതാദിവിധിനാ ചിത്തസ്സ സോധനേ വീരിയാരമ്ഭോ. തേന പയോഗേന വത്ഥേ കാളകാപഗമോ വിയ വീരിയാരമ്ഭേന കിലേസവിക്ഖമ്ഭനം, രങ്ഗജാതം വിയ അരിയമഗ്ഗോ, തേന

സുദ്ധസ്സ വത്ഥസ്സ പഭസ്സരഭാവോ വിയ വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസസ്സ ചിത്തസ്സ മഗ്ഗേന പരിയോദപനന്തി.

ദിട്ഠധമ്മോതി വത്വാ ദസ്സനം നാമ ഞാണദസ്സനതോ അഞ്ഞമ്പി അത്ഥീതി തന്നിവത്തനത്ഥം **"പത്തധമ്മോ"**തി വുത്തം. പത്തി ച ഞാണസമ്പത്തിതോ അഞ്ഞാപി വിജ്ജതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം **"വിദിതധമ്മോ"**തി വുത്തം. സാ പനേസാ വിദിതധമ്മതാ ധമ്മേസു ഏകദേസേനാപി ഹോതീതി നിപ്പദേസതോ വിദിതഭാവം ദസ്സേതും **"പരിയോഗാള്ഹധമ്മോ"**തി വുത്തം. തേനസ്സ സച്ചാഭിസമ്ബോധംയേവ ദീപേതി. മഗ്ഗഞാണഞ്ഹി ഏകാഭിസമയവസേന പരിഞ്ഞാദികിച്ചം സാധേന്തം നിപ്പദേസേന ചതുസച്ചധമ്മം സമന്തതോ ഓഗാഹന്തം നാമ ഹോതി. തേനാഹ - **"ദിട്ഠോ അരിയസച്ചധമ്മോ ഏതേനാതി ദിട്ഠധമ്മോ"**തി. **തിണ്ണാ വിചികിച്ഛാ**തി സപ്പടിഭയകന്താരസദിസാ സോളസവത്ഥുകാ അട്ഠവത്ഥുകാ ച തിണ്ണാ വിചികിച്ഛാ **തിണ്ണവിചികിച്ഛാ. വിഗതകഥംകഥോ**തി പവത്തിആദീസു ''ഏവം നു ഖോ, കിം നു ഖോ''തി ഏവം പവത്തികാ **വിഗതാ** സമുച്ഛിന്നാ **കഥംകഥാ**. സാരജ്ജകരാനം പാപധമ്മാനം പഹീനത്താ തപ്പടിപക്ഖേസു സീലാദിഗുണേസു സുപ്പതിട്ഠിതത്താ **വേസാരജ്ജം** വിസാരദഭാവം വേയ്യത്തിയം **പത്തോ**. അത്തനാ ഏവ പച്ചക്ഖതോ ദിട്ഠത്താ ന തസ്സ പരോ പച്ചേതബ്ബോ അത്ഥീതി **അപരപ്പച്ചയോ.**

൭൧. പണ്ഡിതോതി പഞ്ഞവാ.

൭൨. തേന ഹി സമ്മാതി ദോവാരികേന സദ്ധിം സല്ലപതിയേവ, **"ഏത്ഥേവാ"**തി തേന വുത്തവചനം സുത്വാപി തസ്സ അത്ഥം അസല്ലക്ഖേന്തോ. കസ്മാ? പരിദേവതായ. തേനാഹ **"ബലവസോകേന അഭിഭൂതോ"**തി.

൭൩. തേനേവാതി യേന ഉത്തരാസങ്ഗേന ആസനം സമ്മജ്ജതി, **തേനേവ ഉദരേ പരിക്ഖിപന്തോ** ''മാഹം സത്ഥാരം മമ സരീരേന ഫുസി''ന്തി അന്തരം കരോന്തോ ഉത്തരാസങ്ഗേന തം ഉദരേ പരിക്ഖിപന്തോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ. ''ദത്തപഞ്ഞത്ത''ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭൧) വിയ ദത്ത-സദ്ദോ ഏത്ഥ ബാലപരിയായോതി ആഹ **"ജളോസി ജാതോ"**തി. **ഉപട്ഠാകസ്സ അഞ്ഞഥാഭാവേനാ**തി പുബ്ബേ അത്തനോ ഉപട്ഠാകസ്സ ഇദാനി അനുപട്ഠാകഭാവേന.

൭൪. അവിഞ്ഞാണകം ദാരുസാഖാദിമയം. **ബഹലബഹലം പീതാവലേപനം രങ്ഗജാത**ന്തി അതിവിയ ബഹലം പീതവണ്ണമഞ്ജിട്ഠആദിഅവലേപനരജനം. **ഘട്ടേത്വാ ഉപ്പാദിതച്ഛവിം,** യാ **രങ്ഗം പിവതി. നില്ലോമത**ന്തി പുനപ്പുനം അനുലിമ്പനേന. **ഖണ്ഡഖണ്ഡിത**ന്തി ഖണ്ഡഖണ്ഡിതഭാവം. **രങ്ഗക്ഖമോ** രജനിയോ. തേനാഹ **"രാഗമത്തം ജനേതീ"**തി. **അനുയോഗ**ന്തി ചോദനം. **വീമംസ**ന്തി വിചാരണം. **ഥുസേ കോട്ടേത്വാ തണ്ഡുലപരിയേസനം വിയ കദലിയം സാരപരിയേസനം വിയ ച** നിഗണ്ഠവാദേ സാരവീമംസനം. തതോ ഏവ ച തം വീമംസന്തോ **രിത്തകോ തുച്ഛകോവ ഹോതീ**തി. സബ്ബമ്പി ബുദ്ധവചനം ചതുസച്ചവിനിമുത്തം നത്ഥി, തഞ്ച വീമംസിയമാനം വിഞ്ഞൂനം പീതിസോമനസ്സമേവ ജനേതി, അതപ്പകഞ്ച അസേചനാഭാവേനാതി ആഹ **"ചതുസച്ചകഥാ ഹീ"**തിആദി. **യഥാ യഥാ**തി യദി ഖന്ധമുഖേന യദി ധാതായതനാദീസു അഞ്ഞതരമുഖേന ബുദ്ധവചനം ഓഗാഹിസ്സതി, തഥാ തഥാ ഗമ്ഭീരഞാണാനംയേവ ഗോചരഭാവതോ ഗമ്ഭീരമേവ ഹോതി. യോ ചേത്ഥ

പണ്ഡിതോ നിപുണോ കതപരപ്പവാദോ പണിധായ സബ്ബഥാമേന ചോദനം ആരമ്ഭതി തസ്സ ചോദനാ കേസഗ്ഗമത്തമ്പി ചാലേതും ന സക്കോതി. പുന സുചിരമ്പി കാലം വിചാരേന്തേസുപി വിമദ്ദക്ഖമതോ, ഏവം തഥാഗതവാദോ സ്വാഖ്യാതഭാവതോതി ആഹ **"അനുയോഗക്ഖമോ വിമജ്ജനക്ഖമോ ചാ"**തി.

൩൩. വിസയപരിഞ്ഞാണേന ദഹതി പടിപക്ഖേ സോധേതീതി **ധീരോ,** സ്വായമസ്സ ധീരഭാവോ സബ്ബസോ സമ്മോഹവിദ്ധംസനതായാതി ആഹ - **"യാ പഞ്ഞാ…പേ॰… തേന സമന്നാഗതസ്സാ"**തി. **പഭിന്നഖീലസ്സാ**തി സമുച്ഛിന്നസബ്ബചേതോഖിലസ്സ, കിലേസമച്ചുമാരവിജയേനേവ അഭിസങ്ഖാരഖന്ധമാരാ ജിതാവ ഹോന്തീതി തേസം ദ്വിന്നം ഇധ അഗ്ഗഹണം. ഈഘ-സദ്ദോ ദുക്ഖപരിയായോതി ആഹ **"നിദ്ദുക്ഖസ്സാ"**തി. തഥ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനപ്പത്തിയാ കിലേസേന നിദ്ദുക്ഖതാ, അനുപാദിസേസനിബ്ബാനപ്പത്തിയാ വിപാകദുക്ഖേന നിദ്ദുക്ഖതാ. രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനാദിവസേന വിവിധം ഈസനതോ വീസം, വീസമേവ വേസം, രാഗാദീതി ആഹ - **"വേസന്തരസ്സാതി രാഗാദിവീസം തരിത്വാ വിതരിത്വാ ഠിതസ്സാ"**തി.

തുസിതസ്സാതി കരുണായനവസേന തുസിയാ ഇതസ്സ സംവത്തസ്സ. ഏവം സതി **"മുദിതസ്സാ"**തി ഇദം പുനരുത്തമേവ ഹോതി. **മനുജസ്സാ**തി പഠമായ ജാതിയാ ഭഗവാ മനുസ്സജാതിയോ ഹുത്വാ വുത്താനം വക്ഖമാനാനഞ്ച വസേന സദേവകം അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ അച്ഛരിയോ ഭഗവാതി ദസ്സേതി. സദേവകം ലോകം സംസാരതോ നിബ്ബാനസുഖം നരതി നേതി പാപേതീതി നരോ, നായകോതി അത്ഥോ, തസ്സ **നരസ്സ,** തേനാഹ **"പുനരുത്ത"**ന്തി. "മനുജസ്സാ"തി വത്വാ "നരസ്സാ"തി പുനരുത്തം പദം. അത്ഥവസേന **അഞ്ഞഥാ വുച്ചമാനേ ഏകേകഗാഥായ ദസഗുണാ നപ്പഹോന്തി,** ന പൂരേന്തീതി അത്ഥോ.

വിനേതീതി വിനയോ, വിനയോ ഏവ വേനേയികോതി ആഹ **"സത്താനം വിനായകസ്സാ"**തി. വിഞ്ഞൂനം രുചിം രാതി, ഈരേതീതി വാ **രുചിരോ,** സ്വായമസ്സ രുചിരഭാവോ കുസലതായാതി ആഹ **"സുചിധമ്മസ്സാ"**തി. പഭാസകസ്സാതി ഞാണാലോകേന പഭസ്സരഭാവകരസ്സ. **നിസ്സങ്ഗസ്സാ**തി അട്ഠസുപി പരിസാസു, സദേവേ വാ സബ്ബസ്മിം ലോകേ അഗ്ഗണ്ഹാപനപരിച്ചാഗേന നിസ്സടസ്സ. **ഗമ്ഭീരഗുണസ്സാ**തി പരേസം ഞാണേന അപ്പതിട്ഠഭാവാ ഗമ്ഭീരഗുണസ്സ. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞേവ ധമ്മാ ഗമ്ഭീരാ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮). അരിയായ വാ തുണ്ഹീഭാവേന **മോനപ്പത്തസ്സ. ധമ്മേ ഠിതസ്സാ**തി ധമ്മകായേ സുപ്പതിട്ഠിതസ്സ. **സംവുതത്തസ്സാ**തി അരക്ഖിയകായസമാചാരാദിതായ സംവുതസഭാവസ്സ.

ആഗും ന കരോതീതിആദീഹി **ചതൂഹി കാരണേഹി, പന്തസേനാസനസ്സാ**തി വിവിത്തസേനാസനസ്സ. **പടിമന്തനപഞ്ഞായാ**തി സബ്ബപരപ്പവാദാനം വിപരാവത്തമന്തനപഞ്ഞായ. **മോനം വുച്ചതി ഞാണം** സബ്ബതോ കിലേസാനം നിധുനനതോ.

ഇസിസത്തമസ്സാതി സബ്ബഇസീസു ജേട്ഠസ്സ സാധുതമസ്സ. **സേട്ഠപ്പത്തസ്സാ**തി സേട്ഠം ഉത്തമം സമ്മാസമ്ബോധിം പത്തസ്സ. **അക്ഖരാദീനീ**തി അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനാകാര-നിരുത്തിനിദ്ദേസ-സംകാസനപകാസന-വിവരണ-വിഭജനുത്താനീകരണാനീതി ബ്യഞ്ജനത്ഥപദാനി. **സമോധാനേത്വാ**

വിനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം പകാസനതോ കഥനതോ പദകസ്സ. പുരി-സദ്ദോ "പുബ്ബേ"തി ഇമിനാ സമാനത്ഥോതി ആഹ - **"പുരിന്ദദസ്സാതി സബ്ബപഠമം ധമ്മദാനദായകസ്സാ"**തി. ഭഗവാ അസയ്ഹം സഹിതും സമത്ഥോതി ആഹ **"സമത്ഥസ്സാ"**തി. തേനാഹ - "തഥാഗതം ബുദ്ധമസയ്ഹസാഹിന"ന്തി (ഇതിവു॰ ൩൮). **തേ പത്തസ്സാ**തി തേ ഗുണേ അനവസേസതോ പത്തസ്സ. വിത്ഥാരേത്വാ സംകിലേസവോദാനധമ്മം ബ്യാകരോതീതി ബ്യാകരണോ, ബ്യാകരണോ ഏവ **വേയ്യാകരണോ. തന്തിപദ**ന്തി തന്തിം ആരോപേത്വാ ഠപിതം പദം.

തണ്ഹാബന്ധനേന സബ്ബേന വാ കിലേസബന്ധനേന **അബദ്ധസ്സ. മഹാപഞ്ഞായാ**തി മഹാനുഭാവായ പഞ്ഞായ, മഹാവിസയായ വാ പഞ്ഞായ. സബ്ബാ ഹി ഭഗവതോ പഞ്ഞാ മഹാനുഭാവാ, യഥാസകം വിസയേ മഹാവിസയാ ച ഏകാദിവസേന അനവസേസതോ മഹാവിസയാ നാമ സബ്ബഞ്ഞുതാവ. **ആനുഭാവദസ്സനട്ഠേനാ**തി അച്ഛരിയാചിന്തേയ്യാപരിമേയ്യസ്സ അത്തനോ ആനുഭാവസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സനട്ഠേന . **യക്ഖസ്സാ**തി വാ ലോകേന പൂജനീയസ്സ . അയം ഉപാസകോ ഖുജ്ജുത്തരാ വിയ ഉപാസികാ സേഖപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തോതി ആഹ **"സോതാപത്തിമഗ്ഗേനേവ പടിസമ്ഭിദാ ആഗതാ"**തി. **കിലേസപ്പഹാനവണ്ണം കഥേന്തോ**തി കിലേസപ്പഹാനം വിസയം നിമിത്തം കത്വാ വണ്ണം കഥേന്തോ.

൭൭. **സമ്പിണ്ഡിതാ**തി സന്നിചിതാ, ഗന്ഥിതാതി അത്ഥോ. **ഇമേ സത്താ**തി യം യദേവ പരിബ്ഭമന്താ സത്താ. **അത്തനോവ ചിന്തയന്തീ**തി അവീതതണ്ഹതായ സകംയേവ പയോജനം ചിന്തേന്തി. തഥാ ഹി മതേ ഞാതകേ അനുസോചന്താപി തേഹി സാധേതബ്ബസ്സ അത്തനോ പയോജനസ്സേവ വസേന അനുസോചന്തി. **ഉണ്ഹം അഹോസീ**തി ബലവതാ ചിത്തസ്സ സന്താപേന സന്തത്തം അബ്ഭന്തരം ഹദയട്ഠാനം ഖദിരങ്ഗാരസന്താപിതം വിയ ഉണ്ഹം അഹോസി. തേനാഹ **"ലോഹിതം വിലീയിത്ഥാ"**തി. **പത്തമത്ത**ന്തി ഏകപത്തപൂരമത്തം. അഭിസമയസാധികായ ചതുസച്ചദേസനായ സങ്ഖേപേനേവ ദേസിതത്താ ആഹ - **'ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ വസേന ധമ്മദേസനാ പരിനിട്ഠിതാ"**തി.

ഉപാലിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൭. കുക്കുരവതികസുത്തവണ്ണനാ

൭൮. **കോലിയേസൂ**തി ബഹുവചനവസേനായം പാളി ആഗതാ. **ഏവംനാമകേ ജനപദേ**തി അത്ഥവചനം കസ്മാ വുത്തന്തി ആഹ **"സോ ഹീ"**തിആദി. ന നിയമിതോതി "അസുകമ്ഹി നാമ വിഹാരേ"തി ന നിയമേത്വാ വുത്തോ. **സേനാസനേയേവാ**തി ആവാസേയേവ, ന രുക്ഖമൂലാദികേ. വേസകിരിയാ ഘാസഗ്ഗഹണാദിനാ സമാദാതബ്ബട്ഠേന ഗോവതം, തസ്മിം നിയുത്തോ **ഗോവതികോ**. തേനാഹ **"സമാദിന്നഗോവതോ"**തി. യം സന്ധായാഹു വേദവേദിനോ - "ഗച്ഛം ഭക്ഖേതി, തിട്ഠം മുത്തേതി, ഉപാഹാ ഉദകം ധൂപേതി, തിണാനി ഛിന്ദതീ"തിആദി. **അയം അചേലോ**തി അചേലകപബ്ബജ്ജാവസേന **അചേലോ,** പുരിമോ പന ഗോവതികോ **കുക്കുരവതികോ**തി ഏത്ഥ വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ വത്തബ്ബോ. **പലികുണ്ഠിത്വാ**തി ഉഭോ ഹത്ഥേ ഉഭോ പാദേ ച സമിഞ്ജിത്വാ. "ഉക്കുടികോ ഹുത്വാ"തിപി വദന്തി. ഗമനം നിപ്ഫജ്ജനം ഗതീതി ആഹ - **"കാ ഗതീതി കാ നിപ്ഫത്തീ"**തി. നിപ്ഫത്തിപരിയോസാനാ ഹി വിപാകധമ്മപ്പവത്തി. കതൂപചിതകമ്മവസേന

അഭിസമ്പരേതി ഏത്ഥാതി **അഭിസമ്പരായോ,** പരലോകോ. തത്ഥസ്സ ച നിപ്ഫത്തിം പുച്ഛതീതി ആഹ - **"അഭിസമ്പരായമ്ഹി കത്ഥ നിബ്ബത്തീ"**തി. **കുക്കുരവതസമാദാന**ന്തി കുക്കുരഭാവസമാദാനം, "അജ്ജ പട്ഠായ അഹം കുക്കുരോ"തി കുക്കുരഭാവാധിട്ഠാനം.

൭൯. പരിപുണ്ണന്തി യത്തകാ കുക്കുരവികാരാ, തേഹി പരിപുണ്ണം. തേനാഹ **"അനൂന"**ന്തി. **അബ്ബോകിണ്ണ**ന്തി തേഹി അവോമിസ്സം. **കുക്കുരാചാര**ന്തി കുക്കുരാനം ഗമനാകാരോതിആദിആചാരേന കുക്കുരഭാവാധിട്ഠാനചിത്തമാഹ. തഥാ തഥാ ആകപ്പേതബ്ബതോ **ആകപ്പോ,** പവത്തിആകാരോ. സോ പനേത്ഥ ഗമനാദികോതി ആഹ **"കുക്കുരാനം ഗമനാകാരോ"**തിആദി. **ആചാരേനാ**തി കുക്കുരസീലാചാരേന. **വതസമാദാനേനാ**തി കുക്കുരവതാധിട്ഠാനേന. കുക്കുരചരിയാദിയേവ **ദുക്കരതപചരണം**. തേന ഗതിവിപരിയേസാകാരേന പവത്താ ലദ്ധി. **അസ്സ** കുക്കുരവതികസ്സ **അഞ്ഞാ ഗതി നത്ഥീ**തി ഇതരഗതിം പടിക്ഖിപതി, ഇതരാസം പന സമ്ഭവോ ഏവ നത്ഥീതി. **നിപജ്ജമാന**ന്തി വതസീലാദീനം സംഗോപനവസേന സിജ്ഝമാനം. യഥാ സകമ്മകധാതുസദ്ദാ അത്ഥവിസേസവസേന അകമ്മകാ ഹോന്തി "വിബുദ്ധോ പുരിസോ വിബുദ്ധോ കമലസണ്ഡോ"തി, ഏവം അത്ഥവിസേസവസേന അകമ്മകാപി സകമ്മകാ ഹോന്തീതി ദസ്സേന്തോ **"ന പരിദേവാമി ന അനുത്ഥുനാമീ"**തിആദിമാഹ. **അനുത്ഥുന**സദ്ദോ ച സകമ്മകവസേന പയുജ്ജതി "പുരാണാനി അനുത്ഥുന"ന്തിആദീസു. **അയഞ്ചേത്ഥ പയോഗോ**തി ഇമിനാ ഗാഥായഞ്ച അനുത്ഥുനനരോദനം അധിപ്പേതന്തി ദസ്സേതി.

൮൦. വുത്തനയേനേവാതി ഇമിനാ **ഗോവത**ന്തി ഗോവതസമാദാനം. **ഗോസീല**ന്തി ഗവാചാരം. **ഗോചിത്ത**ന്തി "അജ്ജ പട്ഠായ ഗോഹി കാതബ്ബം കരിസ്സാമീ"തി ഉപ്പന്നചിത്തന്തി ഇമമത്ഥം അതിദിസതി. ഗവാകപ്പേ പന വത്തബ്ബം അവസിട്ഠം **"കുക്കുരാകപ്പേ വുത്തസദിസമേവാ"**തി ഇമിനാവ അതിദിട്ഠം, വിസിട്ഠഞ്ച **യഥാ പന തത്ഥാ**തിആദിനാ വുത്തമേവ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം കുക്കുരവതാദീസു വുത്തനയമേവ.

൮൧. ഏകച്ചകമ്മകിരിയാവസേനാതി ഏകച്ചസ്സ അകുസലകമ്മസ്സ കുസലകമ്മസ്സ കരണപ്പസങ്ഗേന. **ഇമേസ**ന്തി ഗോവതികകുക്കുരവതികാനം. **കിരിയാ**തി ഗോവതഭാവനാദിവസേന പവത്താ കിരിയാ. **പാകടാ ഭവിസ്സതീ**തി "ഇമസ്മിം കമ്മചതുക്കേ ഇദം നാമ കമ്മം ഭജതീ"തി പാകടാ ഭവിസ്സതി.

കാളകന്തി (അം॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൪.൨൩൨) മലീനം, ചിത്തസ്സ അപഭസ്സരഭാവകരണന്തി അത്ഥോ. തം പനേത്ഥ കമ്മപഥസമ്പത്തമേവ അധിപ്പേതന്തി ആഹ **"ദസഅകുസലകമ്മപഥ"**ന്തി. **കണ്ഹ**ന്തി കണ്ഹാഭിജാതിഹേതുതോ വാ കണ്ഹം. തേനാഹ **"കണ്ഹവിപാക"**ന്തി. അപായൂപപത്തി മനുസ്സേസു ച ദോഭഗ്ഗിയം കണ്ഹവിപാകോ, യഥാ തമഭാവോ വുത്തോ, ഏകത്തനിദ്ദേസേന പന **"അപായേ നിബ്ബത്തനതോ"**തി വുത്തം, നിബ്ബത്താപനതോതി അത്ഥോ. **സുക്ക**ന്തി ഓദാതം, ചിത്തസ്സ പഭസ്സരഭാവകരണന്തി അത്ഥോ, സുക്കാഭിജാതിഹേതുതോ വാ സുക്കം. തേനാഹ **"സുക്കവിപാക"**ന്തി. സഗ്ഗൂപപത്തി മനുസ്സലോകേ സോഭഗ്ഗിയഞ്ച സുക്കവിപാകോ, യഥാ ച ജോതിഭാവോ വുത്തോ, ഏകത്തനിദ്ദേസേന പന **"സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തനതോ"**തി വുത്തം, നിബ്ബത്താപനതോതി അത്ഥോ, **വോമിസ്സകകമ്മ**ന്തി കാലേന കണ്ഹം, കാലേന സുക്കന്തി ഏവം മിസ്സകവസേന

കതകമ്മം. **“സുഖദുക്ഖവിപാക”**ന്തി വത്വാ സുഖദുക്ഖാനം പവത്തിആകാരം ദസ്സേതും **“മിസ്സകകമ്മഞ്ഹീ”**തിആദി വുത്തം. കമ്മസ്സ കണ്ഹസുക്കസമഞ്ഞാ കണ്ഹസുക്കാഭിജാതിഹേതുതായാതി, അപച്ചയഗാമിതായ തദുഭയവിനിമുത്തസ്സ കമ്മക്ഖയകരകമ്മസ്സ ഇധ സുക്കപരിയായോപി ന ഇച്ഛിതോതി ആഹ - **“ഉഭയ...പേ॰... അസുക്കന്തി വുത്ത”**ന്തി. തത്ഥ **ഉഭയവിപാകസ്സാ**തി യഥാധിഗതസ്സ വിപാകസ്സ. സമ്പത്തിഭവപരിയാപന്നോ ഹി വിപാകോ ഇധ “സുക്കവിപാകോ”തി അധിപ്പേതോ, ന അച്ചന്തപരിസുദ്ധോ.

സദുക്ഖന്തി അത്തനാ ഉപ്പാദേതബ്ബേന ദുക്ഖേന സദുക്ഖം, ദുക്ഖസംവത്തനികന്തി അത്ഥോ. “ഇമസ്മിം സുത്തേ ചേതനാ ധുരം, ഉപാലിസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൫൬) കമ്മ”ന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തമ്പി അത്ഥം ഇധ സാധയതി വിജാനനത്ഥം. **അഭിസങ്ഖരിത്വാ**തി ആയൂഹിത്വാ. തം പന പച്ചയസമവായസിദ്ധിതോ സംകഡ്ഢനം പിണ്ഡനം വിയ ഹോതീതി ആഹ - **“സങ്കഡ്ഢിത്വാ, പിണ്ഡം കത്വാതി അത്ഥോ”**തി, **സദുക്ഖം ലോക**ന്തി അപായലോകമാഹ. **വിപാകഫസ്സാ**തി ഫസ്സസീസേന തത്ഥ വിപാകപവത്തമാഹ. **ഭൂതകമ്മതോ**തി നിബ്ബത്തകകമ്മതോ അത്തനാ കതൂപചിതകമ്മതോ. **യഥാഭൂത**ന്തി യാദിസം. **കമ്മസഭാഗവസേനാ**തി കമ്മസരിക്ഖകവസേന. **ഉപപത്തി ഹോതീ**തി അപദാദിഭേദാ ഉപപത്തി. **കമ്മേന വിയ വുത്താ**തി യം കരോതി, തേന ഉപപജ്ജതീതി ഏകകകമ്മേനേവ ജായമാനാ വിയ വുത്താ അപദാദിഭേദാ. **ഉപപത്തി ച നാമ വിപാകേന ഹോതി** വിപാകേ സമ്ഭവന്തേ ഏകംസേന തേ ഉപപത്തിവിസേസാ സമ്ഭവന്തി. യദി ഏവം കസ്മാ “തേന ഉപപജ്ജതീ”തി ഉപപത്തികമ്മഹേതുകാ വുത്താതി ആഹ **“യസ്മാ പനാ”**തിആദി. **യേന കമ്മവിപാകേന നിബ്ബത്തോ**തി യേന കമ്മവിപാകേന വിപച്ചമാനേന അയം സത്തോ നിബ്ബത്തോതി വുച്ചതി. **തംകമ്മവിപാകഫസ്സാ**തി തസ്സ തസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകഭൂതാ ഫസ്സാ. കമ്മേന ദാതബ്ബം ദായം തബ്ബിപാകം ആദിയന്തീതി **കമ്മദായാദാ,** ഫസ്സാ. കമ്മസ്സ ദായജ്ജതാ കമ്മഫലസ്സ ദായജ്ജം, തസ്മാ വുത്തം **“കമ്മദായജ്ജാ”**തി. തേനാഹ **“കമ്മമേവ നേസം ദായജ്ജം സന്തക”**ന്തി.

തിസ്സോ ച ഹേട്ഠിമജ്ഝാനചേതനാതി ഇദം അബ്യാബജ്ഝവേദനം വേദിയനഏകന്തസുഖുപ്പത്തിയാ ഹേതുഭാവസാധനം. യദി ഏവം യഥാവുത്താ **ഝാനചേതനാ താവ ഹോതു** ഏകന്തസുഖുപ്പത്തിഹേതുഭാവതോ. **കാമാവചരാ കിന്തീ**തി കാമാവചരാ പന കുസലചേതനാ തംസഭാവാഭാവതോ കിന്തി കേന പകാരേന **അബ്യാബജ്ഝമനോസങ്ഖാരോ നാമ ജാതോ**തി ചോദേതി, ഇതരോ പന ന സബ്ബാ കാമാവചരകുസലചേതനാ തഥാ ഗഹിതാ, അഥ ഖോ ഏകച്ചാ ഝാനചേതനാനുകൂലാതി ദസ്സേന്തോ **“കസിണസജ്ജനകാലേ കസിണാസേവനകാലേ ലബ്ഭന്തീ”**തി ആഹ. തത്ഥ കസിണാസേവനചേതനാ ഗഹേതബ്ബാ, സാ ഉപചാരജ്ഝാനസ്സ സാധികാ. തേന **കാമാവചരചേതനാ പഠമജ്ഝാനചേതനായ ഘടിതാ**തി കസിണസജ്ജനചേതനാപി കദാചി താദിസാ ഹോതീതി ഗഹിതാ. പരികമ്മാദിവസേന ഹി പവത്താ ഭാവനാമയാ കാമാവചരകുസലചേതനാ പഠമജ്ഝാനസ്സ ആസന്നതായ വുത്താ. **ചതുത്ഥജ്ഝാനചേതനാ തതിയജ്ഝാനചേതനായ ഘടിതാ**തി ഇദം ഏകത്തകായഏകത്തസഞ്ഞീസത്താവാസവതായ തംസരിക്ഖകാ ഉപേക്ഖാപി ഈദിസേസു ഠാനേസു സുഖസരിക്ഖതാ, ഏവം സന്തസഭാവതാ ഞാണസഹിതതാ ച. കേചി പന ചതുത്ഥജ്ഝാനചേതനാനുഗുണാതി നിദസ്സേന്താ കസിണസജ്ജനകാലേ കസിണജ്ഝാനകാലേ കസിണാസേവനകാലേ ലബ്ഭതീതി

തതിയജ്ഝാനചേതനായ ആസന്നഘടിതതാ വുത്താതി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം, വുത്തനയേനേവ താസം ഘടിതതാ വേദിതബ്ബാ. **ഉഭയമിസ്സകവസേനാ**തി ഉഭയേസം കുസലാകുസലസങ്ഖാരാനം സുഖദുക്ഖാനഞ്ച മിസ്സകഭാവവസേന. **വേമാനികപേതാന**ന്തി ഇദം ബാഹുല്ലതോ വുത്തം, ഇതരേസമ്പി വിനിപാതികാനം കാലേന ദുക്ഖം ഹോതിയേവ.

തസ്സ പഹാനായാതി തസ്സ യഥാവുത്തസ്സ കമ്മസ്സ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനായ. **യാ ചേതനാ**തി യാ അപചയഗാമിനിചേതനാ. **കമ്മം പത്വാ**തി സുഖകമ്മന്തി വുച്ചമാനേ **മഗ്ഗചേതനായ അഞ്ഞോ പണ്ഡരതരോ ധമ്മോ നാമ നത്ഥി** അച്ചന്തപാരിസുദ്ധിഭാവതോ. **അകണ്ഹാ അസുക്കാതി ആഗതാ**തി ഏത്ഥ സുക്കഭാവപടിക്ഖേപകാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. തേനാഹ **"ഇദം പന കമ്മചതുക്കം പത്വാ"**തിആദി.

൮൨. അനിയ്യാനികപക്ഖേതി അചേളകപബ്ബജ്ജായ കുക്കുരവതേ ച. **യോഗേ**തി ഞായധമ്മപടിപത്തിയന്തി അത്ഥോ. **യോനേനാ**തി യോ തിത്ഥിയപരിവാസോ തേന ഭഗവതാ **പഞ്ഞത്തോ**. യം തിത്ഥിയപരിവാസം സമാദിയിത്വാതി അയമേത്ഥ യോജനാ. **ഘംസിത്വാ** സുവണ്ണം വിയ നിഘംസോപ്പലേ. **കോട്ടേത്വാ** ഹത്ഥേന വിയ കുലാലഭാജനം.

൮൬. വൂപകട്ഠോതി വിവിത്തോ ഏകീഭൂതോ. **പേസിതത്തോ**തി നിബ്ബാനം പതി പേസിതത്തോ. കാമം **തദനുത്തരം ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാനം...പേ॰... വിഹാസീതി** ഇമിനാവ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനാ നിട്ഠാപിതാ ഹോതി, ആയസ്മതോ പന സേനിയസ്സ പടിപത്തികിത്തനപരമേതം ഉജുകം ആപന്നഅരഹത്തഭാവദീപനം, യദിദം "അഞ്ഞതരോ ഖോ പനാ"തിആദിവചനന്തി ആഹ **"അരഹത്തനികൂടേനേവാ"**തി. അരഹത്താധിഗമോയേവ തസ്സ തേസം **അബ്ഭന്തരതാ**. സേസം സബ്ബം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കുക്കുരവതികസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൮. അഭയരാജകുമാരസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. ജാതിയാ അസമാനോ നിഹീനാചരിയോ പരദത്തൂപജീവികായ മാതുയാ കുച്ഛിയം ജാതോ പാദസികപുത്തോ. നിന്ദാവസേന വദതി ഏതേനാതി വാദോ അഗുണോതി ആഹ - **"വാദം ആരോപേഹീതി ദോസം ആരോപേഹീ"**തി. നിബ്ബത്തവസേന നിരയം അരഹതി, നിരയസംവത്തനിയേന വാ കമ്മേന നിരയേ നിയുത്തോ **നേരയികോ. ആപായികോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. അവീചിമ്ഹി ഉപ്പജ്ജിത്വാ തത്ഥ ആയുകപ്പസഞ്ഞിതം അന്തരകപ്പം തിട്ഠതീതി **കപ്പട്ഠോ**. നിരയൂപപത്തിപരിഹരണവസേന തികിച്ഛിതും സക്കുണേയ്യോതി തേകിച്ഛോ, ന തേകിച്ഛോ **അതേകിച്ഛോ. ദ്വേ അന്തേ മോചേത്വാ**തി ഫരുസം വാ അപ്പിയം വാ കപ്പേയ്യാതി ദ്വേ കോട്ഠാസേ മുഞ്ചിത്വാ തേ അനാമസിത്വാ പുച്ഛിതം അത്ഥം തതോ ബഹി കരോന്തോ ഉഗ്ഗിലതി നാമ. തം പന ഏവം കാതും ന സക്കോതീതി ആഹ - **"ഉഗ്ഗിലിതും ബഹി നീഹരിതും ന സക്ഖിതീ"**തി. ഏവമേവായം പുച്ഛാ ന ഗഹേതബ്ബാ, അയമേത്ഥ ദോസോതി തം അപുച്ഛം കരോന്തോ അപനയന്തോ ഓഗിലതി നാമ, തഥാ പന അസക്കോന്തോ പതിട്ഠാപേന്തോ ന ഓഗിലതി നാമ, ഭഗവാ പന തമത്ഥം ഓകാസമ്പി

അകരോന്തോ ഉഭയഥാപി അസക്ഖീതി വേദിതബ്ബോ. കഥം? ഭഗവാ ഹി **"ന ഖേത്ഥ രാജകുമാര ഏകംസേനാ"**തി വദന്തോ നിഗണ്ഠസ്സ അധിപ്പായം വിപരിവത്തേതി, ഉഭോ അന്തേ മോചേത്വാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസി, ഏവം താവ ഉഗ്ഗിലിതും അസക്ഖി. "ന തത്ര രാജകുമാര ഏകംസേനാ"തി വദന്തോ ഏവ ച "നായം പുച്ഛാ ഏവം അവിഭാഗേന പുച്ഛിതബ്ബാ, വിഭജിത്വാ പന പുച്ഛിതബ്ബാ"തി പുച്ഛായ ദോസം ദീപേന്തോ തം ഹാരേന്തോ ഓഗിലിതുമ്പി സക്ഖതീതി.

ഉട്ഠാതും ന സക്ഖിസ്സതി ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥാ പവത്തിയാ. അഭയോ ദ്വേ മഗ്ഗേ കതപരിചയോ ഛേകോ നിപുണോ വാദസീലോ ച ഹുത്വാ വിചരതി. തേനാഹ - **"സോ വാദജ്ഝാസയതായ തസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛന്തോ 'ഏവം, ഭന്തേ'തി ആഹാ"**തി.

൮൪. ഏവരൂപന്തി യാ പരേസം അപ്പിയാ അമനാപാ ദുരുത്തവാചാ, ഏവരൂപാ വാചാ, ന പന ഫരുസവാചാ. ഫരുസവാചായ ഹി സേതുഘാതോ തഥാഗതാനം. ചേതനാഫരുസതായ ഹി ഫരുസവാചാ ഇച്ഛിതാ, ന പരേസം അപ്പിയതാമത്തേന. **നട്ഠാ നിഗണ്ഠാ** ഓഗിലികാദിസമ്മതസ്സ പഞ്ഹസ്സ ഏകവചനേന വിദ്ധംസിതത്താ.

൮൫. ദാരകസ്സ അങ്കേ നിസീദനസ്സ കാരണം ദസ്സേതും **"ലേസവാദിനോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ലേസവാദിനോതി** ഛലവാദിനോ, വാദമഗ്ഗേ വാ അപരിപുണ്ണതായ ലേസമത്തേനേവ വാദസീലാ. **ഓസടസങ്ഗാമോതി** അനേകവാരം പരവാദമദ്ദനവസേന ഓതിണ്ണവാദസങ്ഗാമോ. **വിജ്ഝിത്വാതി** നഖേന വിജ്ഝിത്വാ. **ഇമമേവാതി** യ്വായം ദാരകോ അത്തനോ വാദഭങ്ഗപരിഹരണത്ഥം ഇമിനാ അങ്കേ നിസീദാപിതോ, ഇമമേവ **അസ്സ ദാരകം** ഉപമം നിസ്സയം കത്വാ **വാദം ഭിന്ദിസ്സാമി**. "അസ്സ വാദം അപ്പടിതതായ ഉപമായ ഭഞ്ജിസ്സാമീ"തി **ചിന്തേത്വാ**.

അപനേയ്യം അസ്സ അഹന്തി അസ്സ ദാരകസ്സ മുഖതോ അഹം തം അപനേയ്യം. അഭൂതത്ഥോവ അഭൂതം ഉത്തരപദലോപേനാതി ആഹ **"അഭൂതന്തി അഭൂതത്ഥ"**ന്തി. അതച്ഛന്തി തസ്സേവ വേവചനന്തി ആഹ **"അതച്ഛന്തി ന തച്ഛ"**ന്തി. **അഭൂതന്തി** വാ അസന്തം അവിജ്ജമാനം. **അതച്ഛന്തി** അതഥാകാരം. **അനത്ഥസംഹിതന്തി** ദിട്ഠധമ്മികേന, സമ്പരായികേന വാ അനത്ഥേന സംഹിതം, അനത്ഥേ വാ സംഹിതം, ന അത്ഥോതി വാ അനത്ഥോ, അത്ഥസ്സ പടിപക്ഖോ സഭാവോ, തേന സംഹിതന്തി **അനത്ഥസംഹിതം,** പിസുണവാചം സമ്ഫപ്പലാപഞ്ചാതി അത്ഥോ. ഏവമേത്ഥ ചതുബ്ബിധസ്സപി വചീദുച്ചരിതസ്സ ഗഹിതതാ ദട്ഠബ്ബാ.

ദുപ്പയുത്തോതി ദുപ്പടിപന്നോ. **ന തം തഥാഗതോ ഭാസതി** അഭൂതതാദിദോസദുട്ഠത്താ. **തമ്പി തഥാഗതോ ന ഭാസതി** ഭൂതത്ഥേപി അനത്ഥസംഹിതതാദിദോസദുട്ഠത്താ.

ഠാനം കാരണം ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി ഠാനിയാ ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ, ന ഠാനിയാതി അട്ഠാനിയാ, നിക്കാരണാ അയുത്തിയുത്താ, സാ ഏവ കഥാതി **അട്ഠാനിയകഥാ. അത്തപച്ചക്ഖകഥം കഥേമാതി** അത്തനാ ഏവ പച്ചക്ഖം കത്വാ പവത്തിയമാനം ഛലകഥം കഥേമ.

ഗാമികമഹല്ലകോ ''ഇമേ മം വഞ്ചേതുകാമാ, അഹമേവ ദാനി ഇമേ വഞ്ചേസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ **''ഏവം ഭവിസ്സതീ''**തിആദിമാഹ. **''ന മയം ദാസാ''തിപി വത്തും നാസക്ഖിംസു** പുബ്ബേ തഥാകതികായ കതത്താ.

തതിയം തതിയമേവാതി ദ്വീസുപി പക്ഖേസു തതിയം തതിയമേവ വാചം. **ഭാസിതബ്ബകാലം അനതിക്കമിത്വാ**തി യസ്സ യദാ യഥാ ഭാസിതബ്ബം, തസ്സ തദാ തഥേവ ച ഭാസനതോ ഭാസിതബ്ബം കാരണം ഭാസിതബ്ബകാലഞ്ച അനതിക്കമിത്വാവ ഭാസതി.

൮൭. ഠാനുപ്പത്തികഞാണേനാതി ഠാനേ ഏവ ഉപ്പജ്ജനകഞാണേന. തസ്മിം തസ്മിം കാരണേ തസ്സ തം തം അവത്ഥായ ഉപ്പജ്ജനകഞാണേന, ധമ്മാനം യഥാസഭാവതോ അവബുജ്ഝനസഭാവോതി **ധമ്മസഭാവോ**. ധമ്മേ സഭാവധമ്മേ അനവസേസേ വാ യാഥാവതോ ഉപധാരേതീതി **ധമ്മധാതു,** സബ്ബഞ്ഞുതാ. തേനാഹ **''സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേതം അധിവചന''**ന്തി. **സുപ്പടിവിദ്ധാ**ന്തി സബ്ബം ഞേയ്യധമ്മം സുട്ഠു പടിവിജ്ഝനവസേന, സുട്ഠു പടിവിദ്ധാന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **''ഹത്ഥഗതം ഭഗവതോ''**തി. **നേയ്യപുഗ്ഗലവസേന പരിനിട്ഠിതാ**തി കഥാപരിവിഭാഗേന അയമേവ ദേസനാ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി ദസ്സേന്തോ അരഹത്തം പച്ചക്ഖാസീതി.

അഭയരാജകുമാരസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൯. ബഹുവേദനിയസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. പഞ്ചകങ്ഗോതി വഡ്ഢകീകിച്ചസാധനേ വാസിആദിപഞ്ചകം അങ്ഗം സംധനം ഏതസ്മിന്തി പഞ്ചകങ്ഗോ. ഥമ്ഭാദിവത്ഥൂനം ഥപനട്ഠേന **ഥപതി. പണ്ഡിതഉദായിത്ഥേരോ,** ന കാളുദായീ ഥേരോ.

൮൯. പരിയായതി അത്തനോ ഫലം വത്തേതീതി **പരിയായോ,** കാരണം. വേദനാസന്നിസ്സിതോ ച കായികചേതസികഭാവോ **കാരണം**. തേനാഹ - **''കായികചേതസികവസേന ദ്വേ വേദിതബ്ബാ''**തി. തത്ഥ പസാദകായസന്നിസ്സിതാ കായികാ, ചേതോസന്നിസ്സിതാ ചേതസികാ. **സുഖാദിവസേന തിസ്സോ**തി ഏത്ഥ സുഖദുക്ഖനുപേക്ഖനാനി സുഖാദിവേദനായ കാരണം. താനി ഹി പവത്തിനിമിത്താനി കത്വാ തത്ഥ സുഖാദിസദ്ദപ്പവത്തി, ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി യഥാരഹം കാരണം നിദ്ധാരേത്വാ വത്തബ്ബം. **ഉപവിചാരവസേനാ**തി ആരമ്മണം ഉപേച്ച സവിസേസപവത്തിവസേന. യസ്മിഞ്ഹി ആരമ്മണേ സോമനസ്സവേദനാ പവത്തതി, ആരമ്മണതായ തം ഉപഗന്ത്വാ ഇതരവേദനാഹി വിസിട്ഠതായ സവിസേസം തത്ഥ പവത്തി. തേനാഹ **''സോമനസ്സട്ഠാനിയം രൂപം ഉപവിചരതീ''**തി. ഏസ നയോ സേസവേദനാസു **ഗേഹസ്സിതാനീ**തി ഗേഹനിസ്സിതാനി.

൯൦. പരിയായേനാതി ''ഇദമേത്ഥ ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ''തി വുത്തട്ഠാനം സന്ധായ വദതി. **തം ദസ്സേന്തോ**തി കാമഞ്ചേത്ഥ സുത്തേ - ''ദ്വേപാനന്ദ, വേദനാ വുത്താ''തി ദ്വേ ആദിം കത്വാ വേദനാ ദസ്സിതാ, ഏകാപി പന ദസ്സിതാ ഏവാതി ദസ്സേന്തോ. **ഉപത്ഥമ്ഭേതു**ന്തി ഏകാപി വേദനാ വുത്താ മയാ പരിയായേന, ഏവം സതി ദ്വേപി വത്തബ്ബാതി ഏവം തസ്സ വാദം ഉപത്ഥമ്ഭേതും. കഥം പന ഏകാ വേദനാ വുത്താതി? യം കിഞ്ചി വേദയിതം

സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ, ഇദമേത്ഥ ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീതി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **ഇതിവുത്തകവണ്ണനായം** (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൭൨ ആദയോ) പരമത്ഥദീപനിയം വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

കഥം പനേത്ഥ രൂപാവചരചതുത്ഥേ അരൂപേസു സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധേ സുഖം ഉദ്ധതന്തി ആഹ **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദി. **സന്തട്ഠേനാ**തി പടിപക്ഖധമ്മാനം വൂപസന്തഭാവേന. **പണീതട്ഠേനാ**തി ഭാവനാവിസേസവിസിട്ഠേന അതപ്പകഭാവേനേവ സേട്ഠഭാവേന ച, പച്ചയവിസേസേന പധാനഭാവം നീതന്തിപി പണീതം. **വേദയിതസുഖം** നാമ വേദനാഭൂതം സുഖന്തി കത്വാ. **അവേദയിതസുഖം നാമ യാവതാ നിദ്ദുക്ഖതാ, താവതാ സുഖന്തി വുച്ചതീതി.**അഥ വാ **നിരോധോ** സുട്ഠു ഖാദതി ഖനതി കായികചേതസികാബാധന്തി വത്തബ്ബതം അരഹതി സത്താഹമ്പി തത്ഥ ദുക്ഖസ്സ നിരുജ്ഝനതോ. തേനാഹ **"നിദ്ദുക്ഖഭാവസങ്ഖാതേന സുഖട്ഠേനാ"**തി.

൯൧. **യസ്മിം യസ്മിം** ഭവേ, ചിത്തുപ്പാദേ, അവത്ഥായ വാ നിദ്ദുക്ഖഭാവോ, ദുക്ഖസ്സ പടിപക്ഖതാ അനുപലബ്ഭനേന ദുക്ഖവിവിത്തം, തം സുഖസ്മിംയേവ പഞ്ഞപേതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ബഹുവേദനീയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൧൦. അപണ്ണകസുത്തവണ്ണനാ

൯൨. **നാനാവിധാ**തി നാനാവിധദിട്ഠികാ **സമണബ്രാഹ്മണാ**തി പബ്ബജ്ജാമത്തേന സമണാ, ജാതിമത്തേന ബ്രാഹ്മണാ ച. **ദസ്സന**ന്തി ദിട്ഠി. **ഗഹിത**ന്തി അഭിനിവിസ്സ ഗഹിതം. ഇതി തേ അത്തനോ ദസ്സനം ഗഹേതുകാമാ പുച്ഛന്തി. **വിനാ ദസ്സനേന ലോകോ ന നിയ്യാതീ**തി വിമോക്ഖഭാവനായ ഏകേന ദസ്സനേന വിനാ ലോകോ സംസാരദുക്ഖതോ ന നിഗച്ഛതി. **ഏകദിട്ഠിയമ്പി പതിട്ഠാതും നാസക്ഖിംസു** സദ്ധാകാരാഭാവതോ. തഥാ ഹി തേ ഇമായ ദേസനായ സരണേസു പതിട്ഠഹിംസു. യസ്മാ അവിപരീതേ സദ്ധേയ്യവത്ഥുസ്മിം ഉപ്പന്നസദ്ധാ "ആകാരവതീ"തി അധിപ്പേതാ, തസ്മാ യോ ലോകേ അവിപരീതധമ്മദേസനാ, അയമേവേസാതി പവത്താ മഗ്ഗസാധനഗതായ സദ്ധായ കാരണഭാവതോ തന്നിസ്സയാ സദ്ധാ, സാ **ആകാരവതീ**തി വുത്താ. അവത്ഥുസ്മിഞ്ഹി സദ്ധാ അയുത്തകാരണതായ ന ആകാരവതീ. **ആകാരവതീ**തി ഏത്ഥ **വതീ**-സദ്ദോ ന കേവലം അത്ഥിതാമത്തദീപകോ, അഥ ഖോ അതിസയത്ഥദീപകോ പാസംസത്ഥദീപകോ വാ ദട്ഠബ്ബോ. തേന **ആകാരവതീ**തി സദ്ധേയ്യവത്ഥുവസേന അതിസയകാരണവതീതി വാ പാസംസകാരണവതീതി വാ അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **അപണ്ണകോ**തി ഏത്ഥ യഥാ കഞ്ചി അത്ഥം സാധേതും ആരദ്ധസ്സ പയോഗോ വിരദ്ധോ, തത്ഥ അകാരകോ വിയ ഹോതി പുനപി ആരഭിതബ്ബതായ. **അവിരദ്ധോ** പന അത്ഥസ്സ സാധനതോ അപണ്ണകോ, ഏവം അയമ്പി ധമ്മോ അഭിഭവിത്വാ പവത്തനതോ ഏകംസതോ "അപണ്ണകോ"തി വുത്തോ. തേനാഹ **"അവിരദ്ധോ അദ്വേജ്ഝഗാമീ ഏകംസഗാഹികോ"**തി.

൯൩. **തബ്ബിപച്ചനീകഭൂതാ**തി തസ്സാ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ പച്ചനീകഭൂതാ.

൯൫. നേസന്തി കുസലാനം ധമ്മാനം. **അകുസലതോ നിക്ഖന്തഭാവേതി** അസംകിലിട്ഠഭാവേ. **ആനിസംസോതി** സുദ്ധവിപാകതാ. **വിസുദ്ധിപക്ഖോതി** വിസുദ്ധിഭാവോ പരിയോദാതതാ. അഭൂതധമ്മസ്സ ദിട്ഠിഭാവസ്സ സഞ്ഞാപനാ ആചിക്ഖനാ **അഭൂതധമ്മസഞ്ഞാപനാ**. സാവജ്ജേസു പരമവജ്ജേ മിച്ഛാദസ്സനേ പഗ്ഗഹണന്തി കുതോ സുസീല്യസ്സ പഗ്ഗഹോതി ആഹ - **"മിച്ഛാദസ്സനം ഗണ്ഹന്തസ്സേവ സുസീല്യം പഹീനം ഹോതീ"**തി. **മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോതി** ഏത്ഥ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ പരലോകാഭാവചിന്താ, മിച്ഛാവാചാ പരലോകാഭാവവാദഭൂതോ മുസാവാദോ, അരിയാനം പച്ചനീകതാദയോ. **അപരാപരം ഉപ്പജ്ജനവസേനാതി** പുനപ്പുനം ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജനവസേന. **പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാതി** പച്ചവേക്ഖണസഞ്ഞാപനാദികാലേ ഉപ്പജ്ജനകാ തഥാപവത്താ അകുസലഖന്ധാ.

കലിഗ്ഗഹോതി അനത്ഥപരിഗ്ഗഹോ. സോ പന യസ്മാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അഭിസമ്പരായഞ്ച പരാജയോ ഹോതീതി ആഹ **"പരാജയഗ്ഗാഹോ"**തി. **ദുസ്സമത്തോതി** ഏത്ഥ ദു-സദ്ദോ ''സമാദിന്നോ''തി ഏത്ഥാപി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബോതി ആഹ **"ദുപ്പരാമട്ഠോ"**തി. യഥാ ദുപ്പരാമട്ഠോ ഹോതി, ഏവം സമാദിന്നോ ദുസ്സമത്തോ ദുസമാദിന്നോ വുത്തോ. **സകവാദമേവ ഫരിത്വാതി** അത്തനോ നത്ഥികവാദമേവ ''ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭; ൩.൨൭-൨൯) അവധാരേന്തോ അഞ്ഞസ്സ ഓകാസഅദാനവസേന ഫരിത്വാ. തേനാഹ **"അധിമുച്ചിത്വാ"**തി. ''സമ്ബുദ്ധോ''തിആദി അധിമുച്ചനാകാരദസ്സനം. **രിഞ്ചതീതി** വിവേചേതി അപനേതി. തേനാഹ **"വജ്ജേതീ"**തി.

൯൬. കടഗ്ഗഹോതി കതം സബ്ബസോ സിദ്ധിമേവ കത്വാ ഗഹണം. സോ പന ജയലാഭോ ഹോതീതി വുത്തം **"ജയഗ്ഗാഹോ"**തി. **സുഗ്ഗഹിതോതി** സുട്ഠുകരണവസേന ഗഹിതോ. **സുപരാമട്ഠോതി** സുട്ഠു പരാപരം ആസേവനവസേന ആമട്ഠോ . ഉഭയേനപി തസ്സ കമ്മസ്സ കതൂപചിതഭാവം ദസ്സേതി, **സോത്ഥിഭാവാവഹത്തഞ്ച** സഗ്ഗുപപത്തിസംവത്തനതോ പാപസഭാവപഹാനതോ ച.

൯൭. സഹത്ഥാ കരോന്തസ്സാതി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൬; സം॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൩.൨൧൧) സഹത്ഥേനേവ കരോന്തസ്സ. നിസ്സഗ്ഗിയഥാവരാദയോപി ഇധ സഹത്ഥകരണേനേവ സങ്ഗഹിതാ. **പചനം** ദഹനം വിബാധനന്തി ആഹ **"ദണ്ഡേന പീളേന്തസ്സാ"**തി. **സോകം സയം കരോന്തസ്സാതി** പരസ്സ സോകകാരണം സയം കരോന്തസ്സ, സോകം വാ ഉപ്പാദേന്തസ്സ. **പരേഹി** അത്തനോ വചനകരേഹി. **സയമ്പി ഫന്ദതോതി** പരസ്സ വിബാധനപയോഗേന സയമ്പി ഫന്ദതോ. **അതിപാതയതോതി** പദം സുദ്ധകത്തുഅത്ഥേ ഹേതുകത്തുഅത്ഥേ ച വത്തതീതി ആഹ **"ഹനന്തസ്സപി ഹനാപേന്തസ്സാപീ"**തി.

ഘരസ്സ ഭിത്തി അന്തോ ബഹി ച സന്ധിതാ ഹുത്വാ ഠിതാ **ഘരസന്ധി**. കിഞ്ചിപി അസേസേത്വാ നിരവസേസമേവ ലോപോതി **നില്ലോപോ**. ഏകാഗാരേ നിയുത്തോ വിലോപോ **ഏകാഗാരികോ**. പരിതോ സബ്ബസോ പന്ഥേ ഹനനം **പരിപന്ഥോ**. **പാപം ന കരീയതി** പുബ്ബേ അസതോ ഉപ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യത്താ, തസ്മാ **നത്ഥി പാപം**. യദി ഏവം കഥം സത്താ പാപം പടിപജ്ജന്തീതി ആഹ - **"സത്താ പന കരോമാതി ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹോന്തീ"**തി. ഏവം കിരസ്സ ഹോതി ''ഇമേസഞ്ഹി സത്താനം ഹിംസാദികിരിയാ ന അത്താനം ഫുസതി തസ്സ നിച്ചതായ നിബ്ബികാരത്താ, സരീരം പന അചേതനം

കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമം, തസ്മിം വികോപിതേപി ന കിഞ്ചി പാപ”ന്തി. **ഖുരനേമിനാ**തി നിസിതഖുരമയനേമിനാ. ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണദിസാ അപ്പതിരൂപദേസോ, ഉത്തരദിസാ പതിരൂപദേസോതി അധിപ്പായേന “ദക്ഖിണഞ്ചേ”തിആദി വുത്തന്തി **“ദക്ഖിണതീരേ മനുസ്സാ കക്ഖളാ”**തിആദിമാഹ.

മഹായാഗന്തി മഹാവിജിതയഞ്ഞസദിസം മഹായാഗം. **സീലസംയമേനാ**തി കായികവാചസികസംവരേന. **സച്ചവചനേനാ**തി സച്ചവാചായ. തസ്സ വിസും വചനം ലോകേ ഗരുതരപുഞ്ഞസമ്മതഭാവതോ. യഥാ ഹി പാപധമ്മേസു മുസാവാദോ ഗരു, ഏവം പുഞ്ഞധമ്മേസു സച്ചവാചാ. തേനാഹ ഭഗവാ - “ഏകം ധമ്മമതീതസ്സാ”തിആദി (ധ॰ പ॰ ൧൭൬). **വുത്തനയേനേവാ**തി കണ്ഹപക്ഖേ വുത്തനയേന. തഥാ ഹി - “നത്ഥി പാപം, നത്ഥി പാപസ്സ ആഗമോ”തി ആഗതം, ഇധ “അത്ഥി പുഞ്ഞം, അത്ഥി പുഞ്ഞസ്സ ആഗമോ”തി ആഗതം, അയമേവ വിസേസോ. **സേസം വുത്തസദിസമേവാ**തി “തേസമേതം പാടികങ്ഖ”ന്തി ഏവമാദിം സന്ധായ വദതി, തം ഹേട്ഠാ പുരിമവാരസദിസം.

൧൬൮. **ഉഭയേനാ**തി ഹേതുപച്ചയപടിസേധവചനേന. **സംകിലേസപച്ചയ**ന്തി സംസാരേ പരിബ്ഭമനേന കിലിന്നസ്സ മലിനഭാവസ്സ കാരണം. വുത്തവിപരിയായേന **വിസുദ്ധിപച്ചയ**ന്തി സദ്ദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ബല**ന്തിആദീസു സത്താനം സംകിലേസാവഹം വോദാനാവഹഞ്ച ഉസ്സാഹസങ്ഖാതം **ബലം വാ,** സൂരവീരഭാവസങ്ഖാതം **വീരിയം വാ,** പുരിസേന കത്തബ്ബോ **പുരിസഥാമോ വാ,** സോ ഏവ പരം പരം ഠാനം അക്കമനപ്പത്തിയാ **പുരിസപരക്കമോ വാ നത്ഥി ന** ഉപലബ്ഭതി.

സത്വയോഗതോ, രൂപാദീസു സത്തവിസത്തതായ ച **സത്താ**. പാണനതോ അസ്സാസപസ്സാസവസേന പവത്തിയാ **പാണാ**. തേ പന സോ ഏകിന്ദ്രിയാദിവസേന വിഭജിത്വാ വദതീതി ആഹ **“ഏകിന്ദ്രിയോ”**തിആദി. അണ്ഡകോസാദീസു ഭവനതോ **ഭൂതാ**തി വുച്ചന്തീതി ആഹ **“അണ്ഡകോസ…പേ॰… വദന്തീ”**തി. ജീവനതോ പാണം ധാരേന്തോ വിയ വഡ്ഢനതോ **ജീവാ**തി ഏവം സത്തപാണഭൂതജീവേസു സദ്ദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. നത്ഥി ഏതേസം സംകിലേസവിസുദ്ധീസു വസോതി **അവസാ**. നത്ഥി നേസം ബലം വീരിയഞ്ചാതി **അബലാ അവീരിയാ. നിയതതാ**തി അച്ഛേജ്ജസുത്താവുതാഭേജ്ജമണി വിയ നിയതപവത്തനതായ ഗതിജാതിബന്ധപജഹവസേന നിയാമോ. **തത്ഥ തത്ഥ ഗമന**ന്തി ഛന്നം അഭിജാതീനം താസു താസു ഗതീസു ഉപഗമനം സമവായേന സമാഗമോ. **സഭാവോയേവാ**തി യഥാ കണ്ടകസ്സ തിക്ഖതാ, കബിട്ഠഫലാനം പരിമണ്ഡലതാ, മിഗപക്ഖീനം വിചിത്താകാരതാ, ഏവം സബ്ബസ്സപി ലോകസ്സ ഹേതുപച്ചയേന വിനാ തഥാ തഥാ പരിണാമോ, അയം സഭാവോയേവ അകിത്തിമോയേവ. തേനാഹ **“യേന ഹീ”**തിആദി.

സകുണേ ഹനതീതി **സാകുണികോ,** തഥാ **സൂകരികോ. ലുദ്ദോ**തി അഞ്ഞോപി യോ കോചി മാഗവികോ നേസാദോ. പാപകമ്മപസുതതായ **കണ്ഹാഭിജാതി നാമ. ഭിക്ഖൂ**തി സാകിയാ ഭിക്ഖൂ, മച്ഛമംസഖാദനതോ **നീലാഭിജാതീതി വദന്തി.** ഞായലദ്ധേപി പച്ചയേ ഭുഞ്ജമാനാ ആജീവകസമയസ്സ വിലോമഗാഹിതായ **“പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തീ”**തി വദന്തി. **ഏകേ പബ്ബജിതാ** , യേ സവിസേസം അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ. തഥാ ഹി തേ കണ്ടകേ വത്തേന്താ വിയ ഹോന്തീതി **കണ്ടകവുത്തികാ**തി വുത്താ. ഠത്വാ ഭുഞ്ജനദാനപടിക്ഖേപാദിവതസമായോഗേന **പണ്ഡരതരാ. അചേലകസാവകാ**തി

ആജീവകസാവകേ വദതി. **തേ കിര** ആജീവകലദ്ധിയാ വിസുദ്ധചിത്തതായ നിഗണ്ഠേഹിപി **പണ്ഡരതരാ**. നന്ദാദയോ ഹി തഥാരൂപായ പടിപത്തിയാ പത്തബ്ബാ, തസ്മാ നന്ദാദയോ നിഗണ്ഠേഹി ആജീവകസാവകേഹി ച പണ്ഡരതരാതി വുത്താ **"സുക്കാഭിജാതീ"**തി.

അയമേതേസം ലദ്ധീതി സാകുണികാദിഭാവൂപഗമനേന കണ്ഹാഭിജാതിആദീസു ദുക്ഖം സുഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തോ അനുക്കമേന മഹാകപ്പാനം ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനി ഖേപേത്വാ ആജീവകഭാവൂപഗമനേന പരമസുക്കാഭിജാതിയം ഠത്വാ സംസാരതോ സുജ്ഝന്തീതി അയം തേസം നിയതി ആജീവകാനം ലദ്ധി.

"നത്ഥി ദിന്ന"ന്തി വദന്തോ നത്ഥികോ ദാനസ്സ ഫലം പടിക്ഖിപതീതി ആഹ - **"നത്ഥികദിട്ഠി വിപാകം പടിബാഹതീ"**തി. തഥാ ചേവ ഹേട്ഠാ സംവണ്ണിതം "നത്ഥികദിട്ഠി ഹി നത്ഥിതമാഹാ"തി. **അഹേതുകദിട്ഠി ഉഭയ**ന്തി കമ്മം വിപാകഞ്ച ഉഭയം. സോ ഹി "അഹേതൂ അപച്ചയാ സത്താ സംകിലിസ്സന്തി വിസുജ്ഝന്തീ"തി വദന്തോ കമ്മസ്സ വിയ വിപാകസ്സപി സംകിലേസവിസുദ്ധീനം പച്ചയത്താഭാവവചനതോ തദുഭയം പടിബാഹതി നാമ. **വിപാകോ പടിബാഹിതോ ഹോതി** അസതി കമ്മേ വിപാകാഭാവതോ. **കമ്മം പടിബാഹിതം ഹോതി** അസതി വിപാകേ കമ്മസ്സ നിരത്ഥകഭാവാപത്തിതോ. **അത്ഥതോ**തി സരൂപേന. **ഉഭയപടിബാഹകാ**തി വിസും വിസും തംതംദിട്ഠിതാ വുത്താപി സബ്ബേ തേ നത്ഥികാദയോ നത്ഥികദിട്ഠിആദിവസേന പച്ചേകം തിവിധദിട്ഠികാ ഏവ ഉഭയപടിബാഹകത്താ. "ഉഭയപടിബാഹകാ"തി ഹി ഹേതുവചനം. **അഹേതുകവാദാ ചാ**തിആദി പടിഞ്ഞാവചനം. യോ ഹി വിപാകപടിബാഹനേന നത്ഥികദിട്ഠികോ, സോ അത്ഥതോ കമ്മപടിബാഹനേന അകിരിയദിട്ഠികോ, ഉഭയപടിബാഹനേന അഹേതുകദിട്ഠികോ ച ഹോതി. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

സജ്ഝായന്തീതി തം ദിട്ഠിദീപകം ഗന്ഥം ഉഗ്ഗഹേത്വാ പഠന്തി. **വീമംസന്തീ**തി തസ്സ അത്ഥം വിചാരേന്തി. **തേസന്തി**ആദി വീമംസനാകാരദസ്സനം. **തസ്മിം ആരമ്മണേ**തി യഥാപരികപ്പിതകമ്മഫലാഭാവദീപകേ "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനയപ്പവത്തായ ലദ്ധിയാ ആരമ്മണേ. **മിച്ഛാസതി സന്തിട്ഠതീ**തി "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിവസേന അനുസ്സവൂപലദ്ധേ അത്ഥേ തദാകാരപരിവിതക്കനേഹി സവിഗ്ഗഹേ വിയ സരൂപതോ ചിത്തസ്സ പച്ചുപട്ഠിതേ ചിരകാലപരിചയേന "ഏവമേത"ന്തി നിജ്ഝാനക്ഖമഭാവൂപഗമനേന നിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ തഥാ ഗഹിതേ പുനപ്പുനം തഥേവ ആസേവന്തസ്സ ബഹുലീകരോന്തസ്സ മിച്ഛാവിതക്കേന സമാദിയമാനാ മിച്ഛാവായാമുപത്ഥമ്ഭിതാ അതംസഭാവം "തംസഭാവ"ന്തി ഗണ്ഹന്തീ മിച്ഛാസതീതി ലദ്ധനാമാ തംലദ്ധിസഹഗതാ തണ്ഹാ സന്തിട്ഠതി . **ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതീ**തി യഥാവുത്തവിതക്കാദിപച്ചയലാഭേന തസ്മിം ആരമ്മണേ അവട്ഠിതതായ അനേകഗ്ഗം പഹായ ഏകഗ്ഗം അപ്പിതം വിയ ഹോതി. മിച്ഛാസമാധിപി ഹി പച്ചയവിസേസേഹി ലദ്ധഭാവനാബലേഹി കദാചി സമാധാനപതിരൂപകിച്ചകരോ ഹോതിയേവ വാലവിജ്ഝനാദീസു വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. **ജവനാനി ജവന്തീ**തി അനേകക്ഖത്തും തേനാകാരേന പുബ്ബഭാഗിയേസു ജവനവാരേസു പവത്തേസു സബ്ബപച്ഛിമേ ജവനവാരേ സത്ത ജവനാനി ജവന്തി. **പഠമജവനേ പന സതേകിച്ഛാ ഹോന്തി, തഥാ ദുതിയാദീസൂ**തി

ധമ്മസഭാവദസ്സനമേതം, ന പന തസ്മിം ഖണേ തേസം സതേകിച്ഛഭാവാപാദനം കേനചി സക്കാ കാതും.

തത്ഥാതി തേസു തീസു മിച്ഛാദസ്സനേസു. **കോചി ഏകം ദസ്സനം ഓക്കമതീ**തി യസ്സ ഏകസ്മിംയേവ അഭിനിവേസോ ആസേവനാ ച പവത്താ, സോ ഏകംയേവ ദസ്സനം ഓക്കമതി. യസ്സ പന ദ്വീസു, തീസുപി വാ അഭിനിവേസനാ പവത്താ, സോ **ദ്വേ തീണി ഓക്കമതി**. ഏതേന യാ പുബ്ബേ ഉഭയപടിബാഹനതാമുഖേന വുത്താ അത്ഥസിദ്ധാ സബ്ബദിട്ഠികതാ, സാ പുബ്ബഭാഗിയാ. യാ പന മിച്ഛത്തനിയാമോക്കന്തി ഭൂതാ, സാ യഥാസകം പച്ചയസമുദാഗമസിദ്ധിതോ ഭിന്നാരമ്മണാനം വിയ വിസേസാധിഗമാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ഏകജ്ഝം അനുപ്പത്തിയാ അസംകിണ്ണാ ഏവാതി ദസ്സേതി. **ഏകസ്മിം ഓക്കന്തേപീ**തിആദിനാ തിസ്സന്നമ്പി ദിട്ഠീനം സമാനബലതം സമാനഫലതഞ്ച ദസ്സേതി, തസ്മാ തിസ്സോപി ചേതാ ഏകസ്സ ഉപ്പന്നാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അബ്ബോകിണ്ണാ ഏവ, ഏകായ വിപാകേ ദിന്നേ ഇതരാ അനുബലപ്പദായികാ ഹോന്തി. **വട്ടഖാണു നാമാ**തി ഇദം വചനം നേയ്യത്ഥം, ന നീതത്ഥന്തി തം വിവരിത്വാ ദസ്സേതും **കിം പനേസാ**തിആദി വുത്തം, അകുസലം നാമേതം അബലം ദുബ്ബലം, ന കുസലം വിയ മഹാബലന്തി ആഹ - **"ഏകസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ നിയതോ"**തി. അഞ്ഞഥാ സമ്മത്തനിയാമോ വിയ മിച്ഛത്തനിയാമോപി അച്ചന്തികോ സിയാ. യദി ഏവം വട്ടഖാണുകജോതനാ കഥന്തി ആഹ **"ആസേവനവസേന പനാ"**തിആദി, തസ്മാ യഥാ "സകിം നിമുഗ്ഗോ നിമുഗ്ഗോവ ഹോതീ"തി (അം॰ നി॰ ൭.൧൫) വുത്തം, ഏവം വട്ടഖാണുകജോതനാ. യാദിസേ ഹി പച്ചയേ പടിച്ച അയം തംതംദസ്സനം ഓക്കന്തോ പുന കദാചി തപ്പടിപക്ഖേ പച്ചയേ പടിച്ച തതോ സീസുക്ഖിപനമസ്സ ന ഹോതീതി ന വത്തബ്ബം. തേന വുത്തം **"യേഭുയ്യേനാ"**തി.

തസ്മാതി യസ്മാ ഏവം സംസാരഖാണുഭാവസ്സപി പച്ചയോ അകല്യാണജനോ, തസ്മാ. **ഭൂതികാമോ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥാനം വസേന അത്തനോ ഗുണേഹി വഡ്ഢികാമോ. യം പനേത്ഥ കേചി വദന്തി "യഥാ ചിരകാലഭാവനായ പരിപാകൂപഗമലദ്ധബലത്താ ഉപനിസ്സയകുസലാ അകുസലേ സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്ദന്തി, ഏവം അകുസലധമ്മാ തതോപി ചിരകാലഭാവനാസമ്ഭവതോ ലദ്ധബലാ ഹുത്വാ കദാചി കുസലധമ്മേപി സമുച്ഛിന്ദന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ ദള്ഹമിച്ഛാഭിനിവേസസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠികസ്സ വട്ടഖാണുകഭാവജോതനാപി സമത്ഥിതാ ഹോതീ"തി യഥാ തം "വസ്സഭഞ്ഞാനം ദിട്ഠീ"തി, തം ന, മിച്ഛത്തനിയതധമ്മാനം ചിരകാലഭാവനാമത്തേന ന പടിപക്ഖസ്സ പജഹനസമത്ഥതാ, അഥ ഖോ ധമ്മതാസിദ്ധേന പച്ചയവിസേസാഹിതസാമത്ഥിയേന അത്തനോ പഹായകസഭാവേന പഹായകഭാവോ ഭാവനാകുസലാനംയേവ വുത്തോ, അകുസലാനംയേവ ച പഹാതബ്ബഭാവോ "ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ"തിആദിനാ നയേന, അകുസലാനംയേവ ദുബ്ബലഭാവോ "അബലാനം ബലീയന്തീ"തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൭൭൭; മഹാനി॰ ൫) (യുത്തിനാപി നാമതോ വാ അധിഗമനിയോ ആലോകോ ആലോകഭാവതോ ബാഹിരാരണേകാ വിയ ന ചേത്ഥ പടിഞ്ഞത്തേ ഭാവേസതാ സോതുനോ ആസംകിതബ്ബാ വിസേസവസ്സ സാധേതബ്ബതോ സാമഞ്ഞസ്സ ച സോതുഭാവേന അധിപ്പേതത്താ വേദ-സദ്ദസ്സ ലോപോ ദീപേ സഭാവേ സാധനേ യഥാ തം സദ്ദയഭാവസ്സ നാപി വിസുദ്ധകഅനുമാനാദിവിരോധസമ്ഭാവതോ. ന ഹി സക്കാ അന്തരാലോകസ്സ ബാഹിരാലോകസ്സ വിയ രൂപകായം ഉപാദായ

രൂപതാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യത്താദികേ പതിട്ഠാപേതും സക്കാതി വുത്തം, നനുപി അന്തരാലോകോ അവിഗ്ഗഹത്താ വേദനാ വിയാതി സദ്ധേവ ഞാണാലോകസ്സ അവിജ്ജന്ധകാരാ വിയ വിധമനിയഭാവേ സബ്ബേസമ്പി കുസലധമ്മാനം കേനചിപി അകുസലധമ്മേന സമുച്ഛിന്ദനിയതാ സിദ്ധാവ ഹോതി). വട്ടഖാണുകചോദനായ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവാതി തിട്ഠതേസാ ബാലജനവികത്ഥനാ.

൯൩. **ഝാനചിത്തമയാ**തി രൂപാവചരജ്ഝാനചിത്തേന നിബ്ബത്താ. തഥാ ഹി തേസം വിസേസേന ഝാനമനസാ നിബ്ബത്തത്താ "മനോമയാ"തി വുത്താ, അവിസേസേന പന അഭിസങ്ഖാരമനസാ സബ്ബേപി സത്താ മനോമയാ ഏവ. **സഞ്ഞാമയാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. തേനാഹ **"അരൂപജ്ഝാനസഞ്ഞായാ"**തി. **അയന്തി** രൂപിതാഭാവപടിപജ്ജനകപുഗ്ഗലോ. **അപ്പടിലദ്ധജ്ഝാനോ**തി അനധിഗതരൂപജ്ഝാനോ. **തസ്സപീ**തി തക്കിനോപി. **രൂപജ്ഝാനേ കങ്ഖാ നത്ഥി** അനുസ്സവവസേന ലദ്ധവിനിച്ഛയത്താ.

൯൪. **സാരാഗായാ**തി സരാഗഭാവായ. **സന്തികേ**തി സമീപേ, ന ഥാമഗതാ ദിട്ഠിനാതിദൂരത്താ സരാഗാ, ന സമ്പയുത്തത്താ. സാ ഹി ന ഥാമഗതാ വട്ടപരിയാപന്നേസു ധമ്മേസു രജ്ജതീതി വിഞ്ഞായതീതി ആഹ - **"രാഗവസേന വട്ടേ രജ്ജനസ്സാ"**തി. സബ്ബേപി സംയോജനാ തണ്ഹാവസേനേവ സമ്ഭവന്തീതി ആഹ - **"തണ്ഹാവസേന സംയോജനത്ഥായാ"**തി. **ആരുപ്പേ പനസ്സ കങ്ഖാ നത്ഥീ**തി അനുസ്സവവസേന ലദ്ധനിച്ഛയം സന്ധായ വുത്തം. കാമം ദുഗ്ഗതിദുക്ഖാനം ഏകന്തസംവത്തനേന നത്ഥികദിട്ഠിആദീനം അപണ്ണകതാ പാകടാ ഏവ, നിപ്പരിയായേന പന അനവജ്ജസ്സ അത്ഥസ്സ ഏകന്തസാധകം അപണ്ണകന്തി കത്വാ ചോദനാ, സാവജ്ജസ്സപി അത്ഥസ്സ സാധനേ ഏകംസികഭാവം ഗഹേത്വാ പരിഹാരോ. തേനാഹ **"ഗഹണവസേനാ"**തിആദി. തേന രുള്ഹീവസേന "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദീനി അപണ്ണകങ്ഗാനി ജാതാനീതി ദസ്സേതി.

൯൫. **ഹേട്ഠാ തയോ പുഗ്ഗലാവ ഹോന്തീ**തി അത്തന്തപോ പരന്തപോതി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ ഹേട്ഠാ തയോ പുഗ്ഗലാ ഹോന്തി. യഥാവുത്താ പഞ്ചപി പുഗ്ഗലാ ദുപ്പടിപന്നാവ, തതോ **അത്ഥികവാദാദയോ പഞ്ചപുഗ്ഗലാ** സമ്മാപടിപന്നതായ ഇമസ്മിം ചതുക്കേ **ഏകോ ചതുത്ഥപുഗ്ഗലോവ ഹോതി. ഏതമത്ഥം ദസ്സേതുന്തി** ഇധ ഹേട്ഠാ വുത്തപുഗ്ഗലപഞ്ചകദ്വയം ഇമസ്മിം ചതുക്കേ ഏവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി വിഭാഗേന ദുപ്പടിപത്തിസുപ്പടിപത്തിയോ ദസ്സേതും **ഭഗവാ ഇമം ദേസനം ആരഭീ**തി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അപണ്ണകസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

നിട്ഠിതാ ച ഗഹപതിവഗ്ഗവണ്ണനാ.

൨. ഭിക്ഖുവഗ്ഗോ

൧. അമ്ബലട്ഠികരാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. **അമ്ബലട്ഠികായ**ന്തി ഏത്ഥ അമ്ബലട്ഠികാ വുച്ചതി സുജാതോ തരുണമ്ബരുക്ഖോ, തസ്സ പന അവിദൂരേ കതോ പാസാദോ ഇധ ''അമ്ബലട്ഠികാ''തി അധിപ്പേതോ. തേനാഹ **''വേളുവനവിഹാരസ്സാ''**തിആദി. **പധാനഘരസങ്ഖേപേ**തി ഭാവനാഗേഹപ്പകാരേ യോഗീനം ഗേഹേതി അത്ഥോ. **തിഖിണോവ ഹോതി,** ന തസ്സ തിഖിണഭാവോ കേനചി കാതബ്ബോ സഭാവസിദ്ധത്താ. **ഏവമേവ** അത്തനോ വിമുത്തിപരിപാചനകമ്മുനാ തിക്ഖവിസദഭാവപ്പത്തിയാ **അയമ്പി ആയസ്മാ...പേ॰... തത്ഥ വിഹാസി. പകതിപഞ്ഞത്തമേവാ**തി പകതിയാ പഞ്ഞത്തം ബുദ്ധാനം ഉപഗമനതോ പുരേതരമേവ ചാരിത്തവസേന പഞ്ഞത്തം.

൧൦൮. ഉദകം അനേന ധീയതി, ഠപീയതി വാ ഏത്ഥാതി **ഉദകാധാനം. ഉദകട്ഠാന**ന്തി ച ഖുദ്ദകഭാജനം. **''ഓവാദദാനത്ഥം ആമന്തേസീ''**തി വത്വാ തം പനസ്സ ഓവാദദാനം ന ഇധേവ, അഥ ഖോ ബഹൂസു ഠാനേസു ബഹുക്ഖത്തും പവത്തിതന്തി താനി താനി സങ്ഖേപതോ ദസ്സേത്വാ ഇധ സംവണ്ണനത്ഥം **''ഭഗവതാ ഹീ''**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **സബ്ബബുദ്ധേഹി അവിജഹിത**ന്തി ഇമിനാ സബ്ബേസം ബുദ്ധാനം സാസനേ കുമാരപഞ്ഹാ നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതി. ഏകേകതോ പട്ഠായ യാവ ദസകാ പവത്താ ദസ പുച്ഛാ ഏതസ്സാതി **ദസപുച്ഛം,** ഏകേകതോ പട്ഠായ യാവ ദസകാ ഏകുത്തരവസേന പവത്തം വിസ്സജ്ജനത്ഥായ **പഞ്ചപണ്ണസവിസ്സജ്ജനം** സാമണേരപഞ്ഹന്തി സമ്ബന്ധോ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരമത്ഥജോതികായം **ഖുദ്ദകട്ഠകഥായം** (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൪.കുമാരപഞ്ഹവണ്ണനാ) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അനാദീനവദസ്സിതായ അഭിണ്ഹം മുസാ സമുദാചരണതോ **''പിയമുസാവാദാ''**തി വുത്തം, ഉദകാവസേസഛഡ്ഡനഉദകാധാനനികുജ്ജനഉക്കുജ്ജനദസ്സനസഞ്ഞിതാ **ചതസ്സോ ഉദകാധാനൂപമായോ** സബ്ബസ്സ യുദ്ധകമ്മസ്സ അകരണകരണവസേന ദസ്സിതാ **ദ്വേ ഹത്ഥിഉപമായോ**.

തത്ഥ രാഹുലസുത്തന്തി സുത്തനിപാതേ ആഗതം രാഹുലസുത്തം (സു॰ നി॰ ൩൩൭ ആദയോ). **അഭിണ്ഹോവാദവസേന വുത്ത**ന്തി ഇമിനാ അന്തരന്തരാ തം സുത്തം കഥേത്വാ ഭഗവാ ഥേരം ഓവദതീതി ദസ്സേതി. **ഇദഞ്ച പനാ**തി ഇദം യഥാവുത്തം ഭഗവതോ തംതംകാലാനുരൂപം അത്തനോ ഓവാദദാനം സന്ധായ. **ബീജ**ന്തി അണ്ഡം. **പസ്സസി നൂ**തി **നു**-സദ്ദോ അനുജാനനേ, നനു പസ്സസീതി അത്ഥോ. സച്ചധമ്മം ലങ്ഘിത്വാ ഠിതസ്സ കിഞ്ചിപി അകത്തബ്ബം നാമ പാപം നത്ഥീതി ആഹ - **''സമ്പജാനമുസാവാദേ സംവരരഹിതസ്സ ഓപമ്മദസ്സനത്ഥം വുത്താ''**തി. തഥാ ഹി -

> ''ഏകം ധമ്മമതീതസ്സ, മുസാവാദിസ്സ ജന്തുനോ;
> വിതിണ്ണപരലോകസ്സ, നത്ഥി പാപമകാരിയ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൧൭൬);

ഉരുള്ഹവാതി ഉരുള്ഹോ ഹുത്വാ ഉസ്സിതോ. സോ പന ദമവസേന അഭിരുയ്ഹ വഡ്ഢിതോ ആരോഹനയോഗ്യോ ച ഹോതീതി ആഹ **"അഭിവഡ്ഢിതോ ആരോഹസമ്പന്നോ"**തി. **ആഗതാഗതേ**തി അത്തനോ യോഗ്യപദേസം ആഗതാഗതേ. **പടിസേനായ ഫലകകോട്ഠകമുണ്ഡപാകാരാദയോ**തി പടിസേനായ അത്തനോ ആരക്ഖത്ഥായ ഠപിതേ ഫലകകോട്ഠകേ ചേവ ഉദ്ധച്ഛദപാകാരാദികേ ച. **ഏതം പദേസന്തി** ഏതം പരസേനാപദേസം. **ഏത്തകേനാ**തി ഓലോകനമത്തേന. തസ്സ ഓലോകനാകാരദസ്സനേനേവ. **സതമ്പി സഹസ്സമ്പി സേനാനീകം ദ്വേധാ ഭിജ്ജതി,** തീരപാതികം മദ്ദിതം ഹുത്വാ പദാതാ ഹുത്വാ ദ്വേധാ ഹുത്വാ പലായന്തി. **കണ്ണേഹി പഹരിത്വാ**തി പഗേവ സരാനം ആഗമനസദ്ദം ഉപധാരേത്വാ യഥാ വേഗോ ന ഹോതി, ഏവം സമുട്ഠാപേത്വാ തേഹി പഹരിത്വാ **പാതനം. പടിഹത്ഥിപടിഅസ്സാ**തിആദിനാ പച്ചേകം പതി-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോതി. **ദീഘാസിലട്ഠിയാ**തി ദീഘലതായ അസിലട്ഠിയാ.

കരണേതി കമ്മകരണേ. **മഞ്ഞതി** ഹത്ഥാരോഹോ. **അയമുഗ്ഗര**ന്തി താദിസേ കാലേ ഗഹിതമുഗ്ഗരം. **ഓലോകേത്വാ**തി ഞാണചക്ഖുനാ ദിസ്വാ, അഭിണ്ഹം സമ്പജഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ.

൧൩൯. **സസക്ക**ന്തി പസ്സിതും യുത്തം കത്വാ ഉസ്സാഹം ജനേത്വാ **ന കരണീയം,** താദിസം നിയമതോ അകത്തബ്ബം ഹോതീതി ആഹ **"ഏകംസേനേവ ന കാതബ്ബ"**ന്തി. **പടിസംഹരേയ്യാസീ**തി കരണതോ സങ്കോചം ആപജ്ജേയ്യാസി. യഥാഭൂതോ അസന്തോ നിവത്തോ അകരോന്തോ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"നിവത്തേയ്യാസി മാ കരേയ്യാസീ"**തി. **അനുപദേയ്യാസീ**തി അനുബലപ്പദായീ ഭവേയ്യാസി. തേനാഹ **"ഉപത്ഥമ്ഭേയ്യാസീ"**തി. തം പന അനുബലപ്പദാനം ഉപത്ഥമ്ഭനം പുനപ്പുനം കരണമേവാതി ആഹ **"പുനപ്പുനം കരേയ്യാസീ"**തി . **സിക്ഖമാനോ**തി തംയേവ അധിസീലസിക്ഖം തന്നിസ്സയഞ്ച സിക്ഖാദ്വയം സിക്ഖന്തോ സമ്പാദേന്തോ.

൧൪൧. **കിത്തകേ പന ഠാനേ**തി കിത്തകേ ഠാനേ പവത്താനി. അവിദൂരേ ഏവ പവത്താനീതി ദസ്സേന്തോ **"ഏകസ്മിം പുരേഭത്തേയേവ സോധേതബ്ബാനീ"**തി ആഹ. ഏവഞ്ഹി താനി സുസോധിതാനി ഹോന്തി സുപരിസുദ്ധാനി. **പരേസം അപ്പിയം** ഗരും ഗാരയ്ഹം, യഥാവുത്തട്ഠാനതോ പന അഞ്ഞം വാ കമ്മട്ഠാനമനസികാരേനേവ കായകമ്മാദീനി പരിസോധിതാനി ഹോന്തീതി ന ഗഹിതം. **പടിഘം വാ**തി ഏത്ഥ **വാ**-സദ്ദേന അസമപേക്ഖണേ മോഹസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

൧൪൮. വുത്തനയേന കായകമ്മാദിപരിസോധനം നാമ ഇധേവ, ന ഇതോ ബഹിദ്ധാതി ആഹ **"ബുദ്ധാ...പേ॰... സാവകാ വാ"**തി. തേ ഹി അത്ഥതോ സമണബ്രാഹ്മണാ വാതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകേഹി ആരുള്ഹമഗ്ഗോ, രാഹുല, മയാ തുയ്ഹം ആചിക്ഖിതോ, തസ്മാ. തേന അനുസിക്ഖന്തേന തയാ ഏവം സിക്ഖിതബ്ബന്തി ഓവാദം അദാസി. സേസം വുത്തനയത്താ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അമ്ബലട്ഠികരാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ

സമത്താ.

൨. മഹാരാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൩. ഇരിയാപഥാനുബന്ധനേനാതി ഇരിയാപഥഗമനാനുബന്ധനേന, ന പടിപത്തിഗമനാനുബന്ധനേന. അഞ്ഞമേവ ഹി ബുദ്ധാനം പടിപത്തിഗമനം അഞ്ഞം സാവകാനം. **വിലാസിതഗമനേനാ**തി - "ദൂരേ പാദം ന ഉദ്ധരതി, ന അച്ചാസന്നേ പാദം നിക്ഖിപതി, നാതിസീഘം ഗച്ഛതി നാതിസണിക"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൭൮; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൬; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ മഹാവഗ്ഗ ൩.൨൮൪) വുത്തേന സഭാവസീലേന ബുദ്ധാനം ചാതുരിയഗമനേന. തദേവ ഹി സന്ധായ **"പദേ പദം നിക്ഖിപന്തോ"**തി വുത്തം. **പദാനുപദികോ**തി രാഹുലത്ഥേരസ്സപി ലക്ഖണപാരിപൂരിയാ താദിസമേവ ഗമനന്തി യത്തകം പദേസം അന്തരം അദത്വാ ഭഗവതോ പിട്ഠിതോ ഗന്തും ആരദ്ധോ, സബ്ബത്ഥ തമേവ ഗമനപദാനുപദം ഗച്ഛതീതി പദാനുപദികോ.

വണ്ണനാഭൂമി ചായം തത്ഥ ഭഗവന്തം ഥേരഞ്ച അനേകരൂപാഹി ഉപമാഹി വണ്ണേന്തോ **"തത്ഥ ഭഗവാ"**തിആദിമാഹ. **നിക്ഖന്തഗജപോതകോ വിയ** വിരോചിത്ഥാതി പദം ആനേത്വാ യോജനാ. ഏവം തം **കേസരസീഹോ വിയാ**തിആദീസുപി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം. **താരകരാജാ** നാമ ചന്ദോ. **ദ്വിന്നം ചന്ദമണ്ഡലാന**ന്തിആദി പരികപ്പവചനം, ബുദ്ധാവേണികസന്തകം വിയ ബുദ്ധാനം ആകപ്പസോഭാ അഹോസി, അഹോ സിരീസമ്പത്തീതി യോജനാ.

ആദിയമാനാതി ഗണ്ഹന്തി. "പച്ഛാ ജാനിസ്സാമാ"തി **ന അജ്ജുപേക്ഖിതബ്ബോ. ഇദം ന കത്തബ്ബന്തി വുത്തേ**തി ഇദം പാണഅതിപാതനം ന കത്തബ്ബന്തി വുത്തേ ഇദം ദണ്ഡേന വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ വിഹേഠനം ന കത്തബ്ബം, ഇദം പാണിനാ ദണ്ഡകദാനഞ്ച അന്തമസോ കുജ്ഝിത്വാ ഓലോകനമത്തമ്പി ന കത്തബ്ബമേവാതി നയസതേനപി നയസഹസ്സേനപി പടിവിജ്ഝതി, തഥാ ഇധ താവ സമ്മജ്ജനം കത്തബ്ബന്തി വുത്തേപി തത്ഥ പരിഭണ്ഡകരണം വിഹാരങ്ഗണസമ്മജ്ജനം കചവരഛഡ്ഡനം വാലികാസമകിരണന്തി ഏവമാദിനാ നയസതേന നയസഹസ്സേന പടിവിജ്ഝതി. തേനാഹ - **"ഇദം കത്തബ്ബന്തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ"**തി. **പരിഭാസ**ന്തി തജ്ജനം. **ലഭാമീ**തി പച്ചാസീസതി.

സബ്ബമേതന്തി സബ്ബം ഏതം മയി ലബ്ഭമാനം സിക്ഖാകാമതം. **അഭിഞ്ഞായാ**തി ജാനിത്വാ. **സഹായോ**തി രട്ഠപാലത്ഥേരം സന്ധായാഹ. സോ ഹി ഭഗവതാ സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവേ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ. **ധമ്മാരക്ഖോ**തി സത്ഥു സദ്ധമ്മരതനാനുപാലകോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ. **പേത്തിയോ**തി ചൂളപിതാ. **സബ്ബം മേ ജിനസാസന**ന്തി സബ്ബമ്പി ബുദ്ധസാസനം മയ്ഹമേവ.

ഛന്ദരാഗം ഞത്വാതി ഛന്ദരാഗം മമ ചിത്തേ ഉപ്പന്നം ഞത്വാ. **അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ**തി വിഹാരപരിയന്തേ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലട്ഠാനേ അനുച്ഛവികേ.

തദാതി അഗ്ഗസാവകേഹി പസാദാപനകാലേ. അഞ്ഞകമ്മട്ഠാനാനി ചങ്കമനഇരിയാപഥേപി പിട്ഠിപസാരണകാലേപി സമിജ്ഝന്തി, ന ഏവമിദന്തി ആഹ - **"ഇദമസ്സ ഏതിസ്സാ നിസജ്ജായ കമ്മട്ഠാനം അനുച്ഛവിക"**ന്തി. **ആനാപാനസ്സതി**ന്തി ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം.

സമസീസീ ഹോതീതി സചേ സമസീസീ ഹുത്വാ ന പരിനിബ്ബായതി. **പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി** നോ ചേ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി. **ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ**തി ഖിപ്പം ലഹുംയേവ പത്തബ്ബഛളഭിഞ്ഞോ.

പരിപുണ്ണാതി സോളസസു ആകാരേസു കസ്സചിപി അതാപനേന സബ്ബസോ പുണ്ണാ. **സുഭാവിതാ**തി സമഥഭാവനായ വിപസ്സനാഭാവനായ ച അനുപുബ്ബസമ്പാദനേന സുഭാവിതാ. ഗണനാവിധാനാനുപുബ്ബിയാ ആസേവിതത്താ **അനുപുബ്ബം പരിചിതാ**.

ഓമാനം വാതി അവജാനനം ഉഞ്ഞാതന്തി ഏവംവിധം മാനം വാ. **അതിമാനം വാ**തി "കിം ഇമേഹി, മമേവ ആനുഭാവേന ജീവിസ്സാമീ"തി ഏവം അതിമാനം വാ കുതോ ജനേസ്സതീതി.

൧൪൪. വിസങ്ഖരിത്വാതി വിസംയുത്തേ കത്വാ, യഥാ സങ്ഗാകാരേന ഗഹണം ന ഗച്ഛതി, ഏവം വിനിഭുഞ്ജിത്വാതി അത്ഥോ. മഹാഭൂതാനി താവ വിത്ഥാരേതു, സമ്മസനൂപഗത്താ, അസമ്മസനൂപഗം ആകാസധാതും അഥ കസ്മാ വിത്ഥാരേസീതി ആഹ **"ഉപാദാരൂപദസ്സനത്ഥ"**ന്തി. ആപോധാതു സുഖുമരൂപം. ഇതരാസു ഓളാരികസുഖുമതാപി ലബ്ഭതീതി ആഹ **"ഉപാദാരൂപദസ്സനത്ഥ"**ന്തി. **ഹേട്ഠാ ചത്താരി മഹാഭൂതാനേവ കഥിതാനി, ന ഉപാദാരൂപ**ന്തി തസ്സ പനേത്ഥ ലക്ഖണഹാരനയേന ആകാസദസ്സനേന ദസ്സിതതാ വേദിതബ്ബാ. തേനാഹ **"ഇമിനാ മുഖേന തം ദസ്സേതു"**ന്തി. ന കേവലം ഉപാദാരൂപഗ്ഗഹണദസ്സനത്ഥമേവ ആകാസധാതു വിത്ഥാരിതാ, അഥ ഖോ പരിഗ്ഗഹസുഖതായപീതി ദസ്സേന്തോ **"അപിചാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബസ്സ രൂപസ്സ നിരവസേസപരിയാദാനത്ഥം **"അജ്ഝത്തികേനാ"**തി വിസേസനമാഹ. **ആകാസേനാ**തി ആകാസധാതുയാ ഗഹിതായ. **പരിച്ഛിന്നരൂപ**ന്തി തായ പരിച്ഛിന്ദിതകലാപഗതമ്പി പാകടം ഹോതി വിഭൂതം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി.

ഇദാനി വുത്തമേവത്ഥം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഗാഥായ ദസ്സേതി. **തസ്സാ**തി ഉപാദായരൂപസ്സ. **ഏവം ആവിഭാവത്ഥ**ന്തി ഏവം പരിച്ഛിന്നതായ ആകാസസ്സ വസേന വിഭൂതഭാവത്ഥം. **ത**ന്തി ആകാസധാതും.

൧൪൭. ആകാസഭാവം ഗതന്തി ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹി അസമ്ഫുട്ഠാനം തേസം പരിച്ഛേദകഭാവേന ആകാസന്തി ഗഹേതബ്ബതം ഗതം, ആകാസമേവ വാ ആകാസഗതം യഥാ "ദിട്ഠിഗതം (ധ॰ സ॰ ൩൯൨; മഹാനി॰ ൧൨), അത്ഥങ്ഗത"ന്തി (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൭) ച. **ആദിന്ന**ന്തി ഇമന്തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ആദിന്നം. തേനാഹ **"ഗഹിതം പരാമട്ഠ"**ന്തി. അഞ്ഞത്ഥ കമ്മജം "ഉപാദിന്ന"ന്തി വുച്ചതി, ന തഥാ ഇധാതി ആഹ **"സരീരട്ഠകന്തി അത്ഥോ"**തി. **പഥവീധാതുആദീസു വുത്തനയേനേവാ**തി മഹാഹത്ഥിപദോപമേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൦ ആദയോ) വുത്തനയദസ്സനം സന്ധായ വദതി.

൧൪൮. താദിഭാവോ നാമ നിട്ഠിതകിച്ചസ്സ ഹോതി, അയഞ്ച വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജതി, അഥ കിമത്ഥം താദിഭാവതാ വുത്താതി? പഥവീസമതാദിലക്ഖണാചിക്ഖണാഹി വിപസ്സനായ സുഖപ്പവത്തിഅത്ഥം. തേനാഹ **"ഇട്ഠാനിട്ഠേസൂ"**തിആദി. **ഗഹേത്വാ**തി കുസലപ്പവത്തിയാ ഓകാസദാനവസേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ. **ന പതിട്ഠിതോ**തി ന നിസ്സിതോ ന ലഗ്ഗോ.

൧൨൦. ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാ അസുഭഭാവനാ ആനാപാനസ്സതിഭാവനാ ച ഉപചാരം വാ അപ്പനം വാ പാപേന്തോ വിപസ്സനായ പാദകഭാവായ അനിച്ചാദിസഞ്ഞായ വിപസ്സനാഭാവേന ഉസ്സക്കിത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അരഹത്താധിഗമായ ഹോതീതി **"മേത്താദിഭാവനായ പന ഹോതീ"**തി വുത്തം. **യത്ഥ കത്ഥചി സത്തേസു സങ്ഖാരേസു ച പടിഹഞ്ഞനകിലേസോതി** ആഘാതഭാവമേവ വദതി ഞായഭാവതോ അഞ്ഞേസമ്പി. **അസ്മിമാനോതി** രൂപാദികേ പച്ചേകം ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ "അയമഹമസ്മീ"തി ഏവം പവത്തമാനോ.

൧൨൧. ഇദം കമ്മട്ഠാനന്തി ഏത്ഥ ഗണനാദിവസേന ആസേവിയമാനാ അസ്സാസപസ്സാസാ യോഗകമ്മസ്സ പതിട്ഠാനതായ കമ്മട്ഠാനം. തത്ഥ പന തഥാപവത്തോ മനസികാരോ ഭാവനാ. ഏത്ഥ ച തസ്സേവ ഥേരസ്സ ഭഗവതാ ബഹൂനം കമ്മട്ഠാനാനം ദേസിതത്താ ചരിതം അനാദിയിത്വാ കമ്മട്ഠാനാനി സബ്ബേസം പുഗ്ഗലാനം സപ്പായാനീതി അയമത്ഥോ സിദ്ധോ, അതിസപ്പായവസേന പന കമ്മട്ഠാനേസു വിഭാഗകഥാ കഥിതാതി വേദിതബ്ബോ.

മഹാരാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൩. ചൂളമാലുക്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൨. ഏവം ഠപിതാനീതി "സസ്സതോ ലോകോ"തിആദിനയപ്പവത്താനി ദിട്ഠിഗതാനി അനിയ്യാനികതായ ന ബ്യാകാതബ്ബാനി ന കഥേതബ്ബാനി, ഏവം ഠപനീയപക്ഖേ **ഠപിതാനി ചേവ** നിയ്യാനികസാസനേ ഛഡ്ഡനീയതായ **പടിക്ഖിത്താനി ച,** അപിചേത്ഥ അത്ഥതോ പടിക്ഖേപോ ഏവ ബ്യാകാതബ്ബതോ. യഥാ ഏകോ കമ്മകിലേസവസേന ഇത്ഥത്തം ആഗതോ, തഥാ അപരോപി അപരോപീതി സത്തോ തഥാഗതോ വുച്ചതീതി ആഹ - **"തഥാഗതോതി സത്തോ"**തി. **തം അബ്യാകരണം മയ്ഹം ന രുച്ചതീ**തി യദി സസ്സതോ ലോകോ, സസ്സതോ ലോകോതി, അസസ്സതോ ലോകോ, അസസ്സതോ ലോകോതി ജാനാമാതി ബ്യാകാതബ്ബമേവ, യം പന ഉഭയഥാ അബ്യാകരണം, തം മേ ചിത്തം ന ആരാധേതി അജാനനഹേതുകത്താ അബ്യാകരണസ്സ. തേനാഹ - "അജാനതോ ഖോ പന അപസ്സതോ ഏതദേവ ഉജുകം, യദിദം ന ജാനാമി ന പസ്സാമീ"തി. **സസ്സതോതി**ആദീസു **സസ്സതോതി** സബ്ബകാലികോ, നിച്ചോ ധുവോ അവിപരിണാമധമ്മോതി അത്ഥോ. സോ ഹി ദിട്ഠിഗതികേഹി ലോകീയന്തി ഏത്ഥ പുഞ്ഞപാപതബ്ബിപാകാ, സയം വാ തബ്ബിപാകാകരാദിഭാവേന അവിയുത്തേഹി ലോകീയതീതി **ലോകോ**തി അധിപ്പേതോ. ഏതേന ചത്താരോപി സസ്സതവാദാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി. **അസസ്സതോതി** ന സസ്സതോ, അനിച്ചോ അദ്ധുവോ ഭേദനധമ്മോതി അത്ഥോ, അസസ്സതോതി ച സസ്സതഭാവപടിക്ഖേപേന ഉച്ഛേദോ ദീപിതോതി സത്തപി ഉച്ഛേദവാദാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി. **അന്തവാതി** പരിവടുമോ പരിച്ഛിന്നപരിമാണോ, അസബ്ബഗതോതി അത്ഥോ. തേന "സരീരപരിമാണോ, അങ്ഗുട്ഠപരിമാണോ, യവപരിമാണോ പരമാണുപരിമാണോ അത്താ"തി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൫൪; ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൭൫-൭൭) ഏവമാദിവാദാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി.

തഥാഗതോ പരം മരണാതി തഥാഗതോ ജീവോ അത്താ മരണതോ ഇമസ്സ കായസ്സ ഭേദതോ പരം ഉദ്ധം ഹോതി അത്ഥി സംവിജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏതേന സസ്സതഭാവമുഖേന സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ ച

നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി. **ന ഹോതീ**തി നത്ഥി ന ഉപലബ്ഭതി. ഏതേന ഉച്ഛേദവാദോ ദസ്സിതോ ഹോതി. അപിച **ഹോതി ച ന ച ഹോതീ**തി അത്ഥി നത്ഥി ചാതി. ഏതേന ഏകച്ചസസ്സതവാദോ ദസ്സിതോ. **നേവ ഹോതി ന ന ഹോതീ**തി പന ഇമിനാ അമരാവിക്ഖേപവാദോ ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബം. ഭഗവതാ പന അനിയ്യാനികത്താ അനത്ഥസംഹിതാനി ഇമാനി ദസ്സനാനീതി താനി ന ബ്യാകതാനി, തം അബ്യാകരണം സന്ധായാഹ അയം ഥേരോ ''തം മേ ന രുച്ചതീ''തി. **സിക്ഖം പടിക്ഖിപിത്വാ** യഥാസമാദിന്നസിക്ഖം പഹായ.

൧൨൭. ത്വം നേവ യാചകോതി അഹം ഭന്തേ ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം ചരിസ്സാമീതിആദിനാ. **ന യാചിതകോ**തി ത്വം മാലുക്യപുത്ത മയി ബ്രഹ്മചരിയം ചരാതിആദിനാ.

൧൨൮. പരസേനായ ഠിതേന പുരിസേന. **ബഹലലേപനേനാ**തി ബഹലവിലേപനേന. മഹാസുപിയാദി സബ്ബോ മുദുഹിദകോ വേണുവിസേസോ **സണ്ഹോ. മരുവാ**തി മകചി. **ഖീരപണ്ണിനോ**തി ഖീരപണ്ണിയാ, യസ്സാ ഛിന്ദനമത്തേ പണ്ണേ ഖീരം പഗ്ഘരതി. **ഗച്ഛ**ന്തി ഗച്ഛതോ ജാതം സയംജാതഗുമ്ബതോ ഗഹിതന്തി അധിപ്പായോ. **സിഥിലഹനു** നാമ ദത്താ കണ്ണോ പതങ്ഗോ. **ഏതായ ദിട്ഠിയാ സതി ന ഹോതീ**തി ''സസ്സതോ ലോകോ''തി ഏതായ ദിട്ഠിയാ സതി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസോ ന ഹോതി, തം പഹായ ഏവ പത്തബ്ബതോ.

൧൨൯. അത്ഥേവ ജാതീതിആദിനാ ഏതാ ദിട്ഠിയോ പച്ചേകമ്പി സംസാരപരിബ്രൂഹനാ കടസിവഡ്ഢനാ നിബ്ബാനവിബന്ധനാതി ദസ്സേതി.

൧൩൦. തസ്മാതിഹാതി ഇദം അട്ഠാനേ ഉദ്ധടം, ഠാനേയേവ പന ''വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബ''ന്തി ഇമസ്സ പരതോ കത്വാ സംവണ്ണേതബ്ബം. അത്തനോ ഫലേന അരണീയതോ അനുഗന്തബ്ബതോ കാരണമ്പി **''അത്ഥോ''**തി വുച്ചതീതി ആഹ **''കാരണനിസ്സിത''**ന്തി. തേനാഹ **''ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിമത്തമ്പീ''**തി. **പുബ്ബപദട്ഠാന**ന്തി പഠമാരമ്ഭോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ചൂളമാലുക്യസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൪. മഹാമാലുക്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൯. ഓരം വുച്ചതി കാമധാതു, തത്ഥ പവത്തിയാ സംവത്തനതോ ഓരം ഭജന്തീതി **ഓരമ്ഭാഗിയാനി,** ഹേട്ഠിമമഗ്ഗവജ്ഝതായ ഓരമ്ഭാഗേ ഹേട്ഠാകോട്ഠാസേ ഭജന്തീതി **ഓരമ്ഭാഗിയാനി** ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ. തേനാഹ **''ഹേട്ഠാകോട്ഠാസികാനീ''**തിആദി. കമ്മുനാ ഹി വട്ടേന ച ദുക്ഖം സംയോജേന്തീതി **സംയോജനാനി,** ഓരമ്ഭാഗിയസഞ്ഞിതാനി സംയോജനാനി യസ്സ അപ്പഹീനാനി, തസ്സേവ വട്ടദുക്ഖം. യസ്സ പന താനി പഹീനാനി, തസ്സ തം നത്ഥീതി. **അപ്പഹീനതായ അനുസേതീ**തി അരിയമഗ്ഗേന അസമുച്ഛിന്നതായ കാരണലാഭേ സതി ഉപ്പജ്ജതി, അപ്പഹീനഭാവേന അനുസേതി. **അനുസയമാനോ സംയോജനം നാമ ഹോതീ**തി അനുസയത്തം ഫരിത്വാ പവത്തമാനോ പാപധമ്മോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന സംയോജനം നാമ ഹോതി. ഏതേന യദി പന

അനുസയതോ സംയോജനം പവത്തം, തഥാപി യേ തേ കാമരാഗാദയോ "അനുസയാ"തി വുച്ചന്തി, തേയേവ ബന്ധനട്ഠേന സംയോജനാനീതി ദസ്സേതി.

ഏവം സന്തേപീതി യദേവ ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനം ഭഗവതാ പുച്ഛിതം, തദേവ ഥേരേനപി വിസ്സജ്ജിതം, തഥാപി അയം ലദ്ധി സന്നിസ്സയാ. തത്ഥ ദോസാരോപനാതി ദസ്സേതും **"തസ്സ വാദേ"**തിആദി വുത്തം. **സമുദാചാരക്ഖണേയേവാ**തി പവത്തിക്ഖണേ ഏവ. ന ഹി സബ്ബേ വത്തമാനാ കിലേസാ സംയോജനത്ഥം ഫരന്തീതി അധിപ്പായോ. **തേനാ**തി തേന കാരണേന, തഥാലദ്ധികത്താതി അത്ഥോ. ചിന്തേസി "ധമ്മം ദേസേസ്സാമീ"തി യോജനാ. **അത്തനോ ധമ്മതായേവാ**തി അജ്ഝത്താസയേനേവ. **വിസംവാദിതാ**തി സത്ഥു ചിത്തസ്സ അനാരാധനേന വിവേചിതാ. **ഏവമകാസി** ഏവം ധമ്മം ദേസാപേസി.

൧൩൦. **സക്കായദിട്ഠിപരിയുട്ഠിതേനാ**തി പരിയുട്ഠാനസമത്ഥസക്കായദിട്ഠികേന. തഥാഭൂതഞ്ച ചിത്തം തായ ദിട്ഠിയാ വിഗയ്ഹിതം അജ്ഝോത്ഥടഞ്ച നാമ ഹോതീതി ആഹ **"ഗഹിതേന അഭിഭൂതേനാ"**തി. **ദിട്ഠിനിസ്സരണം നാമ** ദസ്സനമഗ്ഗോ തേന സമുച്ഛിന്ദിതബ്ബതോ, സോ പന നിബ്ബാനം ആഗമ്മ തം സമുച്ഛിന്ദതി, തസ്മാ വുത്തം **"ദിട്ഠിനിസ്സരണം നിബ്ബാന"**ന്തി. **അവിനോദിതാ അനീഹടാ**തി പദദ്വയേനപി സമുച്ഛേദവസേന അപ്പഹീനത്തംയേവ വദതി. **അഞ്ഞം സംയോജനം അഞ്ഞോ അനുസയോതി വദന്തി,** സഹഭാവോ നാമ അഞ്ഞേന ഹോതി. ന ഹി തദേവ തേന സഹാതി വുച്ചതീതി തേസം അധിപ്പായോ. **അഞ്ഞേനാ**തി അത്ഥതോ അഞ്ഞേന. അവത്ഥാമത്തതോ യദിപി അവയവവിനിമുത്തോ സമുദായോ നത്ഥി, അവയവോ പന സമുദായോ ന ഹോതീതി സോ സമുദായതോ അഞ്ഞോ ഏവാതി സക്കാ വത്തുന്തി യഥാവുത്തസ്സ പരിഹാരസ്സ അപ്പാടിഹീരകതം ആസങ്കിത്വാ പക്ഖന്തരം ആസല്ലിതം **"അഥാപി സിയാ"**തിആദിനാ. പക്ഖന്തരേഹി പരിഹാരാ ഹോന്തീതി യഥാവുത്തഞായേനപി അഞ്ഞോ പുരിസോ അഥാപി സിയാ, അയം പനേത്ഥ അഞ്ഞോ ദോസോതി ആഹ **"യദി തദേവാ"**തിആദി. അഥാപി സിയാ തുയ്ഹം യദി പരിവിതക്കോ ഈദിസോ യദി തദേവ സംയോജനന്തിആദി. **ഇമമത്ഥം സന്ധായാ**തി പരമത്ഥതോ സോ ഏവ കിലേസോ സംയോജനമനുസയോ ച, ബന്ധനത്ഥഅപ്പഹീനത്ഥാനം പന അത്ഥേവ ഭേദോതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ.

൧൩൧. **തചച്ഛേദോ വിയ സമാപത്തി** കിലേസാനം സമാപത്തിവിക്ഖമ്ഭനസ്സ സാരച്ഛേദസ്സ അനുസയസ്സ ദൂരഭാവതോ. **ഫേഗ്ഗുച്ഛേദോ വിയ വിപസ്സനാ** തസ്സ ആസന്നഭാവതോ. **ഏവരൂപാ പുഗ്ഗലാ**തി അഭാവിതസദ്ധാദിബലതായ ദുബ്ബലനാമകായാ പുഗ്ഗലാ, യേസം സക്കായനിരോധായ...പേ... നാധിമുച്ചതി. **ഏവം ദട്ഠബ്ബാ**തി യഥാ സോ ദുബ്ബലകോ പുരിസോ, ഏവം ദട്ഠബ്ബോ സോ പുരിസോ ഗങ്ഗാപാരം വിയ സക്കായപാരം ഗന്തും അസമത്ഥത്താ. വുത്തവിപരിയായേന സുക്കപക്ഖസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൩൩. **ഉപധിവിവേകേനാ**തി ഇമിനാ **ഉപധിവിവേകാ**തി കരണേ നിസ്സക്കനന്തി ദസ്സേതി, **ഉപധിവിവേകാ**തി വാ ഹേതുമ്ഹി നിസ്സക്കവചനസ്സ **ഉപധിവിവേകേനാ**തി ഹേതുമ്ഹി കരണവചനേന പഞ്ചകാമഗുണവിവേകോ കഥിതോ. കാമഗുണാപി ഹി ഉപധീയതി ഏത്ഥ ദുക്ഖന്തി ഉപധീതി വുച്ചന്തീതി. ഥിനമിദ്ധപച്ചയാ കായവിജമ്ഭിതാദിഭേദം **കായാലസിയം. തത്ഥാ**തി അന്തോസമാപത്തിയം സമാപത്തിഅബ്ഭന്തരേ ജാതം. തം പന

സമാപത്തിപരിയാപന്നമ്പി അപരിയാപന്നമ്പീതി തദുഭയം ദസ്സേതും **“അന്തോസമാപത്തിക്ഖണേയേവാ”**തിആദി വുത്തം. **രൂപാദയോ ധമ്മേ**തി രൂപവേദനാദികേ പഞ്ചക്ഖന്ധധമ്മേ. **ന നിച്ചതോ**തി ഇമിനാ നിച്ചപടിക്ഖേപതോ തേസം അനിച്ചതമാഹ. തതോ ഏവ ഉദയവയന്തതോ വിപരിണാമതോ താവകാലികതോ ച തേ അനിച്ചാതി ജോതിതം ഹോതി. യഞ്ഹി നിച്ചം ന ഹോതി, തം ഉദയബ്ബയപരിച്ഛിന്നം ജരായ മരണേന ചാതി ദ്വേധാ വിപരിണതം ഇത്തരഖണമേവ ച ഹോതി. **ന സുഖതോ**തി ഇമിനാ സുഖപടിക്ഖേപതോ തേസം ദുക്ഖതമാഹ, അതോ ഏവ അഭിണ്ഹം പടിപീളനതോ ദുക്ഖവത്ഥുതോ ച തേ ദുക്ഖാതി ജോതിതം ഹോതി. ഉദയബ്ബയവന്തതായ ഹി തേ അഭിണ്ഹം പടിപീളനതോ നിരന്തരദുക്ഖതായ ദുക്ഖസ്സേവ ച അധിട്ഠാനഭൂതാതി. പച്ചയയാപനീയതായ രോഗമൂലതായ ച **രോഗതോ**. ദുക്ഖതാസൂലയോഗിതായ കിലേസാസുചിപഗ്ഘരണതോ ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി ഉദ്ധുമാതപക്കഭിജ്ജനതോ ച **ഗണ്ഡതോ**. പീളാജനനതോ അന്തോതുദനതോ ദുന്നീഹരണതോ ച അവഡ്ഢിആവഹതോ അഘവത്ഥുതോ ച അസേരീഭാവതോ ആബാധപദട്ഠാനതായ ച **ആബാധതോ**. അവസവത്തനതോ അവിധേയ്യതായ **പരതോ** . ബ്യാധിജരാമരണേഹി പലുജ്ജനീയതായ **പലോകതോ**. സാമീനിവാസീകാരകവേദകഅധിട്ഠായകവിരഹതോ **സുഞ്ഞതോ**. അത്തപടിക്ഖേപട്ഠേന **അനത്തതോ,** രൂപാദിധമ്മാപി ന ഏത്ഥ അത്താ ഹോന്തീതി അനത്താ, ഏവം അയമ്പി ന അത്താ ഹോതീതി അനത്താ. തേന അബ്യാപാരതോ നിരീഹതോ തുച്ഛതോ അനത്താതി ദീപിതം ഹോതി. ലക്ഖണത്തയമേവ അവബോധത്ഥം ഏകാദസഹി പദേഹി വിഭജിത്വാ ഗഹിതന്തി ദസ്സേതും **“തത്ഥാ”**തിആദി വുത്തം.

അന്തോസമാപത്തിയന്തി സമാപത്തീനം സഹജാതതായ സമാപത്തീനം അബ്ഭന്തരേ. **ചിത്തം പടിസംഹരതീ**തി തപ്പടിബദ്ധഛന്ദരാഗാദിഉപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനേന വിപസ്സനാചിത്തം പടിസംഹരതി. തേനാഹ **“മോചേതീ”**തി. **സവനവസേനാ**തി “സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ”തിആദിനാ സവനവസേന. **ഥുതിവസേനാ**തി തഥേവ ഥോമനാവസേന ഗുണതോ സംകിത്തനവസേന. **പരിയത്തിവസേനാ**തി തസ്സ ധമ്മസ്സ പരിയാപുണനവസേന. **പഞ്ഞത്തിവസേനാ**തി തദത്ഥസ്സ പഞ്ഞാപനവസേന. **ആരമ്മണകരണവസേനേവ** ഉപസംഹരതി മഗ്ഗചിത്തം. **ഏതം സന്ത**ന്തിആദി പന അവധാരണനിവത്തിതത്ഥദസ്സനം. യഥാ വിപസ്സനാ “ഏതം സന്തം ഏതം പണീത”ന്തിആദിനാ അസങ്ഖതായ ധാതുയാ ചിത്തം ഉപസംഹരതി, ഏവം മഗ്ഗോ നിബ്ബാനം സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന അഭിസമേന്തോ തത്ഥ ലബ്ഭമാനേ സബ്ബേ വിസേസേ അസമ്മോഹതോ **പടിവിജാനന്തോ തത്ഥ ചിത്തം ഉപസംഹരതി**. തേനാഹ **“ഇമിനാ പന ആകാരേനാ”**തിആദി. **സോ തത്ഥ ഠിതോ**തി സോ അദന്ധവിപസ്സനോ യോഗീ തത്ഥ തായ അനിച്ചാദിലക്ഖണത്തയാരമ്മണായ വിപസ്സനായ ഠിതോ. **സബ്ബസോ**തി തസ്സ മഗ്ഗസ്സ അധിഗമായ നിബ്ബത്തിതസമഥവിപസ്സനാസു. **അസക്കോന്തോ അനാഗാമീ ഹോതീ**തി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗവഹാസു ഏവ സമഥവിപസ്സനാസു ഛന്ദരാഗം പഹായ അഗ്ഗമഗ്ഗവഹാസു താസു നികന്തിം പരിയാദാതും അസക്കോന്തോ അനാഗാമിതായമേവ സണ്ഠാതി.

സമതിക്കന്തത്താതി സമഥവസേന വിപസ്സനാവസേന ചാതി സബ്ബഥാപി രൂപസ്സ അതിക്കന്തത്താ. തേനാഹ **“അയഞ്ഹീ”**തിആദി. **അനേനാ**തി യോഗിനാ.

തം അതിക്കമ്മാതി ഇദം യോ വാ പഠമം പഞ്ചവോകാരഭവപരിയാപന്നേ ധമ്മേ സമ്മദേവ സമ്മസിത്വാ തേ വിവജ്ജേത്വാ തതോ അരൂപസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ അരൂപധമ്മേ സമ്മസതി, തം സന്ധായ വുത്തം. തേനാഹ **"ഇദാനി അരൂപം സമ്മസതീ"**തി.

സമഥവസേന ഗച്ഛതോതി സമഥപ്പധാനം പുബ്ബഭാഗപടിപദം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ. **ചിത്തേകഗ്ഗതാ ധുരം ഹോതീ**തി തസ്സ വിപസ്സനാഭാവനായ തഥാ പുബ്ബേ പവത്തത്താ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ സമാധിപ്പധാനാ ഹോതി, മഗ്ഗേപി ചിത്തേകഗ്ഗതാ ധുരം ഹോതി, സമാധിന്ദ്രിയം പുബ്ബങ്ഗമം ബലവം ഹോതി. **സോ ചേതോവിമുത്തോ നാമാ**തി സോ അരിയോ ചേതോവിമുത്തോ നാമ ഹോതി. **വിപസ്സനാവസേന ഗച്ഛതോ**തി "സമഥവസേന ഗച്ഛതോ"തി ഏത്ഥ വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ച പുഗ്ഗലവിഭാഗോ സുത്തന്തനയേന ഇധാഭിഹിതോ പരിയായോ നാമ, അഭിധമ്മനയേന പരതോ കീടാഗിരിസുത്തവണ്ണനായം ദസ്സയിസ്സാമ. **അയം സഭാവധമ്മോയേവാ**തി പുബ്ബഭാഗപടിപദാ സമഥപ്പധാനാ ചേ സമാധി ധുരം, വിപസ്സനാപധാനാ ചേ പഞ്ഞാ ധുരന്തി അയം ധമ്മസഭാവോയേവ, ഏത്ഥ കിഞ്ചി ന ആസങ്കിതബ്ബം.

ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം **ഇന്ദ്രിയവേമത്തതാ**. തേനാഹ **"ഇന്ദ്രിയനാനത്തം വദാമീ"**തി. **ഇന്ദ്രിയനാനത്തതാ കാരണ**ന്തി ഇദം ദസ്സേതി - അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സനാഭിനിവേസോ വിയ സമഥവസേന വിപസ്സനാവസേന ച യം പുബ്ബഭാഗഗമനം, തം അപ്പമാണം തം വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനം, യസ്സ സമാധി ധുരം പുബ്ബങ്ഗമം ബലവം ഹോതി, **സോ അരിയോ ചേതോവിമുത്തി നാമ ഹോതി**. യസ്സ പഞ്ഞാ ധുരം പുബ്ബങ്ഗമം ബലവം ഹോതി **സോ അരിയോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ ഹോതി**. ഇദാനി തമത്ഥം ബുദ്ധിവിസിട്ഠേന നിദസ്സനേന ദസ്സേന്തോ **"ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ"**തിആദിമാഹ, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മഹാമാലുക്യസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൫. ഭദ്ദാലിസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൪. അസിയതീതി അസനം, ഭുഞ്ജനം ഭോജനം, അസനസ്സ ഭോജനം അസനഭോജനം, ആഹാരപരിഭോഗോ, ഏകസ്മിം കാലേ അസനഭോജനം **ഏകാസനഭോജനം**. സോ പന കാലോ സബ്ബബുദ്ധാനം സബ്ബപച്ചേകബുദ്ധാനം ആചിണ്ണസമാചിണ്ണവസേന പുബ്ബണ്ഹോ ഏവ ഇധാധിപ്പേതോതി ആഹ **"ഏകസ്മിം പുരേഭത്തേ അസനഭോജന"**ന്തി. **വിപ്പടിസാരകുക്കുച്ച**ന്തി "അയുത്തം വത മയാ കതം, യോ അത്തനോ സരീരപകതിം അജാനന്തോ ഏകാസനഭോജനം ഭുഞ്ജി, യേന മേ ഇദം സരീരം കിസം ജാതം ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹോ നാഹോസീ"തി ഏവം വിപ്പടിസാരകുക്കുച്ചം ഭവേയ്യ. **ഏതം സന്ധായ സത്ഥാ ആഹ,** ന ഭദ്ദാലിമേവ താദിസം കിരിയം അനുജാനന്തോ. **ഇതരഥാ**തി യദി ഏകംയേവ ഭത്തം ദ്വിധാ കത്വാ തതോ ഏകസ്സ ഭാഗസ്സ ഭുഞ്ജനം ഏകദേസഭുഞ്ജനം അധിപ്പേതം. **കോ സക്കോതീ**തി കോ ഏവം യാപേതും സക്കോതി. അതീതജാതിപരിചയോപി നാമ ഇമേസം സത്താനംയേവ അനുബന്ധതീതി ആഹ **"അതീതേ"**തിആദി. **വിരവന്തസ്സേവാ**തി അനാദരേ സാമിവചനം. **തം മദ്ദിത്വാ**തി "അയം സിക്ഖാ സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധാനം സാസനേ ആചിണ്ണം, അയഞ്ച ഭിക്ഖു ഇമം സിക്ഖതേവാ"തി വത്വാ തം ഭദ്ദാലിം തസ്സ വാ അനുസ്സാഹപവേദനം അഭിഭവിത്വാ. ഭിക്ഖാചാരഗമനത്ഥം **ന**

വിതക്കമാളകം അഗമാസി, വിഹാരചാരികം ചരന്തോ **തസ്സ വസനട്ഠാനം ഭഗവാ ഗച്ഛതി**.

൫൩൭. ദൂസയന്തി ഗരഹന്തി ഏതേനാതി ദോസോ, അപരാധോ, സോ ഏവ കുച്ഛിതഭാവേന **ദോസകോ**. ഗരഹായ പവത്തിട്ഠാനതോ **ഓകാസോ**. തേനാഹ - **"ഏതം ഓകാസം ഏതം അപരാധ"**ന്തി. **ദുക്കരതര**ന്തി പതികാരവസേന അതിസയേന ദുക്കരം. അപരാധോ ഹി ന ഖമാപേന്തം യഥാപച്ചയം വിത്ഥാരിതോ ഹുത്വാ ദുപ്പതികാരോ ഹോതി. തേനാഹ **"വസ്സഞ്ഹീ"**തിആദി.

അലഗ്ഗിത്വാതി ഇമമ്പി നാമ അപനീതം അകാസീതി ഏവം അവിനേത്വാ, തം തം തസ്സ ഹിതപടിപത്തിം നിവാരണം കത്വാതി അത്ഥോ. ഞായപടിപത്തിം അതിച്ച ഏതി പവത്തതീതി **അച്ചയോ,** അപരാധോ, പുരിസേന മദ്ദിത്വാ പവത്തിതോ അപരാധോ അത്ഥതോ പുരിസം അതിച്ച അഭിഭവിത്വാ പവത്തോ നാമ ഹോതി. തേനാഹ **"അച്ചയോ മം, ഭന്തേ, അച്ചഗമാ"**തി. അവസേസപച്ചയാനം സമാഗമേ ഏതി ഫലം ഏതസ്മാ ഉപ്പജ്ജതി പവത്തതി ചാതി **സമയോ,** ഹേതു യഥാ "സമുദായോ"തി ആഹ **"ഏകം കാരണ"**ന്തി. യം പനേത്ഥ ഭദ്ദാലിത്ഥേരസ്സ അപരിപൂരകാരിതായ ഭിക്ഖുആദീനം ജാനനം, തമ്പി കാരണം കത്വാ "അഹം ഖോ, ഭന്തേ, ന ഉസ്സഹാമീ"തിആദിനാ വത്തബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

൫൩൮. **ഏകചിത്തക്ഖണികാ**തി പഠമമഗ്ഗചിത്തക്ഖണേന ഏകചിത്തക്ഖണികാ. **ഏവം ആണാപേതും ന യുത്ത**ന്തി സങ്കമത്ഥായ ആണാപേതും ന യുത്തം പയോജനാഭാവതോ. അനാചിണ്ണഞ്ചേതം ബുദ്ധാനം, യദിദം പദസാ അക്കമനം. തഥാ ഹി -

> "അക്കമിത്വാന മം ബുദ്ധോ, സഹ സിസ്സേഹി ഗച്ഛതു;
> മാ നം കലലം അക്കമിത്ഥ, ഹിതായ മേ ഭവിസ്സതീ"തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൩);

സുമേധപണ്ഡിതേന പച്ചാസീസിതം ന കതം. യഥാഹ -

> "ദീപങ്കരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
> ഉസ്സീസകേ മം ഠത്വാന, ഇദം വചനമബ്രവീ"തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൭);

ഭഗവതാ ആണത്തേ സതി തേസമ്പി ഏവം കാതും ന യുത്തന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഏതേസം പടിബാഹിതും യുത്ത**ന്തി ഇദം അട്ഠാനപരികപ്പനവസേനേവ വുത്തം. ന ഹി ബുദ്ധാനം കാതും ആരദ്ധം നാമ കിച്ചം കേഹിചി പടിബാഹിതും യുത്തം നാമ അത്ഥി പടിബാഹിതുംയേവ അകരണതോ. സമ്മത്തനിയാമസ്സ അനോക്കന്തത്താ വുത്തം **"ബാഹിരകോ"**തി.

൫൩൯. **ന കമ്മട്ഠാനം അല്ലീയതീ**തി ചിത്തം കമ്മട്ഠാനം ന ഓതരതി.

൫൪൦. **പുനപ്പുനം കാരേന്തീ**തി ദണ്ഡകമ്മപണാമനാദികാരണം പുനപ്പുനം കാരേന്തി. **സമ്മാവത്തമ്ഹി ന വത്തതീ**തി തസ്സാ തസ്സാ ആപത്തിയാ വുട്ഠാനത്ഥം ഭഗവതാ പഞ്ഞത്തസമ്മാവത്തമ്ഹി ന വത്തതി. **അനുലോമവത്തേ ന വത്തതീ**തി യേന യേന വത്തേന സങ്ഘോ അനുലോമികോ ഹോതി, തസ്മിം തസ്മിം അനുലോമവത്തേ ന വത്തതി വിലോമമേവ

ഗണ്ഹാതി, പടിലോമേന ഹോതി. **നിത്ഥാരണകവത്തമ്ഹീ**തി യേന വത്ഥേന സങ്ഘോ അനുലോമികോ ഹോതി, സാപത്തികഭാവതോ നിത്ഥിണ്ണോ ഹോതി, തമ്ഹി നിത്ഥാരണവത്ഥസ്മിം ന വത്തതി. തേനാഹ **"ആപത്തീ"**തിആദി. **ദുബ്ബചകരണേ**തി ദുബ്ബചസ്സ ഭിക്ഖുനോ കരണേ.

൧൪൮. യാപേതീതി വത്തതി, സാസനേ തിട്ഠതീതി അത്ഥോ. **അഭിഞ്ഞാപത്താ**തി "അസുകോ അസുകോ ച ഥേരോ സീലവാ കല്യാണധമ്മോ ബഹുസ്സുതോ"തിആദിനാ അഭിഞ്ഞാതഭാവം പത്താ അധിഗതഅഭിഞ്ഞാതാ.

൧൪൯. സത്തേസു ഹായമാനേസൂതി കിലേസബഹുലതായ പടിപജ്ജനകസത്തേസു പരിഹായന്തേസു പടിപത്ഥേസു ജായമാനേസു. **അന്തരധായതി നാമ** തദാധാരതായ. **ദിട്ഠധമ്മികാ** പരൂപവാദാദയോ. **സമ്പരായികാ** അപായദുക്ഖവിസേസാ. ആസവന്തി തേന തേന പച്ചയേന പവത്തന്തീതി **ആസവാ. നേസ**ന്തി പരൂപവാദാദിആസവാനം. **തേ**തി വീതിക്കമധമ്മാ.

അകാലം ദസ്സേത്വാതി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ അകാലം ദസ്സേത്വാ. **ഉപ്പത്തി**ന്തി ആസവട്ഠാനിയാനം ധമ്മാനമുപ്പത്തിം. സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ **കാലം, താവ സേനാസനാനി പഹോന്തി,** തേന ആവാസമച്ഛരിയാദിഹേതുനാ സാസനേ ഏകച്ചേ ആസവട്ഠാനിയാ ധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. **ഇമിനാ നയേനാ**തി ഇമിനാ പന ഹേതുനാ പദസോധമ്മസിക്ഖാപദാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

യസന്തി കിത്തിസദ്ദം പരിവാരഞ്ച. സാഗതത്ഥേരസ്സ നാഗദമനകിത്തിയസാദിവസേന സുരാപാനസങ്ഖാതോ ആസവട്ഠാനിയോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജി.

രസേന രസം സംസന്ദേത്വാതി ഉപാദിന്നകഫസ്സരസേന അനുപാദിന്നകഫസ്സരസം സംസന്ദേത്വാ.

൧൫൦. ന ഖോ, ഭദ്ദാലി, ഏസേവ ഹേതു, അഥ ഖോ അഞ്ഞമ്പി അത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ **"അപിചാ"**തിആദിമാഹ. തേന ധമ്മസ്സ സക്കച്ചസവനേ ഥേരം നിയോജേതി.

൧൫൨. വിസേവനാചാരന്തി അദന്തകിരിയം. **പരിനിബ്ബായതീ**തി വൂപസമ്മതി. തത്ഥ അദന്തകിരിയം പഹായ ദന്തോ ഹോതി. **യുഗസ്സാ**തി രഥധുരസ്സ.

അനുക്കമേതി അനുരൂപപരിഗമേ. തദവത്ഥാനുരൂപം പാദാനം **ഉക്ഖിപനേ നിക്ഖിപനേ** ച. തേനാഹ **"ചത്താരോ പാദേ"**തിആദി. **രജ്ജുബന്ധനവിധാനേനാ**തി പാദതോ ഭൂമിയാ മോചനവിധാനേന. **ഏവം കരണത്ഥ**ന്തി യഥാ അസ്സേ നിസിന്നസ്സേവ ഭൂമിം ഗഹേതും സക്കാ, ഏവം ചത്താരോ പാദേ തഥാ കത്വാ അത്തനോ നിച്ചലഭാവകരണത്ഥം. **മണ്ഡലേ**തി മണ്ഡലധാവികായം. **പഥവീകമനേ**തി പഥവിം ഫുട്ഠമത്തേന ഗമനേ. തേനാഹ **"അഗ്ഗഗ്ഗഖുരേഹീ"**തി. **ഓക്കന്തകരണസ്മി**ന്തി ഓക്കന്തേത്വാ പരസേനാസമ്മദ്ദന ഓക്കന്തകരണേ. **ഏകസ്മിം ഠാനേ**തി ചതൂസു പാദേസു യത്ഥ കത്ഥചി ഏകസ്മിം ഠാനേ ഗമനം ചോദേന്തീതി അത്ഥോ, സോ പനേത്ഥ സീഘതരോ

അധിപ്പേതോ. **ദവത്തേ**തി മരിയാദാകോപനേഹി നാനപ്പയോജനേ, പരസേനായ പവത്തമഹാനാദപഹരണേഹി അത്ഥോ. തേനാഹ **"യുദ്ധകാലസ്മി"**ന്തിആദി.

രഞ്ഞോ ജാനിതബ്ബഗുണേതി യഥാ രാജാ അസ്സസ്സ ഗുണേ ജാനാതി, ഏവം തേന ജാനിതബ്ബഗുണകാരണം കാരേതി. **അസ്സരാജവംസേ**തി ദുസ്സഹം ദുക്ഖം പത്വാപി യഥാ അയം രാജവംസാനുരൂപകിരിയം ന ജഹിസ്സതി, ഏവം സിക്ഖാപനേ. സിക്ഖാപനമേവ ഹി സന്ധായ സബ്ബത്ഥ **"കാരണം കാരേതീ"**തി വുത്തം തസ്സ കരണകാരാപനപരിയായത്താ.

യഥാ ഉത്തമജവോ ഹോതീതി ജവദസ്സനട്ഠാനേ യഥാ ഹയോ ഉത്തമജവം ന ഹാപേസി, ഏവം സിക്ഖാപേതി. **ഉത്തമഹയഭാവേ, യഥാ ഉത്തമഹയോ ഹോതീ**തി കമ്മകരണകാലേ അത്തനോ ഉത്തമസഭാവം അനിഗുഹിത്വാ അവജ്ജേത്വാ യഥാ അത്ഥസിദ്ധി ഹോതി, ഏവം പരമജവേന സിക്ഖാപേതി. യഥാ കിരിയാ വിനാ ദബ്ബമ്പി വിനാ കിരിയം ന ഭവതി, ഏവം ദട്ഠബ്ബന്തി ദസ്സേതും **"തത്ഥ പകതിയാ"**തിആദി വുത്തം.

തത്രാതി തസ്മിം പകതിയാ ഉത്തമഹയസ്സേവ ഉത്തമഹയകാരണാരഹത്താ ഉത്തമജവപടിപജ്ജനേ. **മാസഖാദകഘോടകാന**ന്തി മാസം ഖാദിത്വാ യഥാ തഥാ വിഗുണഖലുങ്ഗകാനം. **വലഞ്ജകദണ്ഡ**ന്തി രഞ്ഞോ ഗഹേതബ്ബസുവണ്ണദണ്ഡം. **ധാതുപത്ഥദ്ധോ**തി അത്തനാവ സമുപ്പാദിതധാതുയാ ഉപത്ഥമ്ഭിതോ ഹുത്വാ.

ഉത്തമേ സാഖല്യേതി പരമസഖിലഭാവേ സഖിലവാചായ ഏവ ദമേതബ്ബതായ. തേനാഹ **"മുദുവാചായ ഹീ"**തിആദി.

അരഹത്തഫലസമ്മാദിട്ഠിയാതി ഫലസമാപത്തികാലേ പവത്തസമ്മാഞാണം. **സമ്മാഞാണം പുബ്ബേ വുത്തസമ്മാദിട്ഠിയേവാ**തി പന ഇദം ഫലസമ്മാദിട്ഠിഭാവസാമഞ്ഞേന വുത്തം. കേചി പന "പച്ചവേക്ഖണഞാണ"ന്തി വദന്തി, തം ന യുജ്ജതി "അസേക്ഖേനാ"തി വിസേസിതത്താ. തമ്പി അസേക്ഖഞാണന്തി ചേ? ഏവമ്പി നിപ്പരിയായ സേക്ഖഗ്ഗഹണേ പരിയായസേക്ഖഗ്ഗഹണം ന യുത്തമേവ, കിച്ചഭേദേന വാ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏകാ ഏവ ഹി സാ പഞ്ഞാ നിബ്ബാനസ്സ പച്ചക്ഖകിരിയായ സമ്മാദസ്സനകിച്ചം ഉപാദായ "സമ്മാദിട്ഠീ"തി വുത്താ, സമ്മാജാനനകിച്ചം ഉപാദായ "സമ്മാഞാണ"ന്തി. അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയവസേന വാ **സമ്മാദിട്ഠി,** പഞ്ഞിന്ദ്രിയവസേന **സമ്മാഞാണ**ന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. മഗ്ഗഫലാവഹായ ദേസനായ സങ്ഖേപതോവ ആഗതത്താ വുത്തം **"ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുപുഗ്ഗലസ്സ വസേനാ"**തി.

ഭദ്ദാലിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൬. ലടുകികോപമസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൮. മഹാഉദായിത്ഥേരോതി കാളുദായിലാളുദായിത്ഥേരേഹി അഞ്ഞോ മഹാദേഹതായ മഹാഉദായീതി സാസനേ പഞ്ഞാതോ ഥേരോ. അപഹരി അപഹരതി അപഹരിസ്സതീതി **അപഹത്താ**. തേകാലികോ ഹി അയം സദ്ദോ. **ഉപഹത്താ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **അപഹാരകോ**തി അപനേതാ. **ഉപഹാരകോ**തി ഉപനേതാ.

൧൮൭. **യന്തി** ഭുമ്മത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, തേന ച അനന്തരനിദ്ദിട്ഠസമയോ പച്ചാമട്ഠോതി ആഹ **"യസ്മിം സമയേ"**തി. **ന ഭഗവന്തം പടിച്ചാ**തി ന ഭഗവന്തം ആരമ്മണം കത്വാ.

കമ്മനിപ്ഫന്നത്ഥന്തി അത്തനാ ആയാചിയമാനകമ്മസിദ്ധിഅത്ഥം. ഭവതീതി ഭൂ, ന ഭൂതി **അഭൂ,** ഭയവസേന പന സാ ഇത്ഥീ "അഭു"ന്തി ആഹ. **ആതു മാതൂ**തി എത്ഥ യഥാ -

"അങ്ഗാ അങ്ഗാ സമ്ഭവസി, ഹദയാ അധിജായസേ;
അത്താ എവ പുത്ത നാമാസി, സ ജീവ സരദോസത"ന്തി. -

ആദീസു പുത്തോ "അത്താ"തി വുച്ചതി കുലവസേന സന്താനേ പവത്തനതോ. ഏവം പിതാപി "പുത്തസ്സ അത്താ"തി വുച്ചതി. യസ്മാ "ഭിക്ഖുസ്സ അത്താ മാതാ"തി വത്ഥുകാമാ ഭയവസേന **"ആതു മാതൂ"**തി ആഹ. തേനാഹ **"ആതൂതി പിതാ"**തിആദി.

൧൮൮. **ഏവമേവ**ന്തി ഇദം ഗരഹത്ഥജോതനനിപാതപദന്തി വുത്തം **"ഗരഹന്തോ ആഹാ"**തി. തഥാ ഹി നം വാചകസദ്ദേനേവ ദസ്സേന്തോ **"ഇധേകച്ചേ മോഘപുരിസാ"**തി ആഹ. **ആഹംസൂ**തി തേസം തഥാ വചനസ്സ അവിച്ഛേദേന പവത്തിദീപനന്തി ആഹ **"വദന്തീ"**തി. **കിം പനിമസ്സ അപ്പമത്തകസ്സാ**തി പഹാതബ്ബവത്ഥും അവമഞ്ഞമാനേഹി വുത്തം. തേനാഹ **"കിം പനാ"**തി. ഹേതുമ്ഹി ജോതേതബ്ബേ ചേതം സാമിവചനം യഥാ "അനുസ്സവസ്സ ഹേതു, അജ്ഝേനസ്സ ഹേതൂ"തി. തേനാഹ **"അപ്പമത്തകസ്സ ഹേതൂ"**തി. നനു അപസ്സന്തേന വിയ അസുണന്തേന വിയ ഭവിതബ്ബന്തി? സത്ഥാരാ നാമ അപ്പമത്തകേസു ദോസേസു അപസ്സന്തേന വിയ ച അസുണന്തേന വിയ ച ഭവിതബ്ബന്തി തേസം അധിപ്പായേന വിവരണം. **തേസു ചാ**തി സിക്ഖാകാമേസു ച. അപ്പച്ചയം ഉപട്ഠാപേന്തീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി. **തേസ**ന്തി യേ "മോഘപുരിസാ"തി വുത്താ പുഗ്ഗലാ, തേസം. **ഗലേ ബദ്ധം മഹാകട്ഠ**ന്തി ഗലേ ഓലമ്ബേത്വാ ബദ്ധം രുക്ഖദണ്ഡമാഹ. **പൂതിലതായാ**തി ഗലോചിയാ. **പാരാജികവത്ഥു വിയ ദുപ്പജഹം ഹോതീ**തി ഛന്ദകപ്പഹാനവസേന തം പജഹിതും ന സക്കോതി.

൧൮൯. **അനുസ്സുക്കാ**തി തസ്സ പഹാതബ്ബസ്സ പഹാനേ ഉസ്സുക്കരഹിതാ. **അപച്ചാസീസനപക്ഖേ**തി തായ പരദത്തവുത്തിതായ കസ്സചി പച്ചയസ്സ കുതോചി അപച്ചാസീസകപക്ഖേ ഠിതാ ഹുത്വാ സുപ്പജഹം ഹോതി, ന തസ്സ പഹാനേ ഭാരിയം അത്ഥി.

൧൯൦. **ദലിദ്ദോ** ദുഗ്ഗതോ. **അസ്സകോ**തി അസാപതേയ്യോ. **ഗേഹയട്ഠിയോ**തി ഗേഹഛദനസ്സ ആധാരാ, താ ഉജുകം തിരിയം ഠപേതബ്ബദണ്ഡാ. സമന്തതോ ഭിത്തിപാദേസു ഠപേതബ്ബദണ്ഡാ **മണ്ഡലാ. കാകാതിദായി**ന്തി ഇതോ ചിതോ കാകേഹി അതിപാതവസേന ഉഡ്ഡേതബ്ബം. തേനാഹ **"യത്ഥ കിഞ്ചിദേവാ"**തിആദി. **സൂരകാകാ**തി കാകാനം ഉഡ്ഡേപനാകാരമാഹ. **നപരമരൂപ**ന്തി ഹീനരൂപം. **വിലീവമഞ്ചകോ**തി താലവേത്തകാദീഹി വീതമഞ്ചകോ. സാ പനസ്സ സന്താനാനം ഛിന്നഭിന്നതായ ഓലുഗ്ഗവിലുഗ്ഗതാ, തഥാ സതി സാ വിസമരൂപാ ഹോതീതി ആഹ **"ഓണതാ"**തിആദി. സോ പുഗ്ഗലോ ലൂഖഭോജീ ഹോതീതി ആഹ **"ധഞ്ഞം നാമ കുദ്രൂസകോ"**തി. സമകാലം വപിതബ്ബതായ **സമവാപകം,** യഥാഉതു

വപിതബ്ബബീജം. **ജായികാ**തി കുച്ഛിതാ ഭരിയാ, സബ്ബത്ഥ ഗരഹായം ക-സദ്ദോ. **സോ വതാഹം പബ്ബജേയ്യ**ന്തി സോഹം കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ പബ്ബജേയ്യം, യോഹം പുരിസോ നാമ അസ്സം വതാതി പബ്ബജ്ജാവസേന അത്തനോ പുരിസം ബോധേയ്യ. തംസഭാവേ ഠിതസ്സ ബോധാ ന തു ദുക്കരാ, സാ **ഖടോപികാ. സാ** കുമ്ഭീ. മേണ്ഡകസേട്ഠിനോ **അഡ്ഢതേളസാനി കോട്ഠാഗാരസതാനി വിയ**.

൫൬൩. **സുവണ്ണനിക്ഖസതാന**ന്തി അനേകേസം സുവണ്ണനിക്ഖസതാനം. **ചയോ**തി സന്താനേഹി നിചയോ അവീചി നിച്ചപ്പബന്ധനിചയോ. തേനാഹ **"സന്താനതോ കതസന്നിചയോ"**തി.

൫൬൪. ഹേട്ഠാ കിഞ്ചാപി അപ്പജഹനകാ പഠമം ദസ്സിതാ, പജഹനകാ പധാനാ, തേസഞ്ച വസേനേത്ഥ പുഗ്ഗലചതുക്കം ദസ്സിതം. **തേ തഞ്ചേവ പജഹന്തീ**തി പജഹനകാ പഠമം ഗഹിതാ. **രാസിവസേനാ**തി "ഇധുദായി ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ"തിആദിനാ ചതുക്കേ ആഗതവിഭാഗം അനാമസിത്വാ "തേ തേ"തി പചുരവസേന വുത്തം. തേനാഹ **"ന പാടിയേക്കം വിഭത്താ"**തി. അവിഭാഗേന ഗഹിതവത്ഥൂസു വിഭാഗതോ ഗഹണം ലോകസിദ്ധമേതന്തി ദസ്സേതും **"യഥാ നാമാ"**തിആദി വുത്തം. **പജഹനകപുഗ്ഗലാ**തി "തേ തഞ്ചേവ പജഹന്തീ"തി ഏവം പജഹനകപുഗ്ഗലാ ഏവ.

ഉപധിഅനുധാവനകാതി ഉപധീസു അനുഅനുധാവനകാ ഉപധിയോ ആരബ്ഭ പവത്തനകാ. **വിതക്കായേവാ**തി കാമസങ്കപ്പാദിവിതക്കായേവ. **ഇന്ദ്രിയനാനത്തതാ**തി വിമുത്തിപരിപാചകാനം ഇന്ദ്രിയാനം പരോപരിയത്തം. തസ്സ ഹി വസേനേവ തേ ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ ജാതാ. അഗ്ഗമഗ്ഗത്ഥായ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ യാവ ന തം മഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാതേന്തി, താവ നപ്പജഹന്തി നാമ. ഇതി ഹേട്ഠിമാ തയോപി അരിയാ അപ്പഹീനസ്സ കിലേസസ്സ വസേന "നപ്പജഹന്തീ"തി വുത്താ, പഗേവ പുഥുജ്ജനാ. വുത്തനയേന പന വിപസ്സനം മഗ്ഗേന ഘടേന്താ തേ ചത്താരോ ജനാ അഗ്ഗമഗ്ഗക്ഖണേ പജഹന്തി നാമ. തേ ഏവ തത്ഥ സീഘകാരിനോ ഖിപ്പം പജഹന്തി നാമ, തേനാഹ **"തത്ഥാ"**തിആദി.

സംവേഗം കത്വാ അഗ്ഗിം അക്കന്തപുരിസോ വിയ. **മഗ്ഗേനാ**തി അനുക്കമാഗതേന അഗ്ഗമഗ്ഗേന. **മഹാഹത്ഥിപദോപമേ**തി മഹാഹത്ഥിപദോപമസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൦ ആദയോ). തത്ഥ ഹി "തസ്സ ധാതാരമ്മണമേവ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി പസീദതി സന്തിട്ഠതി അധിമുച്ചതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൨) ഏത്ഥ അതിതിക്ഖനാതിതിക്ഖ-നാതിമന്ദഅതിമന്ദ-പുഗ്ഗലവസേന അട്ഠകഥായം (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൦൨) തയോ വാരാ ഉദ്ധടാ, തത്ഥ മജ്ഝിമവസേനേവ പഞ്ഹോ കഥിതോ. **ഇന്ദ്രിയഭാവനേ**തി ഇന്ദ്രിയഭാവനാസുത്തേ, തത്ഥാപി മജ്ഝിമനയേനേവ പഞ്ഹോ കഥിതോ. തേനാഹ **"ഇമേസൂ"**തിആദി.

തന്തി "ഉപധീ"തി വുത്തം ഖന്ധപഞ്ചകം. **ദുക്ഖസ്സ മൂല**ന്തി സബ്ബസ്സപി വട്ടദുക്ഖസ്സ കാരണം. **നിഗ്ഗഹണോ**തി നിരുപാദാനോ. തേനാഹ **"നിത്തണ്ഹോ"**തി.

൫൬൫. **യേ പജഹന്തീ**തി "തേ തഞ്ചേവ പജഹന്തീ"തി ഏവം വുത്തപുഗ്ഗലാ. **തേ ഇമേ നാമ ഏത്തകേ കിലേസേ പജഹന്തീ**തി യേ തേ പുഥുജ്ജനാ ലാഭിനോ ച പഞ്ച കാമഗുണേ ഏത്തകേ തംതംഝാനാദിവത്ഥുകേ ച തംതംമഗ്ഗവജ്ഝതായ

പരിച്ഛിന്നത്താ ഏത്തകേ കിലേസേ പജഹന്തി. **യേ നപ്പജഹന്തീ**തി ഏത്ഥ വുത്തനയാനുസാരേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അസുചിസുഖം** കായാസുചിസന്നിസ്സിതത്താ. **അനരിയേഹീ**തി അപരിസുദ്ധേഹി. **പടിലാഭതോ ഭായിതബ്ബം** കിലേസദുക്ഖഗതികത്താ. **വിപാകതോ ഭായിതബ്ബം** അപായദുക്ഖഗതികത്താ. **ഗണതോപി കിലേസതോപി വിവിത്തസുഖന്തി** ഗണസങ്ഗണികതോ ച കിലേസസങ്ഗണികതോ ച വിവിത്തസുഖം. **രാഗാദിവൂപസമത്ഥായാ**തി രാഗാദിവൂപസമാവഹം സുഖം. **ന ഭായിതബ്ബം** സമ്പതി ആയതിഞ്ച ഏകന്തഹിതഭാവതോ.

൧൬൨. **ഇഞ്ജിതസ്മി**ന്തി പച്ചത്തേ ഭുമ്മവചനന്തി ആഹ **"ഇഞ്ജന"**ന്തിആദി. ഇഞ്ജതി തേനാതി **ഇഞ്ജിതം,** തസ്സ തസ്സ ഝാനസ്സ ഖോഭകരം ഓളാരികം ഝാനങ്ഗം. **ചതുത്ഥജ്ഝാനം അനിഞ്ജനം** സന്നിസിന്നാഭാവതോ. തഥാ ഹി വുത്തം "ഠിതേ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൪൪-൨൪൫; മ॰ നി॰ ൧.൩൮൪-൩൮൬; പാരാ॰ ൧൨-൧൩).

അലം-സദ്ദോ യുത്തത്ഥോപി ഹോതി - "അലമേവ നിബ്ബിന്ദിതും, അലം വിമുച്ചിതു"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൭൨; സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪, ൧൨൮, ൧൩൪, ൧൪൩), തസ്മാ **അനലം** അനുസങ്ഗം കാതും അയുത്തന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"അകത്തബ്ബആലയന്തി വദാമീ"**തി. **സന്നിട്ഠാന**ന്തി സമ്മാപടിപത്തിയം അലം ഏത്താവതാതി ഉസ്സാഹപടിപ്പസ്സമ്ഭനവസേന സന്നിട്ഠാനം ന കാതബ്ബന്തി യോജനാ. ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസഞ്ഞിതം **അണും വാ** ഓരമ്ഭാഗിയസഞ്ഞിതം **ഥൂലം വാ,** രൂപരാഗോതി ഏവരൂപം **അണും വാ** കാമാസവോ പടിഘന്തി ഏവരൂപം **ഥൂലം വാ,** മുദുനാ പവത്തിആകാരവിസേസേന **അപ്പസാവജ്ജം,** കമ്മബന്ധനട്ഠേന വാ **അപ്പസാവജ്ജം,** തബ്ബിപരിയായതോ **മഹാസാവജ്ജം** വേദിതബ്ബം. നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ വസേന ദേസനായ പവത്തത്താ **"നേയ്യപുഗ്ഗലസ്സ വസേനാ"**തി വുത്തം. സബ്ബസോ ഹി പരിയാദിന്നനികന്തികസ്സ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ വസേന സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസ്സ ആഗതത്താ **"അരഹത്തനികൂടേനേവ നിട്ഠാപിതാ"**തി വുത്തം. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ലടുകികോപമസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൭. ചാതുമസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൭. **യഥാഉപനിസ്സയേനാ**തി യോ യോ ഉപനിസ്സയോ യഥാഉപനിസ്സയോ, തേന യഥാഉപനിസ്സയേന സമ്മാപയോഗേന. **പതിട്ഠഹിസ്സ**ന്തി സാസനേ പതിട്ഠം പടിലഭിസ്സന്തി. **വസനട്ഠാനാനീ**തി വസ്സഗ്ഗാദിവസേന വസനട്ഠാനാനി. **സണ്ഠാപയമാനാ**തി സുവിഭത്തഭാവേന ഠപേന്താ.

അവിനിബ്ഭോഗസദ്ദന്തി വിനിഭുഞ്ജിത്വാ ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യസദ്ദം. വചീഘോസോപി ഹി ബഹൂഹി ഏകച്ചം പവത്തിതോ ഠാനതോ ച ദൂരതരോ കേവലം മഹാനിഗ്ഘോസോ ഏവ ഹുത്വാ സോതപഥമാഗച്ഛതി. **മച്ഛവിലോപേ**തി മച്ഛേ വിലുമ്പിത്വാ വിയ ഗഹണേ, മച്ഛാനം വാ നയനേ.

൧൫൮. **വവസ്സഗ്ഗത്ഥേ**തി നിച്ഛയത്ഥേ, ഇദം താവ അമ്ഹേഹി വുച്ചമാനവചനം ഏകന്തസോതബ്ബം, പച്ഛാ തുമ്ഹേഹി കാതബ്ബം കരോഥാതി

അധിപ്പായോ. **വചനപരിഹാരോതി** തേഹി സക്യരാജൂഹി വുത്തവചനസ്സ പരിഹാരോ. **ലേസകപ്പന്തി** കപ്പിയലേസം. **ധുരവഹാതി** ധുരവാഹിനോ, ധോരയ്ഹാതി അത്ഥോ. **പാദമൂലന്തി** ഉപചാരം വദതി. **വിഗച്ഛിസ്സതീതി** ഹായിസ്സതി. **പടിപ്ഫരിതോതി** ന ഭഗവതോ സമ്മുഖാവ, സക്യരാജൂനം പുരതോപി വിപ്ഫരിതോവ ഹോതി.

൧൭൯. **അഭിനന്ദതൂതി** അഭിമുഖോ ഹുത്വാ പമോദതു. **അഭിവദതൂതി** അഭിരൂപവസേന വദതു. **പസാദഞ്ഞഥത്തന്തി** അപ്പസാദസ്സ വിപരിണാമോ ഹീനായാവത്തനസങ്ഖാതം പരിവത്തനം, തേനാഹ **"വിബ്ഭമന്താനം. വിപരിണാമഞ്ഞഥത്ത"ന്തി**. കാരണൂപചാരേന സസ്സേസു ബീജപരിയായോതി ആഹ **"ബീജാനം തരുണാനന്തി തരുണസസ്സാന"ന്തി**. തരുണഭാവേനേവ തസ്സ ഭാവിനോ ഫലസ്സ അഭാവേന **വിപരിണാമോ**.

൧൮൦. കത്തബ്ബസ്സ സരസേനേവ കരണം ചിത്തരുചിയം, ന തഥാ പരസ്സ ഉസ്സാദനേനാതി ആഹ - **"പക്കോസിയമാനാനം ഗമനം നാമ ന ഫാസുക"ന്തി**. മയമ്പി ഭഗവാ വിയ **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരേനേവ വിഹരിസ്സാമാതി ദീപേതി** പകതിയാ വിവേകജ്ഝാസയഭാവതോ വിരദ്ധോ ആഗതസ്സ ഭാരസ്സ അവഹനതോയേവ. തേനാഹ **"അത്തനോ ഭാരഭാവം ന അഞ്ഞാസീ"തി**.

൧൮൧. കസ്മാ ആരഭീതി? സപ്പായതോ. പഞ്ചസതാ ഹി ഭിക്ഖൂ അഭിനവാ, തസ്മാ തേസം ഓവാദദാനത്ഥം ഭഗവാ ഇമം ദേസനം ആരഭീതി.

൧൮൨. കോധുപായാസസ്സാതി ഏത്ഥ കുജ്ഝനട്ഠേന കോധോ, സ്വേവ ചിത്തസ്സ കായസ്സ ച അതിപ്പമദ്ദനമഥനുപ്പാദനേഹി ദള്ഹം ആയാസനട്ഠേന ഉപായാസോ. അനേകവാരം പവത്തിത്വാ അത്തനാ സമവേതം സത്തം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ സീസം ഉക്ഖിപിതും അദത്വാ അനയബ്യസനപാപനേന കോധുപായാസസ്സ ഊമിസദിസതാ ദട്ഠബ്ബാ. തേനാഹ **"കോധുപായാസേ"തിആദി**.

൧൮൩. ഓദരികത്തേന ഖാദിതോതി ഓദരികഭാവേന ആമിസഗേധേന മിച്ഛാജീവേന ജീവികാകപ്പനേന നാസിതസീലാദിഗുണതായ ഖാദിതധമ്മസരീരോ.

൧൮൪. പഞ്ചകാമഗുണാവട്ടേ നിമുജ്ജിത്വാതി ഏത്ഥ കാമരാഗാഭിഭൂതേ സത്തേ ഇതോ ച ഏത്തോ, ഏത്തോ ച ഇതോതി ഏവം മനാപിയരൂപാദിവിസയസങ്ഖാതേ ആവട്ടേ അത്താനം സംസാരേത്വാ യഥാ തതോ ബഹിഭൂതേ നേക്ഖമ്മേ ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പാദേതി, ഏവം ആവട്ടേത്വാ ബ്യസനാപാദനേന കാമഗുണാനം ആവട്ടസദിസതാ ദട്ഠബ്ബാ. തേനാഹ **"യഥാ ഹീ"തിആദി**.

൧൮൫. രാഗാനുദ്ധംസിതേനാതി രാഗേന അനുദ്ധംസിതേന. ചണ്ഡമച്ഛം ആഗമ്മാതി സുസുകാദിചണ്ഡമച്ഛം ആഗമ്മ. **മാതുഗാമം ആഗമ്മാതി** മാതുഗാമോ ഹി യോനിസോമനസികാരരഹിതം അധീരപുരിസം ഇത്ഥികുത്തഭൂതേഹി അത്തനോ ഹാവഭാവവിലാസേഹി അഭിഭുയ്യ ഗഹേത്വാ ധീരജാതിയമ്പി അത്തനോ രൂപാദീഹി പലോഭനവസേന അനവസേസം അത്തനോ ഉപകാരധമ്മേ സീലാദികേ സമ്പാദേതും അസമത്ഥം കരോന്തോ അനയബ്യസനം പാപേതി. തേനാഹ - **"മാതുഗാമം ആഗമ്മ ഉപ്പന്നകാമരാഗോ വിബ്ഭമതീ"തി**.

ഭയം നാമ യത്ഥ ഭായിതബ്ബവത്ഥു, തത്ഥ ഓതരന്തസ്സേവ ഹോതി, ന അനോതരന്തസ്സ, തം ഓതരിത്വാ ഭയം വിനോദേത്വാ തത്ഥ കിച്ചം സാധേതബ്ബം, ഇതരഥാ ചത്ഥസിദ്ധി ന ഹോതീതി ഇമമത്ഥം ഉപമോപമിതബ്ബസരൂപവസേന ദസ്സേതും **"യഥാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉദകം നിസ്സായ ആനിസംസോ** പിപാസവിനയനം സരീരസുദ്ധി പരിളാഹൂപസമോ കായഉതുഗ്ഗാഹാപനന്തി ഏവമാദി. **സാസനം നിസ്സായ ആനിസംസോ** പന സങ്ഖേപതോ വട്ടദുക്ഖൂപസമോ, വിത്ഥാരതോ പന സീലാനിസംസാദിവസേന അനേകവിധോ, സോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൯) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. **വുത്തപ്പകാരോ ആനിസംസോ ഹോതി** താനി ഭയാനി അഭിഭുയ്യ പവത്തസ്സാതി അധിപ്പായോ. **ഇമാനി അഭായിത്വാ**തി ഇമാനി കോധൂപായാസാദിഭയാനി അഭിഭുയ്യ പവത്തിത്വാ അഭായിത്വാ. കോധൂപായാസാദയോ ഹി ഭായതി ഏതസ്മാതി ഭയന്തി വുത്താ. **ഥേരോ**തി മഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരോ. കാമം പഹാനാഭിസമയകാലോ ഏവ സച്ഛികിരിയാഭിസമയോ, സമ്മാദിട്ഠിയാ പന സംകിലേസവോദാനധമ്മേസു കിച്ചം അസംകിണ്ണം കത്വാ ദസ്സേതും സമാനകാലികമ്പി അസമാനകാലികം വിയ വുത്തം **"തണ്ഹാസോതം ഛിന്ദിത്വാ നിബ്ബാനപാരം ദട്ഠും ന സക്കോതീ"**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ചാതുമസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൮. നളകപാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൬. യത്ഥ ബോധിസത്തപമുഖോ വാനരോ നളകേന പാനീയം പിവി, സാ പോക്ഖരണീ, തസ്സാമന്തോ ഭൂമിപ്പദേസോ, തത്ഥ നിവിട്ഠഗാമോ ച "നളകപാന"ന്തേവ പഞ്ഞായിത്ഥ, ഇധ പന ഗാമോ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"നളകപാനേതി ഏവംനാമകേ ഗാമേ"**തി. ഇദാനി തമത്ഥം ആഗമനതോ പട്ഠായ ദസ്സേതും **"പുബ്ബേ കിരാ"**തി ആരദ്ധം. **പഞ്ഞവാ**തി ഇതികത്തബ്ബതായ പഞ്ഞായ പഞ്ഞവാ.

ഥൂലദീഘബഹുലഭാവേന മഹതീഹി ദാഠികാഹി സമന്നാഗതത്താ **മഹാദാഠികോ**. "ഉദകരക്ഖസോ അഹ"ന്തി വത്വാ വാനരാനം കഞ്ചി അമുഞ്ചിത്വാ "സബ്ബേ തുമ്ഹേ മമ ഹത്ഥഗതാ"തി ദസ്സേന്തോ **"തുമ്ഹേ പന സബ്ബേ ഖാദിസ്സാമീ"**തി ആഹ. **ധമി...പേ॰... പിവിംസൂ**തി ബോധിസത്തേന ഗഹിതനളോ അനവസേസോ അബ്ഭന്തരേ സബ്ബസന്ധീനം നിബ്ബോധേന ഏകച്ഛിദ്ദോ അഹോസി. **നേവ മം ത്വം വധിസ്സസീ**തി ഉദകരക്ഖസ ത്വം വധിതുകാമോപി മമ പുരിസഥാമേന ന വധിസ്സസി.

ഏവം പന വത്വാ മഹാസത്തോ "അയം പാപോ ഏത്ഥ പാനീയം പിവന്തേ അഞ്ഞേപി സത്തേ മാ ബാധയിത്ഥാ"തി കരുണായമാനോ "ഏത്ഥ ജായന്താ നളാ സബ്ബേ അപബ്ബബന്ധാ ഏകച്ഛിദ്ദാവ ഹോന്തൂ"തി അധിട്ഠായ ഗതോ. തേനാഹ **"തതോ പട്ഠായാ"**തിആദി.

൧൬൭. അനുരുദ്ധപ്പമുഖാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതാ "കച്ചി തുമ്ഹേ അനുരുദ്ധാ"തി പുച്ഛിതാതി ഥേരോ **"തഗ്ഘ മയം, ഭന്തേ"**തി ആഹ.

സചേ പബ്ബജതി, ജീവിതം ലഭിസ്സതി, നോ അഞ്ഞഥാതി രഞ്ഞാ പബ്ബജ്ജായ അഭിനീതാതി **രാജാഭിനീതാ. ചോരാഭിനീതാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

ചോരാനം മൂലം ഛിന്ദന്തോ "കണ്ടകസോധനം കരിസ്സാമീ"തി. **ആജീവികായാ**തി ആജീവേന ജീവിതവുത്തിയാ. **ഇമേസു പന** അനുരുദ്ധത്ഥേരാദീസു.

വിവേകന്തി പുബ്ബകാലികകിരിയപ്പധാനം "അബ്യാപജ്ജം ഉപേത"ന്തിആദീസു വിയാതി ആഹ - **"വിവിച്ചാ"**തി, വിവിച്ചിത്വാ വിവിത്തോ ഹുത്വാ വിനാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **പബ്ബജിതകിച്ച**ന്തി പബ്ബജിതസ്സ സാരുപ്പകിച്ചം. **സമണകിച്ച**ന്തി സമണഭാവകരണകിച്ചം. യദഗ്ഗേന ഹി പബ്ബജിതകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി തദഗ്ഗേന സമണഭാവകരമ്പി കിച്ചം കാതും ന സക്കോതി. തേനാഹ **"സോ യേവാ"**തിആദി.

൧൬൮. **അപ്പടിസന്ധികേ** താവ ബ്യാകരോന്തോ പവത്തീസു ഠാനം അതീതോതി കത്വാ ഉപപത്തീസു ബ്യാകരോതി നാമ തത്ഥ പടിസന്ധിയാ അഭാവകിത്തനതോ. **മഹന്തതുട്ഠിനോ**തി വിപുലപമോദാ.

൧൬൯. **ഇമസ്സാ**തി "അസ്സാ"തി പദസ്സ അത്ഥവചനം. ഇമസ്സ ഠിതസ്സ ആയസ്മതോ സാമം ദിട്ഠോ വാ ഹോതി അനുസ്സവസുതോ വാതി യോജനാ. **സമാധിപക്ഖികാ ധമ്മാ ധമ്മാതി അധിപ്പേതാ,** സമാധി പന **ഏവംവിഹാരീ**തി ഏത്ഥ വിഹാരസദ്ദേന ഗഹിതോ. **ഏവംവിമുത്താ**തി ഏത്ഥ പന വിമുത്തിസദ്ദേന ഫലവിമുത്തി ഗഹിതാ. **ചരതോപീ**തി സമഥവിപസ്സനാചാരേന ചരതോപി വിഹരന്തസ്സപി. ഉപാസകഉപാസികാഠാനേസു ലബ്ഭമാനമ്പി അരഹത്തം അപ്പകഭാവതോ പാളിയം അനുദ്ധടന്തി ദട്ഠബ്ബം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

നളകപാനസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൯. ഗോലിയാനിസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൩. **പദസമാചാരോ**തി തംതംപച്ചയഭേദദസ്സനായ വിഗതത്താ പകാരേഹി ദലിദ്ദസമാചാരോ സിഥിലസമാചാരോതി അത്ഥോ. യസ്മാ പന താദിസോ സമാചാരോ ഥിരോ ദള്ഹോ നാമ ന ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"ദുബ്ബലസമാചാരോ"**തി. "സാഖസമാചാരോ"തി വാ പാഠോ, തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗനട്ഠേന സാഖാസദിസസീലോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഓളാരികാചാരോ"**തി. **പച്ചയേസു സാപേക്ഖോ**തി പച്ചയേസു സാപേക്ഖതായ ഏവ ഹിസ്സ ഓളാരികാചാരതാ വേദിതബ്ബാ. ഗരുനാ കിസ്മിഞ്ചി വുത്തേ ഗാരവവസേന പതിസ്സവനം പതിസ്സോ, പതിസ്സവചനഭൂതം തംസഭാഗഞ്ച യം കിഞ്ചി ഗാരവന്തി അത്ഥോ. സഹ പതിസ്സേനാതി **സപ്പതിസ്സേന,** സപ്പതിസ്സവേന ഓവാദസമ്പടിച്ഛനേന. പതിസ്സീയതീതി വാ പതിസ്സോ, ഗരുകാതബ്ബോ, തേന സഹ പതിസ്സേനാതി സബ്ബം പുബ്ബേ വിയ. തേനാഹ **"സജേട്ഠകേനാ"**തി. **സേരിവിഹാരോ** നാമ അത്തപ്പധാനവാസോ. തേനാഹ **"നിരങ്കുസവിഹാരേനാ"**തി.

അനുപഖജ്ജാതി അനുപകഡ്ഢിത്വാ. ഗരുട്ഠാനിയാനം അന്തരം അനാപുച്ഛാ അനുപവിസിത്വാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"തത്ഥ യോ"**തിആദി വുത്തം.

ആഭിസമാചാരികന്തി അഭിസമാചാരേ ഭവം. കിം പന തന്തി ആഹ **"വത്തപടിപത്തിമത്തമ്പീ"**തി. നാതികാലസ്സേവ സങ്ഘസ്സ പുരതോ

പവിസിതബ്ബം, ന പച്ഛാ പടിക്കമിതബ്ബന്തി അധിപ്പായേന അതികാലേ ച ഗാമപ്പവേസോ അതിദിവാ പടിക്കമനഞ്ച നിവാരിതം, തം ദസ്സേതും **“ന അതിപാതോ”**തിആദി വുത്തം. **ഉദ്ധച്ചപകതികോ**തി വിബ്ഭന്തചിത്തോ. **അവചാപല്യേനാ**തി ദള്ഹവാതാപഹതപല്ലവസദിസേന ലോലഭാവേന.

പഞ്ഞവതാതി ഇമിനാ ഭിക്ഖുസാരുപ്പേസു ഇതികത്തബ്ബേസു ഉപായപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ, ന സുതമയപഞ്ഞാ. **അഭിധമ്മേ അഭിവിനയേ യോഗോ**തി ഇമിനാ ഭാവനാപഞ്ഞാഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ യോഗോ പകാസിതോ. **യോഗോ**തി ച പരിചയോ ഉഗ്ഗണ്ഹവസേന.

ആരുപ്പാതി ഇമിനാ ചതസ്സോപി അരൂപസമാപത്തിയോ ഗഹിതാ, താ പന ചതൂഹി രൂപസമാപത്തീഹി വിനാ ന സമ്പജ്ജന്തീതി ആഹ - **“ആരുപ്പാതി ഏത്താവതാ അട്ഠപി സമാപത്തിയോ വുത്താ ഹോന്തീ”**തി. **കസിണേ**തി ദസവിധേ കസിണേ. **ഏകം പരികമ്മകമ്മട്ഠാന**ന്തി യം കിഞ്ചി ഏകഭാവനാ പരികമ്മദീപനം ഖന്ധകമ്മട്ഠാനം. തേനാഹ **“പഗുണം കത്വാ”**തി. കസിണപരികമ്മം പന തഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതം ഹോതി, ലോകിയാ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ ഹേട്ഠാ ഗഹിതാതി ആഹ **“ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേതി ഇമിനാ സബ്ബേപി ലോകുത്തരധമ്മേ ദസ്സേതീ”**തി. **നേയ്യപുഗ്ഗലസ്സ വസേനാ**തി ജാനിത്വാ വിത്ഥാരേത്വാ ഞാതബ്ബപുഗ്ഗലസ്സ വസേനാതി.

ഗോലിയാനിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൧൦. കീടാഗിരിസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൪. പഞ്ച ആനിസംസേതി അപ്പാബാധതാദികേ പഞ്ച ഗുണേ. തത്ഥ അക്ഖിരോഗകുച്ഛിരോഗാദീനം അഭാവോ **അപ്പാബാധതാ**. സരീരേ തേസം കുപ്പനദുക്ഖസ്സ അഭാവോ **അപ്പാതങ്കം**. സരീരസ്സ ഉട്ഠാനസുഖതാ **ലഹുട്ഠാനം. ബലം** നാമ കായബലം. **ഫാസുവിഹാരോ** ഇരിയാപഥസുഖതാ. **അനുപക്ഖന്ദാനീ**തി ദുച്ചജനവസേന സത്താനം അനുപവിട്ഠാനി. **സഞ്ജാനിസ്സഥാ**തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, തസ്മാ ഇതി ഏവം ആനിസംസന്തി അത്ഥോ.

൧൭൬. ആവാസേ നിയുത്താതി **ആവാസികാ** തസ്സ അനതിവത്തനതോ. തേനാഹ **“നിബദ്ധവാസിനോ”**തി, നിയതവാസിനോതി അത്ഥോ. **തന്നിബന്ധാ**തി നിബന്ധം വുച്ചതി ബ്യാപാരോ, തത്ഥ ബന്ധാ പസുതാ ഉസ്സുകാതി തന്നിബന്ധാ. കഥം തേ തത്ഥ നിബന്ധാതി ആഹ **“അകതം സേനാസന”**ന്തിആദി. ഉപ്പജ്ജനകേന കാലേന പത്തബ്ബം **കാലികം** സോ പന കാലോ അനാഗതോ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **“അനാഗതേ കാലേ പത്തബ്ബ”**ന്തി.

൧൭൮. ഏത്തകാ വേദനാ സേവിതബ്ബാതി അട്ഠാരസപി നേക്ഖമ്മനിസ്സിതാ വേദനാ സേവിതബ്ബാ, ഗേഹസ്സിതാ **ന സേവിത്ബ്ബാ**.

൧൮൧. തം കതം സോളസവിധസ്സപി കിച്ചസ്സ നിട്ഠിതത്താ. **അനുലോമികാനീ**തി ഉതുസുഖഭാവേന അനുരൂപാനി. തേനാഹ **“കമ്മട്ഠാനസപ്പായാനീ”**തി. **സമാനം കുരുമാനാ**തി ഓമത്തതം അധിമത്തതഞ്ച പഹായ സമകിച്ചതം സമ്പാദേന്താ.

൧൨൩. **തേ ദ്വേ ഹോന്തീ**തി തേ ആദിതോ വുത്താ ദ്വേ.

ഉഭതോ (അം॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൭.൧൪) ഉഭയഥാ ഉഭോഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോതി **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ** ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേന. തഥാ ഹി വുത്തം **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം** (പു॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨൪) ''ദ്വീഹി ഭാഗേഹി ദ്വേ വാരേ വിമുത്തോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി. തത്ഥ കേചി താവ ഥേരാ - ''സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന, മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന വിമുത്തോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി വദന്തി. അഞ്ഞേ ഥേരാ - ''അയം ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ രൂപതോ മുച്ചിത്വാ നാമം നിസ്സായ ഠിതോ പുന തതോ മുച്ചനതോ നാമനിസ്സിതകോ''തി വത്വാ തസ്സ ച സാധകം -

''അച്ചി യഥാ വാതവേഗേന ഖിത്താ, (ഉപസിവാതി ഭഗവാ,)
അത്ഥം പലേതി ന ഉപേതി സങ്ഖം;
ഏവം മുനി നാമകായാ വിമുത്തോ,
അത്ഥം പലേതി ന ഉപേതി സങ്ഖ''ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൮൦; ചൂളനി॰
ഉപസീവമാണവപുച്ഛാ ൧൧; ഉപസീവമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൪൩) -

ഇമം സുത്തപദം വത്വാ ''നാമകായതോ ച രൂപകായതോ ച സുവിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി വദന്തി. സുത്തേ ഹി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനലാഭിനോ ഉപസിവബ്രാഹ്മണസ്സ ഭഗവതാ നാമകായാ വിമുത്തോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോതി അക്ഖാതോതി. അപരേ പന ''സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന ഏകവാരം വിമുത്തോ, മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന ഏകവാരം വിമുത്തോതി ഏവം ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി വദന്തി. ഏത്ഥ പഠമവാദേ ദ്വീഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ. ദുതിയവാദേ ഉഭതോഭാഗതോ വിമുത്തോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ. തതിയവാദേ പന ദ്വീഹി ഭാഗേഹി ദ്വേ വാരേ വിമുത്തോതി അയമേതേസം വിസേസോ. കിലേസേഹി വിമുത്തോ കിലേസാ വാ വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദേഹി കായദ്വയതോ വിമുത്താ അസ്സാതി അയമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തേനാഹ **''ദ്വീഹി ഭാഗേഹീ''**തിആദി.

സോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ. കാമഞ്ചേത്ഥ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനമ്പി അരൂപാവചരജ്ഝാനം വിയ ദുവങ്ഗികം ആനേഞ്ജപ്പത്തന്തി വുച്ചതി. തം പന പദട്ഠാനം കത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ ന ഹോതി രൂപകായതോ അവിമുത്തത്താ. തഞ്ഹി കിലേസകായതോവ വിമുത്തം, ന രൂപകായതോ, തസ്മാ തതോ വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ന ഹോതീതി ആഹ - **''ചതുന്നം അരൂപ...പേ॰... പഞ്ചവിധോ ഹോതീ''**തി. ''രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ''തിആദികേ നിരോധസമാപത്തിഅന്തേ അട്ഠ വിമോക്ഖേ വത്വാ - ''യതോ ച ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു ഇമേ അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി, അയം വുച്ചതി, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി യദിപി **മഹാനിദാനേ** (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൨൯-൧൩൦) വുത്തം, തം പന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തസേട്ഠവസേന വുത്തന്തി ഇധ സബ്ബഉഭതോഭാഗവിമുത്തസങ്ഗഹണത്ഥം **''പഞ്ചവിധോ ഹോതീ''**തി വത്വാ **''പാളി പനേത്ഥ...പേ॰... അഭിധമ്മേ അട്ഠവിമോക്ഖലാഭിനോ വസേന ആഗതാ''**തി ആഹ. ഇധാപി ഹി കീടാഗിരിസുത്തേ ''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ...

പേ॰… ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി അരൂപസമാപത്തിവസേന ചത്താരോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ, സേട്ഠോ ച വുത്തോ വുത്തലക്ഖണൂപപത്തിതോ. യഥാവുത്തേസു ഹി പഞ്ചസു പുരിമാ ചത്താരോ നിരോധം ന സമാപജ്ജന്തീതി പരിയായേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ നാമ. അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ അനാഗാമീ തം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തോതി നിപ്പരിയായേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തസേട്ഠോ നാമ.

കതമോ ച പുഗ്ഗലോതിആദീസു **കതമോ**തി പുച്ഛാവചനം, **പുഗ്ഗലോ**തി അസാധാരണതോ പുച്ഛിതബ്ബവചനം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ഏകച്ചോ**തി ഏകോ . **അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതീ**തി അട്ഠ സമാപത്തിയോ സഹജാതനാമകായേന പടിലഭിത്വാ വിഹരതി. **പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സങ്ഖാരഗതം, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചത്താരി സച്ചാനി പസ്സിത്വാ ചത്താരോപി ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

പഞ്ഞാവിമുത്തോതി വിസേസതോ പഞ്ഞായ ഏവ വിമുത്തോ, ന തസ്സാ പതിട്ഠാനഭൂതേന അട്ഠവിമോക്ഖസങ്ഖാതേന സാതിസയേന സമാധിനാതി പഞ്ഞാവിമുത്തോ. യോ അരിയോ അനധിഗതഅട്ഠവിമോക്ഖേന സബ്ബസോ ആസവേഹി വിമുത്തോ, തസ്സേതം അധിവചനം. അധിഗതേപി ഹി രൂപജ്ഝാനവിമോക്ഖേ ന സോ സാതിസയസമാധിനിസ്സിതോതി ന തസ്സ വസേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഹോതീതി വുത്തോവായമത്ഥോ. അരൂപജ്ഝാനേസു പന ഏകസ്മിമ്പി സതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോയേവ നാമ ഹോതി. തേന ഹി അട്ഠവിമോക്ഖേകദേസേന തംനാമദാനസമത്ഥേന അട്ഠവിമോക്ഖലാഭീത്വേവ വുച്ചതി. സമുദായേ ഹി പവത്തോ വോഹാരോ അവയവേപി ദിസ്സതി യഥാ ''സത്തിസയോ''തി. **പാളീ**തി അഭിധമ്മപാളി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതിസ്സം പഞ്ഞാവിമുത്തികഥായം. **അട്ഠവിമോക്ഖപടിക്ഖേപവസേനേവാ**തി അവധാരണേന ഇധാപി പടിക്ഖേപവസേനേവ ആഗതഭാവം ദസ്സേതി. തേനാഹ **''കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതീ''**തി.

ഫുട്ഠന്തം സച്ഛികരോതീതി ഫുട്ഠാനം അന്തോ ഫുട്ഠന്തോ, ഫുട്ഠാനം അരൂപജ്ഝാനാനം അനന്തരോ കാലോതി അധിപ്പായോ. അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം, ഫുട്ഠാനന്തരകാലമേവ സച്ഛികരോതി സച്ഛികാതബ്ബോപായേനാതി വുത്തം ഹോതി. ഭാവനപുംസകം വാ ഏതം ''ഏകമന്തം നിസീദീ''തിആദീസു (പാരാ॰ ᅟ) വിയ. യോ ഹി അരൂപജ്ഝാനേന രൂപകായതോ നാമകായേകദേസതോ ച വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ, തേന നിരോധസങ്ഖാതോ വിമോക്ഖോ ആലോചിതോ പകാസിതോ വിയ ഹോതി, ന പന കായേന സച്ഛികതോ, നിരോധം പന ആരമ്മണം കത്വാ ഏകച്ചേസു ആസവേസു ഖേപിതേസു തേന സോ സച്ഛികതോ ഹോതി, തസ്മാ സോ സച്ഛികാതബ്ബം നിരോധം യഥാആലോചിതം നാമകായേന സച്ഛികരോതീതി **''കായസക്ഖീ''**തി വുച്ചതി, ന തു ''വിമുത്തോ''തി ഏകച്ചാനം ആസവാനം അപരിക്ഖീണത്താ. തേനാഹ - **''ഝാനഫസ്സം പഠമം ഫുസതി, പച്ഛാ നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ''**തി. അയം ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനം ഏകേകതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ കായസക്ഖിഭാവം പത്താനം ചതുന്നം, നിരോധാ വുട്ഠായ അഗ്ഗമഗ്ഗപ്പത്തഅനാഗാമിനോ ച വസേന

ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ വിയ പഞ്ചവിധോ നാമ ഹോതി. തേന വുത്തം **അഭിധമ്മടീകായം** "കായസക്ഖിമ്ഹിപി ഏസേവ നയോ"തി.

ദിട്ഠന്തം പത്തോതി ദസ്സനസങ്ഖാതസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണസ്സ അനന്തരം പത്തോതി വുത്തം ഹോതി. "ദിട്ഠത്താ പത്തോ"തിപി പാഠോ. ഏതേന ചതുസച്ചദസ്സനസങ്ഖാതായ ദിട്ഠിയാ നിരോധസ്സ പത്തതം ദീപേതി. തേനാഹ **"ദുക്ഖാ സങ്ഖാരാ, സുഖോ നിരോധോതി ഞാതം ഹോതീ"**തി. തത്ഥ **പഞ്ഞായാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ. പഠമഫലട്ഠതോ യാവ അഗ്ഗമഗ്ഗട്ഠാ, താവ **ദിട്ഠിപ്പത്തോ**. തേനാഹ **"സോപി കായസക്ഖി വിയ ഛബ്ബിധോ ഹോതീ"**തി. യഥാ പന പഞ്ഞാവിമുത്തോ പഞ്ചവിധോ വുത്തോ, ഏവം അയമ്പി സുക്ഖവിപസ്സകോ, ചതൂഹി രൂപജ്ഝാനേഹി വുട്ഠായ ദിട്ഠിപ്പത്തഭാവപ്പത്താ ചത്താരോ ചാതി പഞ്ചവിധോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. സദ്ധാവിമുത്തേപി ഏസേവ നയോ. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖന്തി. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ഠപേത്വാ തണ്ഹം ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം ദുക്ഖസച്ചന്തി യാഥാവതോ പജാനാതി. യസ്മാ പന തണ്ഹാ ദുക്ഖം ജനേതി നിബ്ബത്തേതി, തതോ തം ദുക്ഖം സമുദേതി, തസ്മാ നം **"അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി** യസ്മാ പന ഇദം ദുക്ഖം സമുദയോ ച നിബ്ബാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതി അപ്പവത്തിം ഗച്ഛതി, തസ്മാ **"അയം ദുക്ഖനിരോധോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി**. അരിയോ പന അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തം ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതി, തേന **"അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി**. ഏത്താവതാ നാനക്ഖണേ സച്ചവവത്ഥാനം ദസ്സിതം. ഇദാനി തം ഏകക്ഖണേ ദസ്സേതും **"തഥാഗതപ്പവേദിതാ"**തിആദി വുത്തം, തസ്സത്ഥോ ആഗമിസ്സതി.

സദ്ധായ വിമുത്തോതി ഏതേന സബ്ബഥാ അവിമുത്തസ്സപി സദ്ധാമത്തേന വിമുത്തഭാവോ ദീപിതോ ഹോതി. **സദ്ധാവിമുത്തോ**തി വാ സദ്ധായ അധിമുത്തോതി അത്ഥോ. **വുത്തനയേനേവാ**തി "സോതാപത്തിഫല"ന്തിആദിനാ വുത്തനയേന. **സദ്ദഹന്തസ്സാ**തി "ഏകംസതോ അയം പടിപദാ കിലേസക്ഖയം ആവഹതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഭാസിതത്താ"തി ഏവം സദ്ദഹന്തസ്സ. യസ്മാ പനസ്സ അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി നിച്ചസഞ്ഞാപഹാനവസേന ഭാവനായ പുബ്ബേനാപരം വിസേസം പസ്സതോ തത്ഥ തത്ഥ പച്ചക്ഖതാപി അത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **"സദ്ദഹന്തസ്സ വിയാ"**തി. സേസപദദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം. ഏത്ഥ ച **പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗഭാവനാ**തി വചനേന ആഗമനീയപടിപദാനാനത്തേന സദ്ധാവിമുത്തദിട്ഠിപ്പത്താനം പഞ്ഞാനാനത്തം ഹോതീതി ദസ്സിതം. **അഭിധമ്മട്ഠകഥായമ്പി** (പു॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨൮) "നേസം കിലേസപ്പഹാനേ നാനത്തം നത്ഥി, പഞ്ഞായ നാനത്തം അത്ഥിയേവാ"തി വത്വാ - "ആഗമനീയനാനത്തേനേവ സദ്ധാവിമുത്തോ ദിട്ഠിപ്പത്തം ന പാപുണാതീതി സന്നിട്ഠാനം കത"ന്തി വുത്തം.

പഞ്ഞാസങ്ഖാതം ധമ്മം അധിമത്തതായ പുബ്ബങ്ഗമം ഹുത്വാ പവത്തം അനുസ്സരതീതി **ധമ്മാനുസാരീ**. തേനാഹ **"ധമ്മോ"**തിആദി. സദ്ധം അനുസ്സരതി സദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമം മഗ്ഗം ഭാവേതീതി ഇമമത്ഥം **"ഏസേവ നയോ"**തി അതിദിസതി. പഞ്ഞം വാഹേതീതി **പഞ്ഞാവാഹീ,** പഞ്ഞം സാതിസയം പവത്തേതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീ"**തി. **സദ്ധാവാഹി**ന്തി ഏത്ഥ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഉഭതോഭാഗവിമുത്താദികഥാ**തി ഉഭതോഭാഗവിമുത്താദീസു ആഗമനതോ പട്ഠായ

വത്തബ്ബകഥാ. **ഏതേസ**ന്തി യഥാവുത്താനം ഉഭതോഭാഗവിമുത്താദീനം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം കീടാഗിരിസുത്തേ. നനു ച അട്ഠസമാപത്തിലാഭിവസേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ കായസക്ഖീആദയോ ച അഭിധമ്മേ ആഗതാ, കഥമിധ അരൂപജ്ഝാനലാഭീവസേനേവ ഉദ്ധടാതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"യസ്മാ"**തിആദി.

ഫുസിത്വാ പത്വാ. **പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ**തി ന ആസവാ പഞ്ഞായ പസ്സീയന്തി, ദസ്സനകാരണാ പഞ്ഞായ പരിക്ഖീണാ "ദിസ്വാ പഞ്ഞായ പരിക്ഖീണാ"തി വുത്താ. ദസ്സനായത്തപരിക്ഖയത്താ ഏവ ഹി ദസ്സനം ആസവാനം ഖയസ്സ പുരിമകിരിയാ ഹോതീതി. **തഥാഗതേന പവേദിതാ**തി ബോധിമണ്ഡേ നിസീദിത്വാ തഥാഗതേന പടിവിദ്ധാ വിദിതാ പച്ഛാ പരേസം പാകടീകതാ. **"ചതുസച്ചധമ്മാ"**തി വത്വാ തദന്തോഗധത്താ സീലാദീനം **"ഇമസ്മിം ഠാനേ സീലം കഥിത"**ന്തിആദി വുത്തം. **അത്ഥേനാ**തി അവിപ്പടിസാരാദിപയോജനേന തസ്മിം തസ്മിം പീതിആദികേന അത്ഥേന. **കാരണേനാ**തി സപ്പുരിസൂപനിസ്സയാദിനാ കാരണേന തസ്മിം തസ്മിം സമാധിആദിപദട്ഠാനതായ സീലാദി **കാരണേ. ചിണ്ണചരിതത്താ**തി സദ്ധാചിണ്ണഭാവേന സമ്ബോധാവഹഭാവേ. തഥ തഥ **വിചരിതാ** വിസേസേന ചരിതാ, തേസു തേന പഞ്ഞാ സുട്ഠു ചരാപിതാതി അത്ഥോ. **പതിട്ഠിതാ ഹോതി** മഗ്ഗേന ആഗതത്താ. **മത്തായ** പരിത്തപ്പമാണേന. **ഓലോകനം ഖമന്തി,** പഞ്ഞായ ഗഹേതബ്ബതം ഉപേന്തി.

തയോതി കായസക്ഖിദിട്ഠിപ്പത്തസദ്ധാവിമുത്താ. **യഥാഠിതോവ പാളിഅത്ഥോ,** ന തഥ കിഞ്ചി നിദ്ധാരേത്വാ വത്തബ്ബം അത്ഥീതി സുത്തന്തപരിയായേന അവുത്തം വദതി. **തസ്സ മഗ്ഗസ്സാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ യം കാതബ്ബം, തസ്സ അധിഗതത്താ. **ഉപരി പന തിണ്ണം മഗ്ഗാനം അത്ഥായ സേവമാനാ** അനുലോമസേനാസനം, **ഭജമാനാ** കല്യാണമിത്തേ, **സമന്നാനയമാനാ** ഇന്ദ്രിയാനി **അനുപുബ്ബേന** ഭാവനാമഗ്ഗപ്പടിപാടിയാ **അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തി** മഗ്ഗസ്സ അനേകചിത്തക്ഖണികതായാതി അയമേത്ഥ സുത്തപദേസേ പാളിയാ അത്ഥോ.

ഇമമേവ പാളിം ഗഹേത്വാതി "കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സദ്ധാനുസാരീ"തി മഗ്ഗട്ഠേ പുഗ്ഗലേ വത്വാ "ഇമസ്സ ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ തേസം വസേന അനുലോമസേനാസനസേവനാദീനം വുത്തത്താ ഇമമേവ യഥാവുത്തം പാളിപദേസം ഗഹേത്വാ **"ലോകുത്തരധമ്മോ ബഹുചിത്തക്ഖണികോ"**തി വദതി. **സോ വത്തബ്ബോ**തി സോ വിതണ്ഡവാദീ ഏവം വത്തബ്ബോ. യദി മഗ്ഗട്ഠപുഗ്ഗലേ വത്വാ അനുലോമികസേനാസനസേവനാദി പാളിയം വുത്തന്തി മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ഏവ ഹുത്വാ തേ തഥാ പടിപജ്ജന്തി, ഏവം സന്തേ സേനാസനപടിസംയുത്തരൂപാദിവിപസ്സനഗ്ഗഹണസ്മിം തവ മതേന മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ഏവ ആപജ്ജേയ്യും, ന ചേതം ഏവം ഹോതി, തസ്മാ സുത്തം മേ ലദ്ധന്തി യം കിഞ്ചി മാ കഥേഹീതി വാരേതബ്ബോ. തേനാഹ **"യദി അഞ്ഞേന ചിത്തേനാ"**തിആദി. തഥ **ഏവം സന്തേ**തി നാനാചിത്തേനേവ സേനാസനപടിസേവനാദികേ സതി. തഥ പാളിയം യദി ലോകുത്തരധമ്മസമങ്ഗിനോ ഏവ പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമങ്ഗികാലേപി ലോകുത്തരസമങ്ഗിതം **സചേ സമ്പടിച്ഛസി, സത്ഥാരാ സദ്ധിം പടിവിരുജ്ഝസി** സുത്തവിരോധദീപനതോ. തേനാഹ **"സത്ഥാരാ ഹീ"**തിആദി. ധമ്മവിചാരണാ നാമ തുയ്ഹം അവിസയോ, തസ്മാ **യാഗും പിവാഹീതി ഉയ്യോജേതബ്ബോ.**

൧൮൯. **ആദികേനേവാ**തി പഠമേനേവ. **അനുപുബ്ബസിക്ഖാ**തി അനുപുബ്ബേനേവ പവത്തസിക്ഖായ. തേനാഹ **"കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചന"**ന്തി. സദ്ധാ ജാതാ ഏതസ്സാതി **സദ്ധാജാതോ,** അഗ്യാഹിതാതിപക്ഖേപേന ജാത-സദ്ദസ്സ പച്ഛാവചനം . ഏവമേതന്തി അധിമുച്ചനം **ഓകപ്പനിയസദ്ധാ. സന്തികേ നിസീദതി** ഉപട്ഠാനവസേന. **സാധുകം കത്വാ ധാരേതീ**തി യഥാസുതം ധമ്മം വാചുഗ്ഗതകരണവസേന തം പഗുണം കത്വാ സാരവസേന ധാരേതി. **ഛന്ദോ ജായതീ**തി ധമ്മേസു നിജ്ഝാനക്ഖമേസു ഇമേ ധമ്മേ ഭാവനാപഞ്ഞായ പച്ചക്ഖതോ ഉസ്സാമീതി കത്തുകമ്യതാകുസലച്ഛന്ദോ ജായതി. **ഉസ്സഹതീ**തി ഛന്ദോ ഉപ്പാദമത്തേ അട്ഠത്വാ തതോ ഭാവനാരമ്ഭവസേന ഉസ്സഹതി. **തുലയതീ**തി സമ്മസനവസേന സങ്ഖാരേ. **തീരണവിപസ്സനായ തുലയന്തോ**തി തീരണപരിഞ്ഞായ ജാനിത്വാ ഉപരി പഹാനപരിഞ്ഞായ വസേന പരിതുലയന്തോ പടിജാനന്തോ. **മഗ്ഗപധാനം പദഹതീ**തി മഗ്ഗലക്ഖണം പധാനികം മഗ്ഗം പദഹതി. **പേസിതചിത്തോ**തി നിബ്ബാനം പതി പേസിതചിത്തോ. **നാമകായേനാ**തി മഗ്ഗപ്പടിപാടിയാ തംതംമഗ്ഗസമ്പയുത്തനാമകായേന. **ന പന കിഞ്ചി ആഹാ**തി ദൂരതായ സമാനം ന കിഞ്ചി വചനം ഭഗവാ ആഹ തേ ദള്ഹതരം നിഗ്ഗണ്ഹിതും.

൧൯൦. പണ്ണേന വോഹാരേന ബ്യാകരണം **പണവിയാ,** പണവിയാ അഭാവേന **ഓപണവിയാ, ന ഉപേതീ**തി ന യുജ്ജതി. **തന്തി** ഇദം ഇധ അധിപ്പേതം **പണ്ണോ പണവിയം ദസ്സേതും**. തയിദം സബ്ബം ഭഗവാ ''മയം ഖോ, ആവുസോ, സായഞ്ചേവ ഭുഞ്ജാമാ''തി അസ്സജിപുനബ്ബസുകേഹി വുത്തം സിക്ഖായ അവത്തനഭാവദീപനവചനം സന്ധായ വദതി.

ഉക്ഖിപിത്വാതി സീസേന ഗഹേത്വാ വിയ സമാദായ. **അനുധമ്മോ**തി അനുരൂപോ സഭാവോ, സാവകഭാവസ്സ അനുച്ഛവികാ പടിപത്തി. **രോഹനീയ**ന്തി വിരുള്ഹിഭാവം. സിനിയ്ഹതി ഏത്ഥ, ഏതേന വാതി സിനേഹോ, കാരണം. തം ഏത്ഥ അത്ഥീതി **സിനേഹവന്തം,** പാദകന്തി അത്ഥോ. **തചോ ഏകം അങ്ഗ**ന്തി തചോ വീരപക്ഖഭാവേ ഏകമങ്ഗം. പധാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ ഹി തചേ പലുജ്ജമാനേപി തംനിമിത്തം അവോസാനം അനാപജ്ജനകസ്സേവ വീരിയസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഏകം കാരണം. ഏവം സേസേസു വത്തബ്ബം. തേനാഹ - **"അരഹത്തം അപ്പത്വാ ന വുട്ഠഹിസ്സാമീതി ഏവം പടിപജ്ജതീ"**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കീടാഗിരിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

നിട്ഠിതാ ച ഭിക്ഖുവഗ്ഗവണ്ണനാ.

൩. പരിബ്ബാജകവഗ്ഗോ

൧. തേവിജ്ജവച്ഛസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. **തത്ഥാ**തി ഏകപുണ്ഡരീകസഞ്ഞിതേ പരിബ്ബാജകാരാമേ. അനാഗതപുബ്ബോ ലോകിയസമുദാഹാരവസേന **"ചിരസ്സം ഖോ, ഭന്തേ"**തിആദിനാ വുച്ചതി, അയം പനേത്ഥ ആഗതപുബ്ബതം ഉപാദായ തഥാ വുത്തോ. ഭഗവാ ഹി കേസഞ്ചി വിമുത്തിജനനത്ഥം, കേസഞ്ചി ഇന്ദ്രിയപരിപാകത്ഥം, കേസഞ്ചി വിസേസാധിഗമത്ഥം കദാചി തിത്ഥിയാരാമം ഉപഗച്ഛതി. **അനനുഞ്ഞായ ഠത്വാ**തി അനനുജാനിതബ്ബേ ഠത്വാ. **അനുജാനിതബ്ബം സിയാ** അനഞ്ഞാതസ്സ ഞേയ്യസ്സ അഭാവതോ. യാവതകഞ്ഹി ഞേയ്യം, താവതകം ഭഗവതോ ഞാണം, യാവതകഞ്ച ഭഗവതോ ഞാണം താവതകം ഞേയ്യം. തേനേവാഹ - "ന തസ്സ അദിട്ഠമിധത്ഥി കിഞ്ചി, അഥോ അവിഞ്ഞാതമജാനിതബ്ബ"ന്തിആദി (മഹാനി॰ ൧൫൬; ചൂളനി॰ ധോതകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൩൨; പടി॰ മ॰ ൧.൧൨൧). **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഹി** ഭഗവാ **ആവജ്ജേത്വാ പജാനാതി**. വുത്തഞ്ഹേതം "ആവജ്ജനപടിബദ്ധം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണ"ന്തി (മി॰ പ॰ ൪.൧.൨). യദി ഏവം "ചരം സമാഹിതോ നാഗോ, തിട്ഠം നാഗോ സമാഹിതോ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൪൩) ഇദം സുത്തപദം കഥന്തി? വിക്ഖേപാഭാവദീപനപദമേതം, ന അനാവജ്ജനേനപി ഞാണാനം പവത്തിപരിദീപനം. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരതോ വുത്തമേവ.

൧൮൬. **യാവദേവാ**തി ഇദം യഥാരുചി പവത്തി വിയ അപരാപരുപ്പത്തിപി ഇച്ഛിതബ്ബാതി തദഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"സകിം ഖീണാനം ആസവാനം പുന ഖേപേതബ്ബാഭാവാ"**തി. **പച്ചുപ്പന്നജാനനഗുണ**ന്തി ഇദം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ പരിഭണ്ഡഞാണം അനാഗതംസഞാണം അനാദിയിത്വാ വുത്തം, തസ്സ പന വസേന അനാഗതംസഞാണഗുണം ദസ്സേതീതി വത്തബ്ബം സിയാ.

ഗിഹിപരിക്ഖാരേസൂതി വത്ഥാഭരണാദിധനധഞ്ഞാദിഗിഹിപരിക്ഖാരേസു. ഗിഹിലിങ്ഗം പന അപ്പമാണം, തസ്മാ ഗിഹിബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തകരാ ഹോന്തിയേവ. സതി പന ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ ഗിഹിലിങ്ഗേ തേ ന തിട്ഠന്തിയേവാതി ദസ്സേന്തോ **"യേപീ"**തിആദിമാഹ. **സുക്ഖാപേത്വാ** സമുച്ഛിന്ദിത്വാ. അരഹത്തം പത്തദിവസേയേവ പബ്ബജനം വാ പരിനിബ്ബാനം വാതി അയം നയോ ന സബ്ബസാധാരണോതി ആഹ **"ഭൂമദേവതാ പന തിട്ഠന്തീ"**തി. തത്ഥ കാരണവചനം **"നിലീയനോകാസസ്സ അത്ഥിതായാ"**തി. അരഞ്ഞപബ്ബതാദിപവിവേകട്ഠാനം **നിലീയനോകാസോ. സേസകാമഭവേ**തി കാമലോകേ. **ലളിതജനസ്സാ**തി ആഭരണാലങ്കാരനച്ചഗീതാദിവസേന വിലാസയുത്തജനസ്സ.

സോപീതി "സോ അഞ്ഞത്ര ഏകേനാ"തി വുത്തോ സോപി. കരതോ ന കരീയതി പാപന്തി ഏവം **ന കിരിയം പടിബാഹതി**. യദി അത്താനംയേവ ഗഹേത്വാ കഥേതി, അഥ കസ്മാ മഹാസത്തോ തദാ ആജീവകപബ്ബജ്ജം ഉപഗച്ഛീതി ആഹ **"തദാ കിരാ"**തിആദി. **തസ്സപീ**തി ന കേവലം അഞ്ഞേസം ഏവ പാസണ്ഡാനം, തസ്സപി. **വീരിയം ന ഹാപേസീ**തി തപോജിഗുച്ഛവാദം സമാദിയിത്വാ ഠിതോ വിരാഗത്ഥായ തം സമാദിണ്ണവത്തം ന പരിച്ചജി,

സത്ഥുസാസനം ന ഛഡ്ഡേസി. തേനാഹ - **“കിരിയവാദീ ഹുത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതീ”**തി.

തേവിജ്ജവച്ഛസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൨. അഗ്ഗിവച്ഛസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൭. ലോകസ്സ സസ്സതതാപവത്തിപടിക്ഖേപവസേന പവത്തോ വാദോ ഉച്ഛേദവാദോ ഏവ ഹോതീതി സസ്സതഗ്ഗാഹാഭാവേ ഉച്ഛേദഗ്ഗാഹഭാവതോ പുന പരിബ്ബാജകേന “അസസ്സതോ ലോകോ”തി വദന്തേന ഉച്ഛേദഗ്ഗാഹോ പുച്ഛിതോ, ഭഗവതാപി സോ ഏവ പടിക്ഖിത്തോതി ആഹ **“ദുതിയേ നാഹം ഉച്ഛേദദിട്ഠികോ”**തി. **അന്താനന്തികാദിവസേനാ**തി ഏത്ഥ **അന്താനന്തിക**ഗ്ഗഹണേന അന്തവാ ലോകോ അനന്തവാ ലോകോതി ഇമം വാദദ്വയമാഹ. **ആദി**-സദ്ദേന “തം ജീവം തം സരീര”ന്തിആദിവാദചതുക്കം സങ്ഗണ്ഹാതി, ഇതരം പന ദ്വയം സരൂപേനേവ ഗഹിതന്തി. **പടിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ**തി “തതിയേ നാഹം അന്തവാദിട്ഠികോ, ചതുത്ഥേ നാഹം അനന്തവാദിട്ഠികോ”തി ഏവമാദിനാ പടിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ. “ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ”തി അയമ്പി സസ്സതവാദോ, സോ ച ഖോ അപരന്തകപ്പികവസേന, “സസ്സതോ ലോകോ”തി പന പുബ്ബന്തകപ്പികവസേനാതി അയമേതേസം വിസേസോ. “ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ”തി അയമ്പി ഉച്ഛേദവാദോ, സോ ച ഖോ സത്തവസേന, “അസസ്സതോ ലോകോ”തി പന സത്തസങ്ഖാരവസേനാതി വദന്തി.

൧൮൮. സപ്പതിഭയം ഉപ്പജ്ജനതോ സഹ ദുക്ഖേനാതി **സദുക്ഖം**. തേനാഹ **“കിലേസദുക്ഖേനാ”**തിആദി. **തേസംയേവാ**തി കിലേസദുക്ഖവിപാകദുക്ഖാനംയേവ. **സഉപഘാതക**ന്തി സബാധം. **സഉപായാസ**ന്തി സപരിസ്സമം സഉപതാപം സപീളം. **സപരിളാഹ**ന്തി സദരഥം.

കിഞ്ചി ദിട്ഠിഗതന്തി ഇമാ താവ അട്ഠ ദിട്ഠിയോ മാ ഹോന്തു, അത്ഥി പന, ഭോ ഗോതമ, യം കിഞ്ചി ദിട്ഠിഗതം ഗഹിതം. ന ഹി തായ ദിട്ഠിയാ വിനാ കഞ്ചി സമയം പവത്തേതും യുജ്ജതീതി അധിപ്പായേന പുച്ഛതി. **അപവിദ്ധ**ന്തി സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന ഛഡ്ഡിതം. **പഞ്ഞായ ദിട്ഠ**ന്തി വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഭഗവതാ പടിവിദ്ധം. യത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം സത്തം മഥേന്തി സമ്മദ്ദന്തീതി **മഥിതാ**തി ആഹ **“മഥിതാനന്തി തേസംയേവ വേവചന”**ന്തി. **കഞ്ചി ധമ്മ**ന്തി രൂപധമ്മം അരൂപധമ്മം വാ. **അനുപാദിയിത്വാ**തി അഗ്ഗഹേത്വാ.

൧൮൯. **ന ഉപേതീ**തി സങ്ഖം ന ഗച്ഛതീതി അത്ഥോതി ആഹ **“ന യുജ്ജതീ”**തി. **അനുജാനിതബ്ബം സിയാ** അനുപാദാവിമുത്തസ്സ കഞ്ചിപി ഉപ്പത്തിയാ അഭാവതോ. “ഏവം വിമുത്തചിത്തോ ന ഉപപജ്ജതീ”തി കാമഞ്ചേതം സഭാവപവേദനം പരിനിബ്ബാനം, ഏകേ പന ഉച്ഛേദവാദിനോ “മയമ്പി ‘സത്തോ ആയതിം ന ഉപപജ്ജതീ’തി വദാമ, സമണോ ഗോതമോപി തഥാ വദതീ”തി ഉച്ഛേദഭാവേയേവ പതിട്ഠഹിസ്സന്തി, തസ്മാ ഭഗവാ “ന ഉപപജ്ജതീതി ഖോ വച്ഛ ന ഉപേതീ”തി ആഹ. “ഉപപജ്ജതീ”തി പന വുത്തേ സസ്സതമേവ ഗണ്ഹേയ്യാതി യോജനാ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **അപ്പതിട്ഠോ**തി ഉച്ഛേദവാദാദിവസേന പതിട്ഠാരഹിതോ. **അനാലമ്ബോ**തി തേസംയേവ വാദാനം ഓലമ്ബാരമ്മണസ്സ അഭാവേന അനാലമ്ബോ. **സുഖപവേസനട്ഠാന**ന്തി

തേസഞ്ഞേവ വാദാനം സുഖപവേസനോകാസം **മാ ലഭതൂതി. അനനുഞ്ഞായ** ഠത്വാതി "ന ഉപപജ്ജതീ"തിആദിനാ അനുജാനിതബ്ബായ പടിഞ്ഞായ ഠാനഹേതു. **അനുഞ്ഞമ്പീ**തി അനുജാനിതബ്ബമ്പി ദുതിയപഞ്ഹം **പടിക്ഖിപി**. പരിയത്തോ പന ധമ്മോ അത്ഥതോ പച്ചയാകാരോ ഏവാതി ആഹ **"ധമ്മോതി പച്ചയാകാരധമ്മോ"**തി. **അഞ്ഞത്ഥ പയോഗേനാ**തി ഇമമ്ഹാ നിയ്യാനികസാസനാ അഞ്ഞസ്മിം മിച്ഛാസമയേ പവത്തപ്പയോഗേന, അനിയ്യാനികം വിവിധം മിച്ഛാപടിപത്തിം പടിപജ്ജന്തേനാതി അത്ഥോ. "അഞ്ഞവാദിയകേനാ"തിപി പാഠോ, പച്ചയാകാരതോ അഞ്ഞാകാരദീപകആചരിയവാദം പഗ്ഗയ്ഹ തിട്ഠന്തേനാതി അത്ഥോ.

൧൯൧. അപ്പച്ചയോതി അനുപാദാനോ, നിരിന്ധനോതി അത്ഥോ.

൧൯൨. യേന രൂപേനാതി യേന ഭൂതുപാദാദിഭേദേന രൂപധമ്മേന. **തം രൂപം** തപ്പടിബദ്ധസംയോജനപ്പഹാനേന ഖീണാസവ-**തഥാഗതസ്സ പഹീനം** അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപന്നം. തേന വുത്തം പാളിയം "അനുപ്പാദധമ്മ"ന്തിആദി. അഞ്ഞേസം ജാനനായ അഭാവഗുണതായ **ഗുണഗമ്ഭീരോ**. "ഏത്തകാ ഗുണാ"തി **പമാണം ഗണ്ഹിതും ന സക്കുണേയ്യോ**. "ഈദിസാ ഏതസ്സ ഗുണാ"തി പരിയോഗാഹിതും അസക്കുണേയ്യതായ **ദുപ്പരിയോഗാള്ഹോ**തി. **ദുജ്ജാനോ**തി അഗാധതായ ഗമ്ഭീരോ "ഏത്തകാനി ഉദകാള്ഹകസതാനീ"തിആദിനാ പമേതും ന സക്കാതി അപ്പമേയ്യോ, തതോ ഏവ ദുജ്ജാനോ. **ഏവമേവാ**ന്തി യഥാ മഹാസമുദ്ദോ ഗമ്ഭീരോ അപ്പമേയ്യോ ദുജ്ജാനോ, ഏവമേവ ഖീണാസവോപി ഗുണവസേന, തസ്മാ അയം രൂപാദിം ഗഹേത്വാ രൂപീതിആദിവോഹാരോ ഭവേയ്യ, പരിനിബ്ബുതസ്സ പന തദഭാവാ തഥാ പഞ്ഞാപേതും ന സക്കാ, തതോ തം ആരബ്ഭ ഉപപജ്ജതീതിആദി ന യുജ്ജേയ്യ. യഥാ പന വിജ്ജമാനോ ഏവ ജാതവേദോ ബ്യത്തേന പുരിസേന നീയമാനോ പുരത്ഥിമാദിദിസം ഗതോതി വുച്ചേയ്യ, ന നിബ്ബുതോ, ഏവം ഖീണാസവോപീതി ദസ്സേന്തോ **"ഏവമേവാ"**തിആദിമാഹ.

അനിച്ചതാതി ഏത്ഥ അനിച്ചതാഗഹണം അസാരനിദസ്സനം. തേന യഥാ സോ സാലരുക്ഖോ സാഖാപലാസാദിഅസാരാപഗമേന സുദ്ധോ സാരേ പതിട്ഠിതോ, ഏവമയം ധമ്മവിനയോ സാസവസങ്ഖാതഅസാരവിഗമേന ലോകുത്തരധമ്മസാരേ പതിട്ഠിതോതി ദസ്സേതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അഗ്ഗിവച്ഛസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൩. മഹാവച്ഛസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൩. സഹ കഥാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സഹകഥീ,** "മയം പുച്ഛാവസേന തുമ്ഹേ വിസ്സജ്ജനവസേനാ"തി ഏവം സഹപവത്തകഥോതി അത്ഥോ. **ഏതസ്സേവ കഥിതാനി,** തത്ഥ പഠമേ വിജ്ജാത്തയം ദേസിതം, ദുതിയേ അഗ്ഗിനാ ദസ്സിതന്തി തേവിജ്ജവച്ഛസുത്തം അഗ്ഗിവച്ഛസുത്തന്തി നാമം വിസേസേത്വാ വുത്തം. **സീഘം ലദ്ധിം ന വിസ്സജ്ജേന്തി,** യസ്മാ സങ്ഖാരാനം നിയതോയം വിനാസോ അനഞ്ഞസമുപ്പാദോ, ഹേതുസമുപ്പന്നാപി ന ചിരേന നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, ന ലഹും. തേനാഹ **"വസാതേല ...പേ॰... സുജ്ഝന്തീ"**തി. **പച്ഛിമഗമനം** ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ. യട്ഠിം ആലമ്ബിത്വാ ഉദകം തരിതും ഓതരന്തോ പുരിസോ **"യട്ഠിം ഓതരിത്വാ ഉദകേ പതമാനോ"**തി വുത്തോ.

കമ്മപഥവസേന വിത്ഥാരദേസനന്തി സംഖിത്തദേസനം ഉപാദായ വുത്തം. തേനാഹ **"മൂലവസേന ചേത്ഥാ"**തിആദി. **വിത്ഥാരസദിസാ**തി കമ്മപഥവസേന ഇധ ദേസിതദേസനാവ മൂലവസേന ദേസിതദേസനം ഉപാദായ വിത്ഥാരസദിസാ. **വിത്ഥാരദേസനാ നാമ നത്ഥീ**തി ന കേവലം അയമേവ, അഥ ഖോ സബ്ബാപി ബുദ്ധാനം നിപ്പരിയായേന ഉജുകേന നിരവസേസതോ വിത്ഥാരദേസനാ നാമ നത്ഥി ദേസനാഞാണസ്സ മഹാവിസയതായ കരണസമ്പത്തിയാ ച തജ്ജായ മഹാനുഭാവത്താ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസമങ്ഗിതായ ഹി അവസേസപടിസമ്ഭിദാനുഭാവിതായ അപരിമിതകാലസമ്ഭതഞാണസമ്ഭാരസമുദാഗതായ കദാചിപി പരിക്ഖയാനരഹായ അനഞ്ഞസാധാരണായ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദായ പഹൂതജിവ്ഹാദിതദനുരൂപരൂപകായസമ്പത്തിസമ്പദായ വിത്ഥാരിയമാനാ ഭഗവതോ ദേസനാ കഥം പരിമിതാ പരിച്ഛിന്നാ ഭവേയ്യ, മഹാകാരുണികതായ പന ഭഗവാ വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം തത്ഥ തത്ഥ പരിമിതം പരിച്ഛിന്നം കത്വാ നിട്ഠപേതി. അയഞ്ച അത്ഥോ **മഹാസീഹനാദസുത്തേന** (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൩ ആദയോ) ദീപേതബ്ബോ. **സബ്ബം സംഖിത്തമേവ** അത്തജ്ഝാസയവസേന അകഥേത്വാ ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന ദേസനായ നിട്ഠാപിതത്താ. ന ചേത്ഥ ധമ്മസാസനവിരോധോ പരിയായം അനിസ്സായ യഥാധമ്മം ധമ്മാനം ബോധിതത്താ സബ്ബലഹുത്താ ചാതി.

൧൬൪. സത്ത ധമ്മാ കാമാവചരാ സമ്പത്തസമാദാനവിരതീനം ഇധാധിപ്പേതത്താ.

അനിയമേത്വാതി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സാവകോ"തി വാ നിയമം വിസേസേന അകത്വാ. **അത്താനമേവ...പേ॰... വേദിതബ്ബം,** തഥാ ഹി പരിബ്ബാജകോ "തിട്ഠതു ഭവം ഗോതമോ"തി ആഹ.

൧൬൫. സത്ഥാവ അരഹാ ഹോതി പടിപത്തിയാ പാരിപൂരിഭാവതോ. **തസ്മിം ബ്യാകതേതി** തസ്മിം "ഏകഭിക്ഖുപി സാവകോ"തിആദിനാ സുട്ഠു പഞ്ഹേ കഥിതേ.

൧൬൬. സമ്പാദകോതി പടിപത്തിസമ്പാദകോ.

൧൬൭. സേഖായ വിജ്ജായാതി സേഖലക്ഖണപ്പത്തായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ സാതിസയം കത്വാ കരണവസേന വുത്താ, ഫലപഞ്ഞാ പന തായ പത്തബ്ബത്താ കമ്മഭാവേന വുത്താ. തേനാഹ **"ഹേട്ഠിമഫലത്തയം പത്തബ്ബ"**ന്തി. ഇമം പനേത്ഥ അവിപരീതമത്ഥം പാളിതോ ഏവ വിഞ്ഞായമാനം അപ്പടിവിജ്ഝനതോ വിതണ്ഡവാദീ "യാവതകം സേഖേന പത്തബ്ബം, അനുപ്പത്തം തം മയാ"തി വചനലേസം ഗഹേത്വാ "അരഹത്തമഗ്ഗോപി അനേന പത്തോയേവാ"തി വദതി. **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനായ ഗാഥായ.

കിലേസാനി പഹായ പഞ്ചാതി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനസങ്ഖാതേ സംകിലേസേ പഹായ പജഹിത്വാ, പഹാനഹേതു വാ. **പരിപുണ്ണസേഖോ**തി സബ്ബസോ വഡ്ഢിതസേഖധമ്മോ. **അപരിഹാനധമ്മോ**തി അപരിഹാനസഭാവോ. ന ഹി യസ്സ ഝാതിഗതേഹി സീലാദിധമ്മേഹി പരിഹാനി അത്ഥി, സമാധിമ്ഹി പരിപൂരകാരിതായ **ചേതോവസിപ്പത്തോ**. തേനാഹ **"സമാഹിതിന്ദ്രിയോ"**തി. അപരിഹാനധമ്മത്താവ **ഠിതത്തോ**.

അനാഗാമിനാ ഹി അസേഖഭാവാവഹാ ധമ്മാ പരിപൂരേതബ്ബാ, ന സേഖഭാവാവഹാതി സോ ഏകന്തപരിപുണ്ണേ സേഖോ വുത്തോ. **ഏതം ന ബുദ്ധവചനന്തി** "മഗ്ഗോ ബഹുചിത്തക്ഖണികോ"തി ഏതം വചനം ന ബുദ്ധവചനം അനന്തരേകന്തവിപാകദാനതോ, ബഹുക്ഖത്തും പവത്തനേ പയോജനാഭാവതോ ച ലോകുത്തരകുസലസ്സ, "സമാധിമാനന്തരികഞ്ഞമാഹു (ഖു॰ പാ॰ ൬.൫; സു॰ നി॰ ൨൨൬), ന പാരം ദിഗുണം യന്തീ"തി (സു॰ നി॰ ൭൧൯) ഏവമാദീനി സുത്തപദാനി ഏതസ്സത്ഥസാധകാനി. ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനപ്പഹാനേന സേക്ഖധമ്മപരിപൂരിഭാവസ്സ വുത്തതായ **അത്ഥോ** തവ വചനേന **വിരുജ്ഝതീ**തി. **അസ്സ** ആയസ്മതോ വച്ഛസ്സ.

൧൯൪. അഭിഞ്ഞാ വാ കാരണന്തി യഞ്ഹി തം തത്ര തത്ര സക്ഖിഭബ്ബതാസങ്ഖാതം ഇദ്ധിവിധപച്ചനുഭവനാദി, തസ്സ അഭിഞ്ഞാ കാരണം. അഥ ഇദ്ധിവിധപച്ചനുഭവനാദി അഭിഞ്ഞാ, ഏവം സതി **അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം കാരണം. അവസാനേ** ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ **പന അരഹത്തം**. ഏത്ഥ ച യസ്മാ പഠമസുത്തേ ആസവക്ഖയോ അധിപ്പേതോ, ആസവാ ഖീണാ ഏവ, ന പുന ഖേപേതബ്ബാ, തസ്മാ തത്ഥ "യാവദേവാ"തി ന വുത്തം. ഇധ ഫലസമാപത്തി അധിപ്പേതാ, സാ ച പുനപ്പുനം സമാപജ്ജീയതി, തസ്മാ "യാവദേവാ"തി വുത്തം. തതോ ഏവ ഹി **"അരഹത്തം വാ കാരണ"**ന്തി വുത്തം. തഞ്ഹി "കുദാസ്സു നാമാഹം തദായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സാമി, യദരിയാ ഏതരഹി ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫; ൩.൩൦൭) അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠപേത്വാ അഭിഞ്ഞാ നിബ്ബത്തേന്തസ്സ കാരണം, തയിദം സബ്ബസാധാരണം ന ഹോതീതി സാധാരണവസേന നം ദസ്സേന്തോ **"അരഹത്തസ്സ വിപസ്സനാ വാ"**തി ആഹ.

൨൦൦. പരിചരന്തി നാമ വിപ്പകതബ്രഹ്മചരിയവാസത്താ. **പരിചിണ്ണോ ഹോതി** സാവകേന നാമ സത്ഥു ധമ്മേ കത്തബ്ബാ പരിചരിയാ സമ്മദേവ നിട്ഠാപിതത്താ. തേനാഹ **"ഇതി…പേ॰… ഥേരോ ഏവമാഹാ"**തി. **തേസം ഗുണാനന്തി** തേസം അസേക്ഖഗുണാനം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മഹാവച്ഛസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൪. ദീഘനഖസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൧. ഖനനം ഖതം, സൂകരസ്സ ഖതം ഏത്ഥ അത്ഥീതി സൂകരഖതാ, സൂകരസ്സ വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ പഠമം ഖതം ഉപാദായ **സൂകരഖതാ,** തായ. **ഏവംനാമകേ**തി ഏവം ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ലദ്ധനാമകേ. **പംസുധോതേ**തി ധോതപംസുകേ. **ഓതരിത്വാ അഭിരുഹിതബ്ബ**ന്തി പകതിഭൂമിതോ അനേകേഹി സോപാനഫലകേഹി ഓതരിത്വാ പുന ലേണദ്വാരം കതിപയേഹി അഭിരുഹിതബ്ബം.

ഠിതകോവാതി മാതുലസ്സ ഠിതത്താ തത്ഥ സഗാരവസപതിസ്സവസേന ഠിതകോവ. കിഞ്ചാപി സബ്ബ-സദ്ദോ അവിസേസതോ അനവസേസപരിയാദായകോ, വത്ഥുഅധിപ്പായാനുരോധീ പന സദ്ദപ്പയോഗോതി തമത്ഥം സന്ധായ പരിബ്ബാജകോ **"സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"**തി ആഹ. യാ ലോകേ മനുസ്സഉപപത്തിയോതിആദികാ ഉപപത്തിയോ, താ അനത്ഥസമുദാഗതാ തത്ഥ തത്ഥേവ സത്താനം ഉച്ഛിജ്ജനതോ, തസ്മാ സമയവാദീഹി വുച്ചമാനാ സബ്ബാ

ആയതിം ഉപ്പജ്ജനഉപപത്തി ന ഹോതി. ജലബുബ്ബുളകാ വിയ ഹി ഇമേ സത്താ തത്ഥ തത്ഥ സമയേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഭിജ്ജന്തി, തേസം തത്ഥ പടിസന്ധി നത്ഥീതി അസ്സ അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"പടിസന്ധിയോ"**തിആദി. **അസ്സ അധിപ്പായം മുഞ്ചിത്വാ**തി യേനാധിപ്പായേന പരിബ്ബാജകോ "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി ആഹ, തം തസ്സ അധിപ്പായം ജാനന്തോപി അജാനന്തോ വിയ ഹുത്വാ തസ്സ **അക്ഖരേ താവ ദോസം ദസ്സേന്തോ**തി പദേസസബ്ബം സന്ധായ തേന വുത്തം, സബ്ബസബ്ബവിസയം കത്വാ തത്ഥ ദോസം ഗണ്ഹന്തോ. യഥാ ലോകേ കേനചി "സബ്ബം വുത്തം, തം മുസാ"തി വുത്തേ തസ്സ വചനസ്സ സബ്ബന്തോഗധത്താ മുസാഭാവോ ആപജ്ജേയ്യ, ഏവം ഇമസ്സപി "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി വദതോ തഥാ പവത്താ ദിട്ഠിപി നക്ഖമതീതി അത്ഥതോ ആപന്നമേവ ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഏസാപി തേ ദിട്ഠി നക്ഖമതീ"തി. യഥാ പന കേനചി "സബ്ബം വുത്തം മുസാ"തി വുത്തേ അധിപ്പായാനുരോധിനീ സദ്ദപ്പവത്തി, തസ്സ വചനം മുഞ്ചിത്വാ തദഞ്ഞേസമേവ മുസാഭാവോ ഞായാഗതോ, ഏവമിധാപി "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി വചനതോ യസ്സാ ദിട്ഠിയാ വസേന "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി തേന വുത്തം, തം ദിട്ഠിം മുഞ്ചിത്വാ തദഞ്ഞമേവ യഥാധിപ്പേതം സബ്ബം നക്ഖമതീതി അയമത്ഥോ ഞായാഗതോ, ഭഗവാ പന വാദീവരോ സുഖുമായ ആണിയാ ഥൂലം ആണിം നീഹരന്തോ വിയ ഉപായേന തസ്സ ദിട്ഠിഗതം നീഹരിതും തസ്സ അധിപ്പായേന അവത്വാ സദ്ദവസേന താവ ലബ്ഭമാനം ദോസം ദസ്സേന്തോ **"യാപി ഖോ തേ"**തിആദിമാഹ. തേന വുത്തം - "അസ്സ അധിപ്പായം മുഞ്ചിത്വാ അക്ഖരേ താവ ദോസം ദസ്സേന്തോ"തി.

പരിബ്ബാജകോ പന യം സന്ധായ "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി മയാ വുത്തം, "അയം സോ"തി യഥാവുത്തദോസപരിഹരണത്ഥം തസ്മിം അത്ഥേ വുച്ചമാനേ ഏസ ദോസോ സബ്ബോ ന ഹോതി, ഏവമ്പി സമണോ ഗോതമോ മമ വാദേ ദോസമേവ ആരോപേയ്യാതി അത്തനോ അജ്ഝാസയം നിഗൂഹിത്വാ യഥാവുത്തദോസം പരിഹരിതുകാമോ **"ഏസാ മേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തമ്പസ്സ താദിസമേവാ**തി യം "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി ഗഹിതം വത്ഥു, തമ്പി താദിസമേവ ഭവേയ്യാതി. അയഞ്ച സബ്ബന്തോഗധദിട്ഠി മയ്ഹമ്പി ദിട്ഠിവത്ഥു, തം മേ ഖമേയ്യവാതി. യസ്മാ പന "ഏസാപി ദിട്ഠി തുയ്ഹം നക്ഖമതീ"തി യാപി ദിട്ഠി വുത്താ ഭവതാ ഗോതമേന, സാപി മയ്ഹം നക്ഖമതി, തസ്മാ സബ്ബം മേ നക്ഖമതേവാതി പരിബ്ബാജകസ്സ അധിപ്പായോ. തേനാഹ - **"തം പരിഹരാമീതി സഞ്ഞായ വദതീ"**തി. തഥാ ച വക്ഖതി **"തസ്മാപി ഉച്ഛേദദിട്ഠി മയ്ഹം നക്ഖമതീ"**തി. "ഏസാ മേ ദിട്ഠീ"തി യാ ഠിതിഭൂതാ ദിട്ഠി, തായ "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി പനേത്ഥ സബ്ബഗ്ഗഹണേന ഗഹിതത്താ ആഹ - **"അത്ഥതോ പനസ്സ ഏസാ ദിട്ഠി ന മേ ഖമതീതി ആപജ്ജതീ"**തി. അയം ദോസോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യസ്സ പനാ"**തിആദി. **ഏസാ**തി ദിട്ഠി. **രുചിത**ന്തി ദിട്ഠിദസ്സനേന അഭിനിവിസിത്വാ രോചേത്വാ ഗഹിതം. **തേന ഹി ദിട്ഠിഅക്ഖമേന അരുചിതേന ഭവിതബ്ബന്തി** സതി ദിട്ഠിയാ അക്ഖമഭാവേ തതോ തായ ഗഹിതായ ഖമേയ്യ രുച്ചേയ്യ യഥാ, ഏവം സബ്ബസ്സ അക്ഖമഭാവേതി അപരഭാഗേ **സബ്ബം ഖമതി രുച്ചതീതി ആപജ്ജതി. ന പനേസ തം സമ്പടിച്ഛതീ**തി ഏസ "സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ"തി ഏവം വദന്തോ ഉച്ഛേദവാദീ തം വുത്തനയേന സബ്ബസ്സ ഖമനം രുച്ചനം ന സമ്പടിച്ഛതി. ഞായേന വുത്തമത്ഥം കഥം ന സമ്പടിച്ഛതീതി ആഹ **"കേവലം തസ്സാപി ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ ഉച്ഛേദമേവ ഗണ്ഹാതീ"**തി. സബ്ബേസഞ്ഹി ധമ്മാനം ആയതിം ഉപ്പാദം അരുച്ചിത്വാ തം

സന്ധായ അയം ''സബ്ബം മേ നക്ഖമതീ''തി വദതി, ഉച്ഛേദദിട്ഠികേസു ച ഉച്ഛിന്നേസു കുതോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഭാവോതി.

തേനാതി തേന കാരണേന, യസ്മാ ഇധേകച്ചേ സത്താ ഈദിസം ദിട്ഠിം പഗ്ഗയ്ഹ തിട്ഠന്തി, തസ്മാതി വുത്തം ഹോതി. പജഹനകേന വാ ചിത്തേന ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ പജഹനകേഹി അപ്പജഹനകേ നിദ്ധാരേതും ഭഗവാ ''അതോ...പേ॰... ബഹുതരാ''തി അവോചാതി ആഹ - **''പജഹനകേസു നിസ്സക്ക''**ന്തി യഥാ ''പഞ്ചസീലേഹി പഭാവനാ പഞ്ഞവന്തതരാ''തി. **''ബഹൂ''**തി വത്വാ ന കേവലം ബഹൂ, അഥ ഖോ അതിവിയ ബഹൂതി ദസ്സേന്തോ **''ബഹുതരാ''**തി ആഹ. **''ബഹൂ ഹീ''**തി നയിദം നിസ്സക്കവചനം, അഥ ഖോ പച്ചത്തവചനം. കഥം ഹി-സദ്ദോതി ആഹ **''ഹി-കാരോ നിപാതമത്ത''**ന്തി. അനിസ്സക്കവചനം താവ തസ്സ പജഹനകാനം ബഹുഭാവതോ തേപി പരതോ ''ബഹുതരാ''തി വുച്ചീയന്തി. **മൂലദസ്സന**ന്തി യേ താദിസം ദസ്സനം പഠമം ഉപാദിയന്തി, തജ്ജാതികമേവ പച്ഛാ ഗഹിതദസ്സനം. വിജാതിയഞ്ഹി പഠമം ഗഹിതദസ്സനം അപ്പഹായ വിജാതിയസ്സ ഗഹണം ന സമ്ഭവതി വിരുദ്ധസ്സ അഭിനിവേസസ്സ സഹ അനവട്ഠാനതോ . അവിരുദ്ധം പന മൂലദസ്സനം അവിസ്സജ്ജിത്വാ വിസയാദിഭേദഭിന്നം അപരദസ്സനം ഗഹേതും ലബ്ഭതി. തേനാഹ **''ഏത്ഥ ചാ''**തിആദി.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഏകച്ചസസ്സതവാദോ സസ്സതുച്ഛേദാഭിനിവേസാനം വസേന യഥാക്കമം സസ്സതുച്ഛേദഗ്ഗാഹനജാതികോ, ഉച്ഛേദഗ്ഗാഹേന പന സസ്സതാഭിനിവേസസ്സ തംഗാഹേന ച അസസ്സതാഭിനിവേസസ്സ വിരുജ്ഝനതോ ഉഭയത്ഥപി **''ഏകച്ചസസ്സതം വാ ഗഹേതും ന സക്കാ''**തി വുത്തം, തഥാ **''സസ്സതം വാ ഉച്ഛേദം വാ ന സക്കാ ഗഹേതു''**ന്തി ച. മൂലസസ്സതഞ്ഹി പഠമം ഗഹിതം. **ആയതനേസുപി യോജേതബ്ബ**ന്തി പഠമം ചക്ഖായതനം സസ്സതന്തി ഗഹേത്വാ അപരഭാഗേ ന കേവലം ചക്ഖായതനമേവ സസ്സതം, സോതായതനമ്പി സസ്സതം, ഘാനായതനാദിപി സസ്സതന്തി ഗണ്ഹാതീതിആദിനാ യോജേതബ്ബം. **ആയതനേസുപീ**തി പി-സദ്ദേന ധാതൂനം ഇന്ദ്രിയാനമ്പി ഗാഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇദം സന്ധായാ**തി ''മൂലേ സസ്സത''ന്തിആദിനാ വുത്തപഠമഗ്ഗാഹസ്സ സമാനജാതിയം അപരഗ്ഗാഹം സന്ധായ.

ദുതിയവാരേ പഠമവാരേ വുത്തസദിസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **തത്ഥ ആദീനവം ദിസ്വാ**തി ''യദി രൂപം സസ്സതം സിയാ, നയിദം ആബാധായ സംവത്തേയ്യ. യസ്മാ ച ഖോ ഇദം രൂപം അസസ്സതം, തസ്മാ അഭിണ്ഹപടിപീളനട്ഠേന ഉദയവയവന്തതായ രൂപം അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം, സസ്സതാഭിനിവേസോ മിച്ഛാ''തിആദിനാ തത്ഥ സസ്സതവാദേ ആദീനവം ദോസം ദിസ്വാ. **ഓളാരിക**ന്തി തസ്മാ പടിപീളനട്ഠേന അയാഥാവഗ്ഗാഹതായ രൂപം ന സണ്ഹം ഓളാരികമേവ. വേദനാദീനമ്പി അനിച്ചാദിഭാവദസ്സനം രൂപവേദനാആദീനം സമാനയോഗക്ഖമത്താ. **വിസ്സജ്ജേതീ**തി പജഹതി.

തിസ്സോ ലദ്ധിയോതി സസ്സതുച്ഛേദഏകച്ചസസ്സതദിട്ഠിയോ. യസ്മാ സസ്സതദിട്ഠികാ വട്ടേ രജ്ജനസ്സ ആസന്നാ. തഥാ ഹി തേ ഓലീയന്തീതി വുച്ചന്തി, ഭവാഭവദിട്ഠീനം വസേന ഇമേസം സത്താനം സംസാരതോ സീസുക്ഖിപനം നത്ഥീതി ഏതാവ തിസ്സോ വിസേസതോ ഗഹേതബ്ബാ.

ഇധലോകം പരലോകഞ്ച അത്ഥീതി ജാനാതീതി എത്താവതാ സസ്സതദസ്സനസ്സ അപ്പസാവജ്ജതാകാരണമാഹ, **വട്ടം അസ്സാദേതി, അഭിനന്ദതീതി** ഇമിനാ ദന്ധവിരാഗതായ. തേനാഹ **"തസ്മാ"**തിആദി. **ഇധലോകം പരലോകഞ്ച അത്ഥീതി ജാനാതീതി** ഇമിനാ താസു താസു ഗതീസു സത്താനം സംസരണം പടിക്ഖിപതീതി ദസ്സേതി, **സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം അത്ഥീതി ജാനാതീതി** ഇമിനാ കമ്മഫലം. **കുസലം ന കരോതീതി** ഇമിനാ കമ്മം, **അകുസലം കരോന്തോ ന ഭായതീതി** ഇമിനാ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനി സഭാവതോ ജായന്തീതി ദസ്സേതി. **വട്ടം അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി** തന്നിന്നഭാവതോ . **സീഘം ലദ്ധിം ജഹിതും ന സക്കോതി** വട്ടുപച്ഛേദസ്സ അരുച്ചനതോ. ഉച്ഛേദവാദീ ഹി തസ്മിം ഭവേ ഉച്ഛേദം മഞ്ഞതി. തതോ പരം **ഇധലോകം പരലോകഞ്ച അത്ഥീതി ജാനാതി** സുകതദുക്കടാനം ഫലം അത്ഥീതി ജാനാതി കമ്മഫലവാദീഭാവതോ. യേഭുയ്യേന ഹി ഉച്ഛേദവാദീ സഭാവനിയതിയദിച്ഛാഭിനിവേസേസു അഞ്ഞത്രാഭിനിവേസോ ഹോതി. **സീഘം ദസ്സനം പജഹതി** വട്ടാഭിരതിയാ അഭാവതോ. **പാരമിയോ പൂരേതും സക്കോന്തോ പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ,** ലോകവോഹാരമത്തേനേവ സോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായതീതി യോജനാ. **അസക്കോന്തോതി** ബുദ്ധോ ഹോതും അസക്കോന്തോ. **അഭിനീഹാരം കത്വാ** അഗ്ഗസാവകാദിഭാവസ്സ അഭിനീഹാരം സമ്പാദേത്വാ. **സാവകോ ഹുത്വാതി** അഗ്ഗസാവകോ മഹാസാവകോ ഹുത്വാ, തത്ഥാപി തേവിജ്ജോ ഛളഭിഞ്ഞോ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തോ വാ സുക്ഖവിപസ്സകോ ഏവ വാ ബുദ്ധസാവകോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായതി. സബ്ബമിദം ഉച്ഛേദവാദിനോ കല്യാണമിത്തനിസ്സയേന സമ്മത്തനിയാമോക്കമനേ ഖിപ്പവിരാഗതാദസ്സനത്ഥം ആഗതം. തേനാഹ **"തസ്മാ"**തിആദി.

൨൦൨. **കഞ്ജിയേനേവാതി** ആരനാളേന. കഞ്ജിയസദിസേന ഉച്ഛേദദസ്സനേന. **പൂരിതോതി** പരിപുണ്ണജ്ഝാസയോ. **സോതി** പരിബ്ബാജകോ. **അപ്പഹായാതി** അഭിന്ദിത്വാ. **വിഗ്ഗഹോതി കലഹോ** ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിരുദ്ധഗ്ഗാഹോതി കത്വാ. **വിവാദന്തി** വിരുദ്ധവാദം. **വിഘാതന്തി** വിരോധഹേതുകം ചിത്തവിഘാതം. **വിഹേസന്തി** വിഗ്ഗഹവിവാദനിമിത്തം കായികം ചേതസികഞ്ച കിലമഥം. **ആദീനവം ദിസ്വാതി** ഏതാസം ദിട്ഠീനം ഏവരൂപോ ആദീനവോ, അനിയ്യാനികഭാവതായ പന സമ്പതി ആയതിഞ്ച മഹാദീനവോതി ഏവം ആദീനവം ദിസ്വാ.

൨൦൫. ''ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൧; സം॰ നി॰ ൩.൭൮) കായം അന്വേതീതി കായന്വയോ, സോയേവ, തസ്സ വാ സമൂഹോ **കായന്വയതാ,** കായപടിബദ്ധോ കിലേസോ. തേനാഹ **"കായം...പേ॰... അത്ഥോ"**തി.

അസമ്മിസ്സഭാവന്തി അസങ്കരതോ വവത്ഥിതഭാവം. തേന താസം യഥാസകം പച്ചയാനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ വിഗമം ദസ്സേതി. ഏവഞ്ഹി താസം കദാചിപി സങ്കരോ നത്ഥി. തേനാഹ **"തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ"**തിആദി. സരൂപം അഗ്ഗഹേത്വാ ''അഞ്ഞാ വേദനാ''തി അനിയമേന വുത്തത്താ തമേവ വിഗമം ദസ്സേന്തോ **"അനുപ്പന്നാവ ഹോന്തി അന്തരഹിതാ വാ"**തി ആഹ. സരൂപതോ നിയമേത്വാ വുച്ചമാനേ കാചി അനുപ്പന്നാ വാ ഹോതി, കാചി അന്തരഹിതാ വാതി. **ചുണ്ണവിചുണ്ണഭാവദസ്സനത്ഥന്തി** ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജമാനഭാവദസ്സനത്ഥം.

ന കേനചി സംവദതീതി കേനചി പുഗ്ഗലേന സദ്ധിം ദിട്ഠിരാഗവസേന സംകിലിട്ഠചിത്തോ ന വദതി. തേനാഹ **"സസ്സതം ഗഹേത്വാ"**തിആദി. **ന**

വിവദതീതി വിരുദ്ധഭാവോ ഹുത്വാ ന വിവദതി. **പരിവത്തേത്വാ**തി ഉച്ഛേദം ഗഹേത്വാ ഏകച്ചസസ്സതം ഗഹേത്വാ ഏവം വുത്തനയേന തയോപി വാദാ പരിവത്തേത്വാ യോജേതബ്ബാ . **തേന വോഹരതീ**തി തേന ലോകവോഹാരേന ലോകസമഞ്ഞം അനതിധാവന്തോ സത്തോ പുരിസോ പുഗ്ഗലോതിആദിനാ വോഹരതി, ന പന ഇതോ ബാഹിരകാ വിയ അഭിനിവിസതി. തേനാഹ **"അപരാമസന്തോ"**തി. **കഞ്ചി ധമ്മ**ന്തി രൂപാദീസു ഏകം ധമ്മമ്പി. **പരാമാസഗ്ഗാഹേന അഗ്ഗണ്ഹന്തോ**തി "നിച്ച"ന്തിആദിനാ, "ഏതം മമാ"തിആദിനാ ച ധമ്മസഭാവം അതിക്കമിത്വാ പരതോ ആമസിത്വാ ഗഹണേന അഗ്ഗണ്ഹന്തോ.

കതാവീതി കതകിച്ചോ. **സോ വദേയ്യാ**തി ഖീണാസവോ ഭിക്ഖു അഹങ്കാരമമങ്കാരേസു സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നേസുപി അഹം വദാമീതി വദേയ്യ. തത്ഥ **അഹ**ന്തി നിയകജ്ഝത്തസന്താനേ. **മമ**ന്തി തസ്സ സന്തകഭൂതേ വത്ഥുസ്മിം ലോകനിരുള്ഹേ. **സമഞ്ഞ**ന്തി തത്ഥ സുകുസലതായ ലോകേ സമഞ്ഞാ കുസലോ വിദിത്വാ. **വോഹാരമത്തേനാ**തി കേവലം പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ മഹാബോധിപാരമിയോ പൂരേതും അസക്കോന്തോ സാവകോ ഹുത്വാ ദേസവോഹാരമത്തേന ന അപ്പഹീനതണ്ഹോ വിയ അന്ധപുഥുജ്ജനോ അഭിനിവേസനവസേന.

൨൦൩. **സസ്സതാദീസൂ**തി സസ്സതാഭിനിവേസാദീസു. **തേസം തേസം ധമ്മാന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. **സസ്സതം അഭിഞ്ഞായാ**തി സസ്സതദിട്ഠിം സമുദയതോ അത്ഥങ്ഗമതോ അസ്സാദതോ നിസ്സരണതോ അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ പടിവിജ്ഝിത്വാ. **പഹാന**ന്തി അച്ചന്തപ്പഹാനം സമുച്ഛേദം. **രൂപസ്സ പഹാന**ന്തി രൂപസ്സ തപ്പടിബദ്ധസഞ്ഞോജനപ്പഹാനേന പഹാനം. **അനുപ്പാദനിരോധേന നിരുദ്ധേഹി ആസവേഹി അഗ്ഗഹേത്വാവ ചിത്തം വിമുച്ചി**. "ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചീ"തി ഏത്ഥ കിഞ്ചിപി അഗ്ഗഹേത്വാ അസേസേത്വാ. **സോളസ പഞ്ഞാ**തി മഹാപഞ്ഞാദികാ സോളസ പഞ്ഞാ. **ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി പുണ്ണഉപോസഥദിവസതാ, കേനചി അനാമന്തിതമേവ അനേകസതാനംയേവ അനേകസഹസ്സാനം വാ ഭിക്ഖൂനം സന്നിപതിതതാ, സബ്ബേസം ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പന്നതാ, ഛളഭിഞ്ഞതാ ചാതി. തേനാഹ **"തത്രിമാനി അങ്ഗാനീ"**തിആദി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ദീഘനഖസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൫. മാഗണ്ഡിയസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൭. **ദ്വേ മാഗണ്ഡിയാ**തി ദ്വേ മാഗണ്ഡിയനാമകാ. **ദേവഗബ്ഭസദിസ**ന്തി ദേവാനം വസനഓവരകസദിസം. **ഏതം വുത്ത**ന്തി "ഭാരദ്വാജഗോത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അഗ്യാഗാരേ തിണസന്ഥാരകേ"തി ഏതം വുത്തം. **ന കേവലം തം ദിവസമേവാ**തി യം ദിവസം മാഗണ്ഡിയോ പരിബ്ബാജകോ തിണസന്ഥാരകം പഞ്ഞത്തം, ന കേവലം തം ദിവസമേവ ഭഗവാ യേനഞ്ഞതരോ വനസണ്ഡോ, തേനുപസങ്കമീതി യോജനാ. **ഗാമൂപചാരേ**തി ഗാമസമീപേ. **സഞ്ഞാണം കത്വാ**തി സഞ്ഞാണം കത്വാ വിയ. ന ഹി ഭഗവതോ തസ്സ സഞ്ഞാണകരണേ പയോജനം അത്ഥി.

സമണസേയ്യാനുരൂപന്തി സമണസ്സ അനുച്ഛവികാ സേയ്യാ. പാസംസത്ഥോ ഹി അയം രൂപ-സദ്ദോ. തേനാഹ **"ഇമം തിണസന്ഥാരക"**ന്തിആദി. **അനാകിണ്ണോതി** വിലുളിതോ അഘട്ടിതോ. ഹത്ഥപാദസീസേഹി തത്ഥ തത്ഥ പഹടേന ന ചലിതോ **അഭിന്നോ,** അചലിതത്താ ഏവ അഭിന്നം അത്ഥരണം. **പരിച്ഛിന്ദിത്വാ പഞ്ഞത്തോ വിയാ**തി അയം ഛേകേന ചിത്തകാരേന ചിന്തേത്വാ തുലികായ പരിച്ഛിന്നലേഖായ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ലിഖിതാ ചിത്തകതസേയ്യാ വിയ. ഭൂനം വുച്ചതി വഡ്ഢിതം, തം ഹന്തീതി **ഭൂനഹുനോ**. തേനാഹ **"ഹതവഡ്ഢിനോ"**തി. തം പനായം ചക്ഖാദീസു സംവരവിധാനം വഡ്ഢിഹനനം മഞ്ഞതി. തേനാഹ **"മരിയാദകാരകസ്സാ"**തി. **ബ്രൂഹേതബ്ബ**ന്തി ഉളാരവിസയൂപഹാരേന വഡ്ഢേതബ്ബം പീണേതബ്ബം. തം പന അനനുഭൂതാനുഭവനേന ഹോതീതി ആഹ **"അദിട്ഠം ദക്ഖിതബ്ബ"**ന്തി. അനുഭൂതം പന അപണീതം ഹോതീതി വുത്തം **"ദിട്ഠം സമതിക്കമിതബ്ബ"**ന്തി. സേസവാരേസുപി ഏസേവ നയോ.
പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദീ കിരേസ പരിബ്ബാജകോ, തസ്മാ **ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു വഡ്ഢിം പഞ്ഞപേതി**. യസ്മാ യം ഛന്നമ്പി ചക്ഖാദീനം യഥാസകം വിസയഗ്ഗഹണം പടിക്ഖിപന്തോ ലോകസ്സ അവഡ്ഢിതം വിനാസമേവ പഞ്ഞപേതി, **തസ്മാ സോ** സയമ്പി **വഡ്ഢിഹതോ** ഹതവഡ്ഢിതോ.

സംകിലേസതോ ആരകത്താ **അരിയോ** നിയ്യാനികധമ്മഭാവതോ **ഞായോ ധമ്മോ**. വജ്ജലേസസ്സപി അഭാവതോ **കുസലോ**. തേനാഹ **"പരിസുദ്ധേ കാരണധമ്മേ അനവജ്ജേ"**തി. **ഉഗ്ഗതസ്സാ**തി ഉച്ചകുലീനതാദിനാ ഉളാരസ്സ. **മുഖേ ആരക്ഖം ഠപേത്വാ**തി മുഖേന സംയതോ ഹുത്വാ. **അമ്ബജമ്ബൂആദീനി ഗഹേത്വാ വിയ അപൂരയമാനോ**തി അമ്ബജമ്ബൂആദീനി അഞ്ഞമഞ്ഞവിസദിസാനി വിയ പൂരണകഥാനയേന യം കിഞ്ചി അകഥേത്വാ. തേനാഹ **"മയാ കഥിതനിയാമേനാ"**തി.

൨൦൭. ഫലസമാപത്തിയാ വുട്ഠിതോതി ദിവാവിഹാരതോ വുട്ഠിതോതി അത്ഥോ. ദിവാവിഹാരോപി ഹി "പടിസല്ലാന"ന്തി വുച്ചതി "രഹോഗതസ്സ പടിസല്ലീനസ്സ ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദീ"തിആദീസു (പാരാം ൧൮). ഭഗവാ ഹി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠാനുത്തരകാലം തേസം കഥാസല്ലാപം സുത്വാ ദിവാവിഹാരതോ വുട്ഠായ തത്ഥ ഗതോ. സംവേഗോ നാമ സഹോത്തപ്പഞ്ഞാണം, തം നിബ്ബിന്ദനവസേനപി ഹോതി, സംവേഗനിസ്സിതം സന്ധായാഹ **"പീതിസംവേഗേന സംവിഗ്ഗോ"**തി. സോ പന യസ്മാ പുരിമാവത്ഥായ ചലനം ഹോതി ചിത്തസ്സ, തസ്മാ ആഹ **"ചലിതോ കമ്പിതോ"**തി. **തിഖിണസോതേന പുരിസേനാ**തി ഭഗവന്തം സന്ധായാഹ.

൨൦൯. ധമ്മദേസനം ആരഭി യഥാ വിനേയ്യദമനകുസലോ **വസനട്ഠാനട്ഠേനാ**തി ഇദം ആരമിതബ്ബഭാവസ്സ ഭാവലക്ഖണവചനം. ആരമതി ഏത്ഥാതി ആരാമോ, രൂപം ആരാമോ ഏതസ്സാതി **രൂപാരാമം,** തതോ ഏവ തന്നിന്നഭാവേന **രൂപേ രതന്തി രൂപരതം,** തേന സമ്മോ ദുപ്പത്തിയാ രൂപേന സമ്മുദിതന്തി **രൂപസമ്മുദിതം,** തദേതം തദഭിഹതജവനകിച്ചം തത്ഥ ആരോപേത്വാ വുത്തം. **ദന്തന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ദന്തം** ദമിതം. **നിബ്ബിസേവനന്തി** വിഗതവിസുകായികം. **ഗുത്തന്തി** സതിയാ ഗുത്തം. **രക്ഖിതന്തി** തസ്സേവ വേവചനം. **സംവുതന്തി** അപനീതം പവേസനിവാരണേന. തേനാഹ **"പിഹിത"**ന്തി.

൨൭൦. **ഉപ്പജ്ജനപരിളാഹന്തി** ഉപ്പജ്ജനകിലേസപരിളാഹം. **കിം വചനം വത്തബ്ബം അസ്സാതി** രൂപാരമ്മണം അനുഭവിത്വാ സമുദയാദിപഹാനം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പരിനിബ്ബിന്ദിത്വാ വിരജ്ജിത്വാ യോ വിമുത്തോ, തഥ കിം വുദ്ധിഹതപരിയായോ അവസ്സം ലഭതി ന ലഭതീതി പുച്ഛതി. പരിബ്ബാജകോ താദിസേ സാരബദ്ധവിമുത്തികേ വുദ്ധിഹതോതി ന വദേയ്യാതി ആഹ **"ന കിഞ്ചി, ഭോ, ഗോതമാ"**തി.

൨൭൧. **തേതി** തയാ, അയമേവ വാ പാഠോ. **വസ്സം വാസോ വസ്സം** ഉത്തരപദലോപേന, വസ്സിതും അരഹതീതി **വസ്സികോ,** വസ്സകാലേ നിവാസാനുച്ഛവികോതി അത്ഥോ.

നാതിഉച്ചോ ഹോതി നാതിനീചോതി ഗിമ്ഹികോ വിയ ഉച്ചോ, ഹേമന്തികോ വിയ നീചോ ന ഹോതി, അഥ ഖോ തദുഭയവേമജ്ഝലക്ഖണതായ നാതിഉച്ചോ ഹോതി നാതിനീചോ. **നാതിതനൂനീ**തി ഹേമന്തികസ്സ വിയ ന ഖുദ്ദകാനി. **നാതിബഹൂനീ**തി ഗിമ്ഹികസ്സ വിയ ന അതിബഹൂനി. **മിസ്സകാനേവാ**തി ഹേമന്തികഗിമ്ഹികേസു വുത്തലക്ഖണവോമിസ്സകാനി. **ഉണ്ഹപവേസനത്ഥായാ**തി നിയൂഹേസു പുരേഭത്തം പച്ഛാഭത്തഞ്ച പതിതസൂരിയോഭാസവസേന ഉണ്ഹസ്സ അബ്ഭന്തരപവേസനത്ഥായ. **ഭിത്തിനിയൂഹാനി നീഹരീയന്തീ**തി ദക്ഖിണപസ്സേ ഭിത്തീസു നിയൂഹാനി നീഹരിത്വാ കരീയന്തി. **വിപുലജാലാനീ**തി പുഥുലഛിദ്ദാനി. **ഉദകയന്താനീ**തി ഉദകവാഹകയന്താനി.

നീലുപ്പലഗച്ഛകേ കത്വാതി വികസിതേഹി നീലുപ്പലേഹി ഗച്ഛകേ നളിനികേ കത്വാ. **ഗന്ധകലല**ന്തി ഗന്ധമിസ്സകകദ്ദമം. **യമകഭിത്തീ**തി യുഗളഭിത്തി, തസ്സാ അന്തരേ നാളി, യതോ ഉദകം അഭിരുഹതി. **ലോഹനാളി**ന്തി ലോഹമയയന്തനാളിം. **ജാല**ന്തി തമ്ബലോഹമയം ജാലം. **ഹേട്ഠാ യന്തം പരിവത്തേന്തീ**തി ഹേട്ഠാഭാഗേ ഉദകയന്തം ഗമേന്തി. **ഉദകഫുസിതേ തേമേന്തേ വിവണ്ണതാ മാഹോസീതി നീലപടം നിവാസേതി. ദിവാകാലേ**തി ദിവസവേലായ. **അജ്ഝത്തം വൂപസന്തചിത്തോ വിഹരാമീ**തി ഏതേന അത്തനോ ഫലസമാപത്തിവിഹാരോ ഭഗവതാ ദസ്സിതോതി ആഹ - **"തായ രതിയാ രമമാനോതി ഇദം ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തിരതിം സന്ധായ വുത്ത"**ന്തി.

൨൭൨. **മഹാ ച നേസം പപഞ്ചോ**തി നേസം രാജൂനം മഹാപപഞ്ചോ രാജിദ്ധിവസേന സബ്ബദാ സമ്പത്തിവിസയോ ച, അനുഭവിതും ന ലഭന്തീതി അധിപ്പായോ. **മന്തേ ഗവേസന്തോ വിചരന്തി,** ന ഭോഗസുഖം. **ഗണനാ** നാമ അച്ഛിന്നഗണനാ, ന വിഗണഗണനാ ന പണഗണനാ. **ആവട്ടോ**തി യഥാധിഗതേ ദിബ്ബേ കാമേ പഹായ കാമഹേതു ആവട്ടോ നിവത്തോ പരിവത്തിതോ **ഭവേയ്യ. ഏവം മാനുസകാ കാമാ**തി യഥാ കോചി കുസഗ്ഗേന ഉദകം ഗഹേത്വാ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം മിനേയ്യ. തത്ഥ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകമേവ മഹന്തം വിപുലം പണീതഞ്ച, ഏവം ദിബ്ബാനം കാമാനം സമീപേ ഉപനിധായ മാനുസകാ കാമാ അപ്പമത്തകാ ഓരമത്തകാ നിഹീനാ, ദിബ്ബാവ കാമാ മഹന്താ വിപുലാ ഉളാരാ പണീതാ. **സമധിഗയ്ഹാ**തി സമ്മാ അധിഗമനവസേന നിഗ്ഗയ്ഹ ദിബ്ബമ്പി സുഖം ഹീനം കത്വാ **തിട്ഠതി.**

൨൭൩. ആരോഗ്യഹേതുകം സുഖം അസ്സ അത്ഥീതി **സുഖീ,** തം പനസ്സ രോഗവിഗമതോവാതി ആഹ **"പഠമം ദുക്ഖിതോ പച്ഛാ സുഖിതോ"**തി. സേരീ

നാമ അത്താധീനവുത്തീതി ആഹ **"സേരീ ഏകകോ ഭവേയ്യാ"**തി. അത്തനോ വസോ സയംവസോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സയംവസീ. അങ്ഗാരകപല്ലം വിയ** കാമവത്ഥുപരിളാഹഹേതുതോ. **തച്ഛേത്വാ**തി ഘട്ടേത്വാ, കണ്ഡൂയിത്വാതി അത്ഥോ.

൨൧൪. യേന കായോ മധുരകജാതോ ഹോതി, തം കിര കുട്ഠം ഛവിം വിനാസേതി, ചമ്മം ഛിദ്ദജാതം വിയ ഹോതി. തേനേവാഹ **"ഉപഹതകായപ്പസാദോ"**തി. **പച്ചലത്ഥാ**തി പടിലഭി. അവിജ്ജാഭിഭൂതതായ വിരോധിപച്ചയസമായോഗേന **പഞ്ചിന്ദ്രിയസ്സ ഉപഹതത്താ**. ആയതിം ദുക്ഖഫലതായ ഏതരഹി ച കിലേസദുക്ഖബഹുലതായ കാമാനം **ദുക്ഖസമ്ഫസ്സതാ,** തദുഭയസംയുത്തേസു തേസു ച തം അസല്ലക്ഖിത്വാ ഏകന്തസുഖാഭിനിവേസോ വിപരീതസഞ്ഞായ, ന കേവലായ സുഖവേദനായ സുഖാതി പവത്തസഞ്ഞീ.

൨൧൫. താനീതി കുട്ഠസരീരേ വണമുഖാനി. **അസുചീനീ**തി അസുഭാനി. **ദുഗ്ഗന്ധാനീ**തി വിസ്സഗന്ധാനി. **പൂതീനീ**തി കുണപഭൂതാനി. **ഇദാനീ**തി ഏതരഹി. നഖേഹി വിപ്പതച്ഛനഅഗ്ഗിപരിതാപനേഹി അതിനിപ്പീളനകാലേ **പാണകാ...പേ॰... പഗ്ഘരന്തി,** തേന വേദനാ തനുകാ ഹോതി. **ഏവന്തി** വുത്തനയേന വേദനായ തനുകഭാവതോ.

ആരോഗ്യഭാവേ ധനലാഭാദിലാഭുപ്പത്തിതോ, അസതി ച ആരോഗ്യേ ലാഭസ്സ നിരത്ഥകഭാവതോ, ദിട്ഠധമ്മികാദിസബ്ബസമ്പത്തീനം ലാഭസ്സ നിമിത്തഭാവതോ ച **ആരോഗ്യപരമാ ലാഭാ**. നിബ്ബാനേ സുഖുപ്പത്തിതോ, അസതി ച നിബ്ബാനാധിഗമേ താദിസസ്സ സുഖസ്സ അനുപലബ്ഭനതോ, സബ്ബസങ്ഖതവിവിത്തത്താ ച സബ്ബസോ ച സംസാരദുക്ഖാഭാവതോ, അധിഗതേ ച തസ്മിം സകലവട്ടദുക്ഖാഭാവതോ ച **നിബ്ബാനം പരമം സുഖം. പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗാന**ന്തി കായാനുപസ്സനാദിഭേദഭിന്നാനം അരിയമഗ്ഗസ്സ പുബ്ബഭാഗിയാനം മഗ്ഗാനം. തേസഞ്ച അമതഗാമിതാ നാമ തന്നിന്നതാവസേനേവ സച്ഛികിരിയാവസേനാതി ആഹ **"പുബ്ബഭാഗഗമനേനേവ അമതഗാമിന"**ന്തി. **അട്ഠങ്ഗികോ** അരിയമഗ്ഗോ **ഖേമോ** സബ്ബപരിസ്സയസമുഗ്ഘാതനേന അനുപദ്ദുതത്താ, തംസമങ്ഗീനം സബ്ബസോ അനുപദ്ദുതത്താ തംസമങ്ഗീനം സബ്ബസോ അനുപദ്ദവഹേതുതോ ച. **ലദ്ധിവസേന ഗഹിതാ**തി സസ്സതവാദാദീഹി കേവലം തേസം ലദ്ധിവസേന തഥാ ഗഹിതാ. **ഖേമഅമതഗാമിന**ന്തി ഇമിനാ ഹി ''ഖേമംഅമതഗാമിന''ന്തി വിഭത്തിഅലോപേന നിദ്ദേസോ, അത്ഥോ പന വിഭത്തിലോപേന ദട്ഠബ്ബോതി ദസ്സേതി.

൨൧൬. അനോമജ്ജതീതി അനു അനു ഓമജ്ജതി. അപരാപരം ഹത്ഥം **ഹേട്ഠാ ഓതാരേന്തോ മജ്ജതി**.

൨൧൭. ഛേകന്തി ഘനഭാവേന വീതം. ഘനമട്ഠഭാവേന സുന്ദരം ഹോതീതി ആഹ **"സമ്പന്ന"**ന്തി. സാധൂഹി പരമപ്പിച്ഛസന്തുട്ഠേഹി ലാതോ ഗഹിതോതി **സാഹുളി. സങ്കാരചോളകം** നിച്ചകാളകം.

൨൧൮. തത്ഥ തത്ഥ രുജനട്ഠേന വിബാധനട്ഠേന **രോഗോവ ഭൂതോ**. വിപസ്സനാഞാണേനപി സിഖാപ്പത്തേന ആരോഗ്യം ഏകദേസേന പസ്സതി, നിബ്ബാനഞ്ച വട്ടപടിപക്ഖതോതി ആഹ **"വിപസ്സനാഞാണഞ്ചേവാ"**തി.

൨൧൯. അന്തരാതി പഠമുപ്പത്തി ജരാമരണാനം വേമജ്ഝേ. **ഉപഹതോതി** പിത്തസേമ്ഹാദിദോസേഹി ദൂസിതഭാവേന കഥിതോ. പിത്താദിദോസേ പന ഭേസജ്ജസേവനായ നിവത്തേന്തോ ഉപഹതം പടിപാകതികം കരോന്തോ **ചക്ഖൂനി ഉപ്പാദേതി നാമ. വിനട്ഠാനീതി** അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപന്നാനി.

൨൨൦. പുബ്ബേ വുത്തേ സാഹുളിയചീരേ. **വട്ടേ അനുഗതചിത്തേനാതി** അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ അനാദീനവദസ്സിതായ അനുഗാമിചിത്തേന.

൨൨൪. ധമ്മസ്സാതി നിബ്ബാനസ്സ. **അനുധമ്മന്തി** അനുരൂപം നിയ്യാനധമ്മം. തേനാഹ **"അനുച്ഛവികം പടിപദ"**ന്തി. **പഞ്ചക്ഖന്ധേതി** പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ ദസ്സേതി. ''ദീഘരത്തം വത, ഭോ''തിആദിനാ പാളിയം വിവട്ടം ദസ്സിതം. തേനാഹ **"ഉപാദാനനിരോധാതി വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ"**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മാഗണ്ഡിയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൬. സന്ദകസുത്തവണ്ണനാ

൨൨൬. ദേവേന വസ്സേന കതോ സോബ്ഭോ ദേവകതസോബ്ഭോ. തേനാഹ **"വസ്സോ…പേ… രഹദോ"**തി. **ഗുഹാതി** പംസുഗുഹാ പാസാണഗുഹാ മിസ്സകഗുഹാതി തിസ്സോ ഗുഹാ. തത്ഥ **പംസുഗുഹാ** ഉദകമുത്തട്ഠാനേ അഹോസി നിന്നട്ഠാനം പന ഉദകേന അജ്ഝോത്ഥതം. **ഉമങ്ഗം കത്വാതി** ഹേട്ഠാ സുദുഗ്ഗം കത്വാ. **അനമതഗ്ഗിയം പച്ചവേക്ഖിത്വാതി** ''ന ഖോ സോ സത്താവാസോ സുലഭരൂപോ, യോ ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ അനാവുട്ഠപുബ്ബോ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൭) ഇദഞ്ച തളാകം മയാ വുത്ഥപുബ്ബം ഭവിസ്സതി, തമ്പി ഠാനം സോ ച അത്തഭാവോ അപഞ്ഞത്തികഭാവം ഗതോതി ഏവം അനമതഗ്ഗിയം പച്ചവേക്ഖിത്വാ താദിസം ഠാനം ഗന്തും വട്ടതി. ഇമിനാ നയേന സമുദ്ദപബ്ബതദസ്സനാദീസുപി പച്ചവേക്ഖണാവിധി വേദിതബ്ബോ.

ഉച്ചം നദമാനായാതി ഉച്ചം കത്വാ സദ്ദം കരോന്തിയാ **കാമസ്സാദഭവസ്സാദാദിവത്ഥുന്തി** ''അയഞ്ച അയഞ്ച കാമോ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ, അസുകോ ഭവോ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ, ഏവമയം ലോകോ പിയേഹി പിയതരോ''തി ഏവം കാമസ്സാദഭവസ്സാദലോകസ്സാദാദിസങ്ഖാതം വത്ഥും. ദുഗ്ഗതിതോ സംസാരതോ ച നിയ്യാതി ഏതേനാതി നിയ്യാനം, സഗ്ഗമഗ്ഗോ മോക്ഖമഗ്ഗോ ച, തം നിയ്യാനം അരഹതി, നിയ്യാനേ വാ നിയുത്താതി നിയ്യാനികാ, നിയ്യാനം വാ ഫലം ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി നിയ്യാനികാ, വചീദുച്ചരിതാദിസംകിലേസതോ നിയ്യാതീതി വാ നിയ്യാനീയാ, ഈ-കാരസ്സ രസ്സത്തം യ-കാരസ്സ ച ക-കാരം കത്വാ നിയ്യാനികാ, ചേതനായ സദ്ധിം സമ്ഫപ്പലാപാ വേരമണി. തപ്പടിപക്ഖതോ അനിയ്യാനികാ, തസ്സാ ഭാവോ അനിയ്യാനികത്തം, തസ്മാ **അനിയ്യാനികത്താ. തിരച്ഛാനഭൂതാതി** തിരോകരണഭൂതാ. **ഗേഹസ്സിതകഥാതി** കാമപടിസംയുത്തകഥാ. **കമ്മട്ഠാനഭാവേതി** അനിച്ചതാപടിസംയുത്തചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവേ. സഹ അത്ഥേനാതി **സാത്ഥകം,** ഹിതപടിസംയുത്തന്തി അത്ഥോ. **വിസിഖാതി** ഘരസന്നിവേസോ, വിസിഖാഗഹണേന ച തന്നിവാസിനോ ഗഹിതാ ''ഗാമോ ആഗതോ''തിആദീസു (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.ആചരിയപരമ്പരകഥാവണ്ണനാ) വിയ.

തേനേവാഹ **"സൂരാ സമത്ഥാ"**തി **"സദ്ധാ പസന്നാ"**തി ച. കുമ്ഭട്ഠാനപ്പദേസേന കുമ്ഭദാസിയോ വുത്താതി ആഹ **"കുമ്ഭദാസികഥാ വാ"**തി.

൨൨൭. വോഹാരോ വിയ തേസം തഥാ വോഹാരമത്തം ഗഹേത്വാ വുത്തം **"ബ്രഹ്മചരിയവാസേ"**തി. **അകതാ**തി സമേന, വിസമേന വാ കേനചി ഹേതുനാ ന കതാ ന വിഹിതാ. കതവിധോ കരണവിധി നത്ഥി ഏതേസന്തി **അകടവിധാ**. പദദ്വയേനപി ലോകേ കേനചി ഹേതുപച്ചയേന നേസം അനിബ്ബത്തതം ദസ്സേതി. **ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ**തി കസ്സചി ഇദ്ധിമതോ ചേതോവസിപ്പത്തസ്സ ദേവസ്സ, ഇസ്സരാദിനോ വാ ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ. **അനിമ്മാതാ**തി കസ്സചി അനിമ്മാപിതാ. **രൂപാദിജനകഭാവ**ന്തി രൂപസദ്ദാദീനം പച്ചയഭാവം, രൂപാദയോപി പഥവിയാദീഹി അപ്പടിബദ്ധവുത്തികാതി തസ്സ അധിപ്പായോ. യഥാ പബ്ബതകൂടം കേനചി അനിബ്ബത്തിതം കസ്സചി ച അനിബ്ബത്തനകം, ഏവമേതേപീതി ആഹ **"പബ്ബതകൂടാ വിയ ഠിതാതി കൂടട്ഠാ"**തി. യമിദം ബീജതോ അങ്കുരാദി ജായതീതി വുച്ചതി, തം വിജ്ജമാനമേവ തതോ നിക്ഖമതി നാവിജ്ജമാനം, അഞ്ഞഥാ അഞ്ഞതോപി അഞ്ഞസ്സ ഉപലദ്ധി സിയാതി അധിപ്പായോ. **ഏവം ഠിതാ**തി ഏവം നിബ്ബികാരാ ഠിതാ. **ഉഭയേനപീ**തി അത്ഥദ്വയേനപീതി വദന്തി. ''കൂടട്ഠാ ഏസികട്ഠായിട്ഠിതാ''തി പദദ്വയേനപി. **തേസം** സത്തന്നം കായാനം. **ഠിതത്താ**തി നിബ്ബികാരാഭാവേന ഠിതത്താ. **ന ചലന്തീ**തി വികാരം നാപജ്ജന്തി. വികാരാഭാവതോ ഹി തേസം സത്തന്നം കായാനം ഏസികട്ഠായിട്ഠിതതാ. അനിഞ്ജനഞ്ച അത്ഥതോ പകതിയാ അവട്ഠാനമേവാതി ദസ്സേതും **"ന വിപരിണാമേന്തീ"**തി വുത്തം. തഥാ അവിപരിണാമധമ്മത്താ ഏവ തേ **അഞ്ഞമഞ്ഞം ന ബ്യാബാധേന്തി**. സതി ഹി വികാരം ആപാദേതബ്ബതായ ബ്യാബാധകതാപി സിയാ, തഥാ അനുഗ്ഗഹേതബ്ബതായ അനുഗ്ഗാഹകതാതി തദഭാവം ദസ്സേതും പാളിയം ''നാല''ന്തിആദി വുത്തം.

പഥവീ ഏവ കായേകദേസത്താ **പഥവീകായോ. ഹന്തും വാ ഘാതേതും വാ സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി** ജീവസത്തമാനം കായാനം നിച്ചതായ നിബ്ബികാരഭാവതോ, ഏതേനേവ നേസമഹന്തബ്ബതാ അഘാതേതബ്ബതാ അത്ഥതോ വുത്തായേവാതി ദട്ഠബ്ബാ. തഥാ ഹി വുത്തം **"സത്തന്നംത്വേവ കായാന"**ന്തിആദി. **സോതും വാ സാവേതും വാ സമത്ഥോ നാമ നത്ഥീ**തി പച്ചേകം നേസം സവനേസു അസമത്ഥത്താ തദേകദേസാദീസുപി അസമത്ഥതം ദീപേതി. യദി കോചി ഹന്താ നത്ഥി, കഥം സത്ഥപ്പഹാരോതി ആഹ **"യഥാ മുഗ്ഗരാസിആദീസൂ"**തിആദി. **കേവലം സഞ്ഞാമത്തമേവ ഹോതി,** ഹനനഘാതനാദി പന പരമത്ഥതോ നത്ഥേവ കായാനം അവികോപനീയഭാവതോതി അധിപ്പായോ. **കേവലം തക്കമത്തേന നിരത്ഥകം ദിട്ഠിം ദീപേതീ**തി ഏതേന യസ്മാ തക്കികാ നിരങ്കുസതായ പരികപ്പനസ്സ യം കിഞ്ചി അത്തനാ പരികപ്പിതം സാരതോ മഞ്ഞമാനാ തഥേവ അഭിനിവിസ്സ തക്കദിട്ഠിഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ ന തേസം ദിട്ഠിവത്ഥുസ്മിം വിഞ്ഞൂഹി വിചാരണാ കത്തബ്ബാതി ദസ്സേതി. **കേചീ**തി സാരസമാസാചരിയാ. **പഞ്ചിന്ദ്രിയവസേനാ**തി പഞ്ചരൂപിന്ദ്രിയവസേന. **കമ്മന്തി ലദ്ധി** കമ്മഭാവേന സുപാകടത്താ. അവങ്കകഥാതാരണാദികാ **ദ്വാസട്ഠി പടിപദാ. ഏകസ്മിം കപ്പേ**തി ഏകസ്മിം മഹാകപ്പേ.

പുരിസഭൂമിയോതി പധാനപുഗ്ഗലേന നിദ്ദേസോ, ഇത്ഥീനമ്പേതാ ഭൂമിയോ ഇച്ഛന്തേവ. **ഭിക്ഖു ച പന്നകോ**തിആദി തേസം പാളിയേവ. തത്ഥ **പന്നകോ**തി ഭിക്ഖായ വിചരണകോതി വദന്തി, തേസം വാ പടിപത്തിം പടിപന്നകോ.

ജിനോതി ജിണ്ണോ, ജരാവസേന നിഹീനധാതുകോതി വദന്തി, അത്തനോ വാ പടിപത്തിയാ പടിപക്ഖം ജിനിത്വാ ഠിതോ. സോ കിര തഥാഭൂതോ കസ്സചിപി ധമ്മം ന കഥേതി, തേനാഹ **"ന കിഞ്ചി ആഹാ"**തി. **അലാഭി**ന്തി "സോ ന കുമ്ഭിമുഖാ പടിഗ്ഗണ്ഹതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൯൪) നയേന വുത്തഅലാഭഹേതുസമായോഗേന അലാഭിം. തതോ ഏവ ജിഘച്ഛാദുബ്ബലപരേതതായ സയനപരായണം **സമണം പന്നഭൂമീതി വദതി**.

ആജീവവുത്തിസതാനീതി സത്താനം ആജീവഭൂതാനി ജീവികാവുത്തിസതാനി. പസുഗ്ഗഹണേന ഏളകജാതി ഗഹിതാ, മിഗഗ്ഗഹണേന രുരുഗവയാദിസബ്ബമിഗജാതി. **ബഹൂ ദേവാ**തി ചാതുമഹാരാജികാദിബ്രഹ്മകായികാദിവസേന നേസം അന്തരഭേദവസേന ബഹൂ ദേവാ. തഥ ചാതുമഹാരാജികാനം ഏകച്ചോ അന്തരഭേദോ **"മഹാസമയസുത്തേന"** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨ ആദയോ) ദീപേതബ്ബോ. **മാനുസാപി അനന്താ**തി ദീപദേസകുലവംസാജീവാദിവിഭാഗവസേന മാനുസാപി അനന്തഭേദാ. പിസാചാ ഏവ പേസാചാ, തേ അപരപേതാദയോ **മഹന്താ** വേദിതബ്ബാ.

ഛദ്ദന്തദഹമന്ദാകിനിയോ **കുളീരമുചലിന്ദ**നാമേന വദതി. **ഗണ്ഠികാ**തി പബ്ബഗണ്ഠികാ. **പണ്ഡിതോപി…പേ॰… ഉദ്ധം ന ഗച്ഛതി,** കസ്മാ? സത്താനം സംസരണകാലസ്സ നിയതഭാവതോ.

അപരിപക്കം സംസരണനിമിത്തം സീലാദിനാ **പരിപാചേതി നാമ** സീഘംയേവ വിസുദ്ധിപ്പത്തിയാ. **പരിപക്കം ഫുസ്സ ഫുസ്സ** പത്വാ പത്വാ പരിപക്കഭാവാപാദനേന **ബ്യന്തിം കരോതി നാമ. സുത്തഗുളേ**തി സുത്തവട്ടിയം. **നിബ്ബേഠിയമാനമേവ പലേതീ**തി ഉപമായ സത്താനം സംസാരോ അനുക്കമേന ഖീയതേവ, ന തസ്സ വഡ്ഢീതി ദസ്സേതി പരിച്ഛിന്നരൂപത്താ.

൮൮. നിയതിവാദേ പക്ഖിപന്തോതി സബ്ബഞ്ഞുതം പടിജാനിത്വാപി പദേസഞ്ഞുതായ അസമ്പായമാനോ തഥ അത്തനോ അഞ്ഞാണകിരിയം പരിഹരിതും അസക്കോന്തോ ച "ഏവമേസാ നിയതീ"തി നിയതിവാദേ പക്ഖിപന്തോ.

൮൯. ധമ്മകഥായ അപസ്സയഭൂതോ അനുസ്സവോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **അനുസ്സവീ,** തേനേവസ്സ അപസ്സയവാദം ദസ്സേതും **"അനുസ്സവനിസ്സിതോ"**തി ആഹ. **സവനം സച്ചതോ**തി യം കിഞ്ചി അനുസ്സവം, തം സവനം സച്ചന്തി ഗഹേത്വാ ഠിതോ. **പിടകസമ്പദായാ**തി ഗന്ഥസമ്പാദനേന, താദിസം ഗന്ഥം പഗുണം വാചുഗ്ഗതം കത്വാ തം നിസ്സായ ധമ്മം കഥേതി. തേനാഹ **"വഗ്ഗപണ്ണാസകായാ"**തിആദി.

൯൦. മന്ദപഞ്ഞോതി പരിത്തപഞ്ഞോ. **മോമൂഹോ**തി സമ്മുയ്ഹകോ. "ഏവന്തിപി മേ നോ"തിആദിനാ വിവിധോ നാനപ്പകാരോ ഖേപോ വാചായ പരവാദാനം ഖിപനം വാചാവിക്ഖേപോ, തം **വാചാവിക്ഖേപം,** ന മരതി ന പച്ഛിജ്ജതി യഥാവുത്തോ വാദവിക്ഖേപോ ഏതായാതി അമരാ, തഥ പവത്താ ദിട്ഠി അമരാവിക്ഖേപോ, തം **അമരാവിക്ഖേപം. അപരിയന്തവിക്ഖേപ**ന്തി "ഏവമ്പി മേ നോ"തിആദിനാ പുച്ഛിതസ്സ അപരിയോസാപനവസേന വിക്ഖേപം. **ഇതോ ചിതോ ച സന്ധാവതി** ഏകസ്മിം സഭാവേ അനവട്ഠാനതോ. **ഗാഹം ന ഉപഗച്ഛതീ**തി മിച്ഛാഗാഹതായ

ഉത്തരവിധാനായ പുരിമപക്ഖം ഠപേത്വാ ഗാഹം ന ഉപഗച്ഛതി. അമരാസദിസായ അമരായ വിക്ഖേപോതി **അമരാവിക്ഖേപോ**.

ഇദം കുസലന്തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ പകാരത്ഥോ, ഇമിനാ പകാരേനാതി അത്ഥോ. അമരാവിക്ഖേപികോ യഥാ കുസലേ, ഏവം അഞ്ഞസ്മിം യം കിഞ്ചി കേനചി പുച്ഛിതം അത്ഥം അത്തനോ അരുച്ചനതായ "ഏവന്തിപി മേ നോ"തിആദിനാ തത്ഥ തത്ഥ വിക്ഖേപഞ്ഞേവ ആപജ്ജതി, തസ്മാ "ഏവന്തിപി മേ നോ"തിആദി തത്ഥ തത്ഥ പുച്ഛിതാകാരപടിസേധനവസേന വിക്ഖിപനാകാരദസ്സനം. നനു ചേത്ഥ വിക്ഖേപവാദിനോ വിക്ഖേപപക്ഖസ്സ അനനുജാനനം വിക്ഖേപപക്ഖേ അവട്ഠാനം യുത്തന്തി? ന, തത്ഥാപി തസ്സ സമ്മൂള്ഹസ്സ പടിക്ഖേപവസേനേവ വിക്ഖേപവാദസ്സ പവത്തനതോ. തേന വുത്തം **"നോ"**തി. തഥാ ഹി സഞ്ചയോ ബേലട്ഠപുത്തോ രഞ്ഞാ അജാതസത്തുനാ സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം പുട്ഠോ പരലോകത്തികാദീനം പടിസേധനമുഖേന വിക്ഖേപം ബ്യാകാസി.

ഏത്ഥാഹ - "നനു ചായം സബ്ബോപി അമരാവിക്ഖേപികോ കുസലാദയോ ധമ്മേ പരലോകത്തികാദീനി ച യഥാഭൂതം അനവബുജ്ഝമാനോ തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഹം പുട്ഠോ സമാനോ പുച്ഛായ വിക്ഖേപമത്തം ആപജ്ജതി, തസ്സ കഥം ദിട്ഠിഗതഭാവോ. ന ഹി അവത്തുകാമസ്സ വിയ പുച്ഛിതമത്ഥം അജാനന്തസ്സ വിക്ഖേപകരണമത്തേന തസ്സ ദിട്ഠിഗതികതാ യുത്താ"തി? വുച്ചതേ - ന ഹേവ ഖോ പുച്ഛായ വിക്ഖേപകരണമത്തേന തസ്സ ദിട്ഠിഗതികതാ, അഥ ഖോ മിച്ഛാഭിനിവേസവസേന. സസ്സതാഭിനിവേസേന മിച്ഛാഭിനിവിട്ഠോയേവ ഹി പുഗ്ഗലോ മന്ദബുദ്ധിതായ കുസലാദിധമ്മേ പരലോകത്തികാദീനി ച യാഥാവതോ അപ്പടിപജ്ജമാനോ അത്തനാ അവിഞ്ഞാതസ്സ അത്ഥസ്സ പരം വിഞ്ഞാപേതും അസക്കുണേയ്യതായ മുസാവാദഭയേന ച വിക്ഖേപം ആപജ്ജതീതി. അഥ വാ പുഞ്ഞപാപാനം തബ്ബിപാകാനഞ്ച അനവബോധേന അസദ്ദഹനേന ച തബ്ബിസയായ പുച്ഛായ വിക്ഖേപകരണംയേവ സുന്ദരന്തി ഖന്തിം രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അഭിനിവിസന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ വിസുംയേവ സാ ഏകാ ദിട്ഠി സത്തഭങ്ഗദിട്ഠി വിയാതി ദട്ഠബ്ബാ, ഇന്ദ്രിയബദ്ധതോ ച തതിയട്ഠാനഭാവേ ദസ്സിതോ.

൨൩൮. സന്നിധികാരകം കാമേതി ഏത്ഥ അനിന്ദ്രിയബദ്ധാനി അധിപ്പേതാനീതി തിലതണ്ഡുലാദിഗ്ഗഹണം, തസ്സ ലോകസ്സ അപ്പസാദപരിഹാരത്ഥം കദാചി തണ്ഡുലനാളിആദിസങ്ഗഹണകരണം സന്ധായ വുത്തം **"തിലതണ്ഡുലാദയോ പഞ്ഞായന്തീ"**തി.

൨൩൯. ആജീവകാ മതാ നാമാതി ഇമേ ആജീവകാ സബ്ബസോ സമ്മാപടിപത്തിരഹിതാ മിച്ഛാ ഏവ ച പടിപജ്ജമാനാ അധിസീലസങ്ഖാതസ്സ സീലജീവിതസ്സ അഭാവേന മതാ നാമ. **പുത്തമതാ**തി മതപുത്താ. **സമണേ ഗോതമേ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ അത്ഥീ**തി സമണം ഏവ ഗോതമം പരിസുദ്ധോ സുപരിപുണ്ണോ തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയാവഹോ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ അത്ഥി. ഏതേനേത്ഥ ധമ്മസുധമ്മതാദിദീപനേന ബുദ്ധസുബുദ്ധതഞ്ച ദീപേതി, **അഞ്ഞത്ഥ നത്ഥീ**തി ഇമിനാ ബാഹിരകേസു തസ്സ അഭാവം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സന്ദകസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൭. മഹാസകുലുദായിസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൭. അഭിഞ്ഞാതാതി ഏദിസോ ഏദിസോ ചാതി അഭിലക്ഖണവസേന ഞാതാ. അപ്പസദ്ദസ്സ വിനീതോ, അപ്പസദ്ദതായ മന്ദഭാണിതായ വിനീതോതി ച **അപ്പസദ്ദവിനീതോ**തി വുച്ചമാനേ അഞ്ഞേന വിനീതഭാവോ ദീപിതോ ഹോതി, ഭഗവാ പന സയമ്ഭുഞാണേന സയമേവ വിനീതോ. തസ്മാ പാളിയം ''അപ്പസദ്ദവിനീതോ''തി ന വുത്തം. തേനാഹ **''ന ഹി ഭഗവാ അഞ്ഞേന വിനീതോ''**തി.

൨൩൮. ഹിയ്യോദിവസം ഉപാദായ തതോ ആസന്നാനി കതിപയാനി ദിവസാനി **പുരിമാനി നാമ ഹോന്തി, പുരിമാനീ**തി ച പുബ്ബകാനി, അതീതാനീതി അത്ഥോ. **തതോ പര**ന്തി യഥാ വുത്തഅതീതദിവസതോ അനന്തരം പരം പുരിമതരം അതിസയേന പുരിമത്താ. ഇതി ഇമേസു ദ്വീസു പവത്തിതോ യഥാക്കമം പുരിമപുരിമതരഭാവോ, ഏവം സന്തേപി യദേത്ഥ ''പുരിമതര''ന്തി വുത്തം, തതോ പഭുതി യം യം ഓരം, തം തം പരം, യം യം പരം, തം തം ''പുരിമതര''ന്തി വുത്തം ഹോതി. കുതൂഹലയുത്താ സാലാ **കുതൂഹലസാലാ** യഥാ ''ആജഞ്ഞരഥോ''തി. **ഇമേ** ദസ്സനാദയോ.

അയഥാഭൂതഗുണേഹീതി അയഥാഭൂതം മിച്ഛാദീപിതഅത്ഥമത്തേനേവ ഉഗ്ഘോസിതഗുണേഹി **സമുഗ്ഗതോ** ഘോസിതോ. തരന്തി അതിക്കമന്തി ഏതേനാതി തിത്ഥം, അഗ്ഗമഗ്ഗോ. ദിട്ഠിഗതികമഗ്ഗോ പന അയഥാഭൂതോപി തേസം തഥാ വിതരണം ഉപാദായ തിത്ഥന്തി വോഹരീയതീതി തം കരോന്താ **തിത്ഥകരാ. ഓസരതീ**തി പവിസതി.

൨൩൯. സഹിതന്തി പുബ്ബാപരാവിരുദ്ധം. **ന കിഞ്ചി ജാത**ന്തി പടിഞ്ഞാദോസഹേതുദോസഉദാഹരണദോസദുട്ഠദോസതായ ന കിഞ്ചി ജാതം. തേനാഹ **''ആരോപിതോ തേ വാദോ''**തി. വദന്തി തേന പരിഭാസന്തീതി **വാദോ** ദോസോ. **സഭാവക്കോസേനാ**തി സഭാവതോ പവത്തകോട്ഠാസേന.

൨൪൦. പീളേയ്യാതി മധുഭണ്ഡേന സഹ ഭാജനേ പീളേത്വാ ദദേയ്യ. **സബ്രഹ്മചാരീഹി സമ്പയോജേത്വാ**തി സഹധമ്മികേഹി വിഹേഠനപയോഗം കത്വാ, തേനാഹ **''വിവാദം കത്വാ''**തി.

൨൪൧. ഇതരീതരേനാതി പണീതതോ ഇതരേന. തേനാഹ **''ലാമകലാമകേനാ''**തി.

൨൪൨. ഭത്തകോസകേനാതി കോസകഭത്തേന, ഖുദ്ദകസരാവഭത്തകേനാതി അത്ഥോ. **ബേലുവമത്തഭത്താഹാരാ**തി ബില്ലപമാണഭത്തഭോജനാ. **ഓട്ഠവട്ടിയാ**തി മുഖവട്ടിയാ. **സബ്ബാകാരേനേവാ**തി സബ്ബപ്പകാരേനേവ. **അനപ്പാഹാരോതി ന വത്തബ്ബോ** കദാചി അപ്പാഹാരോതി കത്വാ. തത്ഥ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി അവിസയ്ഹം അപ്പാഹാരതം ഭഗവതോ ദസ്സേതും **''പധാനഭൂമിയ''**ന്തിആദി വുത്തം. **മയാ**തി നിസ്സക്കവചനം. **വിസേസതരാ**തി തേന ധമ്മേന വിസേസവന്തതരാ.

വതസമാദാനവസേനേവ പംസുകൂലം ധാരേന്തീതി **പംസുകൂലികാ**തി ആഹ - **''സമാദിന്നപംസുകൂലികങ്ഗാ''**തി, സദ്ദത്ഥോ പന **''വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ''** (വിസുദ്ധി॰

൧.൨൪) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. **പിണ്ഡപാതികാ സപദാനചാരിനോ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ തത്ഥ സത്ഥേന ഛിന്ദിതത്താ **സത്ഥലൂഖാനി**. യം യം സപ്പായം, തസ്സേവ ഗഹണം **ഉച്ചിന**ന്തി ആഹ **"ഉച്ചിനിത്വാ…പേ॰… ഥിരട്ഠാനമേവ ഗഹേത്വാ"**തി. **അലാബുലോമസാനീ**തി അലാബുലോമാനി വിയ സുഖുമതരാനി ചീവരസുത്തംസൂനി ഏതേസം സന്തീതി അലാബുലോമസാനി. **പാതിതസാണപംസുകൂല**ന്തി കളേവരേന സദ്ധിം ഛഡ്ഡിതസാണമയം പംസുകൂലം, യം തുമ്ബമത്തേ പുളവേ ഓധുനിത്വാ സത്ഥാ ഗണ്ഹി.

"യഥാപി ഭമരോ പുപ്ഫ"ന്തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൪൯) വുത്തം മധുകരഭിക്ഖാചാരവതം "പിണ്ഡിയാലോപഭോജനം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാ"തി (മഹാവ॰ ൭൩, ൧൨൮) വചനതോ ഭിക്ഖൂനം പകതിഭൂതം വതന്തി വുത്തം **"ഉഞ്ഛാസകേ വതേ രതാ"**തി. വത-സദ്ദോ ചേത്ഥ പകതിവതസങ്ഖാതം സകവതം വദതി. തേനാഹ **"ഉഞ്ഛാചരിയസങ്ഖാതേ ഭിക്ഖൂനം പകതിവതേ"**തി. **ഉച്ചനീചഘരദ്വാരട്ഠായിനോ**തി മഹന്തഖുദ്ദകഗേഹാനം ബഹിദ്വാരകോട്ഠകട്ഠായിനോ. **കബരമിസ്സകം ഭത്തം സംഹരിത്വാ**തി കണാജകമിസ്സകം ഭത്തം സമ്പിണ്ഡിത്വാ. **ഉമ്മാരതോ പട്ഠായാ**തി ഘരുമ്മാരതോ പട്ഠായ.

ചീവരാനുഗ്ഗഹത്ഥന്തി ചീവരാനുരക്ഖണത്ഥം. ഏത്ഥ ച യസ്മാ ബുദ്ധാ നാമ സദേവകേ ലോകേ അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം, സാ ചസ്സ പുഞ്ഞക്ഖേത്തതാ പരമുക്കംസഗതാ, തസ്മാ സത്താനം താദിസം ഉപകാരം ആചിക്ഖിത്വാ തേ ച അനുഗ്ഗണ്ഹന്താ ഗഹപതിചീവരം സാദിയന്തി, ചതുപച്ചയസന്തോസേ പന നേ പരമുക്കംസഗതാ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം.

൨൪൭. സപ്പച്ചയന്തി സഹേതുകം സകാരണം ഹുത്വാ ധമ്മം ദേസേതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ചോദകോ പന അധിപ്പായം അജാനന്തോ **"കിം പനാ"**തിആദിമാഹ. ഇതരോ **"നോ ന ദേസേതീ"**തിആദിനാ അധിപ്പായം വിവരതി. **നിദാന**ന്തി ചേത്ഥ ഞാപകം ഉപ്പത്തികാരണം അധിപ്പേതം, തഞ്ച തസ്സ തസ്സ അനുപ്പത്തിയുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ പടിപക്ഖഹരണതോ **"സപ്പാടിഹാരിയ"**ന്തി വുച്ചതീതി ആഹ **"പുരിമസ്സേവേതം വേവചന"**ന്തി. രാഗാദീനം വാ പടിഹരണം പടിഹാരിയം, തദേവ പാടിഹാരിയം, സഹ പാടിഹാരിയേനാതി **സപ്പാടിഹാരിയം**. രാഗാദിപടിസേധവസേനേവ ഹി സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേതി.

൨൪൮. തസ്സ തസ്സ പഞ്ഹസ്സാതി യം യം പഞ്ഹം പരോ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛതി, തസ്സ തസ്സ പഞ്ഹസ്സ. **ഉപരി ആഗമനവാദപഥ**ന്തി വിസ്സജ്ജനേ കതേ തതോ ഉപരി ആഗച്ഛനകം വാദമഗ്ഗം. **വിസേസേത്വാ വദന്തോ**തി വത്തതി, "ഭോ ഗോതമ, വത്തുമരഹതീ"തി അത്തനോ വാദഭേദനത്ഥം ആഹതം കാരണം അത്തനോ മാരണത്ഥം ആവുധം നിദസ്സേന്തോ വിയ വിസേസേത്വാ വദന്തോ പഹാരകേന വചനേന. **അന്തരന്തരേ**തി മയാ വുച്ചമാനകഥാപബന്ധസ്സ അന്തരന്തരേ. **ദദേയ്യ** വദേയ്യ. **ഏവരൂപേസു ഠാനേസൂ**തി പരവാദീഹി സദ്ധിം വാദപടിവാദട്ഠാനേസു. തേ നിഗ്ഗഹേതും മയാ ദേസിതം സുത്തപദം ആനേത്വാ **മമയേവ അനുസാസനിം ഓവാദം പച്ചാസീസന്തി**.

൨൪൯. സമ്പാദേമീതി മനോരഥം സമ്പാദേമി. **പരിപൂരേമീ**തി അജ്ഝാസയം പരിപൂരേമി. **അധിസീലേ**തി അധികേ ഉത്തമസീലേ. സാവകസീലതോ ച

പച്ചേകബുദ്ധസീലതോ ച ബുദ്ധാനം സീലം **അധികം** ഉക്കട്ഠം പരമുക്കംസതോ അനഞ്ഞസാധാരണഭാവതോ. തേനാഹ **"ബുദ്ധസീലം നാമ കഥിത"**ന്തി. **ഠാനുപ്പത്തികപഞ്ഞാ**തി തത്ഥ തത്ഥ ഠാനസോ ഉപ്പന്നപഞ്ഞാ. തേനാഹ **"തത്ഥാ"**തിആദി. **അവസേസാ പഞ്ഞാ**തി ഇധ പാളിയം ആഗതാ അനാഗതാ ച യഥാവുത്തഞാണദ്വയവിനിമുത്താ പഞ്ഞാ.

൨൭. വിസേസാധിഗമാനന്തി സതിപട്ഠാനാദീനം അധിഗന്തബ്ബവിസേസാനം. അഭിഞ്ഞാ നാമ ഛ അഭിഞ്ഞാ, താസു ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന ഛളഭിഞ്ഞാരഹതോവ അഗ്ഗമഗ്ഗപഞ്ഞാ ഇധ അഭിഞ്ഞാതി അധിപ്പേതാ, തസ്സ വോസാനം പരിയോസാനം പാരമീ പരമുക്കംസാതി അവകംസാതി ച അഗ്ഗഫലം വുച്ചതീതി ആഹ **"അഭിഞ്ഞാ...പേ॰... അരഹത്തം പത്താ"**തി.

ഉപായപധാനേതി അരിയഫലാധിഗമനസ്സ ഉപായഭൂതേ പധാനേ. ''അനുപ്പന്നപാപകാനുപ്പാദാദിഅത്ഥാ''തി ഗഹിതാ തഥേവ ഹോന്തി, തം അത്ഥം സാധേന്തിയേവാതി ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപകോ സമ്മാ-സദ്ദോതി യഥാഅധിപ്പേതത്ഥസ്സ അനുപ്പന്നപാപകാനുപ്പാദാദിനോ ഉപായഭൂതേ, പധാനഉപായഭൂതേതി അത്ഥോ. സമ്മാ-സദ്ദസ്സ വാ യോനിസോ അത്ഥദീപകതം സന്ധായ ''യോനിസോ പധാനേ''തി വുത്തം. **ഛന്ദം ജനേതീ**തി കത്തുകമ്യതാകുസലച്ഛന്ദം ഉപ്പാദേതി പവത്തേതി വാ. **വായമതീ**തി പയോഗപരക്കമം കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി കായികചേതസികവീരിയം കരോതി. **ചിത്തം ഉക്ഖിപതീ**തി തേനേവ സഹജാതവീരിയേന കോസജ്ജപക്ഖതോ ചിത്തം ഉക്ഖിപതി. **പദഹതീ**തി സമ്മപ്പധാനഭൂതം വീരിയം പവത്തേതി. പടിപാടിയാ പനേതാനി ചത്താരി പദാനി ആസേവനാഭാവനാബഹുലീകമ്മസാതച്ചകിരിയാഹി യോജേതബ്ബാനി. ''പദഹതീ''തി വാ ഇമിനാ ആസേവനാദീഹി സദ്ധിം സിഖാപത്തം ഉസ്സോള്ഹിവീരിയം യോജേതബ്ബം. **വഡ്ഢിയാ പരിപൂരണത്ഥ**ന്തി യാവതാ ഭാവനാപാരിപൂരിയാ പരിപൂരണത്ഥം. **യാ ഠിതീ**തി യാ കുസലാനം ധമ്മാനം പടിപക്ഖവിഗമേന അവട്ഠിതി. **സോ അസമ്മോസോ**തി സോ അവിനാസോ. **യം വേപുല്ല**ന്തി യോ സബ്ബസോ വിപുലഭാവോ മഹന്തതാ. **ഭാവനാപാരിപൂരീ**തി ഭാവനായ പരിപൂരിതാ. **അത്ഥോതിപി വേദിതബ്ബം പുരിമപച്ഛിമപദാനം സമാനത്ഥഭാവതോ.**

പുബ്ബഭാഗപടിപദാ കഥിതാതംതംവിസേസാധിഗമസ്സ പടിപദാവിഭാവനായ ആരദ്ധത്താ. അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പജ്ജനേന അനത്ഥാവഹതാ നാമ നത്ഥീതി വുത്തം - **"ഉപ്പജ്ജമാനാ"**തി വചനം ഉപ്പന്നാനം രാസന്തരഭാവേന ഗഹിതത്താ. തഥാ കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പജ്ജനേനാതി വുത്തം - **അനുപ്പജ്ജമാനാ**തി വചനം ഉപ്പന്നാനം രാസന്തരഭാവേന ഗഹിതത്താ. **നിരുജ്ഝമാനാ**തി പടിപക്ഖസമായോഗേന വിനസ്സമാനാ, ന ഖണനിരോധവസേന നിരുജ്ഝമാനാ.

ലോഭാദയോ വേദിതബ്ബാ, യേ ആരദ്ധവിപസ്സകാനം ഉപ്പജ്ജനാരഹാ. **സകിം ഉപ്പജ്ജിത്വാ**തി സഭാവകഥനമത്തമേതം. ഏകവാരമേവ ഹി മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. **നിരുജ്ഝമാനോ**തി സരസേനേവ നിരുജ്ഝമാനോ. ന ഹി തസ്സ പടിപക്ഖസമായോഗോ നാമ അത്ഥി. **ഫലസ്സാ**തി അനന്തരകാലേവ ഉപ്പജ്ജനകഫലസ്സ. **പച്ചയം ദത്വാവ നിരുജ്ഝതീ**തി ഇമിനാ മഗ്ഗോ സമ്പതി ആയതിഞ്ച ഏകന്തേനേവ അത്ഥാവഹോതി ദസ്സേതി. **പുരിമസ്മിമ്പീ**തി

“അനുപ്പന്നാ മേ കുസലാ ധമ്മാ അനുപ്പജ്ജമാനാ അനത്ഥായ സംവത്തേയ്യു”ന്തി ഏതസ്മിം തതിയവാരേപി. **“സമഥവിപസ്സനാ ഗഹേതബ്ബാ”തി വുത്തം** അട്ഠകഥായം, **തം പന** മഗ്ഗസ്സ അനുപ്പന്നതായ സബ്ഭാവതോ, അനുപ്പജ്ജമാനേ ച തസ്മിം വട്ടാനത്ഥസബ്ഭാവതോതി മഗ്ഗസ്സപി സാധാരണഭാവതോ **ന യുത്ത**ന്തി പടിക്ഖിപതി. യദി സമഥവിപസ്സനാനമ്പി അനുപ്പത്തി അനത്ഥാവഹാ, മഗ്ഗസ്സ അനുപ്പത്തിയാ വത്തബ്ബം നത്ഥീതി.

മഹന്തം , ഗാരവം ഹോതി, തസ്മാ “സങ്ഘഗാരവേന യഥാരുചി വന്ദിതും ന ലഭാമീ”തി സങ്ഘേന സഹ ന നിക്ഖമി. **ഏത്തകം ധാതൂനം നിധാനം നാമ അഞ്ഞത്ര നത്ഥി,** മഹാധാതുനിധാനതോ ഹി നീഹരിത്വാ കതിപയാ ധാതുയോ തത്ഥ തത്ഥ ചേതിയേ ഉപനീതാ, ഇധ പന രാമഗാമഥൂപേ വിനട്ഠേ നാഗഭവനം പവിട്ഠാ ദോണമത്താ ധാതുയോ ഉപനീതാ. **അതിമന്ദാനി നോ**തി നനു അതിവിയ മന്ദാനി.

സംവിജ്ജിത്വാതി “കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസോ ഈദിസം അനത്ഥം പാപുണിസ്സതീ”തി സംവേഗം ജനേത്വാ. ഈദിസം നാമ മാദിസം ആരബ്ഭ വത്തബ്ബന്തി **കിം വദതീതി** തം വചനം അനാദിയന്തോ.

സന്തസമാപത്തിതോ അഞ്ഞം സന്ഥമ്ഭനകാരണം ബലവം നത്ഥീതി തതോ പരിഹീനോ സമ്മാപടിപത്തിയം പതിട്ഠാ കഥം ഭവിസ്സതീതി ആഹ **“സന്തായ… പേ… ന സക്കോതീ”**തി. ന ഹി മഹാരജ്ജുയാ ഛിന്നായ സുത്തതന്തൂ സന്ഥമ്ഭേതും സക്കോന്തീതി. സമഥേ ദസ്സേത്വാ തേന സമാനഗതികാ ഇമസ്മിം വിസയേ വിപസ്സനാപീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേനാഹ **“ഏവം ഉപ്പന്നാ സമഥവിപസ്സനാ…പേ… സംവത്തന്തീ”**തി.

കാസാവന്തി കാസാവവത്ഥം. **കച്ഛം പീളേത്വാ നിവത്ഥ**ന്തി പച്ഛിമം ഓവട്ടികം പീളേന്തോ വിയ ദള്ഹം കത്വാ നിവത്ഥം അദ്ദസംസൂതി യോജനാ.

വുത്തനയേനാതി (അം॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧.൩൫൨) “കാമാ നാമേതേ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ”തിആദിനാ വത്ഥുകാമകിലേസകാമേസു ആദീനവദസ്സനപുബ്ബകനേക്ഖമ്മപടിപത്തിയാ ഛന്ദരാഗം വിക്ഖമ്ഭയതോ സമുച്ഛിന്ദന്തസ്സ ച “അനുപ്പന്നോ ച കാമാസവോ ന ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ ഹേട്ഠാ സബ്ബാസവസുത്തവണ്ണനാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫ ആദയോ; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൫ ആദയോ) വുത്തനയേന. **ആരമ്മണരസം അനുഭവിത്വാ നിരുദ്ധവിപാകോ**തി തദാരമ്മണമാഹ. അനുഭവിത്വാ ഭവിത്വാ ച വിഗതം **ഭൂതവിഗതം**. അനുഭൂതഭൂതാ ഹി ഭൂതതാസാമഞ്ഞേന ഭൂത-സദ്ദേന വുത്താ. സാമഞ്ഞമേവ ഹി ഉപസഗ്ഗേന വിസേസീയതീതി. അനുഭൂതസദ്ദോ ച കമ്മവചനിച്ഛായ അഭാവതോ അനുഭവകവാചകോ ദട്ഠബ്ബോ. വിപാകോ ആരമ്മണേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധോ ഭുത്വാവിഗതോതി വത്തബ്ബതം അരഹതി, വികപ്പഗാഹവസേന രാഗാദീഹി തബ്ബിപക്ഖേഹി ച അകുസലം കുസലഞ്ച കമ്മം ആരമ്മണരസം അനുഭവിത്വാ വിഗതന്തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. യഥാവുത്തോ പന വിപാകോ കേവലം ആരമ്മണരസാനുഭവനവസേനേവ പവത്തതീതി അനുഭവിത്വാ വിഗതത്താ നിപ്പരിയായേനേവ വുത്തോ, തസ്സ ച തഥാ വുത്തത്താ കമ്മം ഭവിത്വാ വിഗതപരിയായേന, യം “ഉപ്പന്നാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ, ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിയാ”തി ഏത്ഥ “ഉപ്പന്ന”ന്തി ഗഹേത്വാ തംസദിസാനം പഹാനം, വുദ്ധി ച

വുത്താ. വിപച്ചിതും ഓകാസകരണവസേന ഉപ്പതിതം അതീതകമ്മഞ്ച തതോ ഉപ്പജ്ജിതും ആരദ്ധോ അനാഗതോ വിപാകോ ച "ഓകാസകതുപ്പന്നോ"തി വുത്തോ. യം ഉപ്പന്നസദ്ദേന വിനാപി വിഞ്ഞായമാനം ഉപ്പന്നം സന്ധായ "നാഹം, ഭിക്ഖവേ, സഞ്ചേതനികാന"ന്തിആദി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൧൭, ൨൧൯) വുത്തം.

തേസൂതി വിപസ്സനായ ഭൂമിഭൂതേസു ഖന്ധേസു. **അനുസയിതകിലേസാ**തി അനുസയവസേന പവത്താ അപ്പഹീനാ മഗ്ഗേന പഹാതബ്ബാ കിലേസാ അധിപ്പേതാ. തേനാഹ **"അതീതാ...പേ॰... ന വത്തബ്ബാ"**തി. തേസഞ്ഹി അമ്ബരുക്ഖോപമായ വത്തമാനാദിതാ ന വത്തബ്ബാ മഗ്ഗേന പഹാതബ്ബാനം താദിസസ്സ വിഭാഗസ്സ അനുപ്പജ്ജനതോ. **അപ്പഹീനാവ ഹോന്തീ**തി ഇമിനാ അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയട്ഠോതി ദസ്സേതി. **ഇദം ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം നാമാ**തി ഇദം തേസു ഖന്ധേസു ഉപ്പത്തിരഹകിലേസജാതം തായ ഏവ ഉപ്പത്തിരഹതായ ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം നാമ, തേഭൂമകഭൂമിലദ്ധാ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **താസു താസു ഭൂമീസൂ**തി മനുസ്സദേവാദിഅത്തഭാവസങ്ഖാതേസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു. തസ്മിം തസ്മിം സന്താനേ അനുപ്പത്തിഅനാപാദിതതായ **അസമുഗ്ഘാതിതാ**. ഏത്ഥ ച ലദ്ധഭൂമികം **ഭൂമിലദ്ധ**ന്തി വുത്തം അഗ്ഗിആഹിതോ വിയ.

ഓകാസകതുപ്പന്ന-സദ്ദേപി ച ഓകാസോ കതോ ഏതേനാതി ഓകാസോ കതോ ഏതസ്സാതി ച അത്ഥദ്വയേപി കത-സദ്ദസ്സ പരനിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ. ആഹതഖീരരുക്ഖോ വിയ നിമിത്തഗ്ഗാഹവസേന അധിഗ്ഗഹിതം ആരമ്മണം, അനാഹതഖീരരുക്ഖോ വിയ അവിക്ഖമ്ഭിതതായ അന്തോഗധകിലേസം ആരമ്മണം. നിമിത്തഗ്ഗാഹകാവിക്ഖമ്ഭിതകിലേസാ വാ പുഗ്ഗലാ ആഹതാനാഹതഖീരരുക്ഖസദിസാ. **പുരിമനയേനേവാ**തി അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നേ വിയ "ഇമസ്മിം നാമ ഠാനേ നുപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി ന വത്തബ്ബാ. കസ്മാ? അസമുഗ്ഘാതിതത്താ"തി യോജേത്വാ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

വുത്തം പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ. തത്ഥ ച മഗ്ഗേന പഹീനകിലേസാനമേവ തിധാ നവത്തബ്ബതം അപാകടം സുപാകടം കാതും **അജാതഫലരുക്ഖോ** ഉപമാഭാവേന **ആഗതോ** . അതീതാദീനം അപ്പഹീനതാ ദസ്സനത്ഥമ്പി **"ജാതഫലരുക്ഖേന ദീപേതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ യഥാ അച്ഛിന്നേ രുക്ഖേ നിബ്ബത്താരഹാനി ഫലാനി ഛിന്നേ അനുപ്പജ്ജമാനാനി ന കദാചി സസഭാവാനി അഹേസും ഹോന്തി ഭവിസ്സന്തി ചാതി താനി അതീതാദിഭാവേന ന വത്തബ്ബാനി, ഏവം മഗ്ഗേന പഹീനകിലേസാ ച ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ ഛേദേ അസതി ഫലാനി ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി, സതി ച നുപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി ഛേദസ്സ സാത്ഥകതാ, ഏവം മഗ്ഗഭാവനായ ച സാത്ഥകതാ യോജേതബ്ബാ.

തേപി പജഹതിയേവ കിലേസപ്പഹാനേനേവ തേസമ്പി അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനതോ. **അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സാ**തി പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ. **ഉപാദിന്നഅനുപാദിന്നതോ**തി ഉപാദിന്നഖന്ധതോ ചേവ കിലേസതോ ച. ഉപപത്തിവസേന വുട്ഠാനം ദസ്സേതുമാഹ - **"ഭവവസേന പനാ"**തിആദി. യേ സോതാപന്നസ്സ സത്ത ഭവാ അപ്പഹീനാ, തതോ പഞ്ച ഠപേത്വാ ഇതരേ ദ്വേ **"സുഗതിഭവേകദേസോ"**തി അധിപ്പേതാ. **സുഗതികാമഭവതോ**തി സുഗതിഭവേകദേസഭൂതകാമഭവതോ. **അരഹത്തമഗ്ഗോ രൂപാരൂപഭവതോ വുട്ഠാതി** ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനസമുഗ്ഘാതഭാവതോ. യദി അരഹത്തമഗ്ഗോ ഏവ അരിയമഗ്ഗോ സിയാ, സോ ഏവ സബ്ബകിലേസേ

പജഹേയ്യ, സബ്ബഭവേഹിപി വുട്ഠഹേയ്യ. യസ്മാ പന ഓധിസോവ കിലേസാ പഹീയന്തി, തസ്മാ ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമമഗ്ഗേഹി പഹീനാവസേസേ കിലേസേ സോ പജഹതി, ഇതി ഇമം സാമത്ഥിയം സന്ധായ **"സബ്ബഭവേഹി വുട്ഠാതിയേവാതിപി വദന്തീ"**തി വുത്തം. തഥാ ഹി സോ ഏവ "വജിരൂപമോ"തി വുത്തോ.

ഹോതു താവ വുത്തനയേന അനുപ്പന്നാനം അകുസലാനം അനുപ്പാദായ, ഉപ്പന്നാനം ഉപ്പന്നസദിസാനം പഹാനായ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനായ മഗ്ഗഭാവനാ, **അഥ മഗ്ഗക്ഖണേ കഥം അനുപ്പന്നാനം** കുസലാനം **ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നാനഞ്ച ഠിതിയാ ഭാവനാ ഹോതി** ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ തസ്സാതി ചോദേതി, ഇതരോ "മഗ്ഗപ്പവത്തിയായേവാ"തി പരിഹാരമാഹ. മഗ്ഗോ ഹി കാമഞ്ചേകചിത്തക്ഖണികോ, തഥാരൂപോ പനസ്സ പവത്തിവിസേസോ, യം അനുപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ സാതിസയം ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച സവിസേസം പാരിപൂരിം പാപുണന്തി. തേനാഹ **"മഗ്ഗോ ഹീ"**തിആദി. കിഞ്ചാപി അരിയമഗ്ഗോ വത്തമാനക്ഖണേ അനുപ്പന്നോ നാമ ന ഹോതി, അനുപ്പന്നപുബ്ബതം ഉപാദായ ഉപചാരവസേന തഥാ വുച്ചതീതി ദസ്സേതും **"അനാഗതപുബ്ബം ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **അയമേവാതി** അയം മഗ്ഗസ്സ യഥാപച്ചയപവത്തി ഏവ **ഠിതി നാമാതി**, മഗ്ഗസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ മഗ്ഗമ്പി ഭാവേന്തോ ഏവ തസ്സ **ഠിതിയാ ഭാവേതീതി വത്തും വട്ടതി**.

ഉപസമമാനം ഗച്ഛതീതി വിക്ഖമ്ഭനവസേന സമുച്ഛേദവസേന കിലേസേ ഉപസമേന്തം വത്തതി. പുബ്ബഭാഗിന്ദ്രിയാനി ഏവ വാ അധിപ്പേതാനി. തേനേവാഹ **"കിലേസൂപസമത്ഥം വാ ഗച്ഛതീ"**തി.

൨൪൭. അധിമുച്ചനട്ഠേനാതി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧൨൯; അ॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൮.൬൬) അധികം സവിസേസം മുച്ചനട്ഠേന, തേനാഹ **"സുട്ഠു മുച്ചനട്ഠോ"**തി. ഏതേന സതിപി സബ്ബസ്സപി രൂപാവചരജ്ഝാനസ്സ വിക്ഖമ്ഭനവസേന പടിപക്ഖതോ വിമുത്തഭാവേ യേന ഭാവനാവിസേസേന തം ഝാനം സാതിസയം പടിപക്ഖതോ വിമുച്ചിത്വാ പവത്തതി, സോ ഭാവനാവിസേസോ ദീപിതോ. ഭവതി ഹി സമാനജാതിയുത്തോപി ഭാവനാവിസേസേന പവത്തിആകാരവിസേസോ. യഥാ തം സദ്ധാവിമുത്തതോ ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സ, തഥാ പച്ചനീകധമ്മേഹി സുട്ഠു വിമുത്തതായ ഏവ അനിഗ്ഗഹിതഭാവേന നിരാസങ്കതായ അഭിരതിവസേന സുട്ഠു അധിമുച്ചനട്ഠേനപി വിമോക്ഖോ. തേനാഹ **"ആരമ്മണേ ചാ"**തിആദി. **അയം പനത്ഥോതി** അയം അധിമുച്ചനത്ഥോ **പച്ഛിമവിമോക്ഖേ** നിരോധേ **നത്ഥി**. കേവലോ വിമുത്തത്ഥോ ഏവ തത്ഥ ലബ്ഭതി, തം സയമേവ പരതോ വക്ഖതി.

രൂപീതി യേനായം സസന്തതിപരിയാപന്നേന രൂപേന സമന്നാഗതോ, തം യസ്സ ഝാനസ്സ ഹേതുഭാവേന വിസിട്ഠം രൂപം ഹോതി. യേന വിസിട്ഠേന രൂപേന "രൂപീ"തി വുച്ചേയ്യ രൂപീ-സദ്ദസ്സ അതിസയത്ഥദീപനതോ, തദേവ സസന്തതിപരിയാപന്നരൂപനിമിത്തം ഝാനമിവ പരമത്ഥതോ രൂപീഭാവസാധകന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **"അജ്ഝത്ത"**ന്തിആദി. **രൂപജ്ഝാനം രൂപം** ഉത്തരപദലോപേന. **രൂപാനീതി** പനേത്ഥ പുരിമപദലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. തേന വുത്തം **"നീലകസിണാദീനി രൂപാനീ"**തി.

അന്തോഅപ്പനായം സുഭന്തി ആഭോഗോ നത്ഥീതി ഇമിനാ പുബ്ബാഭോഗവസേന അധിമുത്തി സിയാതി ദസ്സേതി. ഏവഞ്ഹേത്ഥ തഥാവത്തബ്ബതാപത്തിചോദനാ അനവകാസാ ഹോതി. യസ്മാ സുവിസുദ്ധേസു നീലാദീസു വണ്ണകസിണേസു തത്ഥ കതാധികാരാനം അഭിരതിവസേന സുട്ഠു അധിമുത്തി സിയാ, തസ്മാ അട്ഠകഥായം തഥാ തതിയോ വിമോക്ഖോ സംവണ്ണിതോ. യസ്മാ പന മേത്താദിവസേന പവത്തമാനാ ഭാവനാ സത്തേ അപ്പടികൂലതോ ദഹതി, തേ സുഭതോ അധിമുച്ചിത്വാവ പവത്തതി, തസ്മാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧൨) ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാ ''സുഭവിമോക്ഖോ''തി വുത്താ, തയിദം ഉഭയമ്പി തേന തേന പരിയായേന വുത്തത്താ ന വിരുജ്ഝതീതി ദട്ഠബ്ബം.

സബ്ബസോതി അനവസേസതോ. ന ഹി ചതുന്നം അരൂപക്ഖന്ധാനം ഏകദേസോപി തത്ഥ അവസിട്ഠോതി. **വിസ്സട്ഠത്താ**തി യഥാപരിച്ഛിന്നേ കാലേ നിരോധിതത്താ. **ഉത്തമോ വിമോക്ഖോ നാമ** അരിയേഹേവ സമാപജ്ജിതബ്ബതോ, അരിയഫലപരിയോസാനത്താ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ നിബ്ബാനപ്പത്തിഭാവതോ ച.

൨൪൯. അഭിഭവതീതി അഭിഭു (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧൭൩; അ॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൮.൬൫-൬൬) പരികമ്മം, ഞാണം വാ. അഭിഭു ആയതനം ഏതസ്സാതി **അഭിഭായതനം,** ഝാനം. അഭിഭവിതബ്ബം വാ ആരമ്മണസങ്ഖാതം ആയതനം ഏതസ്സാതി **അഭിഭായതനം,** ഝാനം. ആരമ്മണാഭിഭവനതോ അഭിഭു ച തം ആയതനഞ്ച യോഗിനോ സുഖവിസേസാനം അധിട്ഠാനഭാവതോ മനായതനധമ്മായതനഭാവതോ ചാതിപി സസമ്പയുത്തം ഝാനം **അഭിഭായതനം**. തേനാഹ **''അഭിഭവനകാരണാനീ''**തിആദി. **താനീ**തി അഭിഭായതനസഞ്ഞിതാനി ഝാനാനി. സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ ആഭോഗോ പുബ്ബഭാഗഭാവനാവസേന ഝാനക്ഖണേ പവത്തം അഭിഭവനാകാരം ഗഹേത്വാ പവത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. **പരികമ്മവസേന അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ,** ന അപ്പനാവസേന. ന ഹി പടിഭാഗനിമിത്താരമ്മണാ അപ്പനാ അജ്ഝത്തവിസയാ സമ്ഭവതി. **തം പന** അജ്ഝത്ത പരികമ്മവസേന ലദ്ധം കസിണനിമിത്തം **അസുവിസുദ്ധമേവ ഹോതി,** ന ബഹിദ്ധാ പരികമ്മവസേന ലദ്ധം വിയ വിസുദ്ധം.

പരിത്താനീതി യഥാലദ്ധാനി സുപ്പസരാവമത്താനി. തേനാഹ **''അവഡ്ഢിതാനീ''**തി. **പരിത്തവസേനേവാ**തി വണ്ണവസേന ആഭോഗേ വിജ്ജമാനേപി പരിത്തവസേനേവ **ഇദമഭിഭായതനം വുത്തം**. പരിത്തതാ ഹേത്ഥ അഭിഭവനസ്സ കാരണം. വണ്ണാഭോഗേ സതിപി അസതിപി അഭിഭായതനഭാവനാ നാമ തിക്ഖപഞ്ഞസ്സേവ സമ്ഭവതി, ന ഇതരസ്സാതി **''ഞാണുത്തരികോ പുഗ്ഗലോ''**തി. **അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജതീ**തി ഏത്ഥ അഭിഭവനം സമാപജ്ജനഞ്ച ഉപചാരജ്ഝാനാധിഗമസമനന്തരമേവ അപ്പനാഝാനുപ്പാദനന്തി ആഹ **''സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവേത്ഥ അപ്പനം പാപേതീ''**തി. **സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനാ**തി ച അപ്പനാപരിവാസാഭാവസ്സ ലക്ഖണവചനമേതം. യോ ''ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ''തി വുച്ചതി , തതോപി ഞാണുത്തരസ്സേവ അഭിഭായതനഭാവനാ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം നിമിത്തേ. **അപ്പനം പാപേതീ**തി ഭാവനാ അപ്പനം നേതി.

ഏത്ഥ ച കേചി ''ഉപ്പന്നേ ഉപചാരജ്ഝാനേ തം ആരബ്ഭ യേ ഹേട്ഠിമന്തേന ദ്വേ തയോ ജവനവാരാ പവത്തന്തി, തേ ഉപചാരജ്ഝാന പക്ഖികാ ഏവ, തദനന്തരഞ്ച ഭവങ്ഗപരിവാസേന ഉപചാരാസേവനായ ച വിനാ അപ്പനാ ഹോതി, സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവ അപ്പനം പാപേതീ''തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം. ന ഹി പാരിവാസികപരികമ്മേന

അപ്പനാവാരോ ഇച്ഛിതോ, നാപി മഹഗ്ഗതപ്പമാണജ്ഝാനേസു വിയ ഉപചാരജ്ഝാനേ ഏകന്തതോ പച്ചവേക്ഖണാ ഇച്ഛിതബ്ബാ, തസ്മാ ഉപചാരജ്ഝാനാധിഗമതോ പരം കതിപയഭവങ്ഗചിത്താവസാനേ അപ്പനം പാപുണന്തോ "സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവേത്ഥ അപ്പനം പാപേതീ"തി വുത്തോ. "സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനാ"തി ച അധിപ്പായികമിദം വചനം, ന നീതത്ഥം, അധിപ്പായോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ന അന്തോസമാപത്തിയം തദാ തഥാരൂപസ്സ ആഭോഗസ്സ അസമ്ഭവതോ, സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ ആഭോഗോ പുബ്ബഭാഗഭാവനാവസേന ഝാനക്ഖണേ പവത്തം അഭിഭവനാകാരം ഗഹേത്വാ പവത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൨൦൪) പന "ഇമിനാ പനസ്സ പുബ്ബഭാഗോ കഥിതോ"തി വുത്തം. അന്തോസമാപത്തിയം തഥാ ആഭോഗാഭാവേ കസ്മാ "ഝാനസഞ്ഞായപീ"തി വുത്തന്തി ആഹ **"അഭിഭവേ...പേ॰... അത്ഥീ"**തി.

വഡ്ഢിതപ്പമാണാനീതി വിപുലപ്പമാണാനീതി അത്ഥോ, ന ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലാദിവസേന വഡ്ഢിതപ്പമാണാനീതി തഥാ വഡ്ഢനസ്സേവേത്ഥ അസമ്ഭവതോ. തേനാഹ **"മഹന്താനീ"**തി.

രൂപേ സഞ്ഞാ രൂപസഞ്ഞാ, സാ അസ്സ അത്ഥീതി രൂപസഞ്ഞീ, ന രൂപസഞ്ഞീ **അരൂപസഞ്ഞീ**. സഞ്ഞാസീസേന ഝാനം വദതി. രൂപസഞ്ഞായ അനുപ്പാദനമേവേത്ഥ **അലാഭിതാ. ബഹിദ്ധാവ ഉപ്പന്നന്തി** ബഹിദ്ധാവത്ഥുസ്മിംയേവ ഉപ്പന്നം. **അഭിധമ്മേ** പന "അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി പരിത്താനി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനി, അപ്പമാണാനി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ"തി ഏവം ചതുന്നം അഭിഭായതനാനം ആഗതത്താ **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൨൦൪) "കസ്മാ പന യഥാ സുത്തന്തേ - 'അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി പരിത്താനീ'തിആദി വുത്തം, ഏവം അവത്വാ ഇധ ചതൂസുപി അഭിഭായതനേസു അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞിതാവ വുത്താ"തി ചോദനം കത്വാ "അജ്ഝത്തരൂപാനം അനഭിഭവനീയതോ"തി കാരണം വത്വാ "തത്ഥ വാ ഹി ഇധ വാ ബഹിദ്ധാരൂപാനേവ അഭിഭവിതബ്ബാനി, തസ്മാ താനി നിയമതോ വത്തബ്ബാനീതി തത്രാപി ഇധാപി വുത്താനി. 'അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ'തി ഇദം പന സത്ഥു ദേസനാവിലാസമത്തമേവാ"തി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച വണ്ണാഭോഗരഹിതാനി സഹിതാനി ച സബ്ബാനി "പരിത്താനി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ"തി വുത്താനി, തഥാ "അപ്പമാണാനീ"തി ദട്ഠബ്ബാനി. അത്ഥി ഹി ഏസോ പരിയായോ "പരിത്താനി അഭിഭുയ്യ താനി ചേ കദാചി വണ്ണവസേന ആഭുജിതാനി ഹോന്തി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനി അഭിഭുയ്യാ"തി. പരിയായകഥാ ഹി സുത്തന്തദേസനാതി. അഭിധമ്മേ പന നിപ്പരിയായദേസനത്താ വണ്ണാഭോഗരഹിതാനി വിസും വുത്താനി, തഥാ സഹിതാനി. അത്ഥി ഹി ഉഭയത്ഥ അഭിഭവനപരിയായോതി "അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ"തിആദിനാ പഠമദുതിയഅഭിഭായതനേസു പഠമവിമോക്ഖോ, തതിയചതുത്ഥാഭിഭായതനേസു ദുതിയവിമോക്ഖോ, വണ്ണാഭിഭായതനേസു തതിയവിമോക്ഖോ ച അഭിഭവനപ്പവത്തിതോ സങ്ഗഹിതോ, അഭിധമ്മേ പന നിപ്പരിയായദേസനത്താ വിമോക്ഖാഭിഭായതനാനി അസങ്കരതോ ദസ്സേതും വിമോക്ഖേ വജ്ജേത്വാ അഭിഭായതനാനി കഥിതാനി, സബ്ബാനി ച വിമോക്ഖകിച്ചാനി ഝാനാനി വിമോക്ഖദേസനായം വുത്താനി. തദേതം

‘‘അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ’’തി ആഗതസ്സ അഭിഭായതനദ്വയസ്സ അഭിധമ്മേ അഭിഭായതനേസു അവചനതോ ‘‘രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ’’തിആദീനഞ്ച സബ്ബവിമോക്ഖകിച്ചസാധാരണവചനഭാവതോ വവത്ഥാനം കതന്തി വിഞ്ഞായതി.

‘‘അജ്ഝത്തരൂപാനം അനഭിഭവനീയതോ’’തി ഇദം അഭിധമ്മേ കത്ഥചിപി ‘‘അജ്ഝത്തം രൂപാനി പസ്സതീ’’തി അവത്വാ സബ്ബത്ഥ യം വുത്തം ‘‘ബഹിദ്ധാരൂപാനി പസ്സതീ’’തി, തസ്സ കാരണവചനം. തേന യം അഞ്ഞഹേതുകം, തം തേന ഹേതുനാ വുത്തം, യം പന ദേസനാവിലാസഹേതുകം അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞിതായ ഏവ അഭിധമ്മേ വചനം, ന തസ്സ അഞ്ഞം കാരണം മഗ്ഗിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി. അജ്ഝത്തരൂപാനം അനഭിഭവനീയതാ ച തേസം ബഹിദ്ധാരൂപാനം വിയ അവിഭൂതത്താ, ദേസനാവിലാസോ ച യഥാവുത്തവവത്ഥാനവസേന വേദിതബ്ബോ, വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന വിജ്ജമാനപരിയായകഥനഭാവതോ. ‘‘സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ’’തി ഏതേനേവ സിദ്ധത്താ നീലാദിഅഭിഭായതനാനി ന വത്തബ്ബാനീതി ചേ? ന, നീലാദീസു കതാധികാരാനം നീലാദിഭാവസ്സേവ അഭിഭവനകാരണത്താ. ന ഹി തേസം പരിസുദ്ധാപരിസുദ്ധവണ്ണാനം പരിത്തതാ തദപ്പമാണതാ വാ അഭിഭവനകാരണം, അഥ ഖോ നീലാദിഭാവോ ഏവാതി. ഏതേസു ച പരിത്താദികസിണരൂപേസു യം ചരിതസ്സ ഇമാനി അഭിഭായതനാനി ഇജ്ഝന്തി, തം ദസ്സേതും **‘‘ഇമേസു പനാ’’**തിആദി വുത്തം.

സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേനാതി സകലനീലവണ്ണനീലനിദസ്സനനീലനിഭാസാനം സാധാരണവസേന. **വണ്ണവസേനാ**തി സഭാവവണ്ണവസേന. **നിദസ്സനവസേനാ**തി പസ്സിതബ്ബതാവസേന. **ഓഭാസവസേനാ**തി സപ്പഭാസതായ അവഭാസനവസേന. **ഉമാപുപ്ഫ**ന്തി അതസിപുപ്ഫം. **നീലമേവ ഹോതി** വണ്ണസങ്കരാഭാവതോ. **ബാരാണസിയം ഭവ**ന്തി ബാരാണസിയം സമുട്ഠിതം.

തേ ധമ്മേതി തേ സതിപട്ഠാനാദിധമ്മേ ചേവ അട്ഠവിമോക്ഖധമ്മേ ച. **ചിണ്ണവസീഭാവായേവ** തത്ഥ അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ പരിയോസാനുത്തരം സതം ഗതാ **അഭിഞ്ഞാവോസാനപാരമിപ്പത്താ**.

൨൫൭. **സകലട്ഠേനാ**തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൨൮൬; അ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧.൨൯) സകലഭാവേന, അസുഭനിമിത്താദീസു വിയ ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ അനവസേസതോ ഗഹേതബ്ബട്ഠേനാതി അത്ഥോ. യഥാ ഖേത്തം സസ്സാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനം വഡ്ഢിട്ഠാനഞ്ച, ഏവമേവ തംതംസമ്പയുത്തധമ്മാനന്തി ആഹ **‘‘ഖേത്തട്ഠേനാ’’**തി. **പരിച്ഛിന്ദിത്വാ**തി ഇദം ഉദ്ധം അധോ തിരിയന്തി യോജേതബ്ബം. പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഏവ ഹി സബ്ബത്ഥ കസിണം വഡ്ഢേതബ്ബം. **തേന തേന കാരണേനാ**തി ഉപരിആദീസു തേന തേന കസിണേന. യഥാ കിന്തി ആഹ - **‘‘ആലോകമിവ രൂപദസ്സനകാമോ’’**തി, യഥാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ഉദ്ധം ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ, ഉദ്ധം ആലോകം പസാരേതി, അധോ ചേ, അധോ, സമന്തതോ ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ, സമന്തതോ ആലോകം പസാരേതി, ഏവം സബ്ബകസിണന്തി അത്ഥോ. **ഏകസ്സാ**തി പഥവീകസിണാദീസു ഏകേകസ്സ. **അഞ്ഞഭാവാനുപഗമനത്ഥ**ന്തി അഞ്ഞകസിണഭാവാനുപഗമനദീപനത്ഥം, അഞ്ഞസ്സ വാ കസിണഭാവാനുപഗമനദീപനത്ഥം. ന ഹി അഞ്ഞേന പസാരിതകസിണം തതോ അഞ്ഞേന പസാരിതകസിണഭാവം ഉപഗച്ഛതി, ഏവമ്പി നേസം അഞ്ഞകസിണസമ്ഭേദാഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **ന അഞ്ഞം** പഥവീആദി. ന ഹി

ഉദകേന ഠിതട്ഠാനേ സസമ്ഭാരപഥവീ അത്ഥി. **അഞ്ഞകസിണസമ്ഭേദോതി** ആപോകസിണാദിനാ സങ്കരോ . **സബ്ബത്ഥാതി** സബ്ബേസു സേസകസിണേസു. ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ അനവസേസഫരണം പമാണസ്സ അഗ്ഗഹണതോ **അപ്പമാണം**. തേനേവ ഹി നേസം കസിണസമഞ്ഞാ. തഥാ ഹി **"തഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചേതസാ ഫരന്തോ**തി ഭാവനാചിത്തേന ആരമ്മണം കരോന്തോ. ഭാവനാചിത്തഞ്ഹി കസിണം പരിത്തം വാ വിപുലം വാ സകലമേവ മനസി കരോതി.

കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ പവത്തം വിഞ്ഞാണം ഫരണഅപ്പമാണവസേന "വിഞ്ഞാണകസിണ"ന്തി വുത്തം. തഥാ ഹി തം "വിഞ്ഞാണ"ന്തി വുച്ചതി. **കസിണവസേനാ**തി ഉഗ്ഘാടിതകസിണവസേന കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വേദിതബ്ബാ. യത്തകഞ്ഹി ഠാനം കസിണം പസാരിതം, തത്തകം ആകാസഭാവനാവസേന ആകാസം ഹോതീതി. ഏവം യത്തകം ഠാനം ആകാസം ഹുത്വാ ഉപട്ഠിതം, തത്തകം ആകാസമേവ ഹുത്വാ വിഞ്ഞാണസ്സ പവത്തനതോ ആഗമനവസേന വിഞ്ഞാണകസിണേപി ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വുത്താതി **"കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസവസേന തത്ഥ പവത്തവിഞ്ഞാണേ ഉദ്ധംഅധോതിരിയതാ വേദിതബ്ബാ"**തി ആഹ.

൨൩൫. **വുത്തോയേവ** വമ്മികസുത്തേ. **നിസ്സിതഞ്ച** ഛവത്ഥുനിസ്സിതത്താ വിപസ്സനാഞാണസ്സ. **പടിബദ്ധഞ്ച** തേന വിനാ അപ്പവത്തനതോ കായസഞ്ഞിതാനം രൂപധമ്മാനം ആരമ്മണകരണതോ ച. സുട്ഠു ഭാതി ഓഭാസതീതി വാ **സുഭോ**. കുരുവിന്ദജാതിആദിജാതിവിസേസോപി മണി ആകരപാരിസുദ്ധിമൂലകോ ഏവാതി ആഹ **"സുപരിസുദ്ധആകരസമുട്ഠിതോ"**തി. ദോസനീഹരണവസേന പരികമ്മനിപ്ഫത്തീതി ആഹ **"സുട്ഠു കതപരികമ്മോ അപനീതപാസാണസക്ഖരോ"**തി. **ധോവനവേധനാദീഹീ**തി ചതൂസു പാസാണേസു ധോവനേന ചേവ കാളകാദിഅപഹരണത്ഥായ സുത്തേന ആവുനനത്ഥായ ച വിജ്ഝനേന. താപസണ്ഹകരണാദീനം സങ്ഗഹോ ആദി-സദ്ദേന. **വണ്ണസമ്പത്തി**ന്തി സുത്തസ്സ വണ്ണസമ്പത്തിം.

മണി വിയ കരജകായോ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബതോ. **ആവുതസുത്തം വിയ വിപസ്സനാഞാണം** അനുപവിസിത്വാ ഠിതത്താ. **ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ വിപസ്സനാലാഭീ ഭിക്ഖു** സമ്മദേവ തസ്സ ദസ്സനതോ. **തദാരമ്മണാന**ന്തി രൂപധമ്മാരമ്മണാനം. **ഫസ്സപഞ്ചമകചിത്തചേതസികഗ്ഗഹണേന** ഗഹിതധമ്മാപി വിപസ്സനാചിത്തുപ്പാദപരിയാപന്നാ ഏവാതി വേദിതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി തേസം വിപസ്സനാഞാണഗതികത്താ "ആവുതസുത്തം വിയ വിപസ്സനാഞാണ"ന്തി വചനം അവിരോധിതം ഹോതി.

ഞാണസ്സാതി പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ. യദി ഏവം ഞാണസ്സ വസേന വത്തബ്ബം, ന പുഗ്ഗലസ്സാതി ആഹ **"തസ്സ പനാ"**തിആദി. **മഗ്ഗസ്സ അനന്തരം,** തസ്മാ ലോകിയാഭിഞ്ഞാനം പരതോ ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ പുരതോ വത്തബ്ബം വിപസ്സനാഞാണം. **ഏവം സന്തേപീ**തി യദിപായം ഞാണാനുപുബ്ബട്ഠിതി, ഏവം സന്തേപി **ഏതസ്സ അന്തരാ വാരോ നത്ഥീ**തി പഞ്ചസു ലോകിയാഭിഞ്ഞാസു കഥിതാസു **ആകങ്ഖേയ്യസുത്താദീസു** (മ॰ നി॰ ၁.൬൪ ആദയോ) വിയ ഛട്ഠാഭിഞ്ഞാ കഥേതബ്ബാതി ഏതസ്സ അനഭിഞ്ഞാലക്ഖണസ്സ വിപസ്സനാഞാണസ്സ താസം അന്തരാ വാരോ ന ഹോതി, തസ്മാ തത്ഥ അവസരാഭാവതോ ഇധേവ

രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനാനന്തരമേവ ദസ്സിതം വിപസ്സനാഞാണം. **യസ്മാ ചാതി** ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ. തേന ന കേവലം തദേവ, അഥ ഖോ ഇദമ്പി കാരണം വിപസ്സനാഞാണസ്സ ഇധേവ ദസ്സനേതി ഇമമത്ഥം ദീപേതി. **ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഭേരവരൂപം പസ്സതോതി** ഏത്ഥ ഇദ്ധിവിധഞാണേന ഭേരവം രൂപം നിമ്മിനിത്വാ ചക്ഖുനാ പസ്സതോതി വത്തബ്ബം, ഏവമ്പി അഭിഞ്ഞാലാഭിനോ അപരിഞ്ഞാണവത്ഥുകസ്സ ഭയസന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി ഉച്ചവാലികവാസീമഹാനാഗത്ഥേരസ്സ വിയ. **ഇധാപീ**തി ഇമസ്മിം വിപസ്സനാഞാണേപി, ന സതിപട്ഠാനാദീസു ഏവാതി അധിപ്പായോ.

൨൩൬. മനോമയിദ്ധിയം ചിണ്ണവസിതായ അഭിഞ്ഞാ വോസാനപാരമിപ്പത്തതാ വേദിതബ്ബാതി യോജനാ. **മനേന നിബ്ബത്ത**ന്തി അഭിഞ്ഞാമനേന നിബ്ബത്തിതം. **തം സദിസഭാവദസ്സനത്ഥമേവാ**തി സണ്ഠാനതോപി വണ്ണതോപി അവയവവിസേസതോപി സദിസഭാവദസ്സനത്ഥമേവ. **സജാതിയം ഠിതോ,** ന നാഗിദ്ധിയാ അഞ്ഞജാതിരൂപോ. **സുപരികമ്മകതമത്തികാദയോ വിയ ഇദ്ധിവിധഞാണം** വികുബ്ബനകിരിയായ നിസ്സയഭാവതോ.

൨൩൭. **അപ്പകസിരേനേവാ**തി അകിച്ഛേനേവ.

൨൩൮. മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകദാരകോപി **"ദഹരോ"**തി വുച്ചതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം **"യുവാ"**തി വുത്തം. യുവാപി കോചി അനിച്ഛനതോ അമണ്ഡനസീലോ ഹോതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം **"മണ്ഡനകജാതികോ"**തി വുത്തം. തേന വുത്തം **"യുവാപീ"**തിആദി. കാളതിലപ്പമാണാ ബിന്ദവോ **കാളതിലകാനി**. നാതികമ്മാസതിലപ്പമാണാ ബിന്ദവോ **തിലകാനി. വങ്കം** നാമ പിയങ്ഗം. യോബ്ബനപീളകാദയോ **മുഖദൂസിപീളകാ**. മുഖഗതോ ദോസോ **മുഖദോസോ,** ലക്ഖണവചനഞ്ചേതം മുഖേ അദോസസ്സാപി പാകടഭാവസ്സ അധിപ്പേതത്താ . യഥാ വാ മുഖേ ദോസോ, ഏവം മുഖേ അദോസോപി മുഖദോസോ സരലോപേന, മുഖദോസോ ച മുഖദോസോ ച മുഖദോസോതി ഏകസേസനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി **പരേസം സോളസവിധം ചിത്തം പാകടം ഹോതീ**തി വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി.

൨൪൦. **പടിപദാവസേനാ**തി യഥാരഹം സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗപടിപദാവസേന. **അട്ഠസു കോട്ഠാസേസൂ**തി സതിപട്ഠാനാദീസു ബോധിപക്ഖിയധമ്മകോട്ഠാസേസു, വിമോക്ഖകോട്ഠാസേസു വാതി ഇമേസു അട്ഠസു കോട്ഠാസേസു. **സേസേസൂ**തി വുത്താവസേസേസു അഭിഭായതനകോട്ഠാസാദീസു. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മഹാസകുലുദായിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൮. സമണമുണ്ഡികാപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൬൦. **ഉഗ്ഗഹിതു**ന്തി സിക്ഖിതും. **ഉഗ്ഗാഹേതു**ന്തി സിക്ഖാപേതും, പാഠതോ അത്തനാ യഥാഉഗ്ഗഹിതമത്ഥം തബ്ബിഭാവനത്ഥായ ഉച്ചാരണവസേന പരേസം ഗാഹേതുന്തി അത്ഥോ. **സമയ**ന്തി ദിട്ഠിം. സാ ഹി സംയോജനഭാവതോ സമേതി സമ്ബന്ധാ ഏതി പവത്തതി, ദള്ഹഗ്ഗഹണഭാവതോ വാ സംയുത്താ അയന്തി പവത്തന്തി സത്താ യഥാഭിനിവേസം ഏതേനാതി **സമയോ**തി വുച്ചതി. ദിട്ഠിസംയോജനേന ഹി സത്താ അതിവിയ ബജ്ഝന്തീതി. സൂരിയസ്സ

ഉഗ്ഗമനതോ അത്ഥങ്ഗമാ അയം എത്തകോ കാലോ രത്തന്ധകാരവിധമനതോ ദിവാ നാമ, തസ്സ പന മജ്ഝിമപഹാരസഞ്ഞിതോ കാലോ സമുജ്ജലിതപഭാതേജദഹനഭാവേന ദിവാ നാമ. തേനാഹ **"ദിവസസ്സപി ദിവാഭൂതേ"**തി. **പടിസംഹരിത്വാ**തി നിവത്തേത്വാ. ഏവം ചിത്തസ്സ പടിസംഹരണം നാമ ഗോചരക്ഖേത്തേ ഠപനന്തി ആഹ **"ഝാനരതിസേവനവസേന ഏകീഭാവം ഗതോ"**തി. ഏതേന കായവിവേകപുബ്ബകം ചിത്തവിവേകമാഹ. സീലാദിഗുണവിസേസയോഗതോ മനസാ സമ്ഭാവനീയാ, തേ പന യസ്മാ അത്തനോ സീലാദിഗുണേഹി വിഞ്ഞൂനം മനാപാ ഹോന്തി (കിലേസഅനിഗ്ഗഹസ്സ പഞ്ചപസാദായത്തത്താ,) തസ്മാ ആഹ **"മനവഡ്ഢനകാന"**ന്തിആദി. തത്ഥ **ഉന്നമതീ**തി ഉദഗ്ഗം ഹോതി. **വഡ്ഢതീ**തി സദ്ധാവസേന വഡ്ഢതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ''അനുസ്സരണമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമീ''തി (ഇതിവു॰ ൱൪; സം॰ നി॰ ൫.൱൪).

൨൱൧. **പഞ്ഞപേമീ**തി പജാനനഭാവേന ഞാപേമി തഥാ വവത്ഥപേമി. തേനാഹ **"ദസ്സേമി ഠപേമീ"**തി. **പരിപുണ്ണകുസല**ന്തി സബ്ബസോ പുണ്ണകുസലധമ്മം, **ഉത്തമകുസല**ന്തി ഉത്തമഭാവം സേട്ഠഭാവം പത്തകുസലധമ്മം. **അയോജ്ഝ**ന്തി വാദയുദ്ധേന അയോധനീയം, വാദയുദ്ധം ഹോതു, തേന പരാജയോ ന ഹോതീതി ദസ്സേതി, തേനാഹ **"വാദയുദ്ധേനാ"**തിആദി. **സംവരപ്പഹാന**ന്തി പഞ്ചസു സംവരേസു യേന കേനചി സംവരേന സംവരലക്ഖണം പഹാനം. **പടിസേവനപ്പഹാനം വാ**തി വാ-സദ്ദേന പരിവജ്ജനപ്പഹാനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. സേസപദേസൂതി ''ന ഭാസതീ''തിആദീസു പദേസു. **ഏസേവ നയോ**തി ഇമിനാ ''അഭാസനമത്തമേവ വദതീ''തി ഏവമാദിം അതിദിസതി.

നാഭിനന്ദീതി ന സമ്പടിച്ഛി. സാസനേ തിണ്ണം ദുച്ചരിതാനം മിച്ഛാജീവസ്സ വിവജ്ജനം വണ്ണീയതി, അയഞ്ച ഏവം കഥേതി, തസ്മാ **സാസനസ്സ അനുലോമം വിയ വദതി,** വദന്തോ ച സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ധമ്മേ ചസ്സ അപ്പസാദം ന ദസ്സേതി, തസ്മാ **പസന്നകാരമ്പി വദതീതി മഞ്ഞമാനോ** തസ്സ വാദം **ന പടിസേധേതി**.

൨൱൨. **യഥാ തസ്സ വചനം, ഏവം സന്തേ**തി യഥാ തസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ വചനം, ഏവം സമണഭാവേ സന്തേ ലബ്ഭമാനേ. **മയം പന ഏവം ന വദാമാ**തി ഏതേന സമണഭാവോ നാമ ഏവം ന ഹോതീതി ദസ്സേതി. യോ ഹി ധമ്മോ യാദിസോ, തഥേവ തം ബുദ്ധാ ദീപേന്തി. **വിസേസഞാണം ന ഹോതീ**തി കായവിസേസവിസയഞാണം തസ്സ തദാ നത്ഥി, യതോ പരകായേ ഉപക്കമം കരേയ്യാതി ദസ്സേതി, തസ്സ പന തത്ഥ വിസേസഞാണമ്പി നത്ഥേവാതി. യസ്മാ കായപടിബദ്ധം കായകമ്മം, തസ്മാ തം നിവത്തേന്തോ ആഹ **"അഞ്ഞത്ര ഫന്ദിതമത്താ"**തി. **കിലേസസഹഗതചിത്തേനേവാ**തി ദുക്ഖസമ്ഫസ്സസ്സ അസഹനനിമിത്തേന ദോമനസ്സസഹഗതചിത്തേനേവ. ദുതിയവാരേപി ഏസേവ നയോ. ജിഘച്ഛാപിപാസദുക്ഖസ്സ അസഹനനിമിത്തേന ദോമനസ്സേനേവ. **വികൂജിതമത്താ**തി ഏത്ഥ വിരൂപം കൂജിതം വികൂജിതം പുബ്ബേനിവാസസന്നിസ്സയം ഉപയം, തം പനേത്ഥ രോദനഹസനസമുട്ഠാപകചിത്തസഹഗതന്തി ദോസസഹഗതം ലോഭസഹഗതഞ്ചാതി ദട്ഠബ്ബം. **ചിത്ത**ന്തി കുസലചിത്തം. അകുസലചിത്തം പന അതീതാരമ്മണം പവത്തതീതി വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **സരിത്വാ**തി യാവ ന സതിസണ്ഠാപനാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, താവ സുപിനന്തേ അനുഭൂതം വിയ

ദുക്ഖം സരിത്വാ രോദന്തി. **ഹസന്തീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. അയഞ്ച നയോ യേ ലദ്ധസുഖാരമ്മണാ ഹുത്വാ ഗഹിതപടിസന്ധികാ മാതുകുച്ഛിതോപി സുഖേനേവ നിക്ഖമന്തി, തേസം വസേന വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. **പായന്തിയാ**തി അത്തനോ ജനപദദേസരൂപേന പായന്തിയാ. **അയമ്പീ**തി ആജീവോപി മാതു അഞ്ഞവിഹിതകാലേ ച ലോകസ്സാദവസേന **കിലേസസഹഗതചിത്തേനേവ ഹോതി**.

൨൬൫. സമധിഗയ്ഹാതി സമ്മാ അധിഗതഭാവേന ഗഹേത്വാ അഭിഭവിത്വാ വിസേസേത്വാ വിസിട്ഠോ ഹുത്വാ. **ഖീണാസവം സന്ധായാ**തി ബ്യതിരേകവസേന ഖീണാസവം സന്ധായ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ഖീണാസവമ്പി സോതാപന്നകുസലം പഞ്ഞപേതി സേക്ഖഭൂമിയം ഠിതത്താ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

തീണി പദാനി നിസ്സായാതി ന കായേന പാപകം കമ്മം കരോതി, ന പാപകം വാചം ഭാസതി, ന പാപകം ആജീവം ആജീവതീതി ഇമാനി തീണി പദാനി നിസ്സായ കുസലസീലമൂലകാ ച അകുസലസീലമൂലകാ ചാതി **ദ്വേ പഠമചതുക്കാ ഠപിതാ. ഏകം പദം നിസ്സായാ**തി ന പാപകം സങ്കപ്പം സങ്കപ്പേതീതി ഇമം ഏകപദം നിസ്സായ കുസലസങ്കപ്പമൂലകാ അകുസലസങ്കപ്പമൂലകാ ചാതി ഇമേ **ദ്വേ പച്ഛിമചതുക്കാ ഠപിതാ**.

൨൬൭. വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചസഹഗതചിത്തദ്വയമ്പി വട്ടതി ബലവതാ മോഹേന സമന്നാഗതത്താ. തഥാ ഹി താനി ''മോമൂഹചിത്താനീ''തി വുച്ചന്തി.

കുഹിന്തി കിംനിമിത്തം. **കതരംഠാനം പാപുണിത്വാ**തി കിം കാരണം ആഗമ്മ. **ഏത്ഥേതേതി ഏത്ഥാ**തി കായവചീമനോസുചരിതഭാവനാസാജീവനിപ്ഫത്തിയം . സാ പന ഹേട്ഠിമകോടിയാ സോതാപത്തിഫലേന ദീപേതബ്ബാതി ആഹ **"സോതാപത്തിഫലേ ഭുമ്മ"**ന്തി. യസ്മാ ആജീവട്ഠമകം അവസിട്ഠഞ്ച സീലം പാതിമോക്ഖസംവരസീലസ്സ ച പാരിസുദ്ധിപാതിമോക്ഖാധിഗമേന സോതാപത്തിഫലപ്പത്തിയാ സിദ്ധോ ഹോതീതി ആഹ - **"പാതിമോക്ഖ...പേ॰... നിരുജ്ഝതീ"**തി. ''സുഖസീലോ ദുക്ഖസീലോ''തിആദീസു വിയ പകതിഅത്ഥസീലസദ്ദം ഗഹേത്വാ വുത്തം **"അകുസലസീല"**ന്തിആദി.

൨൬൮. കാമാവചരകുസലചിത്തമേവ വുത്തം സമ്പത്തസമാദാനവിരതിപുബ്ബകസ്സ സീലസ്സ അധിപ്പേതത്താ. തേനാഹ - **"ഏതേന ഹി കുസലസീലം സമുട്ഠാതീ"**തി.

സീലവാതി ഏത്ഥ **വാ**-സദ്ദോ പാസംസത്ഥോവ വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"സീലസമ്പന്നോ ഹോതീ"**തി. യോ സീലമത്തേ പതിട്ഠിതോ, ന സമാധിപഞ്ഞാസു, സോ സീലമയധമ്മപൂരിതത്തായ **സീലമയോ**. തേനാഹ **"അലമേത്താവതാ"**തിആദി. **യത്ഥാ**തി യസ്സം ചേതോവിമുത്തിയം പഞ്ഞാവിമുത്തിയഞ്ച. തദുഭയഞ്ച യസ്മാ അരഹത്തഫലേ സങ്ഗഹിതം, തസ്മാ വുത്തം **"അരഹത്തഫലേ ഭുമ്മ"**ന്തി. **അസേസം നിരുജ്ഝതി** സുഖവിപാകഭാവസ്സ സബ്ബസോ പടിപ്പസ്സമ്ഭനതോ.

൨൬൯. കാമപടിസംയുത്താ സഞ്ഞാ **കാമസഞ്ഞാ.** സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇതരാ ദ്വേ**തി ബ്യാപാദവിഹിംസാസഞ്ഞാ.

അനാഗാമിഫലപഠമജ്ഝാനന്തി അനാഗാമിഫലസഹഗതം പഠമജ്ഝാനം. **ഏത്ഥാതി** യഥാവുത്തേ പഠമജ്ഝാനേ. ഏത്ഥ ച ഉജുവിപച്ചനീകേന പടിപക്ഖപ്പഹാനം സാതിസയന്തി പഠമജ്ഝാനഗ്ഗഹണം. തേനാഹ **"അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തീ"**തി. നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാനം കാമാവചരചിത്തസഹഗതതാ തസ്സ സീലസ്സ സമുട്ഠാനതാ ച സമ്പയുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ.

൨൬൭. കുസലസങ്കപ്പനിരോധദുതിയജ്ഝാനികഅരഹത്തഫലഅകുസലസങ്കപ്പനിരോധ-പഠമജ്ഝാനികഅനാഗാമിഫലഗ്ഗഹണേന സമണോ ദസ്സിതോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സമണമുണ്ഡികാപുത്തസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൯. ചൂളസകുലുദായിസുത്തവണ്ണനാ

൨൭൧. പഞ്ഹോതി ഞാതും ഇച്ഛിതോ അത്ഥോ, തദേവ ധമ്മദേസനായ നിമിത്തഭാവതോ **കാരണം. ഉപട്ഠാതൂ**തി ഞാണസ്സ ഗോചരഭാവം ഉപഗച്ഛതു. **യേന കാരണേനാ**തി യേന തുയ്ഹം ഉപട്ഠിതേന കാരണേന ധമ്മദേസനാ ഉപട്ഠഹേയ്യ, തം പന പരിബ്ബാജകസ്സ അജ്ഝാസയവസേന തഥാ വുത്തം. തേനാഹ **"ഏതേന ഹി...പേ॰... ദീപേതീ"**തി. **ഏകങ്ഗണാനീ**തി പിധാനാഭാവേന ഏകങ്ഗണസദിസാനി. തേനാഹ **"പാകടാനീ"**തി.

ജാനന്തോതി അത്തനോ തഥാഭാവം സയം ജാനന്തോ. **സക്കച്ചം സുസ്സൂസതീ**തി "തഥാഭൂതംയേവ മം തഥാ അവോചാ"തി സാദരം സുസ്സൂസതി. **തസ്മാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുലാഭിനോ അനാഗതംസഞാണലാഭതോ. **ഏവമാഹാ**തി "യോ ഖോ, ഉദായി, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ"തി ആരഭിത്വാ "സോ വാ മം അപരന്തം ആരബ്ഭ പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യാ"തി ഏവം അവോച.

ഇതരന്തി അവസിട്ഠം ഇമസ്മിം ഠാനേ വത്തബ്ബം. **വുത്തനയമേവാ**തി "യോ ഹി ലാഭീ"തിആദിനാ വുത്തനയമേവ. **അതീതേ**തി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണസ്സ വിസയഭൂതേ അത്ഥേ. **അനാഗതേ**തി അനാഗതംസഞാണസ്സ വിസയഭൂതേ അനാഗതേ അത്ഥേ.

പംസുപദേസേ നിബ്ബത്തനതോ പംസുസമോകിണ്ണസരീരതായ **പംസുപിസാചകം. ഏകം മൂലം ഗഹേത്വാ**തി ദീഘസോ ഹേട്ഠിമന്തേന ചതുരങ്ഗുലം, ഉപരിമന്തേന വിദത്ഥികം രുക്ഖഗച്ഛലതാദീസു യസ്സ കസ്സചി ഏകം മൂലം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞജാതികാനം **അദിസ്സമാനകായോ ഹോതി**. അയം കിര നേസം ജാതിസിദ്ധാ ധമ്മതാ. **തത്രാ**തി തസ്സ മൂലവസേന അദിസ്സമാനകതായ. **ന ദിസ്സതി** ഞാണേന ന പസ്സതി.

൨൭൨. ന ച അത്ഥം ദീപേയ്യാതി അധിപ്പേതമത്ഥം സാ വാചാ സരൂപതോ ന ച ദീപേയ്യ, കേവലം വാചാമത്തമേവാതി അധിപ്പായോ. പടിഹരിതബ്ബട്ഠേന പരസന്താനേ നേതബ്ബട്ഠേന പടിഹാരിയ-സദ്ദഭാരേന വിഞ്ഞാതബ്ബോ ഭാവത്ഥോ, സോവ പാടിഹീരകോ നിരുത്തിനയേന, നത്ഥി ഏതസ്സ പാടിഹീരകന്തി **അപ്പാടിഹീരകതം,** ത-സദ്ദേന പദം വഡ്ഢേത്വാ തഥാ വുത്തം, അനിയ്യാനം.

തേനാഹ **“നിരത്ഥകം സമ്പജ്ജതീ”**തി. **സുഭകിണ്ഹദേവലോകേ ഖന്ധാ വിയ ജോതേതീ**തി ഇമിനാ - “ദിബ്ബോ രൂപീ മനോമയോ സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗീ അഹീനിന്ദ്രിയോ അത്താ”തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി.

൨൭൩. സഉപസഗ്ഗപദസ്സ അത്ഥോ ഉപസഗ്ഗേന വിനാപി വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **“വിദ്ധേതി ഉബ്ബിദ്ധേ”**തി. സാ ചസ്സ ഉബ്ബിദ്ധതാ ഉപക്കിലേസവിഗമേന സുചിഭാവേന ഉപട്ഠാനന്തി ആഹ **“മേഘവിഗമേന ദൂരീഭൂതേ”**തി. ഇന്ദനീലമണി വിയ ദിബ്ബതി ജോതേതീതി **ദേവോ, ആകാസോ. “അഡ്ഢരത്തസമയേ”**തി വത്തബ്ബേ ഭുമ്മത്ഥേ വിഹിതവചനാനം അച്ചന്തസംയോഗാഭാവാ ഉപയോഗവചനം വേദിതബ്ബം. പുണ്ണമാസിയഞ്ഹി ഗഗനമജ്ഝസ്സ പുരതോ വാ പച്ഛതോ വാ അന്തേ ഠിതേ അഡ്ഢരത്തേ സമയോ ഭിന്നോ നാമ ഹോതി, മജ്ഝേ ഏവ പന ഠിതോ അഭിന്നോ നാമ. തേനാഹ **“അഭിന്നേ അഡ്ഢരത്തസമയേ”**തി.

യേ അനുഭോന്തീതി യേ ദേവാ ചന്ദിമസൂരിയാനം ആഭാ അനുഭോന്തി വിനിഭുഞ്ജന്തി വളഞ്ജന്തി ച **തേഹി** ദേവേഹി **ബഹൂ ചേവ ബഹുതരാ ച** ചന്ദിമസൂരിയാനം ആഭാ അനനുഭോന്തോ. തേനാഹ - **“അത്തനോ സരീരോഭാസേനേവ ആലോകം ഫരിത്വാ വിഹരന്തീ”**തി.

൨൭൪. പുച്ഛാമൂള്ഹോ പന ജാതോ “അയം പരമോ വണ്ണോ”തി ഗഹിതപദസ്സ വിധമനേന. **അചേലകപാളി**ന്തി “അചേലകോ ഹോതി മുത്താചാരോ”തിആദിനയപ്പവത്തം (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൯൪) അചേലകപടിപത്തിദീപകഗന്ഥം, ഗന്ഥസീസേനേവ തേന പകാസിതവാദാനി വദതി. സുരാമേരയപാനമനുയുത്തപുഗ്ഗലസ്സ സുരാപാനതോ വിരതി തസ്സ കായം ചിത്തഞ്ച താപേന്തീ സംവത്തതീതി സുരാപാനവിരതി (തപോ, സോയേവ ഗുണോ. തേനാഹ “സുരാപാനവിരതീതി അത്ഥോ”തി).

൨൭൬. ഏകന്തം അച്ചന്തമേവ സുഖം അസ്സാതി **ഏകന്തസുഖം. പഞ്ചസു ധമ്മേസൂ**തി “പാണാതിപാതാ പടിവിരതീ”തിആദീസു പഞ്ചസു സീലാചാരധമ്മേസു. **ന ജാനിംസൂ**തി സമ്മോസേന അനുപട്ഠഹന്തി തദത്ഥം ന ബുജ്ഝന്തി. ബുദ്ധുപ്പാദേന കിര വിഹതതേജാനി മഹാനുഭാവാനി മന്തപദാനി വിയ ബാഹിരകാനം യോഗാവചരഗന്ഥേന സദ്ധിം യോഗാവചരപടിപദാ നസ്സതി. **ഉഗ്ഗണ്ഹിംസൂ**തി “പഞ്ച പുബ്ബഭാഗധമ്മേ”തിആദിവചനമത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹിംസു. **തതിയജ്ഝാനതോ**തി കാരണോപചാരേന ഫലം വദതി, ഫലഭൂതതോ **തതിയജ്ഝാനതോ**.

൨൭൭. ഏകന്തസുഖസ്സ ലോകസ്സ പടിലാഭേന പത്തിയാ തത്ഥ നിബ്ബത്തി **പടിലാഭസച്ഛികിരിയാ**. ഏകന്തസുഖേ ലോകേ അനഭിനിബ്ബത്തിത്വാ ഏവ ഇദ്ധിയാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ തസ്സ സത്തലോകസ്സ ഭാജനലോകസ്സ ച പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനം **പച്ചക്ഖസച്ഛികിരിയാ**. തേനാഹ **“തത്ഥാ”**തിആദി.

൨൭൯. ഉദഞ്ചനികോതി ഉദഞ്ചനോ. വിഞ്ഝുപബ്ബതപസ്സേ ഗാമാനം അനിവിട്ഠത്താ തിംസയോജനമത്തം ഠാനം അടവീ നാമ, തത്ഥ സേനാസനം, തസ്മിം **അടവിസേനാസനേ** പധാനകമ്മികാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂനം തത്ഥ നിവാസേന **ഏകം പധാനഘരം അഹോസി.**

ചൂളസകുലുദായിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൭൩. വേഖനസസുത്തവണ്ണനാ

൨൭൧. സഹ വത്ഥുകാമേന കിലേസകാമോ ഗരു ഗരുകാതബ്ബോ ഏതസ്സാതി **കാമഗരു**. തേസ്വേവ കാമേസു നിന്നപോണപബ്ഭാരജ്ഝാസയോതി **കാമാധിമുത്തോ**. പബ്ബജ്ജാപഠമജ്ഝാനാദികം നേക്ഖമ്മം ഗരു ഗരുകാതബ്ബം ഏതസ്സാതി **നേക്ഖമ്മഗരു**. തഥ നിന്നപോണപബ്ഭാരജ്ഝാസയോ **നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോ** സ്വായമത്ഥോ യഥാ ഏകച്ചേ ഗഹട്ഠേ ലബ്ഭതി, ഏവം ഏകച്ചേ അനഗാരേപീതി ആഹ **"പബ്ബജിതോപീ"**തിആദി. **അയം പന** വേഖനസോ പരിബ്ബാജകോ. സോ ഹി വേഖനസതാപസപബ്ബജ്ജം ഉപഗന്ത്വാ വേഖനസേന ഇമിനാ ദിട്ഠിമാദായ സമാദിയിത്വാ ഠിതത്താ "വേഖനസോ"തി വുച്ചതി. യഥാ ലോകോ സയം ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ആദിത്തോപി സമാനോ പച്ചക്ഖതോ അനുഭവിയമാനം സാലാകികം അഗ്ഗിസന്താപം വിയ അനാദികാലാനുഗതസമ്മോകവചരസന്താപം ആദിത്തതായ ന സല്ലക്ഖേതി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പന മഹാകരുണാസമുസ്സാഹിതമാനസേന "സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്ത"ന്തി **ആദിത്തപരിയായേ** (സം॰ നി॰ ൪.൨൮; മഹാവ॰ ൫൪) ദേസിയമാനേ സല്ലക്ഖേതി, ഏവം അയമ്പി അനാദികാലപരിഭാവിതം അത്തഅജ്ഝാസയേ അവട്ഠിതം കാമാധിമുത്തം സരസേന അനുപധാരേന്തോ സത്ഥാരാ - "പഞ്ച ഖോ ഇമേ, കച്ചാന, കാമഗുണാ"തിആദിനാ കാമഗുണേസു കാമസുഖേ ഭാസിയമാനേ "കാമാധിമുത്തം വത പബ്ബജിതസ്സ ചിത്ത"ന്തി ഉപധാരേസ്സതീതി ആഹ - **"ഇമായ കഥായ കഥിയമാനായ അത്തനോ കാമാധിമുത്തതം സല്ലക്ഖേസ്സതീ"**തി. **കാമഗ്ഗസുഖ**ന്തി കാമേതബ്ബവത്ഥൂഹി അഗ്ഗഭൂതം സുഖം. സബ്ബേ ഹി തേഭൂമകധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ, തേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനസുഖതോ നിബ്ബാനസുഖമേവ അഗ്ഗഭൂതം സുഖം. യഥാഹ - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി (ഇതിവു॰ ൯൦; അ॰ നി॰ ൪.൩൪) - "നിബ്ബാനം പരമം സുഖ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൧൫, ൨൧൭; ധ॰ പ॰ ൨൦൩) ച. തേന വുത്തം **"നിബ്ബാനം അധിപ്പേത"**ന്തി.

൨൭൩. പുബ്ബേനിവാസഞാണലാഭിനോ പുബ്ബന്തം ആരബ്ഭ വുച്ചമാനകഥാ അനുച്ഛവികാ തദത്ഥസ്സ പച്ചക്ഖഭാവതോ, തദഭാവതോ വേഖനസസ്സ അനനുച്ഛവികാതി ആഹ **"യസ്മാ…പേ॰… നത്ഥീ"**തി. **അനാഗതകഥായ…പേ॰… നത്ഥീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ആരക്ഖത്ഥായാ**തി ദേവതാഹി മന്തപദേഹി സഹ ഠിതാ തത്ഥ ആരക്ഖത്ഥായ. **അവിജ്ജായാ**തി ഇദം ലക്ഖണവചനം, തംമൂലകത്താ വാ സബ്ബകിലേസധമ്മാനം അവിജ്ജാവ ഗഹിതാ. **ജാനനം** പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണഞാണേന. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

വേഖനസസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

നിട്ഠിതാ ച പരിബ്ബാജകവഗ്ഗവണ്ണനാ.

൪. രാജവഗ്ഗോ

൧. ഘടികാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൮൨. **ചരിയ**ന്തി ബോധിചരിയം, ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണവസേന പവത്തിതം ബോധിസത്തപടിപത്തിന്തി അത്ഥോ. **സുകാരണ**ന്തി ബോധിപരിപാചനസ്സ ഏകന്തികം സുന്ദരം കാരണം, കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ പയിരുപാസനാദിം സന്ധായ വദതി. തഞ്ഹി തേന സദ്ധിം മയാ ഇധ കതന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതി. **മന്ദഹസിത**ന്തി ഈസകം ഹസിതം. **കുഹം കുഹ**ന്തി ഹാസ-സദ്ദസ്സ അനുകരണമേതം. **ഹട്ഠപഹട്ഠാകാരമത്ത**ന്തി ഹട്ഠപഹട്ഠമത്തം. യഥാ ഗഹിതസങ്കേതാ ''പഹട്ഠോ ഭഗവാ''തി സഞ്ജാനന്തി, ഏവം ആകാരദസ്സനമത്തം.

ഇദാനി ഇമിനാ പസങ്ഗേന താസം സമുട്ഠാനം വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **''ഹസിതഞ്ച നാമേത''**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ അജ്ഝുപേക്ഖനവസേനപി ഹാസോ ന സമ്ഭവതി, പഗേവ ദോമനസ്സവസേനാതി ആഹ **''തേരസഹി സോമനസ്സസഹഗതചിത്തേഹീ''**തി. നനു ച കേചി കോധവസേനപി ഹസന്തീതി? ന, തേസമ്പി യം തം കോധവത്ഥു, തസ്സ മയം ദാനി യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജിസ്സാമാതി ദുവിഞ്ഞേയ്യന്തരേന സോമനസ്സചിത്തേനേവ ഹാസസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ. **തേസൂ**തി പഞ്ചസു സോമനസ്സസഹഗതചിത്തേസു. **ബലവാരമ്മണേ**തി ഉളാരആരമ്മണേ യമകമഹാപാടിഹാരിയസദിസേ. **ദുബ്ബലാരമ്മണേ**തി അനുളാരേ ആരമ്മണേ. **ഇമസ്മിം പന ഠാനേ...പേ...ഉപ്പാദേസീ**തി ഇദം പോരാണട്ഠകഥായം തഥാ ആഗതത്താ വുത്തം. ന അഹേതുകസോമനസ്സസഹഗതചിത്തേന ഭഗവതോ സിതം ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം.

അഭിധമ്മടീകായം (ധ॰ സ॰ മൂലടീ॰ ൫൬൮) പന ''അതീതംസാദീസു അപ്പടിഹതം ഞാണം വത്വാ 'ഇമേഹി തീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്ത'ന്തിആദിവചനതോ (മഹാനി॰ ൬൯, ൧൫൬; ചൂളനി॰ മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫; പടി॰ മ॰ ൩.൫; നേത്തി॰ ൧൫; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൫; വിഭ॰ മൂലടീ॰ സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ; ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൧൪൧, ൩൦൫) 'ഭഗവതോ ഇദം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീ'തി വുത്തവചനം വിചാരേതബ്ബ''ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ഇമിനാ ഹസിതുപ്പാദചിത്തേന പവത്തിയമാനമ്പി ഭഗവതോ സിതകരണം പുബ്ബേനിവാസ-അനാഗതംസ-സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാനം അനുവത്തകത്താ ഞാണാനുപരിവത്തിയേവാതി, ഏവം പന ഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേ സതി ന കോചി പാളിഅട്ഠകഥാനം വിരോധോ. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫൬൮) ''തേസം ഞാണാനം ചിണ്ണപരിയന്തേ ഇദം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീ''തി വുത്തം. അവസ്സഞ്ചേ ഏതം ഏവം ഇച്ഛിതബ്ബം, അഞ്ഞഥാ ആവജ്ജനസ്സപി ഭഗവതോ പവത്തി തഥാരൂപേ കാലേ ന സംയുജ്ജേയ്യ, തസ്സപി ഹി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകഭാവസ്സ ഇച്ഛിതത്താ, തഥാ ഹി വുത്തം - ''ഏവഞ്ച കത്വാ മനോദ്വാരാവജ്ജനസ്സപി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകത്തം ഉപപന്നം ഹോതീ''തി, ന ച വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകത്തേ തംസമുട്ഠിതായ വിഞ്ഞത്തിയാ കായകമ്മാദിഭാവം ആപജ്ജനഭാവോ വിബന്ധതീതി തമേവ സന്ധായ വദതി. തേനാഹ **''ഏവം അപ്പമത്തകമ്പീ''**തി. സതേരിതാ വിജ്ജുലതാ നാമ **സതേരതാവിജ്ജുലതാ**. സാ

ഹി ഇതരവിജ്ജുലതാ വിയ ഖണട്ഠിതികാ സീഘനിരോധാ ച ന ഹോതി, അപിച ഖോ ദന്ധനിരോധാ, തഞ്ച സബ്ബകാലം ചതുദീപികമഹാമേഘതോവ നിച്ഛരതി തേനാഹ **"ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘമുഖതോ"**തി. അയം കിര താസം രസ്മിവട്ടീനം ധമ്മതാ, യദിദം തിക്ഖത്തും സിരവരം പദക്ഖിണം കത്വാ ദാഠഗ്ഗേസുയേവ അന്തരധാനം.

൨൮൫. യദിപി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പാനം സതസഹസ്സഞ്ച പഞ്ഞാപാരമിതാ പരിഭാവിതാ, തഥാപി ഇദാനി തം ബുദ്ധന്തരം തസ്സാ പടിപാദേതബ്ബത്താ വുത്തം **"അപരിപക്കഞാണത്താ"**തി. കാമഞ്ചസ്സ ഞാണായ ഇദാനിപി പടിപാദേതബ്ബതാ അത്ഥി, ഏവം സന്തേപി നനു സമ്മാസമ്ബുദ്ധേസു പസാദേന സമ്ഭാവനായ ഭവിതബ്ബം തഥാ ചിരകാലം പരിഭാവിതത്താ, കഥം തത്ഥ ഹീളനാതി ആഹ **"ബ്രാഹ്മണകുലേ"**തിആദി. ചിരകാലപരിചിതാപി ഹി ഗുണഭാവനാ അപ്പകേനപി അകല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗേന വിപരിവത്തതി അഞ്ഞഥത്തം ഗച്ഛതി. തേന മഹാസത്തോപി ജാതിസിദ്ധായം ലദ്ധിയം ഠത്വാ ജാതിസിദ്ധേന മാനേന ഏവമാഹ - **"കിം പന തേന മുണ്ഡകേന സമണകേന ദിട്ഠേനാ"**തി. തഥാ ഹി വുത്തം **അട്ഠകഥായം** -

> "തസ്മാ അകല്യാണജനം, ആസീവിസമിവോരഗം,
> ആരകാ പരിവജ്ജേയ്യ, ഭൂതികാമോ വിചക്ഖണോ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭൦-൧൭൧);

ന്ഹാനചുണ്ണേന സുത്തേന കതാ **സോത്തി,** കുരുവിന്ദഗുളികാ, സാ ഏവ സിനായന്തി കായം വിസോധേന്തി ഏതായാതി **സിനാനം**. തേനാഹ - **"സോത്തി സിനാനന്തി സിനാനത്ഥായ കതസോത്തി"**ന്തി.

൨൮൬. അരിയപരിഹാരേനാതി അരിയാനം പരിഹാരേന, അനാഗാമീനം ന്ഹാനകാലേ അത്തനോ കായസ്സ പരിഹാരനിയാമേനാതി അത്ഥോ. അത്തനോ ഞാണസമ്പത്തിയാ വിഭവസമ്പത്തിയാ **പസന്നകാരം കാതും സക്ഖിസ്സതി. ഏതദത്ഥ**ന്തി "അഹിതനിവാരണം, ഹിതേ നിയോജനം ബ്യസനേ പരിവജ്ജന"ന്തി യദിദം, ഏതദത്ഥം മിത്താ നാമ ഹോന്തി. കേചി "യാവേത്ഥ അഹുപീ"തി പഠന്തി, തേസം യാവ ഏത്ഥ കേസഗ്ഗഗഹണം താവ അയം നിബന്ധോ അഹുപീതി അത്ഥോ.

൨൮൭. സതിപടിലാഭത്ഥായാതി ബോധിയാ മഹാഭിനീഹാരം കത്വാ ബോധിസമ്ഭാരപടിപദായ പൂരണഭാവേ സതിയാ പടിലാഭത്ഥായ. ഇദാനി തസ്സ സതുപ്പാദനീയകഥായ പവത്തിതാകാരം സങ്ഖേപേനേവ ദസ്സേതും **"തസ്സ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ന ലാമകട്ഠാനം ഓതിണ്ണസത്തോ**തി ഇമിനാ മഹാസത്തസ്സ പണീതാധിമുത്തതം ദസ്സേത്വാ ഏവം പണീതാധിമുത്തികസ്സ പമാദകിരിയാ ന യുത്താതി ദസ്സേന്തോ **"താദിസസ്സ നാമ പമാദവിഹാരോ ന യുത്തോ"**തി ആഹ. തദാ ബോധിസത്തസ്സ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയോ തേലപ്പദീപോ വിയ വിസേസതോ നിബ്ബത്തി, തം ദിസ്വാ ഭഗവാ തദനുരൂപം ധമ്മകഥം കരോന്തോ **"താദിസസ്സ…പേ॰… കഥേസീ"**തി. **പരസമുദ്ദവാസീ ഥേരാ** അഞ്ഞഥാ **വദന്തി. അട്ഠകഥായം** പന നായം ബുദ്ധാനം ഭാരോ, യദിദം പൂരിതപാരമീനം ബോധിസത്താനം തഥാ ധമ്മദേസനാ തേസം മഹാഭിനീഹാരസമനന്തരമ്പി ബോധിസമ്ഭാരസ്സ സയമ്ഭുഞാണേനേവ പടിവിദിതത്താ. തസ്മാ ബോധിസത്തഭാവപവേദനമേവ തസ്സ ഭഗവാ അകാസീതി ദസ്സേതും

“സതിപടിലാഭത്ഥായാ”തിആദി വുത്തം. **സതിപടിലാഭത്ഥായാ**തി സമ്മാപടിപത്തിയാ ഉജ്ജലനേ പാകടകരസതിപടിലാഭായ.

൨൮൭. ഞാണഞ്ഹി കിലേസധമ്മവിദാലനപദാലനേഹി സിങ്ഗം വിയാതി **സിങ്ഗം**. തഞ്ഹി പടിപത്തിയാ ഉപത്ഥമ്ഭിതം ഉസ്സിതം നാമ ഹോതി, തദഭാവേ **പതിതം** നാമ. കേചി പന വീരിയം സിങ്ഗന്തി വദന്തി. തസ്മിം സമ്മപ്പധാനവസേന പവത്തേ ബാഹിരപബ്ബജ്ജം ഉപഗതാപി മഹാസത്താ വിസുദ്ധാസയാ അപ്പിച്ഛതാദിഗുണസമങ്ഗിനോ യഥാരഹം ഗന്ഥധുരം വാസധുരഞ്ച പരിബ്രൂഹയന്താ വിഹരന്തി, പഗേവ ബുദ്ധസാസനേ അപ്പിച്ഛതാദീഹീതി ആഹ **“ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ പനാ”**തിആദി. വിപസ്സനം ബ്രൂഹേന്താ സിഖാപ്പത്തവിപസ്സനാ ഹോന്തീതി വുത്തം - **“യാവ അനുലോമഞാണം ആഹച്ച തിട്ഠന്തീ”**തി, അനുലോമഞാണതോ ഓരമേവ വിപസ്സനം ഠപേന്തീതി അത്ഥോ. **മഗ്ഗഫലത്ഥം വായാമം ന കരോന്തി** പഞ്ഞാപാരമിതായ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഗബ്ഭസ്സ അപരിപുണ്ണത്താ അപരിപക്കത്താ ച.

൨൮൮. **ഥേരേഹീ**തി വുദ്ധതരേഹി. **നിവാസേ സതീ**തി യസ്മിം ഠാനേ പബ്ബജിതോ, തത്ഥേവ നിവാസേ. **വപ്പകാലതോ**തി സസ്സാനം വപ്പകാലതോ. പുബ്ബേ വിയ തതോ പരം തിഖിണേന സൂരിയസന്താപേന പയോജനം നത്ഥീതി വുത്തം - **“വപ്പകാലേ വിതാനം വിയ ഉപരി വത്ഥകിലഞ്ജം ബന്ധിത്വാ”**തി. **പുടകേ**തി കലാപേ.

൨൮൯. പച്ചയസാമഗ്ഗിഹേതുകത്താ ധമ്മപ്പത്തിയാ പദേസതോ പരിഞ്ഞാവത്ഥുകാപി അരിയാ ഉപട്ഠിതേ ചിത്തവിഘാതപച്ചയേ യദേതം നാതിസാവജ്ജം, തദേവം ഗണ്ഹന്തീതി അയമേത്ഥ ധമ്മതാതി ആഹ - **“അലാഭം ആരബ്ഭ ചിത്തഞ്ഞഥത്ത”**ന്തിആദി. **സോ**തി കികീ കാസിരാജാ. **ബ്രാഹ്മണഭത്തോ**തി ബ്രാഹ്മണേസു ഭത്തോ. **ദേവേ**തി ബ്രാഹ്മണേ സന്ധായാഹ. **ഭൂമിദേവാ**തി തേസം സമഞ്ഞാ, തദാ ബ്രാഹ്മണഗരുകോ ലോകോ. തദാ ഹി കസ്സപോപി ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി. **ധീതു അവണ്ണം വത്വാ**തി, “മഹാരാജ, തവ ധീതാ ബ്രാഹ്മണസമയം പഹായ മുണ്ഡപാസണ്ഡികസമയം ഗണ്ഹീ”തിആദിനാ രാജപുത്തിയാ അഗുണം വത്വാ. **വരം ഗണ്ഹിംസു** ഞാതകാ. **രജ്ജം നിയ്യാതേസി** “മാ മേ വചനം മുസാ അഹോസി, അട്ഠമേ ദിവസേ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ”തി.

പാവനഅസ്മനയനവസേന സമ്മാ പാവീകതത്താ **പരിസുദ്ധതണ്ഡുലാനി**. പാളിയം **തണ്ഡുലപടിഭസ്താനീ**തി തണ്ഡുലഖണ്ഡാനി. **മുഗ്ഗപടിഭസ്തകളായപടിഭസ്തേസുപി** ഏസേവ നയോ.

൨൯൦. **കോ നു ഖോ**തി ഭുമ്മത്ഥേ പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ - **“കുഹിം നു ഖോ”**തി പാരിപൂരിം യോജീയന്തി ബ്യഞ്ജനഭോജനാനി ഏത്ഥാതി പരിയോഗോ, തതോ **പരിയോഗാ**. തേനാഹ **“സൂപഭാജനതോ”**തി. **സഞ്ഞത്തം ദത്വാ**തി വുത്തം സബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ തുമ്ഹാകം അത്ഥായ സമ്പാദേത്വാ നിക്ഖിത്തോ ഉപട്ഠാകോതി ഭഗവതോ ആരോചേഥാതി സഞ്ഞം ദത്വാ. **അതിവിസ്സത്ഥോ**തി അതിവിയ വിസ്സത്ഥോ. **പഞ്ചവണ്ണാ**തി ഖുദ്ദികാദിവസേന പഞ്ചപ്പകാരാ.

൨൯. **കിന്തി** നിസ്സക്കേ പച്ചത്തവചനം, കസ്മാതി അത്ഥോ? **ധമ്മികോതി** ഇമിനാ ആഗമനസുദ്ധിം ദസ്സേതി . **ഭിക്ഖൂനം പത്തേ ഭത്തസദിസോതി** ഇമിനാ ഉപാസകേന സത്ഥു പരിച്ചത്തഭാവം തത്ഥ സത്ഥുനോ ച അപരിസങ്കതം ദസ്സേതി. **സിക്ഖാപദവേലാ നാമ നത്ഥീ**തി ധമ്മസ്സാമിഭാവതോ സിക്ഖാപദമരിയാദാ നാമ നത്ഥി പണ്ണത്തിവജ്ജേ, പകതിവജ്ജേ പന സേതുഘാതോ ഏവ.

൨൯൫. ഛദനട്ഠാനേ യദാകാസം, തദേവ തസ്സ ഗേഹസ്സ ഛദനന്തി **ആകാസച്ഛദനം. പകതിയാ ഉതുഫരണമേവാതി** ഛാദിതേ യാദിസം ഉതു, ഛദനേ ഉത്തിണഭാവേപി തമ്ഹി ഗേഹേ താദിസമേവ ഉതുഫരണം അഹോസി. **തേസംയേവാതി** തേസം ഘടികാരസ്സ മാതാപിതൂനം ഏവ.

൨൯൬. ''ചതസ്സോ മുട്ഠിയോ ഏകോ കുഡുവോ, ചത്താരോ കുഡുവാ ഏകോ പത്ഥോ, ചത്താരോ പത്ഥാ ഏകോ ആള്ഹകോ, ചത്താരോ ആള്ഹകാ ഏകം ദോണം, ചത്താരി ദോണാനി ഏകാ മാനികാ, ചതസ്സോ മാനികാ ഏകാ ഖാരീ, വീസതി ഖാരികാ ഏകോ വാഹോതി തദേവ ഏകസകട''ന്തി **സുത്തനിപാതട്ഠകഥാദീസു** (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൭൨) വുത്തം, ഇധ പന **''ദ്വേ സകടാനി ഏകോ വാഹോ''**തി വുത്തം. **തേലഫാണിതാദിന്തി ആദി**-സദ്ദേന സപ്പിആദിം മരിചാദികടുകഭണ്ഡഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. **നാഹം രഞ്ഞാ ദിട്ഠപുബ്ബോ,** കുതോ പരിപ്ഫസ്സോതി അധിപ്പായോ. **നച്ചിത്വാതി** നച്ചം ദത്വാ.

ഘടികാരസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൨. രട്ഠപാലസുത്തവണ്ണനാ

൨൯൭. ഥൂലമേവ ഥുല്ലം, ഥുല്ലാ വിപുലാ മഹന്താ കോട്ഠാ ജാതാ ഇമസ്സാതി **ഥുല്ലകോട്ഠികന്തി** ഓദനപൂപപഹൂതവസേന ലദ്ധനാമോ നിഗമോ. **അട്ഠകഥായം** പന **ഥുല്ലകോട്ഠന്തി** അത്ഥോ വുത്തോ. തേന പാളിയം ഇക-സദ്ദേന പദവഡ്ഢനം കതന്തി ദസ്സേതി.

൨൯൮. **രട്ഠപാലോതി** ഇദം തസ്സ കുലപുത്തസ്സ നാമം. പവേണിവസേന ആഗതകുലവംസാനുഗതന്തി സമുദാഗമതോ പട്ഠായ ദസ്സേതും **''കസ്മാ രട്ഠപാലോ''**തിആദി വുത്തം. **സന്ധാരേതുന്തി** വിനാസനതോ പുബ്ബേ യാദിസം, തഥേവ സമ്മദേവ ധാരേതും സമത്ഥോ. **സദ്ധാതി** കമ്മഫലസദ്ധായ സമ്പന്നാ. **സാമണേരം ദിസ്വാതി** സിക്ഖാകാമതായ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിയമാനം ദിസ്വാ.

സഹ രഞ്ഞാതി **സരാജികം,** രഞ്ഞാ സദ്ധിം രാജപരിസം. **ചാതുവണ്ണന്തി** ബ്രാഹ്മണാദിചതുവണ്ണസമുദായം. **പോസേതുന്തി** വഡ്ഢേതും ദാനാദീഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി സങ്ഗണ്ഹിതും. **യം** കുലം. **പഹോസ്സതീ**തി സക്ഖിസ്സതി.

തേന തേന മേ ഉപപരിക്ഖതോതി ''കാമാ നാമേതേ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ, അട്ഠികങ്കലൂപമാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൪; പാചി॰ ൪൧൭; മഹാനി॰ ൩, ൬) ച ആദിനാ യേന യേന ആകാരേന കാമേസു ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസം, തബ്ബിപരിയായതോ നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം ഗുണം പകാസേന്തം ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമി, തേന തേന പകാരേന ഉപപരിക്ഖതോ വീമംസന്തസ്സ മയ്ഹം **ഏവം ഹോതി** ഏവം ഉപട്ഠാതി.

സിക്ഖത്തയബ്രഹ്മചരിയന്തി അധിസീലാദിസിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സേട്ഠചരിയം. അഖണ്ഡാദിഭാവാപാദനേന **അഖണ്ഡം** ലക്ഖണവചനഞ്ഹേതം. കഞ്ചിപി സിക്ഖേകദേസം അസേസേത്വാ ഏകന്തേനേവ പരിപൂരേതബ്ബതായ **ഏകന്തപരിപുണ്ണം**. ചിത്തുപ്പാദമത്തമ്പി സംകിലേസമലം അനുപ്പാദേത്വാ അച്ചന്തമേവ വിസുദ്ധം കത്വാ പരിഹരിതബ്ബതായ **ഏകന്തപരിസുദ്ധം**. തതോ ഏവ സങ്ഖം വിയ ലിഖിതന്തി **സങ്ഖലിഖിതം**. തേനാഹ **"ലിഖിതസങ്ഖസദിസ"**ന്തി. ദാഠികാപി മസ്സുഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹേത്വാ **"മസ്സു"**ത്വേവ വുത്തം, ഉത്തരാധരമസ്സുന്തി അത്ഥോ. കസായേന രത്താനി **കാസായാനി. അനനുഞ്ഞാതം പുത്തം ന പബ്ബാജേതി** "മാതാപിതൂനം ലോകിയമഹാജനസ്സ ചിത്തഞ്ഞഥത്തം മാ ഹോതൂ"തി. തഥാ ഹി സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ തഥാ വരോ ദിന്നോ.

൨൯൭. പിയായിതബ്ബതോ **പിയോ**തി ആഹ **"പീതിജനകോ"**തി. മനസ്സ അപ്പായനതോ **മനാപോ**തി ആഹ **"മനവഡ്ഢനകോ"**തി. **സുഖേധിതോ** തരുണദാരകകാലേ. തതോ പരഞ്ച സപ്പിഖീരാദിസാദുരസമനുഞ്ഞഭോജനാദിആഹാരസമ്പത്തിയാ **സുഖപരിഭതോ.** അഥ വാ ദള്ഹഭത്തികധാതിജനാദിപരിജനസമ്പത്തിയാ ചേവ പരിച്ഛദസമ്പത്തിയാ ച ഉളാരപണീതസുഖപച്ചയൂപഹാരേഹി ച **സുഖേധിതോ**, അകിച്ഛേനേവ ദുക്ഖപ്പച്ചയവിനോദനേന **സുഖപരിഭതോ**. അജ്ഝത്തികങ്ഗസമ്പത്തിയാ വാ **സുഖേധിതോ,** ബാഹിരങ്ഗസമ്പത്തിയാ **സുഖപരിഭതോ. കസ്സചീ**തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, കിഞ്ചീതി വുത്തം ഹോതി, അയമേവ വാ പാഠോ. തഥാ ഹി **"അപ്പമത്തകമ്പി കലഭാഗം ദുക്ഖസ്സ ന ജാനാസീ"**തി അത്ഥോ വുത്തോ. **ഏവം സന്തേ**തി നനു മയം രട്ഠപാല മരണാദീസു കേനചി ഉപായേന അപ്പതീകാരേന മരണേനപി തയാ അകാമകാപി വിനാ ഭവിസ്സാമ, ഏവം സതി. **യേനാ**തി യേന കാരണേന. **കിം പനാ**തി ഏത്ഥ **കി**ന്തി കാരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കേന പന കാരണേനാ"**തി.

൨൯൮. **പരിചാരേഹീ**തി പരിതോ തത്ഥ തത്ഥ യഥാസകം വിസയേസു ചാരേഹി. തേനാഹ **"ഇതോ ചിതോ ച ഉപനേഹീ"**തി. **പരിചാരേഹീ**തി വാ സുഖൂപകരണേഹി അത്താനം പരിചാരേഹി, അത്തനോ പരിചരണം കാരേഹി. തഥാഭൂതോ ച യസ്മാ ലളന്തോ കീളന്തോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ **"ലളാ"**തിആദി വുത്തം. നിച്ചദാനം **ദാനം** നാമ, ഉപോസഥദിവസാദീസു ദാതബ്ബം അതിരേകദാനം **പദാനം** നാമ. പവേണീരക്ഖണവസേന വാ ദീയമാനം **ദാനം** നാമ, അത്തനാവ പട്ഠപേത്വാ ദീയമാനം **പദാനം** നാമ. പചുരജനസാധാരണം വാ നാതിഉളാരം **ദാനം** നാമ, അനഞ്ഞസാധാരണം അതിഉളാരം **പദാനം** നാമ. **ഉദ്ദസ്സേതബ്ബോതി ഉദ്ധം ദസ്സേതബ്ബോ**. കുതോ ഉദ്ധം തേ ദസ്സേതബ്ബോ? പബ്ബജിതതോ ഉദ്ധം അത്താനം മാതാപിതരോ ദസ്സേതബ്ബോ, തേനാഹ **"യഥാ"**തിആദി.

൨൯൯. **ബലം ഗഹേത്വാ**തി ഏത്ഥ ബലഗ്ഗഹണം നാമ കായബലസ്സ ഉപ്പാദനമേവാതി ആഹ **"കായബലം ജനേത്വാ"**തി. **ഏവം വിഹരന്തോ**തി യഥാ പാളിയം വുത്തം ഏവം ഏകോ വൂപകട്ഠോ അപ്പമത്തോ വിഹരന്തോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ നേയ്യോ, ന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, ന ച വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, തസ്മാ. ചിരേന പബ്ബജിതോ **ദ്വാദസമേ വസ്സേ അരഹത്തം പാപുണി**. യം പന വുത്തം പാളിയം "ന ചിരസ്സേവാ"തി, തം സട്ഠി വസ്സാനി തതോ അധികമ്പി വിപസ്സനാപരിവാസം വസന്തേ ഉപാദായ വുത്തം.

സത്തദ്വാരകോട്ഠകസ്സാതി സത്തഗബ്ഭന്തരദ്വാരകോട്ഠകസീസേന ഗബ്ഭന്തരാനി വദതി. **പഹരാപേതീ**തി വയോവുഡ്ഢാനുരൂപം കപ്പാപനാദിനാ അലങ്കാരാപേതി. അന്തോജാതതായ ഞാതിസദിസീ ദാസീ **ഞാതിദാസീ**. പൂതിഭാവേനേവ ലക്ഖിതബ്ബോ ദോസോ വാ അഭിദോസോ, സോവ **ആഭിദോസികോ,** അഭിദോസം വാ പച്ചൂസകാലം ഗതോ പത്തോ അതിക്കന്തോതി **ആഭിദോസികോ**. തേനാഹ **"ഏകരത്താതിക്കന്തസ്സാ"**തിആദി . **അപരിഭോഗാരഹോ** പൂതിഭൂതഭാവേന. **അരിയവോഹാരേനാ**തി അരിയസമുദാചാരേന. അരിയാ ഹി മാതുഗാമം ഭഗിനിവാദേന സമുദാചരന്തി. **നിസ്സട്ഠപരിഗ്ഗഹ**ന്തി പരിച്ചത്താലയം. **വത്തും വട്ടതീ**തി നിരപേക്ഖഭാവതോ വുത്തം, ഇധ പന വിസേസതോ അപരിഭോഗാരഹത്താവ വത്ഥുനോ. നിമീയതി സഞ്ഞായതീതി **നിമിത്തം,** തഥാസല്ലക്ഖിതോ ആകാരോതി ആഹ **"ആകാരം അഗ്ഗഹേസീ"**തി.

൩൦. ഘരം പവിസിത്വാതി ഗേഹസാമിനിയാ നിസീദിതബ്ബട്ഠാനഭൂതം അന്തോഗേഹം പവിസിത്വാ. **ആലപനേ**തി ദാസിജനസ്സ ആലപനേ. **ബഹി നിക്ഖമന്താ**തി യഥാവുത്തഅന്തോഗേഹതോ ബഹി നിക്ഖമന്തിയോ. **ഘരേസു സാലാ ഹോന്തീ**തി ഘരേസു ഏകമന്തേ ഭോജനസാലാ ഹോന്തി പാകാരപരിക്ഖിത്താ സുസംവിഹിതദ്വാരബന്ധാ സുസമ്മട്ഠവാലികങ്ഗണാ.

അനോകപ്പനം അസദ്ദഹനം. **അമരിസനം** അസഹനം. **അനാഗതവചനം** അനാഗതസദ്ദപ്പയോഗോ, അത്ഥോ പന വത്തമാനകാലികോവ. തേനാഹ **"പച്ചക്ഖമീ"**തി. **അരിയിദ്ധിയ**ന്തി ''പടികൂലേ അപടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതീ''തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൪൪) ഏവം വുത്തഅരിയിദ്ധിയം.

പൂതികുമ്മാസോ ഛഡ്ഡനീയധമ്മോ തസ്സ ഗേഹതോ ലദ്ധോപി ന ദാതബ്ബയുത്തകോ ദാസിജനേന ദിന്നോതി ആഹ **"ദേയ്യധമ്മവസേന നേവ ദാനം അലത്ഥമ്ഹാ"**തി. ''ഇമേഹി മുണ്ഡകേഹീ''തിആദിനാ നിത്ഥുനനവചനേന പച്ചക്ഖാനം അത്ഥതോ ലദ്ധമേവ, തസ്സ പന ഉജുകഫാസുസമാചാരവസേന അലദ്ധത്താ വുത്തം **"ന പച്ചക്ഖാന"**ന്തി. തേനാഹ - **"പടിസന്ഥാരവസേന പച്ചക്ഖാനമ്പി ന അലത്ഥമ്ഹാ"**തി. ''നേവ ദാന''ന്തിആദി പച്ചാസീസായ അക്ഖന്തിയാ ച വുത്തം വിയ പചുരജനോ മഞ്ഞേയ്യാതി തന്നിവത്തനത്ഥം അധിപ്പായമസ്സ വിവരിതും **"കസ്മാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **സുത്തികാപടിച്ഛന്ന**ന്തി സിപ്പികാഛദാഹി ഛന്നം.

ഉക്കട്ഠഏകാസനികതായാതി ഇദം ഭൂതകഥനമത്തം ഥേരസ്സ തഥാഭാവദീപനതോ. മുദുകസ്സാപി ഹി ഏകാസനികസ്സ യായ നിസജ്ജായ കിഞ്ചിമത്തം ഭോജനം ഭുത്തം, വത്തസീസേനാപി തതോ വുട്ഠിതസ്സ പുന ഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതി. തേനാഹ തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ ''ആസനം വാ രക്ഖേയ്യ ഭോജനം വാ''തി. **ഉക്കട്ഠസപദാനചാരികോ**തി പുരതോ പച്ഛതോ ച ആഹടഭിക്ഖമ്പി അഗ്ഗഹേത്വാ ബഹിദ്വാരേ ഠത്വാ പത്തവിസ്സജ്ജനമേവ കരോതി. ഏതേനേവ ഥേരസ്സ ഉക്കട്ഠപിണ്ഡപാതികഭാവോ ദീപിതോ. തേനാഹ - **"സ്വാതനായ ഭിക്ഖം നാമ നാധിവാസേതീ"**തി. അഥ കസ്മാ അധിവാസേസീതി ആഹ **"മാതു അനുഗ്ഗഹേനാ"**തിആദി . പണ്ഡിതാ ഹി മാതാപിതൂനം ആചരിയുപജ്ഝായാനം വാ കാതബ്ബം അനുഗ്ഗഹം അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ ധുതങ്ഗസുദ്ധികാ ന ഭവന്തി.

൩൦൯. പയുത്തന്തി വഡ്ഢിവസേന പയോജിതം, തദ്ധിതലോപം കത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം യഥാ അഞ്ഞത്ഥാപി "പിതാമഹം ധനം ലദ്ധാ, സുഖം ജീവതി സഞ്ചയോ"തി . **ജേട്ഠകിത്ഥിയോ**തി പധാനിത്ഥിയോ. **ഇതോ**തി ഇമസ്മിം കുലേ അനുഭവിതബ്ബവിഭവസമ്പത്തിതോ. **അഞ്ഞതോ**തി ഇമസ്സ ദിന്നത്താ അഞ്ഞസ്മിം കുലേ അനുഭവിതബ്ബസമ്പത്തിതോ.

൩൧൦. ചിത്തവിചിത്തന്തി കപ്പനായ ചേവ അരഹരൂപേന അലങ്കാരാദിനാ ച ചിത്തിതഞ്ചേവ വിചിത്തിതഞ്ച. **വണകായ**ന്തി വണഭൂതം കായം. **സമന്തതോ ഉസ്സിത**ന്തി ഹേട്ഠിമകായവസേന ഹേട്ഠാ ഉപരി ച സന്നിസ്സിതം. **നിച്ചാതുര**ന്തി അഭിണ്ഹപ്പടിപീളിതം, സദാ ദുക്ഖിതം വാ. **ബഹുസങ്കപ്പ**ന്തി രാഗവത്ഥുഭാവേന അഭിജനേഹി ഹാവഭാവവിലാസവസേന, ആമിസവസേന ച സോണസിങ്ഗാലാദീഹി ബഹൂഹി സങ്കപ്പേതബ്ബം. **ഠിതീ**തി അവട്ഠാനം അവിപരിണാമോ നത്ഥി. തേനാഹ - **"ഭിജ്ജനധമ്മതാവ നിയതാ"**തി, പരിസ്സവഭാവാപത്തി ചേവ വിനാസപത്തി ച ഏകന്തികാതി അത്ഥോ.

ചിത്തകതമ്പീതി ഗന്ധാദീഹി ചിത്തകതമ്പി. **രൂപ**ന്തി സരീരം.

അലത്തകകതാതി പിണ്ഡിഅലത്തകേന സുവണ്ണകതാ. തേനാഹ **"അലത്തകേന രഞ്ജിതാ"**തി. **ചുണ്ണകമക്ഖിത**ന്തി ദോസനീഹരണേഹി താപദഹനാദീഹി കതാഭിസങ്ഖാരമുഖം ഗോരോചനാദീഹി ഓഭാസനകചുണ്ണേഹി മക്ഖിതം, തേനാഹ **"സാസപകക്കേനാ"**തിആദി.

രസോദകേനാതി സരലനിയ്യാസരസമിസ്സേന ഉദകേന. **ആവത്തനപരിവത്തേ കതാ**തി ആവത്തനപരിവത്തനവസേന നതേ കത്വാ. **അട്ഠപദകരചനായാ**തി ഭിത്തികൂടദ്ധചന്ദാദിവിഭാഗായ അട്ഠപദകരചനായ.

വിരവമാനേതി "അയം പലായതി, ഗണ്ഹ ഗണ്ഹാ"തി വിരവമാനേ. ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണഓരോധേതി വത്തബ്ബം.

൩൧൧. ഉസ്സിതായ ഉസ്സിതായാതി കുലവിഭവബാഹുസച്ചപഞ്ഞാസമ്പത്തിയാ ഉഗ്ഗതായ ഉഗ്ഗതായ. **അഭിലക്ഖിതോ** ഉളാരഭാവേന.

൩൧൨. പരിജുണ്ണാനീതി പരിഹാനാനി. യേ ബ്യാധിനാ അഭിഭൂതാ സത്താ ജിണ്ണകപ്പാ വയോഹാനിസത്താ വിയ ഹോന്തി, തതോ നിവത്തേന്തോ **"ജരാജിണ്ണോ"**തി ആഹ. **വയോവുഡ്ഢോ,** ന സീലാദിവുഡ്ഢോ. മഹത്തം ലാതി ഗണ്ഹാതീതി മഹല്ലകോ, ജാതിയാ മഹല്ലകോ, ന വിഭവാദിനാതി **ജാതിമഹല്ലകോ** . ദ്വത്തിരാജപരിവത്തസങ്ഖാതം അദ്ധാനം കാലം ഗതോ വീതിവത്തോതി **അദ്ധഗതോ**. തഥാ ച പഠമവയം മജ്ഝിമവയഞ്ച അതീതോ ഹോതീതി ആഹ **"അദ്ധാനം അതിക്കന്തോ"**തി. ജിണ്ണാദിപദേഹി പഠമവയമജ്ഝിമവയസ്സ ബോധിതത്താ അനുപ്പത്തതാവിസിട്ഠോ വയ-സദ്ദോ ഓസാനവയവിസയോതി ആഹ **"പച്ഛിമവയം അനുപ്പത്തോ"**തി.

"അപ്പിച്ഛോ, അപ്പഡംസമകസവാതാതപസരീസപസമ്ഫസ്സോ"തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൧) ഏവമാദീസു വിയ അപ്പ-സദ്ദോ അഭാവത്ഥോതി അധിപ്പായേനാഹ **"അപ്പാബാധോതി അരോഗോ, അപ്പാതങ്കോതി നിദ്ദുക്ഖോ"**തി. അപ്പത്ഥോ വാ ഇധ, തത്ഥാപി അപ്പ-സദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി "യോ ഹി, ഗഹപതി, ഇമം

പൂതികായം പരിഹരന്തോ മുഹുത്തമ്പി ആരോഗ്യം പടിജാനേയ്യ കിമങ്ഗ പന ബാല്യാ"തി (സം॰ നി॰ ന.ഫ) സുത്തപദം സമത്ഥിതം ഹോതി. വിപച്ചനം വിപാകോ, സോ ഏവ വേപാകോ. സമോ വേപാകോ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **സമവേപാകിനീ,** തായ. തേനേവ സമവേപാകിനിഭാവേന സബ്ബമ്പി സമ്മദേവ ഗണ്ഹാതി ധാരേതീതി **ഗഹണീ**. ഗഹണിസമ്പത്തിയാ ഹി യഥാഭുത്തആഹാരോ സമ്മദേവ ജീരന്തോ സരീരേ തിട്ഠതി, നോ അഞ്ഞഥാ **ഭുത്തഭുത്തോ ആഹാരോ ജീരതി** ഗഹണിയാ തിക്ഖഭാവേന. **തഥേവ തിട്ഠതീ**തി ഭുത്താകാരേനേവ തിട്ഠതി ഗഹണിയാ മന്ദഭാവതോ. **ഭത്തച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതേവ** ഭുത്തആഹാരസ്സ സമ്മാ പരിണാമം ഗതത്താ. **തേനേവാ**തി സമവേപാകിനിഭാവേനേവ. പത്താനം ഭോഗാനം പരിക്ഖിയമാനം ന സഹസാ ഏകജ്ഝംയേവ പരിക്ഖയം ഗച്ഛന്തി, അഥ ഖോ അനുക്കമേന, തഥാ ഞാതയോപീതി ആഹ **"അനുപുബ്ബേനാ"**തി. **ഛാതകഭയാദിനാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ബ്യാധിഭയാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

൩൦൭. ഉദ്ദേസസീസേന നിദ്ദേസോ ഗഹിതോതി ആഹ **"ധമ്മനിദ്ദേസാ ഉദ്ദിട്ഠാ"**തി. യസ്മാ വാ യേ ധമ്മാ ഉദ്ദിസിതബ്ബട്ഠേന "ഉദ്ദേസാ"തി വുച്ചന്തി. തേവ ധമ്മാ നിദ്ദിസിതബ്ബട്ഠേന നിദ്ദേസാതി **"ധമ്മനിദ്ദേസാ ഉദ്ദിട്ഠാ"**തി അത്ഥോ വുത്തോ. അഥ വാ യേ ധമ്മാ അനിച്ചതാദിവിഭാവനവസേന ഉദ്ധം ഉദ്ധം ദേസേസ്സന്തി, തേ ധമ്മാ തഥേവ നിസ്സേസതോ ദേസേസ്സന്തീതി ഏവം ഉദ്ദേസനിദ്ദേസപദാനം അനത്ഥന്തരതാ വേദിതബ്ബാ. **തത്ഥാ**തി ജരാമരണസന്തികേ. അദ്ധുവോതി നിദ്ധുവോ ന ഥിരോ, അനിച്ചോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ധുവട്ഠാനവിരഹിതോ"**തി, അജാതാഭൂതാസങ്ഖതധുവഭാവകാരണവിവിത്തോതി അത്ഥോ. **ഉപനീയ്യതീ**തി വാ ജരാമരണേന ലോകോ സമ്മാ നീയതി, തസ്മാ അദ്ധുവോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **തായിതു**ന്തി ജാതിആദിബ്യസനതോ രക്ഖിതും **സമത്ഥേന** ഇസ്സരേന അത്തനാ **വിരഹിതോ**തി. "ഇമം ലോകം ഇതോ വട്ടദുക്ഖതോ മോചേസ്സാമി, ജരാബ്യാധിമരണാനം തം അധിഭവിതും ന ദസ്സാമീ"തി ഏവം അഭിസരതീതി അഭിസ്സരണം, ലോകസ്സ സുഖസ്സ ദാതാ ഹിതസ്സ വിധാതാ കോചി ഇസ്സരോ, തദഭാവതോ ആഹ **"അനഭിസ്സരോതി അസരണോ"**തി. **നിസ്സകോ** മമായിതബ്ബവത്ഥുഅഭാവതോ, തേനാഹ **"സകഭണ്ഡവിരഹിതോ"**തിആദി. തണ്ഹായ വസേ ജാതോ തണ്ഹായ വിജിതോതി കത്വാ **"തണ്ഹായ ദാസോ"**തി വുത്തം.

൩൦൮. ഹത്ഥിവിസയത്താ ഹത്ഥിസന്നിസ്സിതത്താ വാ ഹത്ഥിസിപ്പം "ഹത്ഥീ"തി ഗഹിതന്തി ആഹ - **"ഹത്ഥിസ്മിന്തി ഹത്ഥിസിപ്പേ"**തി, സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. സാതിസയം ഊരുബലം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഊരുബലീ**തി ആഹ - **"ഊരുബലസമ്പന്നോ"**തി, തമേവത്ഥം പാകടം കത്വാ ദസ്സേതും **"യസ്സ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **അഭിന്നം** പരസേനം **ഭിന്ദതോ ഭിന്നം** സകസേനം സന്ധാരയതോ ഉപത്ഥമ്ഭയതോ. **ബാഹുബലീ**തി ഏത്ഥാപി "യസ്സ ഹി ഫലകഞ്ച ആവുധഞ്ച ഗഹേത്വാ"തിആദിനാ അത്ഥോ വത്തബ്ബോ, ഇധ പന പരഹത്ഥഗതം രജ്ജം ആഹരിതും ബാഹുബലന്തി യോജനാ. യഥാ ഹി "ഊരുബലീ"തി ഏത്ഥാപി ബാഹുബലം അനാമസിത്വാ അത്ഥോ, ഏവം "ബാഹുബലീ"തി ഏത്ഥ ഊരുബലം അനാമസിത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ആഹിതോ അഹംമാനോ ഏത്ഥാതി അത്താ, അത്തഭാവോ. അലം സമത്ഥോ അത്താ ഏതസ്സാതി അലമത്തോതി ആഹ **"സമത്ഥഅത്തഭാവോ"**തി.

പരിയോധായാതി വാ പരിതോ ആരക്ഖം ഓദഹിത്വാ. ‘‘സംവിജ്ജന്തേ ഖോ, ഭോ രട്ഠപാല, ഇമസ്മിം രാജകുലേ ഹത്ഥികായാപി…പേ॰… വത്തിസ്സന്തീ’’തി **ഇദമ്പി സോ രാജാ ഉപരി ധമ്മുദ്ദേസസ്സ കാരണം ആഹരന്തോ ആഹ**.

വുത്തസ്സേവ അനു പച്ഛാ ഗായനവസേന കഥനം **അനുഗീതി**. താ പന ഗാഥാ ധമ്മുദ്ദേസാനം ദേസനാനുപുബ്ബിം അനാദിയിത്വാപി യഥാരഹം സങ്ഗണ്ഹനവസേന അനുഗിതാതി ആഹ **‘‘ചതുന്നം ധമ്മുദ്ദേസാനം അനുഗീതി’’**ന്തി.

൩൦൭. **ഏകന്തി** ഏകജാതിയം. വത്ഥുകാമകിലേസകാമാ വിസയഭേദേന ഭിന്ദിത്വാ തഥാ വുത്താതി ദട്ഠബ്ബോ.

സാഗരന്തേനാതി സാഗരപരിയന്തേന.

അഹോ വതാതി സോചനേ നിപാതോ, ‘‘അഹോ വത പാപം കതം മയാ’’തിആദീസു വിയ. **അമരാ**തിആദീസു **ആഹൂ**തി കഥേന്തി. മതം ഉദ്ദിസ്സ ‘‘അമ്ഹ’’ന്തി വത്തബ്ബേ സോകവസേന ‘‘അമര’’ന്തി വുച്ചതി.

വോസാനന്തി നിട്ഠം, പരിയോസാനന്തി അത്ഥോ. **സാവാ**തി പഞ്ഞാ ഏവ. **ധനതോ**തി സബ്ബധനതോ. **ഉത്തമതരാ** സേട്ഠാ, തേനേവാഹ ‘‘പഞ്ഞാജീവിം ജീവിതമാഹു സേട്ഠ’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൮൪).

തേസു പാപം കരോന്തേസു സന്തേസു, നിദ്ധാരണേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **പരമ്പരായാ**തി അത്തഭാവപരമ്പരായ. **സംസാരം ആപജ്ജിത്വാ**തി ഭവാദീസു സംസാരസ്സ ആപജ്ജനഹേതും ആപജ്ജന്തോ പരലോകം ഉപേതി, പരലോകം ഉപേന്തോവ ബഹുവിധദുക്ഖസങ്ഖാതം ഗബ്ഭഞ്ച ഉപേതി. **താദിസസ്സാ**തി തഥാരൂപസ്സ ഗബ്ഭവാസദുക്ഖാദീനം അധിട്ഠാനഭൂതസ്സ **അപ്പപഞ്ഞസ്സ അഞ്ഞോ അപ്പപഞ്ഞോ ച അഭിസദ്ദഹന്തോ** ഹിതസുഖാവഹന്തി പത്തിയായന്തോ.

‘‘പാപധമ്മോ’’തി വുത്തത്താ താദിസസ്സ പരലോകോ നാമ ദുഗ്ഗതി ഏവാതി ആഹ **‘‘പരമ്ഹി അപായലോകേ’’**തി.

വിവിധരൂപേനാതി രൂപസദ്ദാദിവസേന തത്ഥാപി പണീതതരാദിവസേന ബഹുവിധരൂപേന.

സാമഞ്ഞമേവാതി സമണഭാവോ ഏവ സേയ്യോ. ഏത്ഥ ച ആദിതോ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ചതുത്ഥോ ധമ്മുദ്ദേസോ അനുഗീതോ. ചതുത്ഥഗാഥായ തതിയോ. പഞ്ചമഗാഥായ ദുതിയോ. ഛട്ഠഗാഥായ ദുതിയതതിയാ. സത്തമഗാഥായ പഠമോ ധമ്മുദ്ദേസോ അനുഗീതോ, അട്ഠമാദീഹി പവത്തിനിവത്തീസു കാമേസു നേക്ഖമ്മേ ച യഥാരഹം ആദീനവാനിസംസം വിഭാവേത്വാ അത്തനോ പബ്ബജ്ജകാരണം പരമതോ ദസ്സേന്തോ യഥാവുത്തധമ്മുദ്ദേസം നിഗമേതി, തേന വുത്തം ‘‘താ പന ഗാഥാ ധമ്മുദ്ദേസാനം ദേസനാനുപുബ്ബിം അനാദിയിത്വാപി യഥാരഹം സങ്ഗണ്ഹനവസേന അനുഗീതാ’’തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

രട്ഠപാലസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൩. മഘദേവസുത്തവണ്ണനാ

സംവ്വ. പുബ്ബേ മഘദേവോ നാമ രാജാതി അതീതകാലേ ഇമസ്മിംയേവ കപ്പേ അനേകവസ്സസഹസ്സായുകേസു മനുസ്സേസു പടിപാടിയാ ഉപ്പന്നാനം ചതുരാസീതിസഹസ്സാനം ചക്കവത്തിരാജൂനം ആദിപുരിസോ മഘദേവോതി ഏവംനാമോ രാജാ.

ധമ്മോതി രാജധമ്മോതി ലോകികാ വദന്തി. മഹാബോധിനിധാനപാരമിതാസങ്ഖാതോ പന ധമ്മോ അത്ഥീതി **ധമ്മികോ. ധമ്മേനാ**തി ഞായേന. തദാ ബ്രഹ്മവിഹാരാദിഭാവനാധമ്മസ്സ രഞ്ഞോ അനധിഗതത്താ തസ്സപി വാ അനഭിജ്ഝാദീഹി സമാനയോഗക്ഖമത്താ വുത്തം **"ദസകുസലകമ്മപഥേ ഠിതോ"**തി. **ധമ്മ**ന്തി ധമ്മതോ അനപേതം. തഥാ ഹി ച സോ പക്ഖപാതാഭാവതോ ''സമോ''തി വുച്ചതീതി ആഹ **"സമം ചരതീ"**തി. **പകതിനിയാമേനേവാ**തി പവേണിയാ ആഗതനിയാമേനേവ. യസ്മാ നിഗമജനപദേസു യേഭുയ്യേന ഗഹപതീനം സങ്ഗഹോ, തസ്മാ അട്ഠകഥായം **"ഗഹപതികാന"**ന്ത്വേവ വുത്തം. പാളിയം പന അഞ്ഞമേവ നാഗരചാരിത്തം, അഞ്ഞം നേഗമജനപദചാരിത്തന്തി തേ വിസും ഗഹിതാ ''നേഗമേസു ചേവ ജനപദേസു ചാ''തി. പച്ചുഗ്ഗമനനിഗ്ഗമനവസേന ഉപോസഥസ്സ പടിഹരണം പാടിഹാരിയോ, സോ ഏവ **പാടിഹാരികോ, പക്ഖോ. ഇമേ ദിവസാ**തി ഇമേ ചത്താരോ ദിവസാ.

സംൻ. ദേവോതി മച്ചു അഭിഭവനട്ഠേന. യഥാ ഹി ദേവോ പകതിസത്തേ അഭിഭവതി, ഏവം മച്ചു സത്തേ അഭിഭവതി. ''അഹം അസുകം മദ്ദിതും ആഗമിസ്സാമി, ത്വം തസ്സ കേസേ ഗഹേത്വാ മാ വിസ്സജ്ജേഹീ''തി മച്ചുദേവസ്സ ആണാകരാ ദൂതാ വിയാതി **ദൂതാതി വുച്ചന്തി. അലങ്കതപടിയത്തായാ**തി ഇദം അത്തനോ ദിബ്ബാനുഭാവം ആവികത്വാ ഠിതായാതി ദസ്സേതും വുത്തം. **ദേവതാബ്യാകരണസദിസമേവ ഹോതി** ന ചിരേനേവ മരണസമ്ഭവതോ. **വിസുദ്ധിദേവാന**ന്തി ഖീണാസവബ്രഹ്മാനം. തേ ഹി ചരിമഭവേ ബോധിസത്താനം ജിണ്ണാദികേ ദസ്സേന്തി.

ദുഖിതഞ്ച ബ്യാധിതന്തി ബ്യാധിഭാവേന സഞ്ജാതദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. അന്തിമഭവികബോധിസത്താനം വിസുദ്ധിദേവേഹി ഉപട്ഠാപിതഭാവം ഉപാദായ തദഞ്ഞേസം തേഹി അനുപട്ഠാപിതാനമ്പി പണ്ഡിതാനം തഥാ വോഹരിതബ്ബതാ പരിയായസിദ്ധാതി ആഹ **"ഇമിനാ പരിയായേനാ"**തി.

ദിസമ്പതീതി വിഭത്തിഅലോപേന നിദ്ദേസോ, ദിസാസീസേന ദേസാ വുത്താതി ദേസാനം അധിപതിരാജാതി അത്ഥോ. ഉത്തമങ്ഗേ സിരസി രുഹന്തീതി **ഉത്തമങ്ഗരുഹാ,** കേസാ. തേ പനേത്ഥ യസ്മാ പലിതത്താ അവിസേസതോ സബ്ബപച്ഛിമവയസന്ദസ്സകാ ഹോന്തി, തസ്മാ **"വയോഹരാ"**തി വുത്താ.

പുരിസയുഗോ യസ്മാ തസ്മിം വംസേ സഞ്ജാതപുരിസട്ഠിതിയാ പരിച്ഛിന്നോ, തസ്മാ ആഹ **"വംസസമ്ഭവേ പുരിസേ"**തി. **രാജഗേഹതോ ആഹടഭിക്ഖായ യാപേന്തോ**തി ഇമിനാ കുമാരകപബ്ബജ്ജായ ഉപഗതഭാവം ദസ്സേതി.

പരിഹരിയമാനോവാതി അഞ്ഞേന അഞ്ഞേന പരിഹരിയമാനോ വിയ വേലായ വേലായ തേന മഹതാ പരിജനേന ഉപട്ഠിയമാനോ കുമാരകീളം

കീളീതി അത്ഥോ. കേചി പന ''പരിഹരിയമാനോ ഏവാ''തി അവധാരണവസേന അത്ഥം വദന്തി, തഥാ സതി ചതുരാസീതിവസ്സസഹസ്സാനി ഥഞ്ഞപായീ തരുണദാരകോ അഹോസീതി ആപജ്ജതീതി തദയുത്തം. കുമാരകാലം വത്വാ തദനന്തരം ഓപരജ്ജവചനതോ വിരുദ്ധഞ്ചേതം. (**പഞ്ചമങ്ഗല**വചനേന ഉന്നങ്ഗലമങ്ഗലഉക്കന്തേനമങ്ഗലകമ്മഹായമങ്ഗലദുസ്സമങ്ഗലാനി സമുപഗതാനി ഏവ അഹേസുന്തി ദട്ഠബ്ബം).

൩൭൭. സവംസവസേന ആഗതാ പുത്തനത്തുആദയോ പുത്താ ച പപുത്താ ച ഏതിസ്സാതി **പുത്തപപുത്തകാ** പരമ്പരാ. **നിഹത**ന്തി നിഹിതം ഠപിതം, പവത്തിതന്തി അത്ഥോ. **നിഹത**ന്തി വാ സതതം പതിട്ഠിതഭാവേന വളഞ്ജിതന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **''കല്യാണവത്ത''**ന്തി. **അതിരേകതരാ ദ്വേ ഗുണാ**തി മഹാസത്തസ്സ മഘദേവകാലതോ അതിരേകതരാ ദ്വേ ഗുണാ ഇതരരാജൂഹി പന അതിരേകതരാ അനേകസതസഹസ്സപ്പഭേദാ ഏവ ഗുണാ അഹേസുന്തി.

൩൭൮. തേത്തിംസ സഹപുഞ്ഞകാരിനോ ഏത്ഥ നിബ്ബത്താതി തംസഹചരിതട്ഠാനം തേത്തിംസം, തദേവ താവതിംസം, തംനിവാസോ ഏതേസന്തി **താവതിംസാ**. നിവാസഭാവോ ച തേസം തത്ഥ നിബ്ബത്തനപുബ്ബകോതി ആഹ - **''ദേവാനം താവതിംസാനന്തി താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തദേവാന''**ന്തി. **രഞ്ഞോ**തി നിമിമഹാരാജസ്സ. **ഓവാദേ ഠത്വാ**തി ''സീലം അരക്ഖന്തോ മമ സന്തികം മാ ആഗച്ഛതൂ''തി നിഗ്ഗണ്ഹനവസേനപി, ''ഏകന്തതോ മമ വിജിതേ വസന്തേന സീലം രക്ഖിതബ്ബ''ന്തി ഏവം പവത്തിതഓവാദവസേനപി ഓവാദേ ഠത്വാ.

അഥ നന്തി മഹാജുതികം മഹാവിപ്ഫാരം മഹാനുഭാവം നിമിരാജാനം. ''സക്കോഹമസ്മി ദേവിന്ദോ, തവ സന്തികമാഗതോ''തി അത്തനോ സക്കഭാവം പവേദേത്വാ **''കങ്ഖം തേ പടിവിനോദേസ്സാമീ''**തി ആഹ. തേനാഹ **''സബ്ബഭൂതാനമിസ്സരാ''**തിആദി.

സീലം ഉപാദായ ഓമകതായ **''കി''**ന്തി ഹീളേന്തോ വദതി. **ഗുണവിസിട്ഠതായാതി** ലാഭയസാദീനഞ്ചേവ പിയമനാപതാദീനഞ്ച ആസവക്ഖയപരിയോസാനാനം നിമിത്തഭാവേന ഉത്തമഗുണതായ. തദാ സക്കോ അനുരുദ്ധത്ഥേരോ, സോ അത്തനോ പുരിമജാതിയം പച്ചക്ഖസിദ്ധംവ ദാനതോ സീലം മഹന്തം വിഭാവേന്തോ **''അഹഞ്ഹീ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ അത്തനാ വസിയമാനം കാമാവചരദേവലോകം സന്ധായ **''പേത്തിവിസയതോ''**തി വുത്തം. തസ്സ ഹി കപ്പസതസഹസ്സം വിവട്ടജ്ഝാസയസ്സ പൂരിതപാരമിസ്സ ദേവലോകോ പേതലോകോ വിയ ഉപട്ഠാസി. തേനേവാഹ ''അച്ഛരാഗണസങ്ഘുട്ഠം, പിസാചഗണസേവിത''ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൪൬).

ഖത്തിയേതി ഖത്തിയജാതിയം. **വിസുജ്ഝതീ**തി ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിം സന്ധായ വദതി കാമസംകിലേസവിസുജ്ഝനതോ. **കായാതി** ച ബ്രഹ്മകായമാഹ.

ഇമസ്സ മമ അദിട്ഠപുബ്ബരൂപം ദിസ്വാ ''അഹുദേവ ഭയ''ന്തി ചിന്തേത്വാ ആഹ **''അവികമ്പമാനോ''**തി. ഭായന്തോ ഹി ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തേന കായസ്സ

ച ഛമ്ഭിതത്തേന വികമ്പതി നാമ. തേനാഹ **“അഭായമാനോ”**തി. **സുഖം കഥേതും ഹോതീ**തി പുഞ്ഞഫലം കഥേതും സുഖം ഹോതി.

൩൧൩. മനം ആഗമ്മ യുത്താ യേവ ഹോന്തീതി മാതലിസ്സ സക്കസ്സേവ ചിത്തം ജാനിത്വാ യുത്താ വിയ ഹോന്തി, രഥേ യുത്തആജാനീയകിച്ചം കരോന്തി ദേവപുത്താ. ഏവം താദിസേ കാലേ തഥാ പടിപജ്ജന്തി, യഥാ ഏരാവണോ ദേവപുത്തോ ഹത്ഥികിച്ചം. **നദ്ധിതോ പട്ഠായാ**തി രഥപഞ്ജരപരിയന്തേന അക്ഖസ്സ സമ്ബന്ധട്ഠാനം നദ്ധി, തതോ പട്ഠായ. അക്ഖോ ബജ്ഝതി ഏത്ഥാതി **അക്ഖബന്ധോ,** അക്ഖേന രഥസ്സ ബദ്ധട്ഠാനം. യഥാ ദേവലോകതോ യാവ ചന്ദമണ്ഡലസ്സ ഗമനവീഥി, താവ അത്തനോ ആനുഭാവേന ഹേട്ഠാമുഖമേവ രഥം പേസേസി, ഏവം ചന്ദമണ്ഡലസ്സ ഗമനവീഥിതോ യാവ രഞ്ഞോ പാസാദോ, താവ തഥേവ പേസേസി. **ദ്വേ മഗ്ഗേ ദസ്സേത്വാ**തി പതോദലട്ഠിയാ ആകാസം വിലിഖന്തോ വിയ അത്തനോ ആനുഭാവേന നിരയഗാമീ ദേവലോകഗാമീ ചാതി ദ്വേ മഗ്ഗേ ദസ്സേത്വാ. **കതമേനാ**തിആദി ദേസനാമത്തം, യഥാ തേന രഥേന ഗച്ഛന്തസ്സ നിരയോ ദേവലോകോ ച പാകടാ ഹോന്തി, തഥാ കരണം അധിപ്പേതം.

വുത്തകാരണമേവ സന്ധായാഹ മഹാസത്തോ **“ഉഭയേനേവ മം മാതലി നേഹീ”**തി. **ദുഗ്ഗ**ന്തി ദുഗ്ഗമം. **വേത്തരണി**ന്തി ഏവംനാമകം നിരയം. **കുഥിത**ന്തി പക്കുഥിതം നിപക്കതേലസദിസജാലം. **ഖാരസംയുത്ത**ന്തി ഖാരോദകസദിസം.

രഥം നിവത്തേത്വാതി നിരയാഭിമുഖതോ നിവത്തേത്വാ. **ബീരണീദേവധീതായാ**തി ‘‘ബീരണീ’’തി ഏവംനാമികായ അച്ഛരായ. **സോണദിന്നദേവപുത്തസ്സാ**തി ‘‘സോണദിന്നോ’’തി ഏവംനാമകസ്സ ദേവപുത്തസ്സ. **ഗണദേവപുത്താന**ന്തി ഗണവസേന പുഞ്ഞം കത്വാ ഗണവസേനേവ നിബ്ബത്തദേവപുത്താനം.

പത്തകാലേതി ഉപകട്ഠായ വേലായ. **അതിഥി**ന്തി പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം. കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ഏകം ഖീണാസവത്ഥേരന്തിപി വദന്തി. **മാതാവ പുത്തം സകിമാഭിനന്ദീ**തി യഥാ പവാസതോ ആഗതം പുത്തം മാതാ സകിം ഏകവാരം ആഗതകാലേ അഭിനന്ദതി, തഥാ നിച്ചകാലേ അഭിനന്ദി സക്കച്ചം പരിവിസി. **സംയമാ സംവിഭാഗാ**തി സീലസംയമാ സംവിഭാഗസീലാ. **ജാതകേ**തി നിമിജാതകേ.

ചിത്തകൂടന്തി ദേവനഗരസ്സ ദക്ഖിണദിസായ ദ്വാരകോട്ഠകം. **സക്കോ ചിത്തം സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ**തി മഹാസത്തേ പവത്തം ദേവതാനം സക്കാരസമ്മാനം പടിച്ച ഉപ്പന്നം അത്തനോ ഉസൂയചിത്തം ബഹി അനാവികത്വാ അബ്ഭന്തരേയേവ ച നം ഠപേതും അസക്കോന്തോ. **അഞ്ഞേസം പുഞ്ഞേന വസാഹീ**തി സക്കസ്സ മഹാസത്തം രോസേതുകാമതായ ആരാധനം നിദസ്സേതി. പുരാണസക്കോ ദീഘായുകോ, തം ഉപാദായ ജരാജിണ്ണം വിയ കത്വാ **“ജരസക്കോ”**തി വുത്തം.

൩൧൪. സേസം സബ്ബന്തി പബ്ബജ്ജുപഗമനാ സേസം അത്തനോ വംസേ പോരാണരാജൂനം രാജചാരിത്തം. **പാകതിക**ന്തി പുന സഭാവത്തമേവ ഗതോ അഹോസി, അപബ്ബജിതഭാവവചനേനേവസ്സ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാദീനം പബ്ബജ്ജാഗുണാനം അഭാവോ ദീപിതോ ഹോതി.

൩൧൬. **വീരിയം അകരോന്തോ സമുച്ഛിന്ദതി,** ന താവ സമുച്ഛിന്നം, കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗാദിപച്ചയസമവായേ സതി സീലവതം കല്യാണവത്തം പവത്തേതും സക്കോതി . **ദുസ്സീലേന സമുച്ഛിന്നം നാമ ഹോതി** തസ്സ തത്ഥ നിരാസഭാവേന പടിപത്തിയാ ഏവ അസമ്ഭവതോ. **സത്ത സേഖാ പവത്തേന്തി** കല്യാണവത്തസ്സ അപരിനിട്ഠിതകിച്ചത്താ. **ഖീണാസവേന പവത്തിതം നാമ** പരിനിട്ഠിതകിച്ചത്താ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മഘദേവസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൪. മധുരസുത്തവണ്ണനാ

൩൧൭. **മധുരായ**ന്തി ഉത്തരമധുരായം. **ഗുന്ദാവനേ**തി കാളസിപ്പലിവനേ. അതിമുത്തകവനേതി ച വദന്തി. ചതൂസു വണ്ണേസു **ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ. പണ്ഡരോ**തി പരിസുദ്ധോ. **കാളകോ**തി അപരിസുദ്ധോ. **ജാതിഗോത്താദിപഞ്ഞാപനട്ഠാനേസൂ**തി ജാതിഗോത്താദിവസേന സുദ്ധചിന്തായം ബ്രാഹ്മണാ ഏവ സുദ്ധജാതികാ, ന ഇതരേതി അധിപ്പായോ. സംസാരതോ വാ സുദ്ധചിന്തായം ബ്രാഹ്മണാവ സുജ്ഝന്തി വേദവിഹിതസ്സ സുദ്ധവിധിനോ അഞ്ഞേസം അവിസയത്താതി അധിപ്പായോ. തം പനേതം തേസം വിരുജ്ഝതി ഖത്തിയവേസ്സാനമ്പി മന്തജ്ഝേനസ്സ അനുഞ്ഞാതത്താ, മന്തജ്ഝേനവിധിനാ ച സംസാരസുദ്ധിയാഭാവതോ. പുത്താ നാമ അനോരസാപി ഹോന്തി, ന തഥാ ഇമേതി ആഹ **"ഓരസാ"**തി. ഉരേ സംവഡ്ഢിതപുത്തോപി "ഓരസ"ന്തി വുച്ചതി. ഇമേ പന മുഖതോ നിഗ്ഗതോ ഹുത്വാ ഉരേ സംവഡ്ഢാതി ദസ്സേതും **"ഓരസാ മുഖതോ ജാതാ"**തി വുത്തം. തതോ ഏവ ബ്രഹ്മതോ ജാതാതി **ബ്രഹ്മജാ,** ബ്രഹ്മസമ്ഭൂതാപി **"ബ്രഹ്മജാ"**തി വുച്ചന്തി, ന തഥാ ഇമേ. ഇമേ പന പച്ചക്ഖതോ ബ്രഹ്മുനാ നിമ്മിതാതി **ബ്രഹ്മനിമ്മിതാ,** തതോ ഏവ ബ്രഹ്മതോ ലദ്ധബ്ബവിജ്ജാദിദായജ്ജദായാദാതി **ബ്രഹ്മദായാദാ**തി സബ്ബമേതം ബ്രാഹ്മണാനം കത്ഥനാപലാപസദിസം വിഞ്ഞൂനം അപ്പമാണം അവിമദ്ദക്ഖമം വാചാവത്ഥുമത്തം ബ്രഹ്മകുത്തസ്സേവ അഭാവതോ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗവണ്ണനായം** വുത്തമേവ. തേനാഹ **"ഘോസോയേവാ"**തിആദി. **വോഹാരമത്തമേവേത**ന്തി ഏതം "ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ"തിആദി വചനമത്തമേവ, ന തസ്സ അത്ഥോ തേഹി അധിപ്പേതപ്പകാരോ അത്ഥി.

൩൧൮. **സമിജ്ഝേയ്യാ**തി ദിട്ഠിദീപനവസേന അത്തനോ അജ്ഝാസയോ നിപ്ഫജ്ജേയ്യ. തേനാഹ **"മനോരഥോ പൂരേയ്യാ"**തി. **ഖത്തിയോപീ**തി പരഖത്തിയോപി . **അസ്സാ**തി സമിദ്ധധനാദിം പത്തസ്സ. തേനാഹ - **"ഇസ്സരിയസമ്പത്തസ്സാ"**തി **നേസ**ന്തി ഏതേസം ചതുന്നം വണ്ണാനം ഏത്ഥ പുബ്ബുട്ഠായിഭാവാദിനാ ഇതരേഹി ഉപചരിതബ്ബതായ ന കിഞ്ചി നാനാകരണന്തി യോജനാ.

൩൨൨. അഹം ചീവരാദീഹി ഉപട്ഠാകോ, തുമ്ഹാകം ഇച്ഛിതച്ഛിതക്ഖണേ വദേയ്യാഥ യേനത്ഥോതി യോജനാ. ചോരാദിഉപദ്ദവനിസേധനേന **രക്ഖാഗുത്തി,** ദാനാദിനിമിത്തഉപദ്ദവനിസേധനേന **ആവരണഗുത്തി**. പച്ചുപ്പന്നാനത്ഥനിസേധനേന വാ **രക്ഖാഗുത്തി,** ആഗാമിഅനത്ഥനിസേധനേന **ആവരണഗുത്തി**. ഏത്ഥ ച ഖത്തിയാദീസു യോ യോ ഇസ്സരോ, തസ്സ ഇതരേന അനുവത്തേതബ്ബഭാവേ, കുസലാകുസലകരണേന നേസം വസേന ലദ്ധബ്ബഅഭിസമ്പരായേ, പബ്ബജിതേഹി ലദ്ധബ്ബസാമീചികിരിയായ ച അണുമത്തോപി വിസേസോ നത്ഥി, തസ്മാ സോ

വിസേസാഭാവോ പാളിയം തത്ഥ തത്ഥ വാരേ **“ഏവം സന്തേ”**തിആദിനാ വിഭാവിതോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മധുരസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൫. ബോധിരാജകുമാരസുത്തവണ്ണനാ

൩൨൪. ഓലോകനകപദുമന്തി ലീലാഅരവിന്ദം. **തസ്മാ**തി കോകനദസണ്ഠാനത്താ **കോകനദോതി സങ്ഖം ലഭി**.

൩൨൫. യാവ പച്ഛിമ...പേ॰... ഫലകം വുത്തം തസ്സ സബ്ബപച്ഛാ സന്ഥതത്താ. ഉപരിമഫലഗതഞ്ഹി സോപാനമത്ഥകം. **ഓലോകനത്ഥംയേവാ**തി ന കേവലം ഭഗവതോ ആഗമനഞ്ഞേവ ഓലോകനത്ഥം, അഥ ഖോ അത്തനോ പത്ഥനായ സന്ഥരാപിതായ ചേലപടികായ അക്കമനസ്സപി.

സകുണപോതകേതി കാദമ്ബടിട്ടിഭപുത്തകേ. **അഞ്ഞോവ ഭവേയ്യാ**തി തസ്മിം അത്തഭാവേ മാതുഗാമതോ അഞ്ഞോ ഇദാനി ഭരിയാഭൂതോ മാതുഗാമോ ഭവേയ്യ. **പുത്തം ലഭേയ്യാ**തി അത്തനോ കമ്മവസേന പുത്തം, നോ തസ്സ. **ഉഭോഹീ**തി ഇമേഹി ഏവ ഉഭോഹി. **ഇമേഹി കാരണേഹീ**തി തസ്സ രാജകുമാരസ്സ ബുദ്ധം പടിച്ച മിച്ഛാഗഹണം, തിത്ഥിയാനം ഉജ്ഝായനം, അനാഗതേ മനുസ്സാനം ഭിക്ഖൂനം ഉദ്ദിസ്സ വിപ്പടിസാരോതി ഇമേഹി തീഹി കാരണേഹി. **പഞ്ഞത്ത**ന്തി സന്ഥതം ചേലപടികം. മങ്ഗലം ഇച്ഛന്തീതി **മങ്ഗലികാ**.

൩൨൬. തതിയം കാരണന്തി ഇമിനാ ഭിക്ഖൂസു വിപ്പടിസാരാനുപ്പാദനമാഹ. യം കിഞ്ചി പരിഭുഞ്ജന-സുഖം കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോതി അധിപ്പായേന **കാമസുഖല്ലികാനുയോഗസഞ്ഞീ ഹുത്വാ...പേ॰... മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ**.

൩൨൭. അഥ നം ഭഗവാ തതോ മിച്ഛാഭിനിവേസതോ വിവേചേതുകാമോ **“സോ ഖോ അഹ”**ന്തിആദിനാ അത്തനോ ദുക്കരചരിയം ദസ്സേതും ആരഭി. **മഹാസച്ചകേ**(മ॰ നി॰ ൧.൩൬൪ ആദയോ) **വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം** ‘‘സോ ഖോ അഹ’’ന്തിആദിപാഠസ്സ തത്ഥ ആഗതനിയാമേനേവ ആഗതത്താ. **പാസരാസിസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൧.൨൭൨ ആദയോ) **വുത്തനയേനാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

൩൪൫. അങ്കുസം ഗണ്ഹന്തി ഏതേന തസ്സ ഗഹണേ ഛേകോ ഹോതീതി **അങ്കുസഗഹണസിപ്പം. മേഘഉതു**ന്തി മേഘം പടിച്ച ഉപ്പന്നസീതഉതും. **പബ്ബതഉതു**ന്തി പബ്ബതം പടിച്ച ഉണ്ഹഉതും. ഉഭയവസേന ച തസ്സ തദാ സീതുണ്ഹഉതുതോ ഏനോ ആഗതോതി ത-കാരസ്സ ദ-കാരം കത്വാ **ഉദേനോതി നാമം അകാസി**.

താപസോ ഓഗാള്ഹഞാണവസേന **രഞ്ഞോ മതഭാവം ഞത്വാ. ആദിതോ പട്ഠായാ**തി കോസമ്ബിനഗരേ പരന്തപരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിഭാവതോ പട്ഠായ. **പുബ്ബേ**തി സീലവന്തകാലേ. **ഹത്ഥിഗന്ധ**ന്തി ഹത്ഥീനം അത്തനോ വസേ വത്താപനസത്ഥം. തേനേവസ്സ തം സിക്ഖാപേതി, കിച്ചഞ്ച ഇജ്ഝതി.

൩൪൪. പദഹനഭാവോതി ഭാവനാനുയോഗോ. പധാനേ വാ നിയുത്തോ പധാനിയോ, പധാനിയസ്സ ഭിക്ഖുനോ, തസ്സേവ പധാനിയഭാവസ്സ അങ്ഗാനി കാരണാനി **പധാനിയങ്ഗാനി**. സദ്ധാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സദ്ധോ**. കിഞ്ചാപി പച്ചേകബോധിസത്താനമ്പി അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ ആഗതാ ആഗമനസദ്ധാ ഏവ, മഹാബോധിസത്താനം പന സദ്ധാ ഗരുതരാതി സാ ഏവ ഗഹിതാ. **അചലഭാവേന ഓകപ്പനം** ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ''തി കേനചി അകമ്പിയഭാവേന രതനത്തയഗുണേ ഓഗാഹിത്വാ കപ്പനം. **പസാദുപ്പത്തി** രതനത്തയേ പസീദനമേവ. **ബോധിന്തി ചതുമഗ്ഗഞാണ**ന്തി വുത്തം തംനിമിത്തത്താ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ, **ബോധീ**തി വാ സമ്മാസമ്ബോധി. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനഞ്ഹി മഗ്ഗഞാണം, മഗ്ഗഞാണപദട്ഠാനഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ''സമ്മാസമ്ബോധീ''തി വുച്ചതി. നിച്ഛിതസുബുദ്ധതായ ധമ്മസ്സ സുധമ്മതാ സങ്ഘസ്സ സുപ്പടിപത്തി വിനിച്ഛിതാ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **''ദേസനാസീസമേവ ചേത''**ന്തിആദി. **തസ്സ പധാനം വീരിയം ഇജ്ഝതി** രതനത്തയസദ്ധായ ''ഇമായ പടിപദായ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീ''തി പധാനാനുയോഗേ അവംമുഖസമ്ഭവതോ.

അപ്പാബാധോതിആദി ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **അഗുണം പകാസേതാ** ആയതിം സംവരം ആപജ്ജിതാ സമ്മാപടിപത്തിയാ വിസോധനത്ഥം. **ഉദയഞ്ച അത്ഥഞ്ച ഗന്തു**ന്തി ''അവിജ്ജാസമുദയാ''തിആദിനാ പഞ്ചന്നം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം ഉദയഞ്ച വയഞ്ച ജാനിതും. തേനാഹ **''ഏതേനാ''**തിആദി. **പരിസുദ്ധായ** ഉപക്കിലേസവിനിമുത്തായ. **നിബ്ബിജ്ഝിതു**ന്തി തദങ്ഗവസേന പജഹിതും സമുച്ഛേദപ്പഹാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും. **യം ദുക്ഖം ഖീയതീ**തി കിലേസേസു അപ്പഹീനേസു തേന തദുപനിസ്സയകമ്മം പടിച്ച യം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തം സന്ധായ വുത്തം.

൩൪൫. സേസദിവസേതി സത്തദിവസതോ പട്ഠായ യാവ ദ്വേ രത്തിന്ദിവാ.

൩൪൬. കുച്ഛിസന്നിസ്സിതോ ഗബ്ഭോ നിസ്സയവോഹാരേന ''കുച്ഛീ''തി വുച്ചതി, സോ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **കുച്ഛിമതീ**. തേനാഹ **''ആപന്നസത്താ''**തി. **ആരക്ഖോ പനസ്സ പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതീ**തി മാതരാ ഗഹിതസരണം ഗബ്ഭവുട്ഠിതസ്സ തസ്സ സരണഗമനം പവേദയിതസ്സ കുസലം സരണം നാമ, മാതു കതരക്ഖോ പുത്തസ്സപി പച്ചുപട്ഠിതോതി. **മഹല്ലകകാലേ**തി വചനത്ഥം ജാനനകാലേ. **സാരേന്തീ**തി യഥാദിട്ഠം യഥാബലം രതനത്തയഗുണപതിട്ഠാപനവസേന അസ്സ സാരേന്തി. **സല്ലക്ഖേത്വാ**തി വുത്തമത്ഥം ഉപധാരേത്വാ. **സരണം ഗഹിതം നാമ ഹോതി** രതനത്തയസ്സ സരണഭാവസല്ലക്ഖണപുബ്ബകതന്നിന്നചിത്തഭാവതോവ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ബോധിരാജകുമാരസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൬. അങ്ഗുലിമാലസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൭. അങ്ഗുലീനം മാലം ധാരേതീതി ഇമിനാ അന്വത്ഥാ തസ്സ സമഞ്ഞാതി ദസ്സേതി. **തത്രാ**തി തസ്മിം ആചരിയവചനേന അങ്ഗുലിമാലസ്സ ധാരണേ. **കരീസസഹസ്സഖേത്തേ ഏകസാലിസീസം വിയ** അപഞ്ഞായമാനസകകിച്ചോ ഹോതീതി അധിപ്പായോ. **തക്കസീലം പേസയിംസു** ''താദിസസ്സ ആചരിയസ്സ സന്തികേ സിപ്പുഗ്ഗഹസമ്മാപയോഗേന ദിട്ഠധമ്മികേ സമ്പരായികേ ച അത്ഥേ

ജാനന്തോ ഭാരിയം ന കരേയ്യാ”തി. **ബാഹിരകാ അഹേസും** അഹിംസകസ്സ വത്തസമ്പത്തിയാ ആചരിയസ്സ ചിത്തസഭാവതോ നിബ്ബത്തനതിഭാവേന. **സിനേഹേനേവ വദന്തേതി** സിനേഹേന വിയ വദന്തേ.

ഗണനമ്പി ന ഉഗ്ഗണ്ഹാതീതി ഗണനവിധിമ്പി ന സല്ലക്ഖേതി. തത്ഥ കാരണമാഹ **“പകതിയാ”**തിആദിനാ. **ഠപിതട്ഠാനേതി** രുക്ഖഗച്ഛന്തരാദികേ ഠപിതട്ഠാനേ സകുന്തസിങ്ഗാലാനം വസേന **അങ്ഗുലിയോ വിനസ്സന്തി. ഭഗ്ഗവോ**തി കോസലരഞ്ഞോ പുരോഹിതം ഗോത്തേന വദതി. **ചോരോ അവിസ്സാസനീയോ** സാഹസികഭാവതോ. **പുരാണസന്ഥതാ സാഖാ അവിസ്സാസനീയാ** വിച്ഛികാദീനം പവേസനയോഗ്യത്താ. **രാജാ അവിസ്സാസനീയോ** ഇസ്സരിയമദേന ധനലോഭേന ച കദാചി ജീവിതേ സങ്കാഭാവതോ. **ഇത്ഥീ അവിസ്സാസനീയാ** ലോലസീലചിത്തഭാവതോ. **അനുദ്ധരണീയോ ഭവിസ്സതി** സംസാരപങ്കതോ.

൩൪൭. സങ്കരിത്വാതി “മയം ഏകജ്ഝം സന്നിപതിത്വാ ചോരം മാരേത്വാ വാ പലാപേത്വാ ഗമിസ്സാമാ”തി സങ്കരം കത്വാ. **ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാര**ന്തി അഭിസങ്ഖരണം അധിട്ഠാനം. **അഭിസങ്ഖാസീ**തി അധിട്ഠഹി. **സംഹരിത്വാ**തി സംഖിപിത്വാ. **ഓരഭാഗേ**തി ചോരസ്സ ഓരഭാഗേ.

൩൪൮. ദണ്ഡോതി പഹരണഹത്ഥച്ഛേദനാദികോ ദണ്ഡനസങ്ഖാതോ ദണ്ഡോ. **പവത്തയിതബ്ബോ**തി ആനേതബ്ബോ. **അപനേത്വാ**തി അത്തനോ സന്താനതോ സമുച്ഛേദവസേന പഹായ. **പടിസങ്ഖായാ**തി പടിസങ്ഖാനേന. **അവിഹിംസായാ**തി കരുണായ. **സാരണീയധമ്മേസൂ**തി ഛസുപി സാരണീയധമ്മേസു, **ഠിതോ** അട്ഠിതാനം പാപധമ്മാനം ബോധിമൂലേ ഏവ സമുച്ഛിന്നത്താ. യഥാ അതീതേ അപരിമിതം കാലം സന്ധാവിതം, ഏവം ഇമായ പടിപത്തിയാ അനാഗതേപി സന്ധാവിസ്സതീതി ദസ്സേന്തോ **“ഇദാനീ”**തിആദിമാഹ.

ഇത്യേവാതി ഇതി ഏവ, **ഇതി**-സദ്ദോ നിദസ്സനത്ഥോ. തേനാഹ **“ഏവം വത്വാ യേവാ”**തി. **അകിരീ**തി ആകിരി, പഞ്ചപി ആവുധാനി വികിരി. തേന വുത്തം **“ഖിപി ഛഡ്ഡേസീ”**തി.

൩൪൯. ഏത്തോവാതി അതോ ഏവ ആഗതമഗ്ഗേനേവ സാവത്ഥിം **ഗതാ. അധിവാസേസ്സതീ**തി “ചോരം പടിസേധേതും ഗമിസ്സാമീ”തി വുത്തേ തുണ്ഹീ ഭവിസ്സതി . **ദാരുണകമ്മേന ഉപ്പന്നനാമ**ന്തി “അങ്ഗുലിമാലോ”തി ഇമം നാമം സന്ധായ വദതി.

൩൫൧. ഹത്ഥീ അരഞ്ഞഹത്ഥീ ഹോന്തി മനുസ്സാനം തത്ഥ ഗന്തും അസക്കുണേയ്യത്താ, ഏവം **അസ്സാപി. കൂടസഹസ്സാനം ഭിജ്ജനകാരണം ഹോതി** ഥേരസ്സ ആഗമനഭയേന ഘടേ ഛഡ്ഡേത്വാ പലായനേന. **ഗബ്ഭമൂള്ഹായാ**തി ബ്യാകുലഗബ്ഭായ. **പബ്ബജ്ജാബലേനാ**തി വുത്തം, സത്ഥു ദേസനാനുഭാവേനാതി പന വത്തബ്ബം. സോ ഹി തസ്സാപി കാരണന്തി. **അരിയാ നാമ ജാതി** പബ്ബജ്ജാ അരിയഭാവത്ഥായ ജാതീതി കത്വാ.

മഹാപരിത്തം നാമേതന്തി മഹാനുഭാവം പരിത്തം നാമേതം. തഥാ ഹി നം ഥേരോ സബ്ബഭാവേന അരിയായ ജാതോ സച്ചാധിട്ഠാനേന അകാസി. തേനാഹ **“സച്ചകിരിയകതട്ഠാനേ”**തി. **ഗബ്ഭമൂള്ഹ**ന്തി മൂള്ഹഗബ്ഭം. ഗബ്ഭോ ഹി

പരിപക്കോ സമ്പജ്ജമാനോ വിജായനകാലേ കമ്മജവാതേഹി സഞ്ചാലേത്വാ പരിവത്തിതോ ഉദ്ധംപാദോ അധോസീസോ ഹുത്വാ യോനിമുഖാഭിമുഖോ ഹോതി, ഏവം സോ കസ്സചി അലഗ്ഗോ സോത്ഥിനാ ബഹി നിക്ഖമതി, വിപജ്ജമാനോ പന വിപരിവത്തനവസേന യോനിമഗ്ഗം പിദഹിത്വാ തിരിയം നിപജ്ജതി, തഥാ യസ്സാ യോനിമഗ്ഗോ പിദഹതി, സാ തത്ഥ കമ്മജവാതേഹി അപരാപരം പരിവത്തമാനാ ബ്യാകുലാ മൂള്ഹഗബ്ഭാതി വുച്ചതി, തം സന്ധായ വുത്തം **"ഗബ്ഭമൂള്ഹ"**ന്തി.

സച്ചകിരിയാ നാമ ബുദ്ധാസയം അത്തനോ സീലം പച്ചവേക്ഖിത്വാ കതാ, തസ്മാ സച്ചകിരിയാ വേജ്ജകമ്മം ന ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. **ഥേരസ്സപി ചാ**തിആദിനാ ഉപസങ്കമിതബ്ബകാരണം വദതി. ഇമേ ദ്വേ ഹേതൂ പടിച്ച ഭഗവാ ഥേരം സച്ചകിരിയം കാരേസി. **ജാതി**ന്തി മൂലജാതിം.

൩൫൨. പരിയാദായ ആഹച്ച **ഭിന്നേന സീസേന. സഭാഗദിട്ഠധമ്മവേദനീയകമ്മ**ന്തി നിരയേ നിബ്ബത്തനസകകമ്മസഭാഗഭൂതം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയകമ്മം. സഭാഗതാ ച സമാനവത്ഥുകതാ സമാനാരമ്മണതാഏകവീഥിപരിയാപന്നതാദിവസേന സബ്ബഥാ സരിക്ഖതാ, സദിസമ്പി ച നാമ തദേവാഹരീയതി യഥാ "തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകോ"തി ച "സാ ഏവ തിത്തിരീ താനേവ ഓസധാനീ"തി ച. ഇദാനി തമേവ സഭാഗതം ദസ്സേതും **"കമ്മം ഹീ"**തിആദി ആരദ്ധം. **കരിയമാനമേവാ**തി പച്ചയസമവായേന പടിപാടിയാ നിബ്ബത്തിയമാനമേവ. **തയോ കോട്ഠാസേ പൂരേതി,** ദിട്ഠധമ്മവേദനീയഅപരാപരിയായവേദനീയഉപപജ്ജവേദനീയസങ്ഖാതേ തയോ ഭാഗേ പൂരേതി, തേസം തിണ്ണം ഭാഗാനം വസേന പവത്തതി.

ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖഭൂതോ പച്ചുപ്പന്നോ അത്തഭാവോ, തത്ഥ വേദിതബ്ബഫലം കമ്മം **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം**. പച്ചുപ്പന്നഭവതോ അനന്തരം വേദിതബ്ബഫലം കമ്മം **ഉപപജ്ജവേദനീയം**. ദിട്ഠധമ്മാനന്തരഭവതോ അഞ്ഞസ്മിം അത്തഭാവപരിയായേ അത്തഭാവപരിവത്തേ വേദിതബ്ബഫലം കമ്മം **അപരാപരിയായവേദനീയം**. പടിപക്ഖേഹി അനഭിഭൂതതായ, പച്ചയവിസേസേന പടിലദ്ധവിസേസതായ ച ബലവഭാവപ്പത്താ താദിസസ്സ പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരസ്സ വസേന സാതിസയാ ഹുത്വാ പവത്താ പഠമജവനചേതനാ തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഫലദായിനീ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാ നാമ. സാ ഹി വുത്താകാരേന ബലവതി ജവനസന്താനേ ഗുണവിസേസയുത്തേസു ഉപകാരാനുപകാരവസപ്പവത്തിയാ ആസേവനാലാഭേന അപ്പവിപാകതായ ച ഇതരദ്വയം വിയ പവത്തസന്താനുപരമാപേക്ഖം ഓകാസലാഭാപേക്ഖഞ്ച കമ്മം ന ഹോതീതി ഇധേവ പുപ്ഫമത്തം വിയ പവത്തിവിപാകമത്തം ഫലം ദേതി.

തഥാ അസക്കോന്തന്തി കമ്മസ്സ ഫലദാനം നാമ ഉപധിപയോഗാദിപച്ചയന്തരസമവായേനേവ ഹോതീതി തദഭാവതോ തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വിപാകം ദാതും അസക്കോന്തം. **അഹോസികമ്മ**ന്തി കമ്മംയേവ അഹോസി, ന തസ്സ വിപാകോ അഹോസി, അത്ഥി ഭവിസ്സതി വാതി ഏവം വത്തബ്ബം കമ്മം. **അത്ഥസാധികാ**തി ദാനാദിപാണാതിപാതാദിഅത്ഥസ്സ നിപ്ഫാദികാ. കാ പന സാതി ആഹ **"സത്തമജവനചേതനാ"**തി. സാ ഹി സന്നിട്ഠാപകചേതനാ വുത്തനയേന പടിലദ്ധവിസേസാ പുരിമജവനചേതനാഹി ലദ്ധാസേവനാ ച സമാനാ

അനന്തരേ അത്തഭാവേ വിപാകദായിനീ ഉപപജ്ജവേദനീയകമ്മം നാമ. തേനാഹ **“അനന്തരേ അത്തഭാവേ വിപാകം ദേതീ”**തി. **സതി സംസാരപ്പവത്തിയാ**തി ഇമിനാ അസതി സംസാരപ്പവത്തിയാ അഹോസികമ്മപക്ഖേ തിട്ഠതി വിപച്ചനോകാസസ്സ അഭാവതോതി.

സമുഗ്ഘാടിതാനി വിപച്ചനോകാസസ്സ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനേന. **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം അത്ഥി** വിപാകാരഹാഭാവസ്സ അനിബ്ബത്തിതത്താ വിപച്ചനോകാസസ്സ അനുപച്ഛിന്നത്താ. കതൂപചിതഞ്ഹി കമ്മം സതി വിപച്ചനോകാസേ യാവ ന ഫലം ദേതി, താവ അത്ഥേവ നാമ വിപാകാരഹഭാവതോ. “യസ്സ ഖോ”തി ഇദം അനിയമാകാരവചനം ഭഗവതാ കമ്മസരിക്ഖതാവസേന സാധാരണതോ വുത്തന്തി ആഹ **“യാദിസസ്സ ഖോ”**തി.

പമാദകിലേസവിമുത്തോതി പമാദഹേതുകേഹി സബ്ബേഹി കിലേസേഹി വിമുത്തോ.

പാപസ്സ പിധാനം നാമ അവിപാകധമ്മതാപാദനന്തി ആഹ **“അപ്പടിസന്ധികം കരീയതീ”**തി. **ബുദ്ധസാസനേ**തി സിക്ഖാത്തയസങ്ഗഹേ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ. **യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹരതീ**തി അകത്തബ്ബസ്സ അകരണവസേന, കത്തബ്ബസ്സ ച പരിപൂരണവസേന പവത്തതി.

ദിസ്സന്തി കുജ്ഝന്തീതി **ദിസാ,** പടിപക്ഖാതി ആഹ **“സപത്താ”**തി. **തപ്പസംസപകാര**ന്തി മേത്താനിസംസകിത്തനാകാരം. **കാലേനാ**തി ആമേഡിതലോപേന നിദ്ദേസോതി ആഹ **“ഖണേ ഖണേ”**തി. **അനുകരോന്തൂ**തി യേസം കല്യാണമിത്താനം സന്തികേ സുണന്തി, യഥാസുതം ധമ്മം തേസം അനുകരോന്തു ദിട്ഠാനുഗതികരണം ആപജ്ജന്തു, അത്തനോ വേരിപുഗ്ഗലാനമ്പി ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മസ്സവനം സമ്മാപടിപത്തിഞ്ച പച്ചാസീസതി.

തസന്തി ഗതിം പത്ഥയന്തീതി **തസാ** ഭവന്തരാദീസു സംസരണഭാവതോ. തേനാഹ **“തസാ വുച്ചന്തി സതണ്ഹാ”**തി.

നേതബ്ബട്ഠാനം ഉദകം നയന്തീതി **നേത്തികാ. ബന്ധിതബ്ബാ**തി ദള്ഹം ബന്ധിതബ്ബാ. **തേലകഞ്ജികേനാ**തി തേലമിസ്സിതേന കഞ്ജികേന.

യാദിസോവ അനിട്ഠേ, താദിസോവ ഇട്ഠേതി ഇട്ഠാനിട്ഠേ നിബ്ബികാരേന **താദീ**. യേസം പന കാമാമിസാദീനം വന്തത്താ രാഗാദീനം ചത്തത്താ കാമോഘാദീനം തിണ്ണത്താ താദിഭാവോ ഭവേയ്യ, തേസം ഭഗവതാ സബ്ബസോ വന്താ ചത്താ തിണ്ണാ, തസ്മാ ഭഗവാ **വന്താവീതി താദീ, ചത്താവീതി താദീ, തിണ്ണാവീതി താദീ,** യേഹി അനഞ്ഞസാധാരണേഹി സീലാദിഗുണേഹി സമന്നാഗതത്താ ഭഗവാ താദിഭാവേന ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തോ തംനിദ്ദേസോ, തേഹി ഗുണേഹി യാഥാവതോ നിദ്ദിസിതബ്ബതോപി **താദീ**. യഥാ യന്തരജ്ജുയാ യന്തം നീയതി, ഏവം യായ തണ്ഹായ ഭവോ നീയതി, സാ “ഭവനേത്തി ഭവരജ്ജൂ”തി വുത്താ. തേനാഹ **“തായ ഹീ”**തിആദി, കമ്മാനി കുസലാദീനി വിപച്ചയന്തി അപച്ചയന്തി ഏതായാതി **കമ്മവിപാകോ**. അപച്ചയഭാവോ നാമ അരിയമഗ്ഗചേതനായാതി ആഹ **“മഗ്ഗചേതനായാ”**തി. യാവ ന കിലേസാ പഹീയന്തി, താവ ഇമേ സത്താ സഇണാ ഏവ അസേരിവിഹാരഭാവതോതി ആഹ **“അണണോ നിക്കിലേസോ ജാതോ”**തി.

ഥേയ്യപരിഭോഗോ (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൯൧) നാമ സാമിപരിഭോഗാഭാവതോ. ഭഗവതാപി ഹി അത്തനോ സാസനേ സീലവതോ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, ന ദുസ്സീലസ്സ, ദായകാനം സീലവതോയേവ പരിച്ചാഗോ, ന ദുസ്സീലസ്സ അത്തനോ കാരാനം മഹപ്ഫലഭാവസ്സ പച്ചാസീസനതോ. ഇതി സത്ഥാരാ അനനുഞ്ഞാതത്താ ദായകേഹി ച അപരിച്ചത്തത്താ **"ദുസ്സീലസ്സ പരിഭോഗോ ഥേയ്യപരിഭോഗോ നാമാ"**തി വുത്തം . ഇണവസേന പരിഭോഗോ **ഇണപരിഭോഗോ**. പടിഗ്ഗാഹകതോ ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിയാ അഭാവതോ ഇണം ഗഹേത്വാ പരിഭോഗോ വിയാതി അത്ഥോ. യസ്മാ സേക്ഖാ ഭഗവതോ ഓരസപുത്താ, തസ്മാ തേ പിതുസന്തകാനം പച്ചയാനം ദായാദാ ഹുത്വാ തേ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തീതി തേസം പരിഭോഗോ **ദായജ്ജപരിഭോഗോ നാമ**. കിം പന തേ ഭഗവതോ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തി, ഉദാഹു ഗിഹീഹി ദിന്നന്തി? ഗിഹീഹി ദിന്നാപി തേ ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതത്താ ഭഗവതോ സന്തകാ ഹോന്തി അനനുഞ്ഞാതേസു സബ്ബേന സബ്ബം പരിഭോഗാഭാവതോ അനുഞ്ഞാതേസുയേവ പരിഭോഗസമ്ഭവതോ. **ധമ്മദായാദസുത്ത**ഞ്ചേത്ഥ (മ॰ നി॰ ൧.൨൯ ആദയോ) സാധകം.

അവീതരാഗാനം തണ്ഹാപരവസതായ പച്ചയപരിഭോഗേ സാമിഭാവോ നത്ഥി, തദഭാവേന വീതരാഗാനം തത്ഥ സാമിഭാവോ യഥാരുചി പരിഭോഗസമ്ഭവതോ. തഥാ ഹി തേ പടികൂലമ്പി അപ്പടികൂലാകാരേന, അപ്പടികൂലമ്പി പടികൂലാകാരേന തദുഭയം വിവജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖാകാരേന ച പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തി, ദായകാനഞ്ച മനോരഥം പരിപൂരേന്തി. സേസമേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ, തംസംവണ്ണനാസു ച** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **കിലേസഇണാനം അഭാവം സന്ധായ "അണണോ"തി വുത്തം,** ന പച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗമത്തം. തേനാഹ ആയസ്മാ ച ബാകുലോ - "സത്താഹമേവ ഖോ അഹം, ആവുസോ, സരണോ രട്ഠപിണ്ഡം ഭുഞ്ജി"ന്തി (മ॰ നി॰ ૩.൨൧൧).

വത്ഥുകാമകിലേസകാമേഹി തണ്ഹായ പവത്തിആകാരം പടിച്ച അത്ഥി രമണവോഹാരോതി ആഹ - **"ദുവിധേസുപി കാമേസു തണ്ഹാരതിസന്ഥവ"**ന്തി. **മന്തിത**ന്തി കഥിതം. **ഉപ്പന്നേഹി** സത്ഥുപടിഞ്ഞേഹി. **സംവിഭത്താതി** കുസലാദിവസേന ഖന്ധാദീഹി ആകാരേഹി വിഭത്താ. സുന്ദരം ആഗമനന്തി **സ്വാഗതം**. തതോ ഏവ ന കുച്ഛിതം ആഗതം. സോളസവിധകിച്ചസ്സ പരിയോസിതത്താ ആഹ **"തം സബ്ബം മയാ കത"**ന്തി. മഗ്ഗപഞ്ഞായമേവ തതിയവിജ്ജാസമഞ്ഞാതി ആഹ - **"തീഹി വിജ്ജാഹി നവഹി ച ലോകുത്തരധമ്മേഹീ"**തി.

അങ്ഗുലിമാലസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൭. പിയജാതികസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൩. പകതിനിയാമേനാതി യഥാ സോകുപ്പത്തിതോ പുബ്ബേ ഇതി കത്തബ്ബേസു അസമ്മോഹവസേന ചിത്തം പക്ഖന്ദതി, താനി ചസ്സ ഉപട്ഠഹന്തി, ന ഏവം സോകസ്സ ചിത്തസങ്കോചസഭാവതോ. തേന വുത്തം **"പകതിനിയാമേന പന ന പടിഭന്തീ"**തി. കേചി പന "സാമന്താ കതിപയേ ന കുടുമ്ബം സന്ധാരേതി. തേനാഹ **'ന സബ്ബേന സബ്ബം പടിഭന്തീ'**തി" വദന്തി. **ഏത്ഥാതി** ദുതിയപദേ. അനേകത്ഥത്താ ധാതൂനം "ന പടിഭാതീ"തി പദസ്സ "ന

രുച്ചതീ”തി അത്ഥമാഹ. **ന പടിഭാതീ**തി വാ ഭുഞ്ജിതുകാമതാചിത്തം ന ഉപട്ഠിതന്തി അത്ഥോ. **പതിട്ഠിതോകാസ**ന്തി ഇന്ദ്രിയാവിട്ഠട്ഠാനം വദതി. പിയായിതബ്ബതോ പിയോ ജാതി ഉപ്പത്തിട്ഠാനം ഏതേസന്തി **പിയജാതികാ**. പിയോ പഭുതി ഏതേസന്തി പിയപ്പഭുതികാതി വത്തബ്ബേ, ഉ-കാരസ്സ വ-കാരം, ത-കാരസ്സ ച ലോപം കത്വാ **"പിയപ്പഭാവികാ"**തി വുത്തം. തേനാഹ **"പിയതോ പഭവന്തീ"**തി.

൩൭൪. പര-സദ്ദേന സമാനത്ഥം അജ്ഝത്തികഭാവനിസേധനത്ഥം ''പിരേ''തി പദന്തി ആഹ **"അമ്ഹാകം പരേ"**തി. **പിരേ**തി വാ ''പരതോ''തി ഇമിനാ സമാനത്ഥം നിപാതപദന്തി ആഹ **"ചര പിരേതി പരതോ ഗച്ഛാ"**തി.

൩൭൫. ദ്വിധാ ഛേത്വാതി ഏത്ഥ യദി ഇത്ഥീ തസ്സ പുരിസസ്സ പിയാ, കഥം ദ്വിധാ ഛിന്ദതീതി ആഹ **"യദി ഹീ"**തിആദി.

൩൭൭. കഥം കഥേയ്യന്തി യഥാ ഭഗവാ ഏതസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കഥേസി, സോ ച മേ കഥേസി, തഥാ ചാഹം കഥേയ്യം. **മരണവസേന വിപരിണാമോ** അത്തഭാവസ്സ പരിവത്തത്താ. **പലായിത്വാ ഗമനവസേന** അഞ്ഞഥാഭാവോ മിത്തസന്ഥവസ്സ സമാഗമസ്സ ച അഞ്ഞഥാഭൂതത്താ.

ഛഡ്ഡിതഭാവേനാതി പരിവത്തിതഭാവേന. **ഹത്ഥഗമനവസേന അഞ്ഞഥാഭാവോ** പുബ്ബേ സവസേ വത്തിതാനം ഇദാനി വസേ അവത്തനഭാവേന.

ആചമേഹീതി ആചമനം മുഖവിക്ഖാലനം കാരേഹി. യസ്മാ മുഖം വിക്ഖാലേന്താ ഹി ഹത്ഥപാദേ ധോവിത്വാ വിക്ഖാലേന്തി, തസ്മാ **"ആചമിത്വാ"**തി വത്വാ പച്ഛാപി തസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ"**തി ആഹ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പിയജാതികസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൮. ബാഹിതികസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൮. സാവജ്ജതായ ഉപാരമ്ഭം അരഹതീതി **ഓപാരമ്ഭോ**. തേനാഹ **"ദോസം ആരോപനാരഹോ"**തി. ബാലാ ഉപാരമ്ഭവത്ഥുമഞ്ഞം അമൂലകമ്പി നം ആരോപേന്താ ഉഗ്ഘോസേന്തി, തസ്മാ തേ അനാമസിത്വാ **"വിഞ്ഞൂഹീ"തി ഇദം പദം ഗഹേത്വാ** പഞ്ഹേന ഞാതും ഇച്ഛിതേന അത്ഥേന ഉപാരമ്ഭാദീനം ഉപരി ഉത്തരം **പരിപൂരേതും നാസക്ഖിമ്ഹാ. തം കാരണ**ന്തി തം ഉപ്പത്തികാരണം. യദി ഹി മയാ ''വിഞ്ഞൂഹീ''തി പദം പക്ഖിപിത്വാ വുത്തം ഭവേയ്യ, പഞ്ഹാ മേ പരിപുണ്ണാ ഭവേയ്യ, ന പന വുത്താ. ഇദാനി പന തം കാരണം ഉത്തരം **ആയസ്മതാ** ആനന്ദേന ''വിഞ്ഞൂഹീ''തി **ഏവം വദന്തേന പരിപൂരിതം**.

൩൫൯. കോസല്ലപടിപക്ഖതോ അകോസല്ലം വുച്ചതി അവിജ്ജാ, തംസമുട്ഠാനതോ **അകോസല്ലസമ്ഭൂതോ**. അവജ്ജം വുച്ചതി ഗരഹിതബ്ബം, സഹ അവജ്ജേഹീതി **സാവജ്ജോ,** ഗാരയ്ഹോ. രാഗാദിദോസേഹി **സദോസോ**. തേഹി ഏവ **സബ്യാബജ്ഝോ,** തതോ ഏവ സമ്പതി ആയതിഞ്ച **സദുക്ഖോ**. സബ്യാബജ്ഝാദികോ **നിസ്സന്ദവിപാകോ**.

തഥാ അത്ഥോ വുത്തോ ഭവേയ്യാതി പുച്ഛാസഭാഗേനപി അത്ഥോ വുത്തോ ഭവേയ്യ, പുച്ഛന്തസ്സ പന ന താവ ചിത്താരാധനം. തേനാഹ - **"ഏവം ബ്യാകരണം പന ന ഭാരിയ"**ന്തി, ഗരുകരണം ന ഹോതി വിസാരജ്ജം ന സിയാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ - **"അപ്പഹീനഅകുസലോപി ഹി പഹാനം വണ്ണേയ്യാ"**തി. ഏവരൂപോ പന യഥാകാരീ തഥാവാദീ ന ഹോതി, ന ഏവം ഭഗവാതി ആഹ **"ഭഗവാ"**തിആദി. **ഏവം ബ്യാകാസീ**തി "സബ്ബാകുസലധമ്മപഹീനോ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ"തി ഏവം ബ്യാകാസി. **സുക്കപക്ഖേപി ഏസേവ നയോ**തി ഇമിനാ "സബ്ബേസംയേവ കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദം വണ്ണേതീ"തി വുത്തേ യഥാ പുച്ഛാ, തഥാ അത്ഥോ വുത്തോ ഭവേയ്യ, ഏവം ബ്യാകരണം പന ന ഭാരിയം, അസമ്പാദിതകുസലധമ്മോപി ഉപസമ്പദം വണ്ണേയ്യ. ഭഗവാ പന സമ്മദേവ സമ്പാദിതകുസലത്താ യഥാകാരീ തഥാവാദീതി ദസ്സേതും **"ഏവം ബ്യാകാസീ"**തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ബാഹിതികസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൯. ധമ്മചേതിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൪. മേദവണ്ണാ ഉളുപവണ്ണാ ച തത്ഥ തത്ഥ പാസാണാ ഉസ്സന്നാ അഹേസുന്തി **മേദാളുപ**ന്തി ഗാമസ്സ സമഞ്ഞാ ജാതാ. **ഉളുപവണ്ണാ**തി ചന്ദസമാനവണ്ണതായ മേദപാസാണാ വുത്താതി കേചി. അട്ഠകഥായം പന **"മേദവണ്ണാ പാസാണാ കിരേത്ഥ ഉസ്സന്നാ അഹേസു"**ന്തി ഇദം വുത്തം. **അസ്സാ**തി സേനാപതിസ്സ. **കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥ**ന്തി മല്ലികായ സോകവിനോദനധമ്മകഥാസമുട്ഠാപനത്ഥം.

രഞ്ഞാതി പസേനദീകോസലരഞ്ഞാ. **മഹച്ചാ**തി മഹതിയാ. പദവിപല്ലാസേന ചേതം വുത്തം. പസാദമരഹന്തീതി **പാസാദികാനി**. തേനാഹ **"സഹ രഞ്ജനകാനീ"**തി. യാനി പന പാസാദികാനി, താനി പസ്സിതും യുത്താനി. **പാസാദികാനീ**തി വാ സദ്ദഹനസഹിതാനി. തേനാഹ **"പസാദജനകാനീ"**തി. "അപ്പാബാധ"ന്തി ആദീസു വിയ അപ്പസദ്ദോ അഭാവത്ഥോതി ആഹ **"നിസ്സദ്ദാനീ"**തി. അനിയമത്ഥവാചീ യ-സദ്ദോ അനിയമാകാരവാചകോപി ഹോതീതി "യത്ഥാ"തി പദസ്സ "യാദിസേസൂ"തിആദിമാഹ. തഥാ ഹി **അങ്ഗുലിമാലസുത്തേ** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪൭ ആദയോ) "യസ്സ ഖോ"തി പദസ്സ "യാദിസസ്സ ഖോ"തി അത്ഥോ വുത്തോ.

൩൬൬. **പടിച്ഛദ**ന്തി പടിച്ഛാദകം. **രാജകകുധഭണ്ഡാനീ**തി രാജഭണ്ഡഭൂതാനി. **രഹായതീ**തി രഹോ കരോതി, മം അജ്ഝേസതീതി അത്ഥോ.

൩൬൭. യഥാസഭാവതോ ഞേയ്യം ധാരേതി അവധാരേതീതി **ധമ്മോ,** ഞാണന്തി ആഹ **"പച്ചക്ഖഞാണസങ്ഖാതസ്സ ധമ്മസ്സാ"**തി. **അനുനയോ**തി അനുഗച്ഛനകോ. ദിട്ഠേന ഹി അദിട്ഠസ്സ അനുമാനം. തേനാഹ **"അനുമാനം അനുബുദ്ധീ"**തി. **ആപാണകോടിക**ന്തി യാവ പാണകോടി, താവ ജീവിതപരിയോസാനം. **ഏത**ന്തി ധമ്മന്വയസങ്ഖാതം അനുമാനം. **ഏവ**ന്തി "ഇധ പനാഹ"ന്തി വുത്തപ്പകാരേന.

൩൬൭. ചക്ഖും അബന്ധന്തേ വിയാതി അപാസാദികതായ പസ്സന്താനം ചക്ഖും അത്തനി അബന്ധന്തേ വിയ. കുലസന്താനാനുബന്ധോ രോഗോ **കുലരോഗോ. ഉളാര**ന്തി സാനുഭാവം. യോ ഹി ആനുഭാവസമ്പന്നോ, തം "മഹേസക്ഖ"ന്തി വദന്തി. **അരഹത്തം ഗണ്ഹന്തോ**തി ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോയം, ഹേട്ഠിമഫലാനി ഗണ്ഹന്തോപി.

൩൬൮. ജീവികാ **ജീവിതവുത്തി**.

൩൬൯. ധമ്മം ചേതേതി സംവേദേതി ഏതേഹീതി **ധമ്മചേതിയാനി,** ധമ്മസ്സ പൂജാവചനാനി. നനു ചേതാനി ബുദ്ധസങ്ഘഗുണദീപനാനിപി സന്തി? കഥം **"ധമ്മചേതിയാനീതി ധമ്മസ്സ ചിത്തീകാരവചനാനീ"**തി വുത്തന്തി ആഹ **"തീസു ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ യസ്മാ ബുദ്ധരതനമൂലകാനി സേസരതനാനി തസ്സ വസേന ലദ്ധബ്ബതോ. കോസലരഞ്ഞാ ചേത്ഥ ബുദ്ധഗാരവേന ധമ്മസങ്ഘഗാരവം പവേദിതം, തസ്മാ **"ഭഗവതി ചിത്തീകാരേ കതേ ധമ്മോപി കതോവ ഹോതീ"**തി വുത്തം. യസ്മാ ച രതനത്തയപസാദപുബ്ബികാ സാസനേ സമ്മാപടിപത്തി, തസ്മാ വുത്തം - **"ആദിബ്രഹ്മചരിയകാനീതി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതാനീ"**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ധമ്മചേതിയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൧൦. കണ്ണകത്ഥലസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൫. അനന്തരസുത്തേ വുത്തകരണീയേനേവാതി "പാസാദേ വാ നാടകേസു വാ ചിത്തസ്സാദം അലഭമാനോ തത്ഥ തത്ഥ വിചരിതും ആരദ്ധോ"തി വുത്തകരണീയേന. അപ്പദുട്ഠപദോസീനഞ്ഹി ഏവം ഹോതീതി.

൩൭൬. പുച്ഛിതോതി "അഞ്ഞം ദൂതം നാലത്ഥു"ന്തി പുച്ഛിതോ. **സോ**തി രാജാ. താസം വന്ദനാ സചേ ഉത്തരകാലം, **അത്തനോ ആഗമനകാരണം കഥേസ്സതി**.

൩൭൭. ഏകാവജ്ജനേനാതി ഏകവീഥിജവനേന. തേന ഏകചിത്തം താവ തിട്ഠതു, ഏകചിത്തവീഥിയാപി സബ്ബം ജാനിതും ന സക്കാതി ദസ്സേതി. "ഇദം നാമ അതീതം ജാനിസ്സാമീ"തി അനിയമേത്വാ ആവജ്ജതോ യം കിഞ്ചി അതീതം ജാനാതി, നിയമിതേ പന നിയമിതമേവാതി ആഹ - **"ഏകേന ഹി…പേ…ഏകദേസമേവ ജാനാതീ"**തി. **തേന ചിത്തേനാ**തി "അതീതം സബ്ബം ജാനിസ്സാമീ"തി ഏവം പവത്തചിത്തേന. **ഇതരേസൂ**തി അനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസു. **കാരണജാതിക**ന്തി യുത്തിസഭാവം, യുത്തിയാ യുത്തന്തി അത്ഥോ. **സമ്പരായഗുണ**ന്തി സമ്പരായേ കതകമ്മസ്സ വിസേസം.

൩൭൯. ലോകുത്തരമിസ്സകാനി കഥിതാനി ബോധിരാജകുമാരസുത്തേ വിയ ലോകിയാ ചേവ ലോകുത്തരാ ച. യഥാലാഭവസേന ചേത്ഥ പധാനിയങ്ഗാനം ലോകുത്തരഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം. പച്ചേകം ഏവ നേസഞ്ച പധാനിയങ്ഗതാ ദട്ഠബ്ബാ യഥാ "അട്ഠവിമോക്ഖാ സന്ദിസ്സന്തി ലോകുത്തരമിസ്സകാ"തി. **ലോകുത്തരാനേവാ**തി ചേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി. **പധാനനാനത്ത**ന്തി പദഹനനാനത്തം, ഭാവനാനുയോഗവിസേസന്തി അത്ഥോ. സങ്ഖാരേ പരിമദ്ദിത്വാ പടിപക്ഖധമ്മേ ഏകദേസതോ പജഹിത്വാ ഠിതസ്സ

ഭാവനാനുയോഗോ സബ്ബേന സബ്ബം അപരിമദ്ദിതസങ്ഖാരസ്സ അപ്പഹീനപടിപക്ഖസ്സ ഭാവനാനുയോഗതോ സുഖുമോ വിസദോവ ഹോതി, സച്ചാഭിസമയേന സന്താനസ്സ ആഹിതവിസേസത്താതി ആഹ - **"അഞ്ഞാദിസമേവ ഹി പുഥുജ്ജനസ്സ പധാനം, അഞ്ഞാദിസം സോതാപന്നസ്സാ"**തിആദി. അയഞ്ച വിസേസോ ന കേവലം അനരിയഅരിയപുഗ്ഗലതോ ഏവ, അഥ ഖോ അരിയേസുപി സേക്ഖാദിവിസേസതോപി ലബ്ഭതി അഭിസങ്ഖാരവിസേസതോ അഭിനീഹാരതോ ച ഇജ്ഝനതോതി ദസ്സേന്തോ **"അഞ്ഞാദിസം സകദാഗാമിനോ"**തിആദിമാഹ. **ന പാപുണാതീ**തി യസ്മാ പുഥുജ്ജനോ സബ്ബഥാവ പധാനം പദഹന്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗം അധിഗച്ഛതി, സോതാപന്നോ ച സകദാഗാമിമഗ്ഗന്തി ഹേട്ഠിമം ഉപരിമതോ ഓളാരികം, ഉപരിമഞ്ച ഇതരതോ സുഖുമം തേന പഹാതും അസക്കുണേയ്യസ്സ പജഹനതോ, ഇതി അധിഗന്തബ്ബവിസേസേന ച അധിഗമപടിപദായ സണ്ഹസുഖുമതാ തിക്ഖവിസദതാ ച വിഞ്ഞായതീതി ആഹ - **"പുഥുജ്ജനസ്സ പധാനം സോതാപന്നസ്സ പധാനം ന പാപുണാതീ"**തിആദി.

അകൂടകരണന്തി അവഞ്ചനകിരിയം. **അനവച്ഛിന്ദന**ന്തി അതിയാനം. **അവിഞ്ഛനം ന** ആകഡ്ഢനം, നിയുത്തതം വിനിവേഠേത്വാ സമന്താ വിപരിവത്തിത്വാ സമധാരായ ഛഡ്ഡനം വാ. തസ്സ കാരണം **തംകാരണം, തം കാരണ**ന്തി വാ തം കിരിയം തം അധികാരം. **ദന്തേഹി ഗന്തബ്ബഭൂമി**ന്തി ദന്തേഹി പത്തബ്ബട്ഠാനം, പത്തബ്ബവത്ഥും വാ. **ചത്താരോപി അസ്സദ്ധാ നാമ** ഉപരിമഉപരിമസദ്ധായ അഭാവതോ. യേന ഹി യം അപ്പത്തം, തസ്സ തം നത്ഥി. **അരിയസാവകസ്സ...പേ... നത്ഥി** പഠമമഗ്ഗേനേവ മായാസാഠേയ്യാനം പഹാതബ്ബത്താ. **തേനേവാ**തി സമ്മദേവ വിരുദ്ധപക്ഖാനം സദ്ധാദീനം ഇധാധിപ്പേതത്താ. യദി ഏവം കഥം മിസ്സകകഥാതി ആഹ **"അസ്സഖളുങ്കസുത്തന്തേ പനാ"**തിആദി. **ചത്താരോവ ഹോന്തി** പുഥുജ്ജനാദിവസേന.

ഓപമ്മസംസന്ദനേ **അദന്തഹത്ഥിആദയോ വിയാ**തിആദിനാ കണ്ഹപക്ഖേ, **യഥാ പന ദന്തഹത്ഥിആദയോ**തിആദിനാ സുക്കപക്ഖേ ച സാധാരണതോ ഏകജ്ഝം കത്വാ വുത്തം, അസാധാരണതോ ഭിന്ദിത്വാ ദസ്സേതും **"ഇദം വുത്തം ഹോതീ"**തിആദി വുത്തം.

൩൭൩. സമ്മപ്പധാനാ നിബ്ബിസിട്ഠവീരിയാ. തേനാഹ - **"ന കിഞ്ചി നാനാകരണം വദാമി, യദിദം വിമുത്തിയാ വിമുത്തി"**ന്തി. ന ഹി സുക്ഖവിപസ്സകതേവിജ്ജഛളഭിഞ്ഞാനം വിമുത്തിയാ നാനാകരണം അത്ഥി. തേന വുത്തം **"യം ഏകസ്സാ"**തിആദി. കിം ത്വം ന ജാനാസീതി സമ്ബന്ധോ. **ആഗച്ഛന്തീ**തി ഉപ്പജ്ജനവസേന ആഗച്ഛന്തി. **നാഗച്ഛന്തീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഇദം പുച്ഛന്തോ**തി ഇദം പുച്ഛാമീതി ദസ്സേന്തോ. **അപ്പഹീനചേതസികദുക്ഖാ** അനധിഗതഅനാഗാമിതാ. തേനാഹ **"ഉപപത്തിവസേന ആഗന്താരോ"**തി. **സമുച്ഛിന്നദുക്ഖാ**തി സമുഗ്ഘാടിതചേതസികദുക്ഖാ.

൩൭൫. തമ്ഹാ ഠാനാതി തതോ യഥാധിഗതഇസ്സരിയട്ഠാനതോ. പുന **തമ്ഹാ ഠാനാ**തി തതോ ദുഗ്ഗതാ. **സമ്പന്നകാമഗുണ**ന്തി ഉളാരകാമഗുണസമന്നാഗതം.

തത്ഥാതി കാമദേവലോകേ. **ഠാനഭാവതോ**തി അരഹത്തഞ്ചേ അധിഗതം, താവദേവ പരിനിബ്ബാനതോ. **ഉപരിദേവേ ചാ**തി ഉപരൂപരി ഭൂമിവാസേ ദേവേ ച, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണദസ്സനേനപി ദസ്സനായ നപ്പഹോന്തീതി യോജനാ.

൩൭൫. വുത്തനയേനേവാതി ദേവപുച്ഛായ വുത്തേനേവ നയേന. **സാ കിര കഥാ**തി "നത്ഥി സോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ, യോ സകിദേവ സബ്ബം ഞസ്സതി ദക്ഖിതി, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി കഥാ. **തേ**തി വിടടൂഭസഞ്ജയാ. **ഇമസ്മിംയേവ ഠാനേ**തി ഇമസ്മിം മിഗദായേയേവ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കണ്ണകത്ഥലസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

നിട്ഠിതാ ച രാജവഗ്ഗവണ്ണനാ.

൫. ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗോ

൧. ബ്രഹ്മായുസുത്തവണ്ണനാ

൩൮൩. ''മഹാസത്തോ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ''തിആദീസു (മഹാവ॰ ൩൮) ഉളാരതാ വിസയോ, ''മഹാജനകായോ സന്നിപതീ''തിആദീസു സമ്ബഹുലഭാവവിസയോ, ഇധ പന തദുഭയമ്പിസ്സ അത്ഥോതി ''മഹതാതി ഗുണമഹത്തേനപി മഹതാ''തിആദി വുത്തം. **അപ്പിച്ഛതാദീതി ആദി**-സദ്ദേന സന്തുട്ഠിസല്ലേഖപവിവേകഅസംസഗ്ഗവീരിയാരമ്ഭാദീനം സങ്ഗഹോ. **ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞസങ്ഘാതസങ്ഖാതേനാതി** ഏത്ഥ ''നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ'' (സം॰ നി॰ ൫.൯൯൮; ൩.൯൯൭, ൧൦൦൪) - ''അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ സഞ്ചിച്ച പാണം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ''തിആദിവചനതോ ദിട്ഠിസീലാനം നിയതസഭാവത്താ സോതാപന്നാപി അഞ്ഞമഞ്ഞം ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതാ, പഗേവ സകദാഗാമിആദയോ. ''തഥാരൂപായ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൬, ൩൬൫; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪; അ॰ നി॰ ൬.൧൧; പരി॰ ൨൭൪) തഥാരൂപേഹി സീലേഹി സീലസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൬; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪; അ॰ നി॰ ൬.൧൨; പരി॰ ൨൭൪) വചനതോ പുഥുജ്ജനാനമ്പി ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതഭാവോ ലബ്ഭതിയേവ.

ഓട്ഠപഹതകരണവസേന അത്ഥവിഭാഗവസേന. **സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനന്തി** ഏത്ഥ **നിഘണ്ഡൂതി** വചനീയവാചകഭാവേന അത്ഥം സദ്ദഞ്ച ഖണ്ഡതി വിഭജ്ജ ദസ്സേതീതി **നിഖണ്ഡു**. സോ ഏവ ഇധ ഖ-കാരസ്സ ഘ-കാരം കത്വാ **''നിഘണ്ഡൂ''**തി വുത്തോ. കിടതി ഗമേതി കിരിയാദിവിഭാഗം, തം വാ അനവസേസപരിയാദാനതോ ഗമേന്തോ പൂരേതീതി **കേടുഭം. വേവചനപ്പകാസകന്തി** പരിയായസദ്ദദീപകം, ഏകേകസ്സ അത്ഥസ്സ അനേകപരിയായവചനവിഭാവകന്തി അത്ഥോ. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം അനേകേസമ്പി അത്ഥാനം ഏകസദ്ദവചനീയതാവിഭാവനവസേനപി തസ്സ ഗന്ഥസ്സ പവത്തത്താ. വചീഭേദാദിലക്ഖണാ കിരിയാ കപ്പീയതി ഏതേനാതി കിരിയാകപ്പോ, സോ പന വണ്ണപദസമ്ബന്ധപദത്ഥവിഭാഗതോ ബഹുവികപ്പോതി ആഹ **''കിരിയാകപ്പവികപ്പോ''**തി. ഇദഞ്ച മൂലകിരിയാകപ്പഗന്ഥം സന്ധായ വുത്തം. സോ ഹി സതസഹസ്സപരിമാണോ നലചരിയാദിപകരണം. ഠാനകരണാദിവിഭാഗതോ നിബ്ബചനവിഭാഗതോ ച അക്ഖരാ പഭേദീയന്തി ഏതേഹീതി **അക്ഖരപ്പഭേദോ,** സിക്ഖാനിരുത്തിയോ. **ഏതേസന്തി** വേദാനം. തേ ഏവ വേദേ പദസോ കായതീതി **പദകോ**. തം തം സദ്ദം തദത്ഥഞ്ച ബ്യാകരോതി ബ്യാചിക്ഖതി ഏതേനാതി **ബ്യാകരണം,** സദ്ദസത്ഥം. ആയതിം ഹിതം തേന ലോകോ ന യതതി ന ഈഹതീതി **ലോകായതം**. തഞ്ഹി ഗന്ഥം നിസ്സായ സത്താ പുഞ്ഞകിരിയായ ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പാദേന്തി. വയതീതി വയോ, ന വയോ അവയോ, ന അവയോ **അനവയോ,** ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേസു കത്ഥചി അപരികിലന്തോ അവിത്ഥായന്തോ തേ ഗന്ഥേ സന്ധാരേതി പൂരേതീതി അത്ഥോ. ദ്വേ പടിസേധാ പകതിം ഗമേന്തീതി ദസ്സേന്തോ **''അവയോ ന ഹോതീ''**തി വത്വാ തത്ഥ അവയം ദസ്സേതും **''അവയോ... പേ॰... ന സക്കോതീ''**തി വുത്തം.

ഥവ്വർ. ഗരൂതി ഭാരിയം അത്താനം തതോ മോചേത്വാ ഗമനം ദുക്കരം ഹോതി. **അനത്ഥോപി ഉപ്പജ്ജതി** നിന്ദാബ്യാരോസഉപാരമ്ഭാദി. **അബ്ഭുഗ്ഗതോതി** ഏത്ഥ അഭിസദ്ദയോഗേന **ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ ഉപയോഗവചനം**.

ലക്ഖണാനീതി ലക്ഖണദീപനാനി മന്തപദാനി. **അന്തരധായന്തീ**തി ന കേവലം ലക്ഖണമന്താനിയേവ, അഞ്ഞാനിപി ബ്രാഹ്മണാനം ഞാണബലാഭാവേന അനുക്കമേന അന്തരധായന്തി. തഥാ ഹി വദന്തി "ഏകസതം അദ്ധരിയം ദിപഞ്ഞാസമത്തതോ സാമാ"തിആദി. പണിധിമഹതോ സമാദാനമഹതോതിആദിനാ പച്ചേകം **മഹ**-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. പണിധിമഹന്തതാദി ചസ്സ **ബുദ്ധവംസചരിയാപിടകവണ്ണനാ**ദിവസേനേവ വേദിതബ്ബോ. **നിട്ഠാ**തി നിപ്ഫത്തിയോ. **ജാതിസാമഞ്ഞതോ**തി ലക്ഖണജാതിയാ ലക്ഖണഭാവേന സമാനഭാവതോ. യഥാ ഹി ബുദ്ധാനം ലക്ഖണാനി സുവിസുദ്ധാനി സുപരിബ്യത്താനി പരിപുണ്ണാനി ച ഹോന്തി, ന ഏവം ചക്കവത്തീനം. തേനാഹ **"ന തേഹേവ ബുദ്ധോ ഹോതീ"**തി.

അഭിരൂപതാ ദീഘായുകതാ, അപ്പാതങ്കതാ ബ്രാഹ്മണാദീനം പിയമനാപതാതി **ചതൂഹി അച്ഛരിയധമ്മേഹി**. ദാനം പിയവചനം അത്ഥചരിയാ സമാനത്തതാതി ഇമേഹി **ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി. രഞ്ജനതോ**തി പീതിജനനതോ. ചക്കം ചക്കരതനം വത്തേതി പവത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ,** സമ്പത്തിചക്കേഹി സയം വത്തേതി, തേഹി ച പരം സത്തനികായം വത്തേതി പവത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ,** പരഹിതാവഹോ ഇരിയാപഥചക്കാനം വത്തോ വത്തനം ഏതസ്സ അത്ഥീതി ചക്കവത്തീ, അപ്പടിഹതം വാ ആണാസങ്ഖാതം ചക്കം വത്തേതീതി **ചക്കവതീ,** അപ്പടിഹതം വാ ആണാസങ്ഖാതം ചക്കം വത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ,** ഖത്തിയമണ്ഡലാദിസഞ്ഞിതം ചക്കം സമൂഹം അത്തനോ വസേ വത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ**. ധമ്മം ചരതീതി **ധമ്മികോ**. ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മോ രഞ്ജനട്ഠേന രാജാതി **ധമ്മരാജാ. കോപാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന കാമലോഭമാനമദാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **വിജിതാവീ**തി വിജിതവാ. കേനചി അകമ്പിയട്ഠേന **ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ**. ദള്ഹഭത്തിഭാവതോ വാ ജനപദോ ഥാവരിയം പത്തോ ഏത്ഥാതി **ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ**.
ചിത്തീകതഭാവാദിനാപി (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൱.൬; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൨൨൩; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൨൱; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൫൦) ചക്കസ്സ രതനട്ഠോ വേദിതബ്ബോ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. രതിനിമിത്തതായ വാ ചിത്തീകതാദിഭാവസ്സ രതിജനനട്ഠേന ഏകസങ്ഗഹതായ വിസും അഗ്ഗഹണം.

ഇമേഹി പന രതനേഹി രാജാ ചക്കവത്തീ യം യമത്ഥം പച്ചനുഭോതി, തം തം ദസ്സേതും **"ഇമേസു പനാ"**തിആദി വുത്തം. **അജിതം ജിനാതി** മഹേസക്ഖതാസംവത്തനിയകമ്മനിസ്സന്ദഭാവതോ. **വിജിതേ യഥാസുഖം അനുവിചരതി** ഹത്ഥിരതനം അസ്സരതനഞ്ച അഭിരുഹിത്വാ തേസം ആനുഭാവേന അന്തോപാതരാസേയേവ സകലം പഥവിം അനുസംയായിത്വാ രാജധാനിയം പച്ചാഗമനതോ. **പരിണായകരതനേന വിജിതമനുരക്ഖതി** തേന തത്ഥ തത്ഥ കത്തബ്ബകിച്ചസ്സ സംവിധാനതോ. **സേസേഹീ**തി
മണിരതനഇത്ഥിരതനഗഹപതിരതനേഹി. തത്ഥ മണിരതനേന യോജനപ്പമാണേ ദേസേ അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകദസ്സനാദിനാ സുഖമനുഭവതി, ഇത്ഥിരതനേന അതിക്കന്തമാനുസരൂപസമ്പത്തിദസ്സനാദിവസേന, ഗഹപതിരതനേന

ഇച്ഛിതിച്ഛിതമണികനകരജതാദിധനപ്പടിലാഭവസേന. **ഉസ്സാഹസത്തിയോഗോ** യേന കേനചി അപ്പടിഹതാണാചക്കഭാവസിദ്ധിതോ. ഹത്ഥിഅസ്സരതനാദീനം മഹാനുഭാവത്താ കോസസമ്പത്തിയാപി പഭാവസമ്പത്തിസിദ്ധിതോ **"ഹത്ഥി... പേ. യോഗോ"**തി വുത്തം. കോസോ ഹി നാമ സതി ഉസ്സാഹസമ്പത്തിയം (ഉഗ്ഗതേജസ്സ സുകുമാരപരക്കമസ്സ പസന്നമുഖസ്സ സമ്മുഖേ പാപുണാതി). **പച്ഛിമേനാ**തി പരിണായകരതനേന. തഞ്ഹി സബ്ബരാജകിച്ചേസു കുസലം അവിരജ്ഝനപയോഗം. തേനാഹ **"മന്തസത്തിയോഗോ"**തി. തിവിധസത്തിയോഗഫലം പരിപുണ്ണം ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **സേസേഹീ**തി സേസേഹി പഞ്ചഹി രതനേഹി. **അദോസകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേനാ**തി അദോസസങ്ഖാതേന കുസലമൂലേന സഹജാതാദിപച്ചയവസേന ഉപ്പാദിതകമ്മസ്സ ആനുഭാവേന **സമ്പജ്ജന്തി** സോമ്മതരരതനജാതികത്താ. **മജ്ഝിമാനി** മണിഇത്ഥിഗഹപതിരതനാനി. **അലോഭ...പേ. കമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജന്തി** ഉളാരധനസ്സ ഉളാരധനപടിലാഭകാരണസ്സ ച പരിച്ചാഗസമ്പദാഹേതുകത്താ. **പച്ഛിമ**ന്തി പരിണായകരതനം. തഞ്ഹി **അമോഹ...പേ. കമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജതി** മഹാപഞ്ഞേനേവ ചക്കവത്തിരാജകിച്ചസ്സ പരിണേതബ്ബത്താ.

സരണതോ പടിപക്ഖവിധമനതോ **സൂരാ**. തേനാഹ **"അഭീരുകജാതികാ"**തി. അസുരേ വിജിനിത്വാ ഠിതത്താ വീരോ, സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ, തസ്സ അങ്ഗം ദേവപുത്തോ സേനങ്ഗഭാവതോതി വുത്തം **"വീരങ്ഗരൂപാതി ദേവപുത്തസദിസകായാ"**തി. **സഭാവോ**തി സഭാവഭൂതോ അത്ഥോ. **വീരകാരണ**ന്തി വീരഭാവകാരണം. **വീരിയമയസരീരാ വിയാ**തി സവിഗ്ഗഹവീരിയസദിസാ സവിഗ്ഗഹഞ്ചേ വീരിയം സിയാ, തംസദിസാതി അത്ഥോ. നനു രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പടിസേനാ നാമ നത്ഥി, യമസ്സ പുത്താ പമദ്ദേയ്യും, അഥ കസ്മാ "പരസേനപമദ്ദനാ"തി വുത്തന്തി ചോദനം സന്ധായാഹ **"സചേ"**തിആദി. തേന പരസേനാ ഹോതു വാ മാ വാ, തേ പന ഏവം മഹാനുഭാവാതി ദസ്സേതി. **ധമ്മേനാ**തി കതൂപചിതേന അത്തനോ പുഞ്ഞധമ്മേന. തേന ഹി സഞ്ചോദിതാ പഥവിയം സബ്ബരാജാനോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ "സ്വാഗതം തേ മഹാരാജാ"തിആദിം വത്വാ അത്തനോ രജ്ജം രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ നിയ്യാദേന്തി. തേന വുത്തം **"സോ ഇമം...പേ. അജ്ഝാവസതീ"**തി. അട്ഠകഥായം പന തസ്സ യഥാവുത്തധമ്മസ്സ ചിരതരം വിപച്ചിതും പച്ചയഭൂതം ചക്കവത്തിവത്തസമുദാഗതം പയോഗസമ്പത്തിസങ്ഖാതം ധമ്മം ദസ്സേതും **"പാണോ ന ഹന്തബ്ബോതിആദിനാ പഞ്ചസീലധമ്മേനാ"**തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി "അദണ്ഡേന അസത്ഥേനാ"തി ഇദം വചനം സുട്ഠുതരം സമത്ഥിതം ഹോതി, യസ്മാ രാഗാദയോ പാപധമ്മാ ഉപ്പജ്ജമാനാ സത്തസന്താനം ഛാദേത്വാ പരിയോനന്ധിത്വാ തിട്ഠന്തി, കുസലപവത്തിം നിവാരേന്തി, തസ്മാ തേ "ഛദനാ, ഛദാ"തി ച വുത്താ.

വിവട്ടേത്വാ പരിവത്തേത്വാ. പൂജാരഹതാ വുത്താ "അരഹതീതി അരഹ"ന്തി. **തസ്സാ**തി പൂജാരഹതായ. **യസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ,** തസ്മാ അരഹന്തി. **ബുദ്ധത്തഹേതുഭൂതാ വിവട്ടച്ഛദതാ വുത്താ** സവാസനസബ്ബകിലേസപ്പഹാനപുബ്ബകത്താ ബുദ്ധഭാവസിദ്ധിയാ. **അരഹം വട്ടാഭാവേനാ**തി ഫലേന ഹേതുഅനുമാനദസ്സനം. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഛദനാഭാവേനാ**തി ഹേതുനാ ഫലാനുമാനദസ്സനം. **ഹേതുദ്വയം വുത്തം** "വിവട്ടോ വിച്ഛദോ ചാ"തി. **ദുതിയവേസാരജ്ജേനാ**തി "ഖീണാസവസ്സ തേ പടിജാനതോ"തിആദിനാ (മ. നി. ൧.൧൫൦) ആഗതേന വേസാരജ്ജേന.

പുരിമസിദ്ധീതി പുരിമസ്സ പദസ്സ അത്ഥസിദ്ധി. **പഠമേനാ**തി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦) ആഗതേന വേസാരജ്ജേന. **ദുതിയസിദ്ധീ**തി ബുദ്ധത്തസിദ്ധി. **തതിയചതുത്ഥേഹീ**തി "യേ ഖോ പന തേ അന്തരായികാ ധമ്മാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦), "യസ്സ ഖോ പന തേ അത്ഥായാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦) ച ആഗതേഹി തതിയചതുത്ഥേഹി വേസാരജ്ജേഹി. **തതിയസിദ്ധീ**തി വിവട്ടച്ഛദനതാ സിദ്ധി. യാഥാവതോ അന്തരായികനിയ്യാനികധമ്മാപദേസേന ഹി സത്ഥു വിവട്ടച്ഛദഭാവോ ലോകേ പാകടോ അഹോസി. **പുരിമം ധമ്മചക്ഖു**ന്തി പുരിമപദം ഭഗവതോ ധമ്മചക്ഖും **സാധേതി** കിലേസാരീനം സംസാരചക്കസ്സ ച അരാനം ഹതഭാവദീപനതോ. **ദുതിയം പദം ബുദ്ധചക്ഖും സാധേതി** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സേവ തം സമ്ഭവതോ. **തതിയം പദം സമന്തചക്ഖും സാധേതി** സവാസനസബ്ബകിലേസപ്പഹാനദീപനതോ. "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ഹി വത്വാ "വിവട്ടച്ഛദോ"തി വചനം ബുദ്ധഭാവാവഹമേവ സബ്ബകിലേസപ്പഹാനം വിഭാവേതീതി. **സൂരഭാവ**ന്തി ലക്ഖണവിഭാവനേന വിസദഞാണതം.

൩൮൭. ഗവേസീതി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൮൭) ഞാണേന പരിയേസനം അകാസി. **സമാനയീ**തി ഞാണേന സങ്കലേന്തോ സമാനം ആനയി സമാഹരി. **ന സക്കോതി** സംകുചിതേ ഇരിയാപഥേ യേഭുയ്യേന തേസം ദുബ്ബിഭാവനതോ. **കങ്ഖതീ**തി പദസ്സ ആകങ്ഖതീതി അയമത്ഥോതി ആഹ - **"അഹോ വത പസ്സേയ്യന്തി പത്ഥനം ഉപ്പാദേതീ"**തി. **കിച്ഛതീ**തി കിലമതി. "കങ്ഖതീ"തി പദസ്സ പുബ്ബേ ആസീസനത്ഥതം വത്വാ ഇദാനി തസ്സ സംസയത്ഥത്തമേവ വികപ്പന്തരവസേന ദസ്സേന്തോ **"കങ്ഖായ വാ ദുബ്ബലാ വിമതി വുത്താ"**തിആദി വുത്തം. **തീഹി ധമ്മേഹി** തിപ്പകാരേഹി സംസയധമ്മേഹി. **കാലുസ്സിയഭാവോ**തി അപ്പസന്നതായ ഹേതുഭൂതോ ആവിലഭാവോ. യസ്മാ ഭഗവതോ കോസോഹിതം സബ്ബബുദ്ധാവേണികം വത്ഥഗുയ്ഹം സുവിസുദ്ധകഞ്ചനമണ്ഡലസന്നികാസം അത്തനോ സണ്ഠാനസന്നിവേസസുന്ദരതായ ആജാനേയ്യഗന്ധഹത്ഥിനോ വരങ്ഗചാരുഭാവം വികസമാനതപനിയാരവിന്ദസമുജ്ജലകേസരാവത്തവിലാസം സഞ്ഝാപഭാനുരഞ്ജിതജലവനന്തരാഭിലക്ഖിത-സമ്പുണ്ണചന്ദമണ്ഡലസോഭഞ്ച അത്തനോ സിരിയാ അഭിഭുയ്യ വിരാജതി, യം ബാഹിരബ്ഭന്തരമലേഹി അനുപക്കിലിട്ഠതായ ചിരകാലം സുപരിചിതബ്രഹ്മചരിയാധികാരതായ സുസണ്ഠിതസണ്ഠാനസമ്പത്തിയാ ച കോപീനമ്പി സന്തം അകോപീനമേവ, തസ്മാ വുത്തം **"ഭഗവതോ ഹീ"**തിആദി. **പഹൂതഭാവ**ന്തി പുഥുലഭാവം. ഏത്ഥേവ ഹി തസ്സ സംസയോ, തനുമുദുസുകുമാരതാദീസു പനസ്സ ഗുണേസു തസ്സ വിചാരണാ ഏവ നാഹോസി.

ഹിരികരണോകാസന്തി ഹിരിയിതബ്ബട്ഠാനം. **ഛായ**ന്തി പടിബിമ്ബം. കീദിസന്തി ആഹ **"ഇദ്ധിയാ"**തിആദി. **ഛായാരൂപ**ന്തി ഭഗവതോ പടിബിമ്ബരൂപം. തഞ്ച ഖോ ബുദ്ധസന്താനതോ വിനിമുത്തം രൂപകമത്തം ഭഗവതോ സരീരവണ്ണസണ്ഠാനാവയവം ഇദ്ധിമയം ബിമ്ബകമത്തം, തം പന ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ യഥാ അത്തനോ ബുദ്ധരൂപം ന ദിസ്സതി, തഥാ കത്വാ ദസ്സേതി. **നീഹരിത്വാ**തി ഫരിത്വാ.

കണ്ണസോതാനം ഉപചിതതനുതമ്ബലോമതായ ധോതരജതപനാളികാസദിസതാ വുത്താ. **മുഖപരിയന്തേ**തി കേസന്തേ.

കിരിയാകരണന്തി കിരിയായ കായികസ്സ വാചസികസ്സ പടിപത്തി. **തത്ഥാതി** തേസു കിച്ചേസു. ധമ്മകഥികാനം വത്തം ദസ്സേതും **ബീജനി**ഗ്ഗഹണം കതം. ന ഹി അഞ്ഞഥാ സബ്ബസ്സപി ലോകസ്സ അലങ്കാരഭൂതം പരമുക്കംസഗതം സിക്ഖാസംയമാനം ബുദ്ധാനം മുഖചന്ദമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേതബ്ബം ഹോതി.

പത്ഥരിതവിതാനഓലമ്ബിതഗന്ധദാമകുസുമദാമകേ **ഗന്ധമണ്ഡലമാളേ. പുബ്ബഭാഗേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാതി** "ഏത്തകം വേലം സമാപത്തിയാ വീതിനാമേസ്സാമീ"തി ഏവം പവത്തേന പുബ്ബഭാഗേന കാലം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ. പച്ചയദായകേസു അനുരോധവസേന **പരിസം ഉസ്സാദേന്തോ വാ** പഗ്ഗണ്ഹന്തോ, അദായകേസു വിരോധവസേന **പരിസം അപസാദേന്തോ വാ**.

യോഗക്ഖേമം അന്തരായാഭാവം. **സഭാവഗുണേനേവാതി** യഥാവുത്തഗുണേനേവ. ഭോതോ ഗോതമസ്സ ഗുണം സവിഗ്ഗഹം **ചക്കവാളം അതിസമ്ബാധം** വിത്ഥാരേന സന്ധാരേതും അപ്പഹോന്തതോ. **ഭവഗ്ഗം അതിനീചം** ഉപരൂപരി സന്ധാരേതും അപ്പഹോന്തതോ.

ന്ധവ്യന്ത. ഠാനഗമനാദീസു (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.ന്ധ൫) ഭൂമിയം സുട്ഠു സമംപതിട്ഠിതാ പാദാ ഏതസ്സാതി **സുപ്പതിട്ഠിതപാദോ**. തം പന ഭഗവതോ സുപ്പതിട്ഠിതപാദതം ബ്യതിരേകമുഖേന വിഭാവേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഗ്ഗതലന്തി** അഗ്ഗപാദതലം. **പണ്ഹീതി** പണ്ഹിതലം. **പസ്സന്തി** പാദതലസ്സ ദ്വീസു പസ്സേസു ഏകേകം, ഉഭയമേവ വാ പരിയന്തം പസ്സം. **സുവണ്ണപാദുകതലം വിയ** ഉജുകം നിക്ഖിപിയമാനം. **ഏകപ്പഹാരേനേവാതി** ഏകക്ഖണേയേവ. **സകലം പാദതലം ഭൂമിം ഫുസതി** നിക്ഖിപനേ. ഏകപ്പഹാരേനേവ സകലം പാദതലം ഭൂമിതോ ഉട്ഠഹതീതി യോജനാ.

തത്രാതി തായ സുപ്പതിട്ഠിതപാദതായ അനുപുബ്ബനിന്നാവ അച്ഛരിയബ്ഭുതം **ഇദം** വുച്ചമാനം നിസ്സന്ദഫലം. വുത്തമേവത്ഥം സത്ഥു തിദിവഗമനേന സുപാകടം കാതും **"തഥാ ഹീ"**തിആദിം വത്വാ **"ന ഹീ"**തിആദിനാ തം സമത്ഥേതി. തേന പഠമലക്ഖണതോപി ദുതിയലക്ഖണം മഹാനുഭാവന്തി ദസ്സേതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "അന്തമസോ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ പരിസം ഉപാദായ സബ്ബോപി ചക്കലക്ഖണസ്സേവ പരിവാരോ"തി. യുഗന്ധരപബ്ബതസ്സ താവതിംസഭവനസ്സ ച പകതിപദനിക്ഖേപട്ഠാനുപസങ്കമനേ നേവ ബുദ്ധാനം, ന ദേവതാനം ആനുഭാവോ, അഥ ഖോ ബുദ്ധാനം ലക്ഖണാനുഭാവോതി ഇമമത്ഥം നിദസ്സിതം. **സീലതേജേന...പേ॰... ദസന്നം പാരമീനം ആനുഭാവേനാതി** ഇദമ്പി ലക്ഖണനിബ്ബത്തകമ്മവിസേസകിത്തനമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **സബ്ബാവന്തേഹീതി** സബ്ബപദേസവന്തേഹി.

നാഭിപരിച്ഛിന്നാതി നാഭിയം പരിച്ഛിന്നാ പരിച്ഛേദവസേന ഠിതാ. **നാഭിമുഖപരിക്ഖേപപട്ടോതി** പകതിചക്കസ്സ അക്ഖബ്ഭാഹതപരിഹരണത്ഥം നാഭിമുഖേ ഠപേതബ്ബപരിക്ഖേപപട്ടോ. **നേമിമണികാതി** നേമിയം ആവളിഭാവേന ഠിതമണികാലേഖാ.

സമ്ബഹുലവാരോതി ബഹുവിധലേഖങ്ഗവിഭാവനവാരോ. **സത്തീതി** ആവുധസത്തി. **സിരിവച്ഛോതി** സിരിമുഖം. **നന്ദീതി** ദക്ഖിണാവട്ടം. **സോവത്തികോതി** സോവത്തിഅങ്കോ. **വടംസകോതി** ആവേളം. **വഡ്ഢമാനകന്തി** പുരിസഹാരി പുരിസങ്ഗം. **മോരഹത്ഥകോതി** മോരപിഞ്ഛകലാപോ,

മോരപിഞ്ഛ പരിസിബ്ബിതോ വാ ബീജനിവിസേസോ. **വാലബീജനീ**തി ചാമരിവാലം. സിദ്ധത്ഥാദി **പുണ്ണഘടപുണ്ണപാതിയോ. "ചക്കവാളോ"**തി വത്വാ തസ്സ പധാനാവയവേ ദസ്സേതും **"ഹിമവാ സിനേരു...പേ॰... സഹസ്സാനീ"**തി വുത്തം.

ആയതപണ്ഹീതി ഇദം അഞ്ഞേസം പണ്ഹിതോ ദീഘതം സന്ധായ വുത്തം, ന പന അതിദീഘതന്തി ആഹ **"പരിപുണ്ണപണ്ഹീ"**തി. യഥാ പന പണ്ഹിലക്ഖണം പരിപുണ്ണം നാമ ഹോതി, തം ബ്യതിരേകമുഖേന ദസ്സേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ആരഗ്ഗേനാ**തി മണ്ഡലായ സിഖായ. **വട്ടേത്വാ**തി യഥാ സുവട്ടം ഹോതി, ഏവം വട്ടേത്വാ. **രത്തകമ്ബലഗേണ്ഡുകസദിസാ**തി രത്തകമ്ബലമയഗേണ്ഡുകസദിസാ.

മക്കടസ്സേവാതി വാനരസ്സ വിയ. ദീഘഭാവേന സമതം സന്ധായേതം വുത്തം. **നിയ്യാസതേലേനാ**തി ഛദികനിയ്യാസാദിനിയ്യാസസമ്മിസ്സേന തേലേന.

തലുനാതി സുകുമാരാ.

ചമ്മേനാതി അങ്ഗുലന്തരവേഠിതചമ്മേന. **പടിബദ്ധഅങ്ഗുലന്തരോ**തി ഏകതോ സമ്ബദ്ധഅങ്ഗുലന്തരോ. **ഏകപ്പമാണാ**തി ദീഘതോ സമാനപ്പമാണാ. **യവലക്ഖണന്തി** അബ്ഭന്തരതോ അങ്ഗുലിപബ്ബേഠിതം യവലക്ഖണം. **പടിവിജ്ഝിത്വാ**തി തംതംപബ്ബാനം സമാനദേസതായ അങ്ഗുലീനം പസാരിതകാലേ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിജ്ഝിതാനി വിയ ഫുസിത്വാ തിട്ഠന്തി.

സങ്ഖാ വുച്ചന്തി ഗോപ്ഫകാ, ഉദ്ധം സങ്ഖാ ഏതേസന്തി **ഉസ്സങ്ഖാ,** പാദാ. **പിട്ഠിപാദേ**തി പിട്ഠിപാദസമീപേ. **സുഖേന പാദാ പരിവത്തന്തി** പാദനാമനാദീസു, തേനേവ ഗച്ഛന്താനം തേസം ഹേട്ഠാ **പാദതലാനി** ദിസ്സന്തി. **തേനാ**തി ഗോപ്ഫകാനം പിട്ഠിപാദതോ ഉദ്ധം പതിട്ഠിതത്താ. ചതുരങ്ഗുലമത്തഞ്ഹി താനി ഉദ്ധം ആരോഹിത്വാ പതിട്ഠഹന്തി, നിഗുള്ഹാനി ച ഹോന്തി, ന അഞ്ഞേസം വിയ പഞ്ഞായമാനാനി. സതിപി ദേസന്തരപ്പവത്തിയം നിച്ചലോതി ദസ്സനത്ഥം **നാഭിഗ്ഗഹണം.**

യസ്മാ ഏണീമിഗസ്സ സമന്തതോ ഏകസദിസമംസാ അനുക്കമേന ഉദ്ധം ഥൂലാ ജങ്ഘാ ഹോന്തി, തസ്മാ വുത്തം **"ഏണീമിഗസദിസജങ്ഘാ"**തി. **പരിപുണ്ണജങ്ഘോ**തി സമന്തതോ മംസൂപചയേന പരിപുണ്ണജങ്ഘോ. തേനാഹ **"ന ഏകതോ"**തിആദി.

ഏതേനാതി ''അനോനമന്തോ''തിആദിവചനേന, ജാണുഫാസുഭാവദീപനേനാതി അത്ഥോ. **അവസേസജനാ**തി ഇമിനാ ലക്ഖണേന രഹിതാ ജനാ. **ഖുജ്ജാ വാ ഹോന്തി** ഹേട്ഠിമകായതോ ഉപരിമകായസ്സ രസ്സതായ. **വാമനാ വാ** ഉപരിമകായതോ ഹേട്ഠിമകായസ്സ രസ്സതായ. ഏതേന ഠപേത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ചക്കവത്തിനഞ്ച ഇതരേ സത്താ ഖുജ്ജാ വാമനാ ചാതി ദസ്സേതി.

ഓഹിതന്തി സമോഹിതം അന്തോഗധം. തഥാഭൂതം പന തം തേന ഛന്നം ഹോതീതി ആഹ **"പടിച്ഛന്ന"**ന്തി.

സുവണ്ണവണ്ണോതി സുവണ്ണവണ്ണവണ്ണോതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"ജാതിഹിങ്ഗുലകേനാ"**തിആദി. സ്വായമത്ഥോ ആവുത്തിഞായേന ച

വേദിതബ്ബോ. സരീരപരിയായോ ഇധ വണ്ണസദ്ദോതി അധിപ്പായേന പഠമവികപ്പം വത്വാ തഥാരൂപായ പന രുള്ഹിയാ അഭാവം മനസി കത്വാ വണ്ണധാതുപരിയായമേവ വണ്ണസദ്ദം ഗഹേത്വാ ദുതിയവികപ്പോ വുത്തോ.

രജോതി സുഖുമരജോ. **ജല്ല**ന്തി മലീനഭാവാവഹോ രേണുസഞ്ചയോ. തേനാഹ **"മലം വാ"**തി. യദി വിവട്ടതി, കഥം ന്ഹാനാദീതി ആഹ **"ഹത്ഥധോവനാ"**തിആദി.

ആവട്ടപരിയോസാനേതി പദക്ഖിണാവട്ടായ അന്തേ.

ബ്രഹ്മുനോ സരീരം പുരതോ വാ പച്ഛതോ വാ അനോനമിത്വാ ഉജുകമേവ ഉഗ്ഗതന്തി ആഹ **"ബ്രഹ്മാ വിയ ഉജുഗത്തോ"**തി. **പസ്സവങ്കാ**തി ദക്ഖിണപസ്സേന വാ വാമപസ്സേന വാ വങ്കാ.

ഹത്ഥപിട്ഠിആദിവസേന സത്ത ഉസ്സദാ ഏതസ്സാതി **സത്തുസ്സദോ**.

സീഹസ്സ പുബ്ബദ്ധം സീഹപുബ്ബദ്ധം, പരിപുണ്ണാവയവതായ സീഹപുബ്ബദ്ധം വിയ സകലോ കായോ അസ്സാതി **സീഹപുബ്ബദ്ധകായോ. സീഹസ്സേവാ**തി സീഹസ്സ വിയ. **സണ്ഠന്തീ**തി സണ്ഠഹന്തി. **നാനാചിത്തേനാ**തി വിവിധചിത്തേന. **പുഞ്ഞചിത്തേനാ**തി പാരമിതാപുഞ്ഞചിത്തരൂപേന. **ചിത്തിതോ**തി സഞ്ജാതചിത്തഭാവോ.

ദ്വിന്നം കോട്ടാനമന്തരന്തി ദ്വിന്നം പിട്ഠിബാഹാനം വേമജ്ഝം, പിട്ഠിമജ്ഝസ്സ ഉപരിഭാഗോ. **ചിതം പരിപുണ്ണ**ന്തി അനിന്നഭാവേന ചിതം, ദ്വീഹി കോട്ടേഹി സമതലതായ പരിപുണ്ണം. **ഉഗ്ഗമ്മാ**തി ഉഗ്ഗന്ത്വാ.

നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോ വിയ പരിമണ്ഡലോ **നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോ** ഏകസ്സ പരിമണ്ഡലസദ്ദസ്സ ലോപം കത്വാ. ന ഹി സബ്ബോ നിഗ്രോധോ മണ്ഡലോ. തേനാഹ **"സമക്ഖന്ധസാഖോ നിഗ്രോധോ"**തി. പരിമണ്ഡലസദ്ദസന്നിധാനേന വാ പരിമണ്ഡലോവ നിഗ്രോധോ ഗയ്ഹതീതി പരിമണ്ഡലസദ്ദസ്സ ലോപേന വിനാപി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"നിഗ്രോധോ വിയ പരിമണ്ഡലോ"**തി. **യാവതകവ്സ്സാ**തി ഓ-കാരസ്സ വ-കാരാദേസം കത്വാ വുത്തം.

സമവട്ടിതക്ഖന്ധോതി സമം സുവട്ടിതക്ഖന്ധോ. കോഞ്ചാ വിയ ദീഘഗലാ, ബകാ വിയ വങ്കഗലാ, വരാഹാ വിയ പുഥുലഗലാതി യോജനാ. **സുവണ്ണാലിങ്ഗസദിസോ**തി സുവണ്ണമയഖുദ്ദകമുദിങ്ഗസദിസോ.

രസഗ്ഗസഗ്ഗീതി മധുരാദിഭേദം രസം ഗസന്തി അന്തോ പവേസന്തീതി രസഗ്ഗസാ, രസഗ്ഗസാനം അഗ്ഗാ രസഗ്ഗസഗ്ഗാ, താ ഏതസ്സ സന്തീതി രസഗ്ഗസഗ്ഗീ. **തേനാ**തി ഓജായ അഫരണേന, ഹീനധാതുകത്താ **തേ ബഹ്വാബാധാ ഹോന്തി**.

"ഹനൂ"തി സന്നിസ്സയദന്താധാരസ്സ സമഞ്ഞാ, തം ഭഗവതോ സീഹഹനുസദിസം, തസ്മാ ഭഗവാ **സീഹഹനു**. തത്ഥ യസ്മാ ബുദ്ധാനം രൂപകായസ്സ ധമ്മകായസ്സ ച ഉപമാ നാമ നിഹീനുപമാവ, നത്ഥി സമാനുപമാ, കുതോ അധികൂപമാ, തസ്മാ അയമ്പി നിഹീനുപമാതി ദസ്സേതും **"തഥാ"**തിആദി വുത്തം. തിഭാഗവസേന മണ്ഡലതായ **ദ്വാദസിയം പക്ഖസ്സ ചന്ദസദിസാനി**.

ദന്താനം ഉച്ചനീചതാ അബ്ഭന്തരബാഹിരപസ്സവസേനപി വേദിതബ്ബാ, ന അഗ്ഗവസേനേവ. തേനാഹ **“അയപട്ടഛിന്നസങ്ഖപടലം വിയാ”**തി. **അയപട്ട**ന്തി ച കകചം അധിപ്പേതം. **വിസമാ**തി വിസമസണ്ഠാനാ.

വിച്ഛിന്ദിത്വാ വിച്ഛിന്ദിത്വാ പവത്തസരതായ **ഛിന്നസ്സരാപി**. അനേകാകാരതായ **ഭിന്നസ്സരാപി**. കാകസ്സ വിയ അമനുഞ്ഞസരതായ **കാകസ്സരാപി. അപലിബുദ്ധത്താ**തി അനുപദ്ദുതവത്ഥുകത്താ. **വത്ഥു**ന്തി ച അക്ഖരുപ്പത്തിട്ഠാനമാഹ. **അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി എത്ഥ അട്ഠങ്ഗാനി പരതോ ആഗമിസ്സന്തി. **മഞ്ജുഘോസോ**തി മധുരസ്സരോ.

കരവീകസദ്ദോ യേസം സത്താനം സോതപഥം ഉപഗച്ഛതി, തേ അത്തനോ സരസമ്പത്തിയാ പകതിം ജഹാപേത്വാ അവസേ കരോന്തോ അത്തനോ വസേ വത്തേതി, ഏവം മധുരോതി ദസ്സേന്തോ **“തത്രിദ”**ന്തിആദിമാഹ. **തം പീതിന്തി തം** ബുദ്ധഗതം പീതിം. തേനേവ നീഹാരേന പുനപ്പുനം പവത്തന്തം അവിജഹിത്വാ വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസാ ഥേരാനം സന്തികേ ലദ്ധധമ്മസ്സവനസപ്പായാ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ പരിപക്കഞാണതായ **“സത്തഹി...പേ॰... പതിട്ഠാസീ”**തി. സത്തസതമത്തേന ഓരോധജനേന സദ്ധിം പദസാവ ഥേരാനം സന്തികം ഉപഗതത്താ **“സത്തഹി ജങ്ഘാസതേഹി സദ്ധി”**ന്തി വുത്തം.

അഭിനീലനേത്തോതി അധികനീലനേത്തോ. അധികനീലതാ ച സാതിസയം നീലഭാവേന വേദിതബ്ബാ, ന നേത്തേ നീലവണ്ണസ്സേവ അധികഭാവതോതി ആഹ **“ന സകലനീലനേത്തോവാ”**തിആദി. പീതലോഹിതവണ്ണാ സേതമണ്ഡലഗതരാജിവസേന, നീലസേതകാളവണ്ണാ പന തംതംമണ്ഡലവസേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ചക്ഖുഭണ്ഡന്തി അക്ഖിദലന്തി കേചി, അക്ഖിദലപത്തന്തി അഞ്ഞേ. അക്ഖിദലേഹി പന സദ്ധിം അക്ഖിബിമ്ബന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി വിനിഗ്ഗതഗമ്ഭീരജോതനാപി യുത്താ ഹോതി.

ഉണ്ണാസദ്ദോ ലോകേ അവിസേസതോ ലോമപരിയായോ, ഇധ പന ലോമവിസേസവാചകോതി ആഹ **“ഉണ്ണലോമ”**ന്തി. **നലാടമജ്ഝജാതാ**തി നലാടമജ്ഝഗതാ. **ഓദാതതായ ഉപമാ,** ന മുദുതായ. **രജതപുബ്ബുളകാ**തി രജതമയതാരകാ.

ദ്വേ അത്ഥവസേ പടിച്ച വുത്തന്തി യസ്മാ ബുദ്ധാ ചക്കവത്തിനോ ച പരിപുണ്ണനലാടതായ പരിപുണ്ണസീസബിമ്ബതായ ച **“ഉണ്ഹീസസീസാ”**തി വുച്ചന്തി, തസ്മാ തേ ദ്വേ അത്ഥവസേ പടിച്ച “ഉണ്ഹീസസീസോ”തി ഇദം വുത്തം. ഇദാനി തം അത്ഥദ്വയം ഭഗവതി സുപ്പതിട്ഠിതന്തി ദസ്സേതും **“തഥാഗതസ്സഹീ”**തിആദി വുത്തം. സണ്ഹതമതായ സുവണ്ണവണ്ണതായ ച **രഞ്ഞോ ബദ്ധഉണ്ഹീസപട്ടോ വിയ വിരോചതി. കപ്പസീസാ**തി ദ്വിധാഭൂതസീസാ. **ഫലസീസാ**തി ഫലസദിസസീസാ. **അട്ഠിസീസാ**തി മംസസ്സ അഭാവതോ തചോപരിയോനദ്ധഅട്ഠിമത്തസീസാ. **തുമ്ബസീസാ**തി ലാബുസദിസസീസാ. **പബ്ഭാരസീസാ**തി പിട്ഠിഭാഗേന ഓലമ്ബമാനസീസാ. **പുരിമനയേനാ**തി പരിപുണ്ണനലാടതാപക്ഖേന. **ഉണ്ഹീസവേഠിതസീസോ വിയാ**തി ഉണ്ഹീസപട്ടേന വേഠിതസീസപദേസോ വിയ. **ഉണ്ഹീസം വിയാ**തി ഛേകേന സിപ്പിനാ വിരചിതഉണ്ഹീസമണ്ഡലം വിയ.

കമ്മന്തി യേന യേന കമ്മേന യം യം ലക്ഖണം നിബ്ബത്തം, തം തം കമ്മം. **കമ്മസരിക്ഖക**ന്തി തസ്സ തസ്സ ലക്ഖണസ്സ തംകമ്മാനുരൂപതാ. **ലക്ഖണ**ന്തി തസ്സ മഹാപുരിസലക്ഖണസ്സ അവിപരീതസഭാവോ. **ലക്ഖണാനിസംസ**ന്തി തം ലക്ഖണപടിലാഭേന ലദ്ധബ്ബഗുണോ. **ഇമാനി കമ്മാദീനീ**തി ഇമാനി അനന്തരം വുത്താനി കമ്മകമ്മസരിക്ഖകാദീനി **ദസ്സേത്വാ** തം സരൂപതോ വിഭാവേത്വാ **കഥേതബ്ബാനി** സംവണ്ണകേന.

രതനവിചിത്തസുവണ്ണതോരണം തസ്മിം കാലേ മനുസ്സലോകേ നത്ഥീതി വുത്തം **"ദേവനഗരേ"**തി. സബ്ബസോ സുപുപ്ഫിതസാലരുക്ഖോ അസാധാരണസോഭോ മനുസ്സൂപചാരേ ന ലബ്ഭതീതി ആഹ **"സേലന്തരമ്ഹീ"**തി. **കിരിയാചാര**ന്തി കായികവാചസികകിരിയാപവത്തിം.

൩൮൭. സതതപാടിഹാരിയന്തി സതതം ചരിമഭവേ സബ്ബകാലം ലക്ഖണനിബ്ബത്തകകമ്മാനുഭാവഹേതുകം ബുദ്ധാവേണികം പാടിഹാരിയം. ബുദ്ധാനം അതിദൂരേ പാദം നിക്ഖിപിതുകാമാനമ്പി നാതിദൂരേ ഏവ നിക്ഖിപനം ഹോതീതി **"ന അതിദൂരേ ഠപേസ്സാമീതി ഉദ്ധരതീ"**തി വുത്തം. പകതിസഞ്ചരണവസേനേതം വുത്തം, താദിസേന പാദേന അനേകയോജനേ ഠപേസ്സാമീതി ഉദ്ധരണമ്പി ഹോതിയേവ. **അതിദൂരം ഹീ**തിആദി പമാണാതിക്കമേ ദോസദസ്സനം. **ഏവം സതീ**തി ഏവം ദക്ഖിണപാദവാമപാദാനം യഥാധിപ്പേതപതിട്ഠിതട്ഠാനേ സതി. **പദവിച്ഛേദോ**തി പദവാരവിച്ഛേദോ. യാദിസം പസാരേന്തോ വാമപാദസ്സ ഉദ്ധരണം പതിട്ഠാനഞ്ച, ദക്ഖിണപാദസ്സ താദിസമേവ, ഇതി നേസം ഉദ്ധരണപതിട്ഠാനാനം സമാനതോ അഞ്ഞമഞ്ഞഭാവേന അനൂനാനധികതായ വുത്തം **"ദക്ഖിണപാദകിച്ചം വാമപാദേന നിയമിതം, വാമപാദകിച്ചം ദക്ഖിണപാദേന നിയമിത"**ന്തി.

ദിവാതി ഉപകട്ഠായ വേലായ. **വിഹാരഭത്തത്ഥായാ**തി വിഹാരേ യഥാവുദ്ധം ഗഹേതബ്ബഭത്തത്ഥായ. **പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോ**തി പകതിഗമനേന പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോ. **ഓകാസം ന ലഭതീ**തി പദനിക്ഖേപട്ഠാനം ന ലഭതി. ഊരുപരിയായോ ഇധ **സത്ഥി**-സദ്ദോതി ആഹ **"ന ഊരും ഉന്നാമേതീ"**തി. ദണ്ഡങ്കുസം വുച്ചതി ദീഘദണ്ഡോ അങ്കുസോ, തേന രുക്ഖസാഖം ഛിന്ദതോ പുരിസസ്സ യഥാ പച്ഛാഭാഗേന പാദാനം ഓസക്കനം ഹോതി, ഏവം ഭഗവതോ പാദാ ന ഓസക്കന്തീതി ആഹ **"രുക്ഖസാഖാഛേദന...പേ॰... ഓസക്കാപേതീ"**തി. **ഓബദ്ധാനാബദ്ധട്ഠാനേഹി പാദം കോട്ടേന്തോ വിയാ**തി ആബദ്ധട്ഠാനേന അനാബദ്ധട്ഠാനേന ച പാദഖണ്ഡം കോട്ടേത്വാ ഥദ്ധം കരോന്തോ വിയ. **ന ഇതോ ചിതോ ച ചാലേതീ**തി അപരാപരം ന ചാലേതി. ഉസ്സങ്ഖപാദതായ സുഖേനേവ പാദാനം പരിവത്തനതോ നാഭിതോ പട്ഠായ ഉപരിമകായോ ന ഇഞ്ജതീതി **ഹേട്ഠിമകായോവ ഇഞ്ജതി**. തേനാഹ **"ഉപരിമ...പേ॰... നിച്ചലോ ഹോതീ"**തി. **ന ജാനാതി** അനിഞ്ജനതോ. **കായബലേനാ**തി ഗമനപയോഗസങ്ഖാതേന കായഗതേന വിസേസബലേന. ജവഗമനഹേതുഭൂതേന വാ **കായബലേന**. തേനാഹ **"ബാഹാ ഖിപന്തോ"**തിആദി. ജവേന ഗച്ഛന്തോ ഹി ബാഹാ ഖിപതി, സരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി. **നാഗാപലോകിതവസേനാ**തി നാഗസ്സ അപലോകനമിവ സകലകായേനേവ പരിവത്തേത്വാ അപലോകനവസേന.

അനാവരണഞാണസ്സാതി അനാവരണഞാണബലേന ദസ്സനസ്സ. അനാവരണവാരോ പന കായേ പതിട്ഠിതരൂപദസ്സനമ്പി അനാവരണമേവാതി

ദസ്സനത്ഥം വുത്തോ. **ഇന്ദഖീലതോ പട്ഠായാ**തി നഗരദ്വാരേ ഇന്ദഖീലതോ പട്ഠായ. **പകതിഇരിയാപഥേനേവാ**തി ഓനമനാദിം അകത്വാ ഉജുകഗമനാദിനാ ഏവ. യദി ഏവം കോട്ഠകദ്വാരഗേഹപ്പവേസേ കഥന്തി ആഹ **"ദലിദ്ദമനുസ്സാന"**ന്തിആദി. **പരിവത്തേന്തേനാ**തി നിപജ്ജനത്ഥം കായം പരിവത്തേന്തേന.

ഹത്ഥേഹി ഗഹേത്വാതി ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി ഉഭോസു കടിപ്പദേസേസു പരിഗ്ഗഹേത്വാ. **പതതി** നിസീദനട്ഠാനേ നിപജ്ജനവസേന പതതി. **ഓരിമം അങ്ഗം നിസ്സായ നിസിന്നോ**തി പല്ലങ്കമാഭുജിത്വാ ഉക്കുടികനിസജ്ജായ ഉപരിമകായം ഹേട്ഠിമകായേ പതിട്ഠപേന്തോയേവ ഭാരീകരണവസേന ഓരിമങ്ഗം നിസ്സായ നിസിന്നോ. **ഘംസന്തോ**തി ആനിസദദേസേന ആസനട്ഠാനം ഘംസന്തോ. **പാരിമങ്ഗ**ന്തി സത്ഥിഭാഗസമ്മദ്ദം ആനിസദപദേസം. **തഥേവാ**തി ഘംസന്തോ ഏവ. **ഓലമ്ബകം ധാരേന്തോ വിയാ**തി ഓലമ്ബകസുത്തം ഓതാരേന്തോ വിയ. തേന ഉജുകമേവ നിസീദനമാഹ. സരീരസ്സ ഗരുകഭാവഹേതൂനം ദൂരതോ സമുപായിതഭാവേന സല്ലഹുകഭാവതോ **തൂലപിചും ഠപേന്തോ വിയ**.

അപ്പേസക്ഖാനം മഹാനുഭാവഗേഹപ്പവേസേ സിയാ ഛമ്ഭിതത്തം, ചിത്തക്ഖോഭോ, ദരഥവസേന നാനപ്പകാരകപ്പനം, ഭയവസേന തണ്ഹാവസേന പരിതസ്സനം, തം സബ്ബം ഭഗവതോ നത്ഥീതി ദസ്സേതും പാളിയം "ന ഛമ്ഭതീ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൭) വുത്തന്തി ആഹ **"ന ഛമ്ഭതീ"**തിആദി.

ഉദകം ദീയതി ഏതേനാതി **ഉദകദാനം,** ഭിങ്കാരാദി ഉദകഭാജനം. **ബദ്ധം കത്വാ**തി ഹത്ഥഗതമത്തികം വിയ അത്തനോ വസേ അവത്തന്തം കത്വാ. **പരിവത്തേത്വാ**തി കുജ്ജിത്വാ. **വിഛഡ്ഡയമാനോ** ഉദകസ്സ വിക്ഖിപനവസേന ഛഡ്ഡയമാനോ.

തഥാ ന ഗണ്ഹാതി, ബ്യഞ്ജനമത്തായ ഏവ ഗണ്ഹന്തോ. ഭത്തം വാ അമനാപന്തി ആനേത്വാ യോജനാ. ബ്യഞ്ജനേന ആലോപഅതിനാമനം, ആലോപേന ബ്യഞ്ജനഅതിനാമനന്തി ഇമേസു പന ദ്വീസു പഠമമേവ അസാരുപ്പതായ അനിട്ഠം വജ്ജേതബ്ബന്തി പാളിയം പടിക്ഖിത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **സബ്ബത്ഥേവാ**തി സബ്ബസ്മിം ആഹരിതബ്ബവത്ഥുസ്മിം സുപണീതഭാവേന **രസോ പാകടോ ഹോതി** ഞാണേന പരിഞ്ഞാതത്താ. **രസഗേധോ പന നത്ഥി** സേതുഘാതത്താ.

അസ്സാതി "നേവ ദവായാ"തിആദിപദസ്സ. **വുത്തമേത**ന്തി **"വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിനിച്ഛയോ ആഗതോ"തി സബ്ബാസവസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩) സംവണ്ണയന്തേന വുത്തമേതം, തസ്മാ ന ഏത്ഥ തം വത്തബ്ബന്തി അധിപ്പായോ, തസ്മാ യോ തസ്മിം തസ്മിം വിനിച്ഛയേ വിസേസവാദോ ഇച്ഛിതബ്ബോ. സോ പരമത്ഥമഞ്ജൂസായ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗവണ്ണനായ** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **പത്തസ്സ ഗഹണട്ഠാന**ന്തി ഹത്ഥേന പത്തസ്സ ഗഹണപദേസം. **വിനിവത്തിത്വാ**തി പത്തേ സബ്ബം ആമിസഗതം സദ്ധിം ഭത്തേന വിനിവത്തിത്വാ ഗച്ഛതി. **പമാണാതിക്കന്ത**ന്തി കേലായനവസേന അതിക്കന്തപമാണം ആരക്ഖം ഠപേതി. **ചീവരഭോഗന്തര**ന്തി ചീവരപടലന്തരം. **ഉദരേന അക്കമിത്വാ**തി ഉദരേനേവ സന്നിരുമ്ഭിത്വാ.

അപ്പത്തകാലം അഭിമുഖം നാമേതി ഉപനാമേതീതി **അതിനാമേതി,** പത്തകാലം അതിക്കാമേന്തോ നാമേതി അപനേതീതി **അതിനാമേതി**. ഉഭയമ്പി ഏ്യകജ്ഝം ഗഹേത്വാ പാളിയം ''ന ച അനുമോദനസ്സ കാലമതിനാമേതീ''തി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"യോ ഹീ"**തിആദിമാഹ.

വേഗഗമനേന പടിസംമുഞ്ചിത്വാ ധാവിത്വാ **ഗച്ഛതി. അച്ചുക്കട്ഠന്തി** അതിവിയ ഉദ്ധം കത്വാ കഡ്ഢിതപാരുതം. തേനാഹ **"യോ ഹി യാവ ഹനുകട്ഠിതോ...പേ॰... ഹോതീ"**തി. **അച്ചോക്കട്ഠന്തി** അതിവിയ ഹേട്ഠാ കത്വാ കഡ്ഢിതപാരുതം. തേനാഹ **"യാവ ഗോപ്ഫകാ ഓതാരേത്വാ"**തി. **ഉഭതോ ഉക്ഖിപിത്വാ**തി ദക്ഖിണതോ വാമതോതി ഉഭോസു പസ്സേസു ഉത്തരാസങ്ഗം ഉക്ഖിപിത്വാ. **ഥനന്തി** ദക്ഖിണഥനം.

വിസ്സട്ഠോതി വിമുത്തോ. തേനാഹ **"വിസ്സട്ഠത്തായേവ ചേസ വിഞ്ഞേയ്യോ"**തി. യസ്മാ അമുത്തവാദിനോ വചനം അവിസ്സട്ഠതായ ന സിനിയ്ഹതി, ന ഏവം മുത്തവാദിനോതി ആഹ **"സിനിദ്ധോ"**തി. **വിഞ്ഞേയ്യോതി** സുപരിബ്യത്തതായ അക്ഖരതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച വിഞ്ഞാതും സക്കുണേയ്യോ. തേനാഹ **"പാകടോ"**തി. **വിഞ്ഞാപനിയോതി** വിജാനിതബ്ബോ. ബ്യഞ്ജനവസേനേവ ചേത്ഥ വിഞ്ഞേയ്യതാ വേദിതബ്ബാ ഘോസസ്സ അധിപ്പേതത്താ. **മധുരോതി** പിയോ പേമനീയോ അപലിബുദ്ധോ. സവനമരഹതി, സവനസ്സ സോതസ്സ ഹിതോതി വാ **സവനീയോ. സമ്ബിന്ധിതോതി** സഹിതോ. ഭഗവതോ ഹി സദ്ദോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനകതാസഞ്ചിതത്താ സഹിതാകാരേനേവ ആപാഥമാഗച്ഛതി, ന അയോസലാകായ പഹടകംസഥാലം വിയ വിപ്പകിണ്ണോ. തേനാഹ **"അവിസാരീ"**തി. **ഗമ്ഭീരോതി** യഥാ ഗമ്ഭീരവത്ഥുപരിച്ഛിന്ദനേന ഞാണസ്സ ഗമ്ഭീരസമഞ്ഞാ, ഏവം ഗമ്ഭീരട്ഠാനസമ്ഭവതോ സദ്ദസ്സ ഗമ്ഭീരസമഞ്ഞാതി ആഹ **"ഗമ്ഭീരോതി ഗമ്ഭീരസമുട്ഠിതോ"**തി . **നിന്നാദവാതി** സവിസേസം നിന്നാദവാ. സ്വായം വിസേസോ ഗമ്ഭീരഭാവസിദ്ധോതി ആഹ **"ഗമ്ഭീരത്തായേവ ചേസ നിന്നാദീ"**തി. ഏവമേത്ഥ ചത്താരി അങ്ഗാനി ചതുരങ്ഗനിപ്ഫാദീനി വേദിതബ്ബാനി. **അകാരണാ മാ നസ്സീതി** ബുദ്ധാനുഭാവേന വിയ സരസ്സ പരിസപരിയന്തതാ വുത്താ, ധമ്മതാവസേനേവ പന സാ വേദിതബ്ബാ തസ്സ മൂലകാരണസ്സ തഥാ അവട്ഠിതത്താ.

പച്ചോസക്കിത്വാതി പടിനിവത്തിത്വാ. **സമുസ്സിതകഞ്ചനപബ്ബതം വിയ** ഉപരി ഇന്ദനീലരതനവിതതസിഖം വിജ്ജുല്ലതാഭൂസിതം. മഹാപഥവീആദയോ സത്ഥുഗുണപടിഭാഗതായ നിദസ്സനം, കേവലം മഹന്തതാമത്തം ഉപാദായ നിദസ്സിതാ.

൩൯൦. അപ്പടിസംവിദിതോതി അനാരോചിതോ. ആഗമനവസേന ചേത്ഥ പടിസംവേദിതന്തി ആഹ **"അവിഞ്ഞാതആഗമനോ"**തി. **ഉഗ്ഗതഭാവന്തി** കുലഭോഗവിജ്ജാദീഹി ഉളാരഭാവം. **അനുദ്ദയസമ്പന്നാതി** കാരുണികാ.

൩൯൧. സഹസാവ ഓകാസകരണേന ഉച്ചകുലീനതാ ദീപിതാ ഹോതീതി ആഹ **"വേഗേന ഉട്ഠായ ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്വാ"**തിആദി.

നാരിസമാനനാമന്തി ഇത്ഥിഅത്ഥജോതകനാമം. തേനാഹ **"ഇത്ഥിലിങ്ഗ"**ന്തി. **അവ്ഹാതബ്ബാതി** കഥേതബ്ബാ.

൩൯൪. ഏകനീഹാരേനേവ **അട്ഠ പഞ്ഹേ ബ്യാകരോന്തോ**. "പുബ്ബേനിവാസം...പേ॰... പവുച്ചതീ"തി ഇമിനാ പുബ്ബേനിവാസസ്സ വിദിതകാരണം വുത്തന്തി ആഹ **"തസ്സ പുബ്ബേനിവാസോ പാകടോ"**തി. **ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം കഥിതം** തസ്സ പരിഭണ്ഡഞാണഭാവതോ യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ. "ജാതിക്ഖയം പത്തോ, അഭിഞ്ഞാ വോസിതോ"തി ച വുത്തത്താ മുനീതി അസേക്ഖമുനി ഇധാധിപ്പേതോതി ആഹ **"അരഹത്തഞാണമോനേയ്യേന സമന്നാഗതോ"**തി.

കിലേസരാഗേഹി കിലേസവിവണ്ണതാഹി. **ജാതിക്ഖയപ്പത്തത്താ** "അഥോ ജാതിക്ഖയം പത്തോ"തി വുത്തത്താ. **അഭിജാനിത്വാ**തി അഭിവിസിട്ഠതായ അഗ്ഗമഗ്ഗപഞ്ഞായ ഞത്വാ. ഇദാനി പടിസമ്ഭിദായം ആഗതനയേന പരിഞ്ഞാപഹാനഭാവനാസച്ഛികിരിയാസമാപത്തീനം പാരഗമനേന **പാരഗൂ**തി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ദസ്സേതും **"പാരഗൂതി വാ"**തിആദി വുത്തം. അഭിഞ്ഞേയ്യധമ്മാനം ജാനനവസേന **അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ. താദിസോ**തി യാദിസോ "പാരഗൂ സബ്ബധമ്മാന"ന്തി പദദ്വയേന വുത്തോ, താദിസോ. **ഛഹി ആകാരേഹീ**തി പജാനനാദീഹി യഥാവുത്തേഹി ഛഹി ആകാരേഹി.

കാമഞ്ചേത്ഥ ദ്വേ ഏവ പുച്ഛാഗാഥാ ദ്വേ ച വിസ്സജ്ജനാഗാഥാ, പുച്ഛാപടിപാടിയാ പന അസങ്കരതോ ച വിസ്സജ്ജനം പവത്തതി, തം നിദ്ധാരേതും **കിം പനാ**തിആദി വുത്തം. **വേദേഹി ഗതത്താ**തി വേദേഹി മഗ്ഗഞാണേഹി പാരങ്ഗതത്താ. **പുബ്ബേനിവാസന്തിആദീഹി വിജ്ജാനം അത്ഥിതായ** ബോധിതത്താ. **പാപധമ്മാന**ന്തി ഛത്തിംസപാപധമ്മാനം സോത്ഥാനം മഗ്ഗം പാപനേന നിസ്സേസതോ സോധിതത്താ.

൩൯൫. ധമ്മോ നാമ അരഹത്തമഗ്ഗോ കുസലധമ്മേസു ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തിയാ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന. തസ്സ അനുരൂപധമ്മഭാവതോ **അനുധമ്മോ നാമ** ഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലധമ്മാ. യോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ യഥാനുസിട്ഠം ന പടിപജ്ജതി, സോ തഥാഗതം ധമ്മാധികരണം വിഹേഠേതി നാമ. യോ പന പടിപജ്ജന്തോ ച ദന്ധാഭിഞ്ഞതായ കമ്മട്ഠാനസോധനത്ഥം അന്തരന്തരാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ അനേകവാരം കഥാപേതി, സോ ഏത്താവതാ ധമ്മാധികരണം തഥാഗതം വിഹേഠേതീതി ന വത്തബ്ബോ. ന ഹി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനായ പരിസ്സമോ അത്ഥി, അയഞ്ച അത്ഥോ **മഹാസുദസ്സനസുത്താദീഹി** (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൧ ആദയോ) ദീപേതബ്ബോ, തസ്മാ - "സച്ചധമ്മസ്സ അനുധമ്മ"ന്തി വത്തബ്ബേ വുത്തമേവ ബ്യതിരേകമുഖേന വിഭാവേതും **"ന ച മം ധമ്മാധികരണം വിഹേസേസീ"**തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ**തി പരകാലേ ചേത്ഥ പരിനിബ്ബാനമ്പി സങ്ഗയ്ഹതി, തം പന ഇമസ്മിം ഗഹിതമേവ ഹോതീതി ആഹ **"ദേസനായ അരഹത്തേനേവ കൂടം ഗഹിത"**ന്തി.

ബ്രഹ്മായുസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൨. സേലസുത്തവണ്ണനാ

൩൯൬. കേണിയോതി തസ്സ നാമം, പുബ്ബേ കേണിയാ ജീവികാകപ്പനതോതി വദന്തി. **ജടിലോ**തി ജടാധരോ. ബ്രാഹ്മണജാതികത്താ കോടിസാരതായ ച **ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ**. പയോജേത്വാ നിസ്സയോ ഹുത്വാ വസതി, രത്തിം കാമസമ്പത്തിം അനുഭവതീതി വാ യോജനാ. **സുസങ്ഖത**ന്തി

സപ്പിമധുസക്കരാദീഹി ചേവ മരിചസിങ്ഗീവേരാദീഹി ച സുട്ഠു അഭിസങ്ഖതം.

പടിക്ഖേപപസന്നതായാതി അഹോവതായം അപ്പിച്ഛോ, യോ നിമന്തിയമാനോപി ന സാദിയതീതി ഉപനിമന്തിയമാനസ്സ പടിക്ഖേപേ തിത്ഥിയാനം പസന്നഭാവതോതി. തം കഥം? വിരുദ്ധമേതന്തി **"അകാരണമേത"**ന്തി പടിക്ഖിപതി.

൩൯൮. കപ്പസഹസ്സേഹിപി...പേ॰... അഹോസീതി ഇദം നാനുസ്സവസിദ്ധം അനുമാനഗ്ഗഹണം സന്ധായാഹ. **പദേ**തി ഉത്തരപദലോപേന നിദ്ദേസോതി ആഹ **"പദപ്പമാണേ"**തി. പജ്ജതി നിക്ഖിപതി ഏത്ഥാതി വാ പദം പകതിയാ പാദനിക്ഖിപട്ഠാനം, തസ്മിം **പദേ**. കീളാപസുതതാദിനാ **പമാദം ആപജ്ജതി. ബോധിസത്തചാരിക**ന്തി ദുക്കരചരിയം സന്ധായ വദതി.

൩൯൯. പരിപുണ്ണതായാതി അനൂനതായ. **അഹീനങ്ഗതായാ**തി അവേകല്ലഭാവതോ. രോചതീതി രുചി, ദേഹപ്പഭാ, സോഭണാ രുചി ഏതസ്സാതി **സുരുചി. ആരോഹസമ്പത്തി** കായസ്സ പമാണയുത്തഉച്ചതാ. **പരിണാഹസമ്പത്തി** കിസഥൂലഭാവവജ്ജിതപരിണാഹതാ. **സണ്ഠാനസമ്പത്തി** അവയവാനം സുസണ്ഠിതതാ. **ചാരുദസ്സനോ**തി പിയദസ്സനോ തേനാഹ **"സുചിരമ്പീ"**തിആദി. **സുവണ്ണസദിസവണ്ണോ**തി ജാതിഹിങ്ഗുലകേന മദ്ദിത്വാ സിലാനിഘംസേനേവ പരികമ്മം കത്വാ ഠപിതഘനസുവണ്ണരൂപവണ്ണോ. മഹാപുരിസഭാവം ബ്യഞ്ജേന്തി പകാസേന്തീതി **ബ്യഞ്ജനാനി,** മഹാപുരിസലക്ഖണാനീതി ആഹ **"പഠമം വുത്തബ്യഞ്ജനാനേവാ"**തി.

പുബ്ബേ വുത്തന്തി "സുരുചീ"തി പുബ്ബേ വുത്തം, "ആദിച്ചോവ വിരോചസീ"തി **പുന വുത്തം**. "ചാരുദസ്സനോ സുവണ്ണവണ്ണോസീ"തി പുബ്ബേ വുത്തം, "കല്യാണദസ്സനോ ഭിക്ഖു കഞ്ചനാഭത്തചോ"തി പുന വുത്തന്തി ഇമമത്ഥം സന്ധായാഹ **"ഉത്തരഗാഥായപി ഏസേവ നയോ"**തി. സാതിസയം ഉത്തമവണ്ണേ വണ്ണേത്വാ **ഉത്തമവണ്ണിനോ**തി പദേന സന്തം പകാസേതീതി ആഹ **"ഉത്തമവണ്ണസമ്പന്നസ്സാ"**തി. **ഉത്തമസാരഥീ**തി സേട്ഠപുരിസസാരഥി. തത്ഥ തത്ഥ ജമ്ബുവനസണ്ഡമണ്ഡിതതായ ജമ്ബുദീപോ **"ജമ്ബുസണ്ഡോ"**തി വുച്ചതി. **ഇസ്സരിയ**ന്തി ചക്കവത്തിസ്സരിയം.

ജാതിഖത്തിയാതി ജാതിമന്തോ ഖത്തിയാ. **രാജാഭിരാജാ**തി ഏത്ഥ **അഭി-**സദ്ദോ പൂജത്ഥോതി ആഹ **"രാജൂനം പൂജനീയോ"**തി.

അപ്പമാണാതി അപരിമാണാ ലോകധാതുയോ. "യാവതാ പന ആകങ്ഖേയ്യാ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൮൧) ഹി വുത്തം. **ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ**തി ഏത്ഥ വുത്തഅനുത്തരഭാവം "യാവതാ ഹീ"തിആദിനാ പാകടതരം കത്വാ ധമ്മരാജഭാവം വിഭാവേതും **"സ്വാഹ"**ന്തിആദി വുത്തം. **ധമ്മേനാ**തി പടിവേധധമ്മേന. തേനാഹ **"അനുത്തരേനേവാ"**തി. **അനുത്തരേനാ**തി വിസിട്ഠേന ഉത്തമേന. ഇമസ്മിം പക്ഖേ **ധമ്മേനാ**തി പടിപത്തിധമ്മേനാതിപി സങ്ഗയ്ഹതി. **പരിയത്തിധമ്മേനാ**തി ദേസനാധമ്മേന ആണാചക്കം പവത്തേമീതി യോജനാ. ദേസനാഞാണപടിവേധഞാണവിഭാഗം **ധമ്മചക്കമേവ വാ. അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി പടിവത്തിതും അസക്കുണേയ്യം.

തഥാഗതേന ജാതോതി തഥാഗതേന ഹേതുനാ അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ. ഹേതുഅത്ഥേ കരണവചനം. **അനുജാതോ**തി ച വുത്തേ അനു-സദ്ദസ്സ വസേന **തഥാഗത**ന്തി ച ഉപയോഗവചനമേവ ഹോതി, സോ ച അനു-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥജോതകോതി ആഹ **"തഥാഗതം ഹേതും അനുജാതോ"**തി. അവഞ്ഞാതബ്ബഭാവേന ജാതോതി **അവജാതോ** ദുപ്പടിപന്നത്താ. തേനാഹ **"ദുസ്സീലോ"**തി. തഥാ ഹി വുത്തം കോകാലികം ആരബ്ഭ ''പുരിസന്തകലി അവജാതോ''തി. **പുത്തോ നാമ ന ഹോതി** തസ്സ ഓവാദാനുസാസനിയം അട്ഠിതത്താ. **ഏവമാഹാ**തി ''അനുജാതോ തഥാഗത''ന്തി ഏവമാഹ.

വിജ്ജാതി മഗ്ഗവിജ്ജാ. ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന **വിമുത്തീ**തി ഫലവിമുത്തി. നനു ച മഗ്ഗോ ഭാവേതബ്ബേന ഗഹിതോതി? സച്ചം ഗഹിതോ, സബ്ബേ ച പന സത്ത ധമ്മാ അഭിഞ്ഞേയ്യാതി വിജ്ജായ അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവോ വുത്തോ. ഇമിനാ വാ നയേന സബ്ബേസമ്പി അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവോ വുത്തോ ഏവാതി വേദിതബ്ബോ. ഫലേന വിനാ ഹേതുഭാവസ്സേവ അഭാവതോ **ഹേതുവചനേന ഫലസിദ്ധി,** നിരോധസ്സ ച സമ്പാപനേന മഗ്ഗസ്സ ഹേതുഭാവോ. ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തനേന തണ്ഹായ സമുദയഭാവോതി ഇമമത്ഥം സങ്ഗഹിതമേവ അത്ഥതോ ആപന്നത്താ. **യുത്തഹേതുനാ**തി യുത്തിയുത്തേന ഹേതുനാ **ബുദ്ധഭാവം സാധേതി** സച്ചവിനിമുത്തസ്സ ബുജ്ഝിതബ്ബസ്സ അഭാവതോ സച്ചസമ്ബോധനേനേവ ച തസ്സ അനവസേസതോ ബുദ്ധത്താ. അത്ഥവചനഞ്ചേതം, പയോഗവചനാനി പന - ബ്രാഹ്മണ, അഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സബ്ബഥാ അവിപരീതധമ്മദേസനോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധത്താ സബ്ബത്ഥ അവിപരീതമാചിക്ഖതി യഥാഹം സബ്ബമഗ്ഗദേസകോതി . കിം പന ഭഗവാ സയമേവ അത്തനോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവം ആരോചേതീതി? മഹാകരുണായ അഞ്ഞേസം മഹാവിസയതോ. തഥ ''ഏകോമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സബ്ബാഭിഭൂ സബ്ബവിദൂഹമസ്മീ''തിആദീനി (മഹാവ॰ ൧൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧; കഥാ॰ ൪൦൫) സുത്തപദാനി ഇദമേവ ച സുത്തപദം ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ സാധകം.

സല്ലകന്തനോതി സല്ലാനം സമുച്ഛിന്നത്താ. **രോഗസ്സാ**തി കിലേസരോഗസ്സ. **തസ്മാ**തി അപുനപവത്തിപാദനേന തികിച്ഛനതോ. ബ്രഹ്മം വാ സേട്ഠം സമ്മാസമ്ബോധിം പത്തോതി **ബ്രഹ്മഭൂതോ. ഏവം ആഗതായാ**തി ഇമിനാ -

''കാമാ തേ പഠമാ സേനാ, ദുതിയാ അരതി വുച്ചതി;
തതിയാ ഖുപ്പിപാസാ തേ, ചതുത്ഥീ തണ്ഹാ പവുച്ചതി.

ഥിനമിദ്ധം തേപഞ്ചമം ഥിനമിദ്ധം തേ, ഛട്ഠാ ഭീരൂ പവുച്ചതി;
സത്തമീ വിചികിച്ഛാ തേ, മക്ഖോ ഥമ്ഭോ തേ അട്ഠമോ.

ലാഭോ സിലോകോ സക്കാരോ, മിച്ഛാലദ്ധോ ച യോ യസോ;
യോ ചത്താനം സമുക്കംസേ, പരേ ച അവജാനതി;
ഏസാ നമുചി തേ സേനാ, കണ്ഹസ്സാഭിപ്പഹാരിനീ''തി. (സു॰ നി॰ ൪൩൭-൪൩൯);

ഏവം വുത്തം നവവിധം സേനം സങ്ഗയ്ഹതി. **വസേ വത്തേത്വാ**തി സമുച്ഛിന്ദനേന അനുപ്പാദതാപാദനേന വസേ വത്തേത്വാ. **കുതോചി അഭയോ** നിബ്ഭയോ.

സയമേവ ദട്ഠബ്ബന്തി യേന യേന അധിഗതോ, തേന തേന പരസദ്ധായ ഗന്തബ്ബം ഹിത്വാ അസമ്മോഹതോ പച്ചവേക്ഖണാഞാണേനേവ സാമം ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **"പച്ചക്ഖ"**ന്തി. പസട്ഠാ ദിട്ഠി സന്ദിട്ഠി. യഥാ രഥേന ജയതീതി രഥികോ, ഏവം ഇദം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം സന്ദിട്ഠിയാ ജയതീതി **സന്ദിട്ഠികം.** അഥ വാ ദിട്ഠന്തി ദസ്സനം വുച്ചതി, ദിട്ഠമേവ സന്ദിട്ഠം, സന്ദസ്സനന്തി അത്ഥോ. സന്ദിട്ഠം അരഹതീതി **സന്ദിട്ഠികോ** യഥാ വത്ഥയുഗം അരഹതീതി വത്ഥയുഗികോ. സന്ദിട്ഠികം ഫലദാനം സന്ധായ നാസ്സ കാലോതി അകാലം, അകാലമേവ **അകാലികം,** ന കാലന്തരം ഖേപേത്വാ ഫലം ദേതി, അത്തനോ പന പവത്തിസമനന്തരമേവ ഫലം ദേതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ അത്തനോ ഫലപ്പദാനേ പകട്ഠോ കാലോ പത്തോ അസ്സാതി കാലികോ, ലോകിയോ കുസലധമ്മോ, ഇദം പന സമനന്തരഫലത്താ ന കാലികം.

൪൦൦. "മഹായഞ്ഞം പവത്തയീ"തിആദീസു കേവലം ദാനധമ്മാദീസു യഞ്ഞപരിയായസമ്ഭവതോ **"ബ്രാഹ്മണാനം യഞ്ഞാഭാവതോ"**തി വുത്തം. ബ്രാഹ്മണാ ഹി "അഗ്ഗിമുഖാ ദേവാ"തി അഗ്ഗിജുഹനപുബ്ബകം യഞ്ഞം വിദഹന്തി. തേനാഹ **"അഗ്ഗിജുഹനപ്പധാനാതി അത്ഥോ"**തി "ഭൂര്ഭുവ? സ്വ?" ഇതി **സാവിത്തീ** പുബ്ബകത്താ **മുഖം** പുബ്ബങ്ഗമം . "മുഖമിവ മുഖ"ന്തിആദീസു വിയ ഇധാപി പധാനപരിയായോ മുഖസദ്ദോതി ദസ്സേന്തോ **"മനുസ്സാനം സേട്ഠതോ രാജാ 'മുഖ'ന്തി വുത്തോ"**തി ആഹ. **ആധാരതോതി** ഓഗാഹന്തീനം നദീനം ആധാരഭാവതോ **പടിസരണതോ** ഗന്തബ്ബട്ഠാനഭാവതോ. **സഞ്ഞാണതോതി** ചന്ദയോഗവസേന അജ്ജ അസുകനക്ഖത്തന്തി പഞ്ഞായനതോ. **ആലോകകരണതോ**തി നക്ഖത്താനി അഭിഭവിത്വാ ആലോകകരണതോ. **സോമ്മഭാവതോ**തി സീതഹിമവാസീതവാതൂപക്ഖരഭാവതോ. **തപന്താന**ന്തി ദീപസിഖാ അഗ്ഗിജാലാ അസനിവിചക്കന്തി ഏവമാദീനം വിജ്ജലന്താനം. **ആയമുഖം** അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യഭാവേന.

ദിബ്ബചക്ഖു ധമ്മചക്ഖു പഞ്ഞാചക്ഖു ബുദ്ധചക്ഖു സമന്തചക്ഖൂതി ഇമേഹി **പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി. തേ സരണസ്സാ**തി തേ സരണസ്സ ച, തേ സരണഭാവമൂലകത്താ ഇതരദ്വയസ്സ ച, യഥാവുത്ത തേ-പദേന വുത്തത്ഥതോ പരസ്സ ചാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "തേ തുയ്ഹം, ഇതരസ്സ ച സരണസ്സ അഹോ ആനുഭാവോ"തി. ആവുത്തിവസേന വാ **തേ സരണസ്സാതി** ഏത്ഥ അത്ഥോ വിഭാവേതബ്ബോ - തുയ്ഹം സരണഭൂതസ്സ ച ഇതരസരണസ്സ ച ആനുഭാവോതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സേലസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൩. അസ്സലായനസുത്തവണ്ണനാ

൪൦൧. അഞ്ഞമഞ്ഞവിസിട്ഠത്താ വിസദിസം രജ്ജം വിരജ്ജം, വിരജ്ജതോ ആഗതാ, തത്ഥ ജാതാതി വാ **വേരജ്ജകാ,** ഏവം ജാതാ ഖോ പന തേ, യസ്മാ വത്ഥാഭരണാദിവിഭാഗേന നാനപ്പകാരാ ഹോന്തി, തസ്മാ വുത്തം **"നാനാവേരജ്ജകാന"**ന്തി. അട്ഠകഥായം പന വേരജ്ജസ്സേവ വസേന നാനപ്പകാരതാ വുത്താ. **യഞ്ഞുപാസനാദിനാ**തി യഞ്ഞാനുഭവനമന്തജ്ഝേനദക്ഖിണപരിയേസനാദിനാ. **ചതുവണ്ണസാധാരണ**ന്തി ഖത്തിയാദീനം ചതുന്നം വണ്ണാനം സാധാരണം സംസാരസുദ്ധിപാപതസ്സനം. **ന്ഹാനസുദ്ധിയാ**തി തിത്ഥസമുദ്ദഖാതേസു മന്തജപ്പനപുബ്ബകം

സായംതതിയഉദകോരോഹനാദിന്ഹാനസുദ്ധിയാ. **ഭാവനാസുദ്ധിയാ**തി പരമജോതിഭൂതായ പുരിസഭാവനാസങ്ഖാതായ സുദ്ധിയാ. **വാപിതസിരോ**തി ഓരോപിതകേസോ. തമേവ ഹി സിരോ വാപിതന്തി വുച്ചതി.

സഭാവവാദീതി യഥാഭൂതവാദീ. **പബ്ബജന്താ**തി ബ്രാഹ്മണപബ്ബജ്ജം ഉപഗച്ഛന്താ, തസ്മാ ബ്രാഹ്മണാനം പബ്ബജ്ജാവിധാനം സിക്ഖന്തേന ഭോതാ "ബ്രാഹ്മണാവ സുജ്ഝന്തി, നോ അബ്രാഹ്മണാ"തി അയം വിധി സഹേതുകോ സഉപാദാനോ സക്കച്ചം ഉഗ്ഗഹിതോ, **തസ്മാ തുയ്ഹം പരാജയോ നത്ഥി...പേ... ഏവമാഹംസു**.

൪൦൨. ലദ്ധിഭിന്ദനത്ഥന്തി "ബ്രാഹ്മണാവ ബ്രഹ്മുനോ പുത്താ ഓരസാ മുഖതോ ജാതാ ബ്രഹ്മജാ"തി ഏവം പവത്തലദ്ധിയാ വിനിവേഠനത്ഥം. **പുത്തപടിലാഭത്ഥായാ**തി "ഏവം മയം പേത്തികം ഇണധാരം സോധേയ്യാമാ"തി ലദ്ധിയം ഠത്വാ പുത്തപടിലാഭത്ഥായ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധമ്മികാനം ബ്രാഹ്മണാനം അജ്ഝാസയോ. **നേസ**ന്തി ബ്രാഹ്മണാനം. **സച്ചവചനം സിയാ**തി "ബ്രഹ്മുനോ പുത്താ"തിആദിവചനം സച്ചം യദി സിയാ **ബ്രാഹ്മണീനം...പേ... ഭവേയ്യ,** ന ചേതം അത്ഥി. മഹാബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ ജാതോതി വാദച്ഛേദകവാദോ **മുഖതോജാതച്ഛേകവാദോ**. അസ്സലായനോവിഞ്ഞൂ ജാതികോ "നിരക്ഖേപം സമണേന ഗോതമേന വുത്ത"ന്തി ജാനന്തോപി സഹഗതാനം ബ്രാഹ്മണാനം ചിത്താനുരക്ഖണത്ഥം **"കിഞ്ചാപി ഭവം ഗോതമോ"**തിആദിമാഹ.

൪൦൩. ഇദാനി ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോതി വാദം ഭിന്ദിതും **"സുതം തേ യോനകകമ്ബോജേസൂ"**തിആദി ആരദ്ധം. യദി ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ, സബ്ബത്ഥ ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ ഭവേയ്യ, അഥ കസ്മാ യോനകകമ്ബോജാദിജനപദേസു ബ്രാഹ്മണാനം സേട്ഠഭാവോ നത്ഥി? ഏവഞ്ഹി തത്ഥ വണ്ണാ , തസ്മാ "ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ"തി ലദ്ധിമത്തമേതം. തേസു ഹി ജനപദേസു ജനാ ഏകജ്ഝം സന്നിപതിത്വാ സമ്മന്തയിത്വാ കതികം അകംസു, ദാസം സാമികം കത്വാ ഇതരേ സബ്ബേ തം പൂജേത്വാ തസ്സ വസേ വത്തന്തി, യോ തേസം അയ്യോ ഹോതി ഇതരേ സബ്ബേ തസ്സ ദാസാ ഹോന്തി, തേ കതിപയസംവച്ഛരാതിക്കമേന തസ്സ കിഞ്ചി ദോസം ദിസ്വാ തം തതോ ഠാനതോ അപനേത്വാ അഞ്ഞം ഠപേന്തി, ഇതി സോ **അയ്യോ ഹുത്വാ ദാസോ ഹോതി,** ഇതരോ **ദാസോ ഹുത്വാ അയ്യോ ഹോതി,** ഏവം താവ കേചി "അയ്യോ ഹുത്വാ ദാസോ ഹോതി, ദാസോ ഹുത്വാ അയ്യോ ഹോതീ"തി ഏത്ഥ അത്ഥം വദന്തി. **അട്ഠകഥായം** പന പുരിമവസേനേവ തമത്ഥം ദസ്സേതും **"ബ്രാഹ്മണോ സഭരിയോ"**തിആദി വുത്തം. വയപ്പത്തേ പുത്തേ അസതീതി ഇദം വക്ഖമാനസ്സ ദാരകസ്സ ദായജ്ജസാമികഭാവസ്സ താവ ദസ്സനം. **മാതിതോ സുദ്ധോ**തി ഏത്ഥ യോ മാതിതോ സുദ്ധത്താ അയ്യോ, പിതിതോ അസുദ്ധത്താ ദാസോ ഹോതി, സോ ഏവ പിതിതോ അസുദ്ധത്താ ദാസോ ഹുത്വാ മാതിതോ അയ്യോ ഹോതീതി ജാതിം സമ്ഭേദേതി. സോവ സബ്ബേന സബ്ബം ഹോതീതി ന സക്കാ വത്തുന്തി അപരേ. **കോ ഥാമോ**തി മഹന്തേ ലോകസന്നിവാസേ അനമതഗ്ഗേ അതീതേ കാലേ ഇത്ഥീനം വാ ചിത്തേ അനവട്ഠിതേ ദാസാ ദാസാ ഏവ ഹോന്തി, അയ്യാ അയ്യാ ഏവ ഹോന്തീതി ഏത്ഥ കോ ഏകന്തികോ സഹേതുകോ അവസ്സയോ, തസ്സ സാധകോ സിദ്ധന്തോ, കിം നിദസ്സനന്തി അത്ഥോ.

൪൦൪. സുക്കച്ഛേദകവാദോ നാമാതി "ബ്രാഹ്മണോവ സുക്കോ വണ്ണോ"തി ഏവം വുത്തോ സുക്കച്ഛേദകവാരോ നാമ.

൪൦൭. സബ്ബസ്മിം അഗ്ഗികിച്ചം കരോന്തേതി ഏതേന യഥാ യതോ കുതോചി നിസ്സയതോ ഉപ്പന്നോ അഗ്ഗിഉപാദാനസമ്പന്നോ അഗ്ഗികിച്ചം കരോതി, ഏവം യസ്മിം കസ്മിഞ്ചി ദാസകുലേ ജാതോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ സമ്മാപടിപജ്ജമാനോ സംസാരതോ സുജ്ഝതി ഏവാതി ദസ്സേതി.

൪൦൮. പാദസികവണ്ണോതി അന്തരാളവണ്ണോ. **ഏതേസ**ന്തി ഖത്തിയകുമാരേന ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞായ ഉപ്പന്നപുത്തോ, ബ്രാഹ്മണകുമാരേന ഖത്തിയകഞ്ഞായ ഉപ്പന്നപുത്തോതി ഏതേസം ദ്വിന്നം മാണവകാനം. **മതകഭത്തേ**തി മതേ ഉദ്ദിസ്സ കതഭത്തേ. **ഥാലിപാകേ**തി കതമങ്ഗലഭത്തേ.

൪൧൦. തുമ്ഹേതി ജാതിസാമഞ്ഞതോ മാണവം ബ്രാഹ്മണേഹി സദ്ധിം ഏകജ്ഝം സങ്ഗണ്ഹന്തോ ആഹ. **കോ നു ഖോ**തി അവംസിരോ ഇസിവാദോ, തേസം ബ്രാഹ്മണീസീനം അസാമത്ഥിയദസ്സനേന ജാതിയാ അപ്പമാണതം വിഭാവേതും ഗാമദാരകവേസേന ഉപഗച്ഛി. തേന വുത്തം **"ഗാമണ്ഡലരൂപോ വിയാ"**തി. **കോണ്ഡദമകോ**തി അദന്തദമകോ.

൪൧൧. ജനേതീതി **ജനികാ** ജനേത്തി. **ജനകോ പിതാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഗന്ധബ്ബപഞ്ഹ**ന്തി ഗന്ധബ്ബസ്സ മാതുകുച്ഛിയം ഉപ്പജ്ജനകസത്തസ്സ ഖത്തിയഭാവാദിപുച്ഛം. **ദബ്ബിഗഹണസിപ്പമ്പി** ഏകാ വിജ്ജാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ കിര കുസലോ യം കിഞ്ചി ആഹാരൂപഗപണ്ണപുപ്ഫഫലബീജം അന്തമസോ ഏലാലുകമ്പി ഗഹേത്വാ ഭേസജ്ജേഹി യോജേത്വാ പചന്തോ സപ്പിമധുഫാണിതേഹി സമാനരസം കത്വാ സമ്പാദേതും സക്കോതി, പുണ്ണോപി താദിസോ, തേന ഞാതം ത്വം ദബ്ബിഗഹണസിപ്പമത്തമ്പി ന ജാനാസീതി സമ്ബന്ധോ. **സദ്ധോ**തി കമ്മഫലസദ്ധായ സദ്ധോ, പോഥുജ്ജനികേനേവ രതനത്തയപസാദേന **പസന്നോ**. തേനേവാഹ - **"ഉപാസകം മം ഭവം...പേ॰... സരണം ഗത"**ന്തി.

അസ്സലായനസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൪. ഘോടമുഖസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൨. ഖേമിയാ നാമ രഞ്ഞോ ദേവിയാ രോപിതത്താ തം അമ്ബവനം **ഖേമിയമ്ബവന**ന്തി വുച്ചതീതി വദന്തി. **ധമ്മികോ**തി ധമ്മയുത്തോ സബ്ബസോവ അധമ്മം പഹായ ധമ്മേ ഠിതോ. പരിബ്ബജതി പബ്ബജതി ഏതേനാതി **പരിബ്ബജോ,** ഘരാവാസതോ നിക്ഖമനപുബ്ബകം ലിങ്ഗഗ്ഗഹണവസേന സീലസമാദാനം. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം പരിബ്ബജേ. **സഭാവോ**തി തം പരിബ്ബാജനിയം, തേഹി തേഹി പരിബ്ബാജകേഹി അനുട്ഠാതബ്ബോ പടിപത്തിധമ്മസങ്ഖാതോ സഭാവോ. **ധമ്മോവ പമാണ**ന്തി ഏതേന മയം അഹിരിമനാ ചിത്തസ്സ യഥാഉപട്ഠിതം കഥേമ, തസ്മാ തം അപ്പമാണം, യോ പനേത്ഥ അവിതഥോ ധമ്മോ, തദേവ പമാണം. അധിഗതപടിപത്തിസങ്ഖാതോ സഭാവോ അത്ഥി, തസ്സ തുമ്ഹേഹി തുമ്ഹേഹി **ബഹുനാ** നാനാസന്ദസ്സനാദി **കമ്മേന ഇധ ഭവിതബ്ബം,** ബഹുദേവേത്ഥ വത്തബ്ബന്തി അധിപ്പായോ.

൪൧൪. സാരത്തരത്താതി സാരജ്ജനവസേന രത്താ, ബഹുലരാഗവസേന അഭിരത്താതി അത്ഥോ. അത്തനാ ഞാപേതബ്ബമത്ഥം അനുഗ്ഗഹാപേതി ബോധേതീതി അനുഗ്ഗഹോ, ഞാപിതകാരണം, സഹ അനുഗ്ഗഹേനാതി

സാനുഗ്ഗഹാ. തേനാഹ **"സകാരണാ"**തി. കിം പന തം കാരണം? ഇമസ്സാധിപ്പായോ ''നത്ഥി ധമ്മികോ പരിബ്ബജോ''തി മയാ വുത്തോ, അദ്ധാ പനായസ്മാ ഉദേനോ യാഥാവതോ ധമ്മികം പരിബ്ബജം മേ ആചിക്ഖതീതി. തേനാഹ **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദി.

൪൨൧. സബ്ബമിദം ഥാവരജങ്ഗമം പുരിസകതം, തസ്മാ യം കിഞ്ചി കത്വാ അത്താ പോസേതബ്ബോ രക്ഖിതബ്ബോതി ലോകായതനിസ്സിതോ നീതിമഗ്ഗോ ഘോടമുഖകന്തോ, തസ്മാ ആഹ **"ഏതസ്സ കിര ജാനനസിപ്പേ"**തിആദി. **സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തോ നാമ നത്ഥി** അകതത്തബ്ബമേവ കരണതോ. ദേവലോകപരിയാപന്നധനം മനുസ്സാനം ഉപകപ്പപുഞ്ഞാഭാവതോ പുബ്ബേ അത്തനാ നിഹിതധനം **"അസുകേ ചാ"**തി ആചിക്ഖിത്വാ ഗതോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഘോടമുഖസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൫. ചങ്കീസുത്തവണ്ണനാ

൪൨൨. തസ്മിന്തി സാലവനേ. **ഉത്തരേന ഓപാസാദ**ന്തി ഓപാസാദഗാമസ്സ ഉത്തരദിസായം. **ഉത്തരേനാ**തി **ഏന**-സദ്ദയോഗേന ഹി **ഓപാസാദ**ന്തി ഉപയോഗവചനം. **അജ്ഝാവസതീ**തി ഏത്ഥ അധി-ആ-സദ്ദാനം അനത്ഥന്തരതം ഹദയേ കത്വാ ആഹ **"വസതീ"**തി. ഇദാനി തേസം അത്ഥവിസേസഭാവിതം ദസ്സേന്തോ **"അഭിഭവിത്വാ വാ ആവസതീ"**തിആദിമാഹ. **ഏത്ഥാ**തി ഓപാസാദപദേ. **സത്തുസ്സദ**ന്തിആദീസു പന കഥന്തി ആഹ - **"തസ്സ അനുപ്പയോഗത്താവ സേസപദേസൂ"**തി. ഉപ-അനു-അധി-ഇതി-ഏവം-പുബ്ബകേ വസനകിരിയയാട്ഠാനേ ഉപയോഗവചനമേവ പാപുണാതീതി സദ്ദവിദൂ ഇച്ഛന്തീതി ആഹ **"ലക്ഖണം സദ്ദസത്ഥതോ പരിയേസിതബ്ബ"**ന്തി. തഥാ ഹി വുത്തം **"ഉപസഗ്ഗവസേന പനേത്ഥ ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം വേദിതബ്ബ"**ന്തി. ഉസ്സദതാ നാമേത്ഥ ബഹുലതാതി തം ബഹുലതം ദസ്സേതും **"ബഹുജന"**ന്തിആദി വുത്തം. **ആവജ്ജിത്വാ**തി പരിക്ഖിപിത്വാ.

രഞ്ഞാ വിയ ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി വാ **രാജഭോഗ്ഗം. രഞ്ഞോ ദായഭൂത**ന്തി കുലപരമ്പരായ ഭോഗ്ഗഭാവേന രഞ്ഞാ ലദ്ധദായഭൂതം. തേനാഹ **"ദായജ്ജന്തി അത്ഥോ"**തി. രാജനീഹാരേന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ ഉദ്ധം പരിഭോഗലാഭസ്സ സേട്ഠദേയ്യതാ നാമ നത്ഥീതി ആഹ - **"ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ രാജസങ്ഖേപേന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബ"**ന്തി. **തിത്ഥപബ്ബതാദീസൂ**തി നദീതിത്ഥപബ്ബതപാദഗാമദ്വാരഅടവീമുഖാദീസു. **നിസ്സട്ഠംപരിച്ചത്ത**ന്തി മുത്തചാഗവസേന പരിച്ചത്തം കത്വാ. **ഏതേസം ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം.**

൪൨൩. തി സന്നിപതിതാ. യോ കോചി വിഞ്ഞൂനം ഇച്ഛിതോ പഞ്ഹോ, തസ്സ പുച്ഛിതസ്സ യാഥാവതോ കഥനസമത്ഥോ **പുച്ഛിതപഞ്ഹബ്യാകരണസമത്ഥോ.**കുലാപദേസാദിനാ മഹതീ മത്താ ഏതസ്സാതി മഹാമത്തോ.

൪൨൪. തേതി ''നാനാവേരജ്ജകാ''തി വുത്തബ്രാഹ്മണാ. ''ഉഭതോ സുജാതോ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൩൩; അ॰ നി॰ ടീ॰ ൩.൫൧൪) ഏത്തകേ വുത്തേ യേഹി കേഹിചി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി സുജാതതാ വിഞ്ഞായേയ്യ, സുജാതസദ്ദോ ച ''സുജാതോ ചാരുദസ്സനോ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯; സു॰ നി॰ ൫൫൩;

ഥേരഗാം വുത്ഥ) ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിപരിയായോതി ജാതിവസേനേവ സുജാതതം വിഭാവേതും **"മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ"**തി വുത്തം. അനോരസപുത്തവസേനപി ലോകേ മാതുപിതുസമഞ്ഞാ ദിസ്സതി, ഇധ പനസ്സ ഓരസപുത്തവസേനേവ ഇച്ഛീയതീതി ദസ്സേതും **"സംസുദ്ധഗഹണീകോ"**തി വുത്തം. പിതാ ച മാതാ ച പിതരോ, പിതൂനം പിതരോ പിതാമഹാ, തേസം യുഗോ പിതാമഹയുഗോ, തസ്മാ **യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ**തി എവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യുഗസദ്ദോ ചേത്ഥ ഏകസേസനയേന ദട്ഠബ്ബോ "യുഗോ ച യുഗോ ച യുഗാ"തി. എവഞ്ഹി തത്ഥ തത്ഥ ദ്വിന്നം ഗഹിതമേവ ഹോതി. തേനാഹ - **"തതോ ഉദ്ധം സബ്ബേപി പുബ്ബപുരിസാ പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതാ"**തി. **പുരിസഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ** ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസവസേന കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. എവഞ്ഹി "മാതിതോ"തി പാളിവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. **അക്ഖിത്തോതി** അപ്പത്തഖേപോ. **അനവക്ഖിത്തോതി** സദ്ധഥാലിപാകാദീസു ന അവക്ഖിത്തോ. **ജാതിവാദേനാതി** ഹേതുമ്ഹി കരണവചനന്തി ദസ്സേതും **"കേന കാരണേനാ"**തിആദി വുത്തം. എത്ഥ ച **ഉഭതോ...പേ०... പിതാമഹയുഗാ**തി ഏതേന ബ്രാഹ്മണസ്സ യോനിദോസാഭാവോ ദസ്സിതോ സംസുദ്ധഗഹണികഭാവകിത്തനതോ. **അക്ഖിത്തോതി** ഇമിനാ കിരിയാപരാധാഭാവോ. കിരിയാപരാധേന ഹി സത്താ ഖേപം പാപുണന്തി. **അനുപകുട്ഠോതി** ഇമിനാ അയുത്തസംസഗ്ഗാഭാവോ. അയുത്തസംസഗ്ഗമ്പി ഹി പടിച്ച സത്താ അക്കോസം ലഭന്തി.

ഇസ്സരോതി അധിപതേയ്യസംവത്തനിയകമ്മഫലേന ഈസനസീലോ. സാ പനസ്സ ഇസ്സരതാ വിഭവസമ്പത്തിപച്ചയാ പാകടാ ജാതാതി അഡ്ഢതാപരിയായഭാവേന വദന്തോ **"അഡ്ഢോതി ഇസ്സരോ"**തി ആഹ. മഹന്തം ധനമസ്സ ഭൂമിഗതഞ്ചേവ വേഹാസട്ഠഞ്ചാതി **മഹദ്ധനോ. തസ്സാതി** തസ്സ തസ്സ. **വദന്തി** "അന്വയതോ ബ്യതിരേകതോ ച അനുപസങ്കമനകാരണം കിത്തേമാ"തി.

അധികരൂപോതി വിസിട്ഠരൂപോ ഉത്തമസരീരോ. ദസ്സനം അരഹതീതി **ദസ്സനീയോ**. തേനാഹ **"ദസ്സനയോഗ്ഗോ"**തി. പസാദം ആവഹതീതി **പാസാദികോ**. തേനാഹ **"ചിത്തപസാദജനനതോ"**തി. **വണ്ണസ്സാതി** വണ്ണധാതുയാ . **സരീരന്തി** സന്നിവേസവിസിട്ഠോ കരചരണഗീവാസീസാദി അവയവസമുദായോ, സോ ച സണ്ഠാനമുഖേന ഗയ്ഹതീതി **"പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായാതി പരമായ...പേ०... സമ്പത്തിയാ ചാ"**തി വുത്തം. സബ്ബവണ്ണേസു സുവണ്ണവണ്ണോവ ഉത്തമോതി വുത്തം **"സേട്ഠേന സുവണ്ണവണ്ണേന സമന്നാഗതോ"**തി. തഥാ ഹി ബുദ്ധാ ചക്കവത്തിനോ ച സുവണ്ണവണ്ണാവ ഹോന്തി. **ബ്രഹ്മവച്ഛസീതി** ഉത്തമസരീരാഭോ സുവണ്ണാഭോതി അത്ഥോ. ഇമമേവ ഹി അത്ഥം സന്ധായാഹ **"മഹാബ്രഹ്മുനോ സരീരസദിസേന സരീരേന സമന്നാഗതോ"**തി. ന ബ്രഹ്മുജുഗത്തതം. **അഖുദ്ദാവകാസോ ദസ്സനായാതി** ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ അവയവപാരിപൂരിയാ ച ദസ്സനായ ഓകാസോ ന ഖുദ്ദകോ. തേനാഹ **"സബ്ബാനേവാ"**തിആദി.

യമനിയമലക്ഖണം **സീലമസ്സ അത്ഥീതി സീലവാ,** തം പനസ്സ രത്തഞ്ഞുതായ **വുദ്ധം വഡ്ഢിതം സീലം അസ്സ അത്ഥീതി വുദ്ധസീലീ,** തേന ച സബ്ബദാ സമായോഗതോ **വുഡ്ഢസീലേന സമന്നാഗതോ. പഞ്ചസീലമത്തമേവ സന്ധായ വദന്തി** തതോ പരം സീലസ്സ തത്ഥ അഭാവതോ തേസഞ്ച അജാനനതോ.

ഠാനകരണസമ്പത്തിയാ സിക്ഖാസമ്പത്തിയാ ച കത്ഥചിപി അനൂനതായ പരിമണ്ഡലപദാനി ബ്യഞ്ജനാനി അക്ഖരാനി എതിസ്സാതി **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ**. അഥ വാ പജ്ജതി അത്ഥോ എതേനാതി പദം, നാമാദി, യഥാധിപ്പേതമത്ഥം ബ്യഞ്ജേതീതി ബ്യഞ്ജനം വാക്യം, തേസം പരിപുണ്ണതായ **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ**. അത്ഥഞാപനസാധനതായ വാചാവ കരണന്തി **വാക്കരണം,** ഉദാഹരണഘോസോ. **ഗുണപരിപുണ്ണഭാവേന** തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ, തേന വാ ഭാസിതബ്ബഅത്ഥസ്സ. **പൂരേ** പുണ്ണഭാവേ. **പൂരേതി** ച പുരിമസ്മിം അത്ഥേ ആധാരേ ഭുമ്മം, ദുതിയസ്മിം വിസയേ. **സുഖുമാലത്തനേനാ**തി ഇമിനാ തസ്സാ വാചായ മുദുസണ്ഹഭാവമാഹ. **അപലിബുദ്ധായ** പിത്തസേമ്ഹാദീഹി. **സന്ദിട്ഠം** സബ്ബം ദസ്സേത്വാ വിയ എകദേസകഥനം. **വിലമ്ബിതം** സണികം ചിരായിത്വാ കഥനം. "സന്ദിദ്ധവിലമ്ബിതാദീ"തി വാ പാഠോ. തത്ഥ **സന്ദിദ്ധം** സന്ദേഹജനകം. **ആദി**-സദ്ദേന ഖലിതാനുകഡ്ഢിതാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം പാകടം കത്വാ**തി ഇമിനാ ചസ്സ വാചായ അത്ഥപാരിപൂരിം വദന്തി.

ർ൨൫. സദിസാതി എകദേസേന സദിസാ. ന ഹി ബുദ്ധാനം ഗുണേഹി സബ്ബഥാ സദിസാ കേചിപി ഗുണാ അഞ്ഞേസു ലബ്ഭന്തി. **ഇതരേ**തി അത്തനോ ഗുണേഹി അസദിസഗുണേ. **ഇദ**ന്തി ഇദം അത്ഥജാതം. **ഗോപദക**ന്തി ഗാവിയാ പദേ ഠിതഉദകം. **കുലപരിയായേനാ**തി കുലാനുക്കമേന.

തത്ഥാതി മഞ്ചകേ. **സീഹസേയ്യം കപ്പേസീ**തി യഥാ രാഹു അസുരിന്ദോ ആയാമതോ വിത്ഥാരതോ ഉബ്ബേധതോ ച ഭഗവതോ രൂപകായസ്സ പരിച്ഛേദം ഗഹേതും ന സക്കോതി, തഥാരൂപം ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോന്തോ സീഹസേയ്യം കപ്പേസി.

പരിസുദ്ധട്ഠേന അരിയന്തി ആഹ **"അരിയം ഉത്തമം പരിസുദ്ധ"**ന്തി. **അനവജ്ജട്ഠേന കുസലം,** ന സുഖവിപാകട്ഠേന. കത്ഥചി **ചതുരാസീതി പാണസഹസ്സാനി** കത്ഥചി **അപരിമാണാപി ദേവമനുസ്സാ** യസ്മാ ചതുവീസതിയാ ഠാനേസു അസങ്ഖ്യേയ്യാ അപരിമേയ്യാ **മഗ്ഗഫലാമതം പിവന്തി.** കോടിസതസഹസ്സാദിപരിമാണേനപി ബഹൂ എവ. തസ്മാ അനുത്തരാചാരസിക്ഖാപനവസേനേവ ഭഗവാ **ബഹൂനം ആചരിയോ. തേ**തി കാമരാഗതോ അഞ്ഞേ ഭഗവതാ പഹീനകിലേസേ.

അപാപപുരേക്ഖാരോതി അപാപേഹി പുരക്ഖരീയതി, ന വാ പാപം പുരതോ കരോതീതിപി അപാപപുരേക്ഖാരോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"അപാപേ നവ ലോകുത്തരധമ്മേ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അപാപേ**തി പാപപടിപക്ഖേ പാപരഹിതേ ച. ബ്രഹ്മനി ഭവാ, ബ്രഹ്മുനോ വാ ഹിതാ ഗരുകരണാദിനാ, ബ്രഹ്മാനം വാ മഗ്ഗം ജാനാതീതി ബ്രഹ്മഞ്ഞാ, തസ്സാ **ബ്രഹ്മഞ്ഞായ പജായ**.

തിരോരട്ഠാ തിരോജനപദാതി എത്ഥ രജ്ജം രട്ഠം രാജന്തി രാജാനോ എതേനാതി കത്വാ. തദേകദേസഭൂതാ പദേസാ പന ജനപദോ ജനാ പജ്ജന്തി എത്ഥ സുഖജീവികം പാപുണന്തീതി കത്വാ. പുച്ഛായ ദോസം സല്ലക്ഖേത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **ഭഗവാ വിസ്സജ്ജേ**തി തേസം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ചിന്തേത്വാതി അധിപ്പായോ. **നവകാ**തി ആഗന്തുകഭാവേന അമ്ഹാകം അഭിനവാ.

൪൨൬. ഓപാതേതി നിപ്പാതേതീതി അത്ഥോ. തഥാഭൂതോ ച തത്ഥ പേസിതാ ഹോതീതി വുത്തം **"പവേസേതീ"**തി. **സംപുരക്ഖരോന്തീ**തി സക്കച്ചം പുബ്ബങ്ഗമം കരോന്തി. തേനാഹ **"പുരതോ കത്വാ വിചരന്തീ"**തി.

൪൨൭. സുദ്ദേ ബഹി കത്വാ രഹോ സാസിതബ്ബട്ഠേന മന്താ ഏവ തംതംഅത്ഥപടിപത്തിഹേതുതായ പദന്തി **മന്തപദം** വേദം. തേനാഹ **"വേദോ"**തി. **ഏവം കിരാതി പരമ്പരഭാവേന ആഭതന്തി** ആചരിയപരമ്പരായ ആഭതം. **പാവചനസങ്ഖാതസമ്പത്തിയാ**തി പമുഖവചനമ്ഹി ഉദത്താദിസമ്പത്തിയാ. **സാവിത്തിആദീഹി ഛന്ദബന്ധേഹി വഗ്ഗബന്ധേഹി ചാ**തി ഗായത്തീആദീഹി അജ്ഝായാനുവാകാദീഹി ഛന്ദബന്ധേഹി ച വഗ്ഗബന്ധേഹി ച. **സമ്പാദേത്വാ**തി പദസമ്പത്തിം അഹാപേത്വാ. **പവത്താരോ**തി വാ പാവചനവസേന വത്താരോ. **സജ്ഝായിത**ന്തി ഗായനവസേന സജ്ഝായിതം, തം പന പദേനേവ ഇച്ഛിതന്തി ആഹ **"പദസമ്പത്തിവസേനാ"**തി. **അഞ്ഞേസം വുത്ത**ന്തി പാവചനവസേന അഞ്ഞേസം വുത്തം. **രാസികത**ന്തി ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാദിവസേന, തത്ഥാപി പച്ചേകം മന്തബ്രഹ്മാദിവസേന അജ്ഝായാനുവാകാദിവസേന രാസികതം. **ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഓലോകേത്വാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുപരിഭണ്ഡേന യഥാകമ്മൂപഗഞാണേന സത്താനം കമ്മസ്സകതം, പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനട്ഠേന ദിബ്ബചക്ഖുസദിസേന പുബ്ബേനിവാസഞാണേന അതീതകപ്പേ ബ്രാഹ്മണാനം മന്തജ്ഝേനവിധിഞ്ച ഓലോകേത്വാ. **പാവചനേന സഹ സംസന്ദേത്വാ**തി കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ യം വചനം വട്ടസന്നിസ്സിതം, തേന സഹ അവിരുദ്ധം കത്വാ. ന ഹി തേസം വിവട്ടസന്നിസ്സിതോ അത്ഥോ പച്ചക്ഖോ ഹോതി. **അപരാപരേ**തി അട്ഠകാദീഹി അപരാപരേ, പച്ഛിമാ ഓക്കാകരാജകാലാദീസു ഉപ്പന്നാ. **പക്ഖിപിത്വാ**തി അട്ഠകാദീഹി ഗന്ഥിതമന്തപദേസു കിലേസസന്നിസ്സിതപദാനം തത്ഥ തത്ഥ പദേ പക്ഖിപനം കത്വാ. **വിരുദ്ധേ അകംസൂ**തി ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്താദീസു (ഖു॰ നി॰ ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്തം) ആഗതനയേനേവ സംകിലേസികത്ഥദീപനതോ പച്ചനീകഭൂതേ അകംസു.

൪൨൮. പടിപാടിയാ ഘടിതാതി പടിപാടിയാ സമ്ബദ്ധാ. **പരമ്പരസംസത്താ**തി ആദാനിയായ യട്ഠിയാ സംസത്താ. തേനാഹ **"യട്ഠിഗ്ഗാഹകേന ചക്ഖുമതാ"**തി. **പുരിമസ്സാ**തി മണ്ഡലാകാരേന ഠിതായ അന്ധവേണിയാ സബ്ബപുരിമസ്സ ഹത്ഥേന സബ്ബപച്ഛിമസ്സ കച്ഛം ഗണ്ഹാപേത്വാ. **ദിവസമ്പീ**തി അനേകദിവസമ്പി . ചക്ഖുസ്സ അനാഗതഭവം ഞത്വാ യഥാഅക്കന്തട്ഠാനേയേവ അനുപതിത്വാ അക്കമനംവ സല്ലക്ഖേത്വാ **"കഹം ചക്ഖുമാ കഹം മഗ്ഗോ"തി പരിവേദിത്വാ.**

പാളിആഗതേസു ദ്വീസൂതി സദ്ധാ അനുസ്സവോതി ഇമേസു ദ്വീസു. **ഏവരൂപേ**തി യഥാ സദ്ധാനുസ്സവാ, ഏവരൂപേ ഏവ പച്ചക്ഖഗാഹിനോതി അത്ഥോ. **തയോ**തി രുചിആകാരപരിവിതക്കദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയോ. **ഭൂതവിപാകാ**തി ഭൂതത്ഥനിട്ഠായകാ അധിപ്പേതത്ഥസാധകാ, വുത്തവിപരിയായേന അഭൂതത്ഥവിപാകാ വേദിതബ്ബാ . **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു സദ്ധായിതാദിവത്ഥൂസു. **ഏകംസേനേവ നിട്ഠം ഗന്തും നാലം** അനേകന്തികത്താ സദ്ധാദിഗ്ഗാഹസ്സ. **ഉപരി പുച്ഛായ മഗ്ഗം വിവരിത്വാ ഠപേസി** സച്ചാനുരക്ഖായ ഞാതുകാമതായ ഉപ്പാദിതത്താ. പസ്സതി ഹി ഭഗവാ - മയാ ''സച്ചമനുരക്ഖതാ… പേ॰… നിട്ഠം ഗന്തു''ന്തി വുത്തേ സച്ചാനുരക്ഖണം ഞാതുകാമോ മാണവോ ''കിത്താവതാ''തിആദിനാ പുച്ഛിസ്സതി, തസ്സ തം വിസ്സജ്ജേത്വാ സച്ചാനുബോധേ

പുച്ഛായ അവസരം ദത്വാ തസ്സ ഉപനിസ്സയേ ഉപകാരധമ്മേ കഥേസ്സാമീതി. തേന വുത്തം - "ഉപരി പുച്ഛായ മഗ്ഗം വിവരിത്വാ ഠപേസീ"തി.

൪൩൦. അത്താനഞ്ഞേവ സന്ധായ വദതി, യതോ വുത്തം പാളിയം - "യം ഖോ പനായമായസ്മാ ധമ്മം ദേസേതി, ഗമ്ഭീരോ സോ ധമ്മോ ദുദ്ദസോ ദുരനുബോധോ"തിആദി. ലുബ്ഭന്തീതി **ലോഭനീയാ** യഥാ "അപായഗമനീയാ"തി ആഹ **"ലോഭനീയേസു ധമ്മേസൂതി ലോഭധമ്മേസൂ"**തി. യഥാ വാ രൂപാദിധമ്മാ ലോഭനീയാ, ഏവം ലോഭോതി ആഹ **"ലോഭനീയേസു ധമ്മേസൂതി ലോഭധമ്മേസൂ"**തി. തേനേവാഹ - "യം ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ഏത്ഥ നിവിസമാനാ നിവിസതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൩; വിഭ॰ ൨൦൩). ഏസേ നയോ സേസപദദ്വയേപി.

൪൩൨. നിവേസേതീതി ഠപേതി പട്ഠപേതി. **പയിരുപാസതീ**തി ഉപട്ഠാനവസേന ഉപഗന്ത്വാ നിസീദതി. സുയ്യതി ഏതേനാതി **സോത**ന്തി ആഹ **"പസാദസോത"**ന്തി. തഞ്ഹി സവനായ ഓദഹിതബ്ബന്തി. **ധാരേതി** സന്ധാരേതി തത്ഥേവ മനം ഠപേതി. **അത്ഥതോ**തി യഥാവുത്തസ്സ ധമ്മസ്സ അത്ഥതോ. **കാരണതോ**തി യുത്തിതോ ഹേതുദാഹരണേഹി ഉപപത്തിതോ. **ഓലോകന**ന്തി ഏവമേതന്തി യഥാസഭാവതോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ദട്ഠബ്ബതം ഖമന്തി, തഞ്ച മഹന്തസ്സ മണിനോ പജ്ജലന്തസ്സ വിയ ആവികത്വാ അത്ഥസ്സ ചിത്തേ ഉപട്ഠാനന്തി ആഹ **"ഇധാ"**തിആദി. **കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ**തി കത്തുകാമതാസങ്ഖാതോ കുസലച്ഛന്ദോ. **വായമതീ**തിആദിതോ ചതുന്നമ്പി വീരിയാനം വസേന വായാമം പരക്കമം കരോതി. **മഗ്ഗപധാനം പദഹതീ**തി മഗ്ഗാവഹം മഗ്ഗപരിയാപന്നഞ്ച സമ്മപ്പധാനം പദഹതി, പദഹനവസേന തം പരിപൂരേതി. **പരമസച്ച**ന്തി അമോഘധമ്മത്താ പരമത്ഥസച്ചം. **സഹജാതനാമകായേനാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാസഹജാതനാമകായേന . **തദേവാ**തി തദേവ പരമസച്ചം നിബ്ബാനം. തേനേവാഹ - **"സച്ഛികിരിയാഭിസമയേന വിഭൂതം പാകടം കരോന്തോ പസ്സതീ"**തി.

൪൩൩-൪. മഗ്ഗാനുബോധോതി മഗ്ഗപടിപാടിയാ ബോധോ ബുജ്ഝനം, യേസം കിലേസാനം സമുച്ഛിന്ദനവസേന മഗ്ഗപ്പടിവേധോ, തേസം പടിപസ്സമ്ഭനവസേന പവത്തമാനം സാമഞ്ഞഫലം, മഗ്ഗേന പടിവിദ്ധാനി സച്ചാനി, പരമത്ഥസച്ചമേവ വാ അനുരൂപബുജ്ഝനന്തി അധിപ്പായോ. **"സച്ചാനുപ്പത്തീതി ഫലസച്ഛികിരിയാ"**തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി സതി ഹേട്ഠാ വുത്താ സദ്ധാപടിലാഭാദയോ ദ്വാദസ ധമ്മാ സച്ചാനുപ്പത്തിയാ ഉപകാരാ ഹോന്തി, തസ്മാ വുത്തം **"തേസംയേവാതി ഹേട്ഠാ വുത്താനം ദ്വാദസന്ന"**ന്തി. **നായം** "തേസംയേവാ"തി പദസ്സ **അത്ഥോ**. സതിപി കുസലവിപാകാദിഭാവേന നാനത്തേ വത്ഥാരമ്മണഭൂമികിച്ചാദിവസേന പന സദിസാതി ഉപായതോവ മഗ്ഗധമ്മാ ആസേവിതാ ബഹുലീകതാ ഫലഭൂതാതി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി തംസദിസേ തബ്ബോഹാരം കത്വാ **"തേസം മഗ്ഗസമ്പയുത്തധമ്മാന"**ന്തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി ആസേവനാഗഹണം സമത്ഥിതം, ന അഞ്ഞഥാ. ന ഹി ഏകചിത്തക്ഖണികാനം മഗ്ഗധമ്മാനം ആസേവനാ, ബഹുലീകമ്മം വാ അത്ഥീതി. **തുലനാ**തി വിപസ്സനാ. സാ ഹി വുട്ഠാനഗാമിനിഭൂതാ മഗ്ഗപ്പധാനസ്സ ബഹുകാരാ തസ്സ അഭാവേ മഗ്ഗപ്പധാനസ്സേവ അഭാവതോ, ഏവം ഉസ്സാഹോ തുലനായ ഛന്ദോ ഉസ്സാഹസ്സ ബഹുകാരോതിആദിനാ ഹേട്ഠിമസ്സ ഉപരിമൂപകാരതം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി

ആഹ - **“ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ”**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ചങ്കീസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൬. ഏസുകാരീസുത്തവണ്ണനാ

൪൩൭. കോട്ഠാസന്തി മംസഭാഗം. **ലഗ്ഗാപേയ്യു**ന്തി ന്ഹാരുനാ വാ വാകേന വാ ബന്ധിത്വാ പുരിസസ്സ ഹത്ഥേ വാ വസനഗേഹേ വാ ഓലമ്ബനവസേന ബന്ധേയ്യും. **സത്ഥധമ്മ**ന്തി സത്ഥികേസു സത്ഥവാഹേന പണേതബ്ബം ആണാധമ്മം. **തസ്സ നിക്ഖമനത്ഥ**ന്തി തം മൂലം സത്ഥികേഹി നിത്ഥരണത്ഥം. **പാപം അസ്സാ**തി പരിചരന്തസ്സ പാരിചരിയായ അഹിതംവ അസ്സ. തേനാഹ “ന സേയ്യോ”തി. **ഉച്ചകുലീനാ**ദയോ ദുതിയവാരാദീഹി വുച്ചന്തി, ഇധ ഉപധിവിപത്തിസമ്പത്തിയോ പാപിയാദിപദേഹി വുത്താതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ - **“പാപിയോതി പാപകോ ലാമകോ അത്തഭാവോ അസ്സാ”**തി. **സേയ്യംസോ**തി ഹിതകോട്ഠാസോ, ഹിതസഭാവോതി അത്ഥോ. **ഉച്ചകുലീനതാ**തി കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **“ഉച്ചാകുലീനത്തേനാ”**തി. “വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സാ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൪; ൩.൧൪൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൨൫; ഉദാ॰ ൫൩; അപ॰ അട്ഠ॰ ൨.൭.൨൦; ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൪.൪; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ ൧.നിദാനകഥാ; ൨.പകിണ്ണകകഥാ; ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨.൧; അ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧.൧; വജിര॰ ടീ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാവണ്ണനാ; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാവണ്ണനാ; നേത്തി॰ ടീ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാവണ്ണനാ; മ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧) വിയ **വണ്ണ**സദ്ദോ ഇധ പസംസാപരിയായോതി ആഹ **“വേസ്സോപി ഹി ഉളാരവണ്ണോ ഹോതീ”**തി.

൪൪൦. “നിരവോ പദസദ്ദോ സോളാരഗോത്തസ്സ അകിണ്ണമത്തികാപത്തോ തിട്ഠേയ്യ അസങ്ഗചാരീ”തി വുത്തത്താ **ഭിക്ഖാ ചരിതബ്ബാവ,** അയം തേസം കുലധമ്മോതി അധിപ്പായോ. **ഹരിത്വാ**തി അപനേത്വാ. **സത്തജീവോ** സത്തവാണിജകോ. ഗോപേതി രക്ഖതീതി **ഗോപോ,** ആരക്ഖാധികാരേ നിയുത്തോ. അസന്തി ലൂനന്തി തേനാതി **അസിതം,** ലവിത്തം. വിവിധം ഭാരം ആഭഞ്ജന്തി ഓലമ്ബന്തി ഏത്ഥാതി **ബ്യാഭങ്ഗീ,** കാജം.

൪൪൧. അനുസ്സരതോതി അനുസ്സരണഹേതു കുലവംസാനുസ്സരണക്ഖണേ ഖത്തിയോതിആദിനാ **സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി**. തേനാഹ **“പോരാണേ…പേ॰… അനുസ്സരിയമാനേ”തി**. ഉച്ചനീചത്തജാനനത്ഥഞ്ച കുലവവത്ഥാനം കതം ഹോതീതി ഖത്തിയാദികുലകമ്മുനാ തേസം ചതുന്നം വണ്ണാനം സന്ധനം ജീവികം പഞ്ഞപേന്തി ബ്രാഹ്മണാ, തഥാഗതോ പന ലോകുത്തരധമ്മമേവ പുരിസസ്സ സന്ധനം പഞ്ഞപേതി തേന സത്തസ്സ ലോകഗ്ഗഭാവസിദ്ധിതോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏസുകാരീസുത്തവണ്ണനാ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൭. ധനഞ്ജാനിസുത്തവണ്ണനാ

൪൪൫. രാജഗഹം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതപബ്ബതസ്സാതി പണ്ഡവപബ്ബതം സന്ധായാഹ. രാജഗഹനഗരസ്സ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേ പബ്ബതസ്സ സമീപേ ഠിതോ

ജനപദോ **ദക്ഖിണാഗിരി**. തണ്ഡുലപുടകാനം പാലി എത്ഥാതി **തണ്ഡുലപാലി.** തസ്സ കിര ദ്വാരസമീപേ തണ്ഡുലവാണിജാ തണ്ഡുലപസിബ്ബകേ വിവരിത്വാ പടിപാടിയാ ഠപേത്വാ നിസീദന്തി, തേനസ്സ **"തണ്ഡുലപാലിദ്വാര"**ന്തി സമഞ്ഞാ അഹോസി. **സബ്ബമേവ സസ്സം ഗണ്ഹാതീ**തി ദലിദ്ദകസ്സകാനം ദിവസപരിബ്ബയമത്തമേവ വിസ്സജ്ജേത്വാ സബ്ബമേവ ആയതോ നിപ്ഫന്നം ധഞ്ഞം ഗണ്ഹാതി. **മന്ദസസ്സാനീ**തി മന്ദനിപ്ഫത്തികാനി സസ്സാനി.

൪൭൬. ഇമിനാ നയേനാതി ദാസകമ്മകരസ്സ നിവാസനഭത്തവേത്തനാനുപ്പദാനേന മങ്ഗലദിവസേസു ധനവത്ഥാലങ്കാരാനുപ്പദാനാദിനാ ച **പോസേതബ്ബോ**. മിത്താമച്ചാനം പിയവചനഅത്ഥചരിയാസമാനത്തതാദി **മിത്താമച്ചകരണീയം കത്തബ്ബം,** തഥാ **ഞാതിസാലോഹിതാനം**. തത്ഥ ആവാഹവിവാഹസമ്ബന്ധേന ''അമ്ഹാകം ഇമേ''തി ഞായന്തീതി **ഞാതീ,** മാതാപിതാദിസമ്ബന്ധതായ സമാനലോഹിതാതി **സാലോഹിതാ**. സമ്മാ ദദന്തേസുപി അസജ്ജനതോ നത്ഥി എതേസം തിഥീതി **അതിഥി,** തേസം അത്തനാ സമാനപരിഭോഗവസേന **അതിഥികരണീയം കാതബ്ബം,** അതിഥിബലീതി അത്ഥോ. ഞാതകഭൂതപുബ്ബാ പേത്തിവിസയം ഉപഗതാ **പുബ്ബപേതാ,** ദക്ഖിണേയ്യേസു കാലേന കാലം ദാനം ദത്വാ തേസം ഉദ്ദിസനം **പുബ്ബപേതകരണീയം,** പേതബലീതി അത്ഥോ. ഗന്ധപുപ്ഫവിലേപനജാലാഭത്തേഹി കാലേന കാലം ദേവതാനം പൂജാ **ദേവതാകരണീയം,** ദേവതാബലീതി അത്ഥോ, രാജകിച്ചകരണം ഉപട്ഠാനം **രാജകരണീയം. അയമ്പി കായോ**തി അത്തനോ കായം സന്ധായ വദതി. ഇമമത്ഥം സന്ധായാഹ **"ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ"**തി.

൪൭൭. പഞ്ച ദുസ്സീല്യകമ്മാനീതി നിച്ചസീലപടിപക്ഖധമ്മാ. ദസ അകുസലകമ്മപഥധമ്മാ **ദസ ദുസ്സീല്യകമ്മാനി**. അധമ്മചാരീ എവ **വിസമചാരീ** കായവിസമാദിചരണതോതി **വിസമചാരീപദസ്സ** അത്ഥോ വിസും ന വുത്തോ.

൪൭൮-൪൮൦. ഓസരന്തി അപസക്കന്തി, ഖീയന്തീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പരിഹായന്തീ"**തി. **അഭിസരന്തീ**തി അഭിവഡ്ഢനവസേന പവത്തന്തി. തേനാഹ **"വഡ്ഢന്തീ"**തി. **തത്രാ**തി ബ്രഹ്മലോകേ. **അസ്സാ**തി ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പന്നസ്സ ധനഞ്ജാനിസ്സ. **തതോ പട്ഠായാ**തി യദാ ഭഗവതാ ''എസോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ''തിആദി വുത്തം, തതോ പട്ഠായ. **ചതുസച്ചവിനിമുത്ത**ന്തി നിദ്ധാരേത്വാ വിഭജിത്വാ വുച്ചമാനേഹി സച്ചേഹി വിമുത്തം. അത്ഥതോ പന തതോ പുബ്ബേപി **സച്ചവിമുത്തം കഥം ന കഥേസി**യേവ സച്ചവിമുത്തസ്സ നിയ്യാനസ്സ അഭാവതോ.

ധനഞ്ജാനിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൮. വാസേട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

൪൮൧. ജാതിം സോധേതുകാമാ ഹോന്തീതി സഹവാസീനം ബ്രാഹ്മണാനം കിരിയാ പരാധേന വാ അസാരുപ്പത്തേന വാ ജാതിയാ ഉപക്കിലേസം ആസങ്കായ തം സോധേതുകാമാ ഹോന്തി. **മന്തേ സോധേതുകാമാ ഹോന്തീ**തി മന്തവചനേ ആചരിയമതിചോദനായ അഞ്ഞേന വാക്യേന കേനചി കാരണേന സംസയേ ഉപ്പന്നേ തം സോധേതുകാമാ ഹോന്തി. **അന്തരാ**തി വേമജ്ഝേ, അഞ്ഞത്ഥേവാ അന്തരാസദ്ദോതി തസ്സ **അഞ്ഞാ കഥാ**തി വചനം അവഗന്തബ്ബം.

ഖന്തീമേത്താനുദ്ദയാദിഗുണസമ്പന്നോ ഏവ **"സീലവാതി ഗുണവാ"**തിആഹ. തേഹി സീലസ്സ വിസ്സജ്ജനകാലേപി **"സീലവാ"**തി വുച്ചതി. സമ്പന്നസീലത്താ വാ തേഹി സമന്നാഗതോ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **"സീലവാതി ഗുണവാ"**തി. **ആചാരസമ്പന്നോ**തി സാധു ആചാരവത്തോ.

൪൫൬. സിക്ഖിതാതി തേവിജ്ജാനം സിക്ഖിതാ തുമ്ഹേ, ന ദാനി തുമ്ഹേഹി കിഞ്ചി കത്തബ്ബം അത്ഥീതി അത്ഥോ. **പടിഞ്ഞാതാ**തി പടിജാനിത്വാ ഠിതാ.

വേദത്തയസങ്ഖാതാ തിസ്സോ വിജ്ജാ അജ്ഝയന്തീതി **തേവിജ്ജാ**. തേനാഹ **"തിവേദാന"**ന്തി. തയോ വേദേ അണന്തി അജ്ഝയന്തീതി **ബ്രാഹ്മണാ,** തേസം. യം ഏകം പദമ്പി അക്ഖാതം, തം അത്ഥതോ ബ്യഞ്ജനതോ ച **കേവലിനോ** അധിയിനോ അപ്പപയോഗേന. **നിട്ഠാഗതമ്ഹാ**തി നിപ്ഫത്തിം ഗതാ അമ്ഹാ തേവിജ്ജായ സകസമയസ്സ കഥനേ.

മനോകമ്മതോ ഹി വത്തസമ്പദാതികാരണൂപചാരേനായമത്ഥോ വുത്തോതി ആഹ - **"തേന സമന്നാഗതോ ഹി ആചാരസമ്പന്നോ ഹോതീ"**തി.

ഖയാതീതന്തി വഡ്ഢിപക്ഖേ ഠിതന്തി അത്ഥോ. സുക്കപക്ഖപാടിപദതോ പട്ഠായ ഹി ചന്ദോ വഡ്ഢതീതി വുച്ചതി, ന ഖീയതീതി. **വന്ദമാനാ** ജനാ നമക്കാരം കരോന്തി.

അത്ഥദസ്സനേനാതി വിവരണേന ദസ്സനപരിണായകട്ഠേന ലോകസ്സ **ചക്ഖു ഹുത്വാ സമുപ്പന്നം**.

൪൫൭. തിട്ഠതു താവ ബ്രാഹ്മണചിന്താതി - "കിം ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി ഉദാഹു ഭവതി കമ്മുനാ"തി അയം ബ്രാഹ്മണവിചാരോ താവ തിട്ഠതു . ജാതിദസ്സനത്ഥം തിണരുക്ഖകീടപടങ്ഗതോ പട്ഠായ ലോകേ ജാതിവിഭങ്ഗം വിത്ഥാരതോ കഥേസ്സാമീതി തേസം ചിത്തസമ്പഹംസനത്ഥം ദേസേതബ്ബമത്ഥം പടിജാനാതി. തത്ഥ **അഞ്ഞമഞ്ഞാ ഹി ജാതിയോ**തി ഇദം കാരണവചനം, യസ്മാ ഇമാ ജാതിയോ നാമ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസിട്ഠാ, തസ്മാ ജാതിവിഭങ്ഗം ബ്യാകരിസ്സാമീതി.

യസ്മാ ഇധ **ഉപാദിന്നകജാതി** ബ്യാകാതബ്ബഭാവേന ആഗതാ, തസ്സാ പന നിദസ്സനഭാവേന ഇതരാ, തസ്മാ **"ജാതിവിഭങ്ഗം പാണാന"**ന്തി പാളിയം വുത്തം. തേസം തേസം പാണാനം ജാതിയോതി അത്ഥോ. **ഏവ**ന്തി നിദസ്സനം കഥേത്വാ നിദസ്സിതബ്ബേ കഥിയമാനേ. **തസ്സാ**തി വാസേട്ഠസ്സ. കാമം "തേസം വോഹം ബ്യക്ഖിസ്സ"ന്തി ഉഭോപി മാണവേ നിസ്സായ ദേസനാ ആഗതാ, തഥാപി തത്ഥ തത്ഥ "ഏവം, വാസേട്ഠ, ജാനാഹീ"തിആദിനാ വാസേട്ഠമേവ ആലപന്തോ ഭഗവാ തമേവ ഇമിനാ നിയാമേന പമുഖം അകാസി. തേന വുത്തം "തസ്സാതി വാസേട്ഠസ്സാ"തി. **ജാതിഭേദോ** ജാതിവിസേസോ, ജാതിയാ ഭേദോ **പാകടോ ഭവിസ്സതി** നിദസ്സനേന വിഭൂതഭാവം ആപാദിതേന പടിഞ്ഞാതസ്സ അത്ഥസ്സ വിഭൂതഭാവാപത്തിതോ. **ആമ ന വട്ടതീ**തി കമ്മനാനതായ ഏവ ഉപാദിന്നനാനതായ പടിക്ഖേപപദമേതം, ന ബീജനാനതായ അനുപാദിന്നനാനതായ പടിക്ഖേപപദന്തി ദസ്സേതും **"കമ്മം ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - തംതംയോനിഖിപനമത്തം കമ്മസ്സ സാമത്ഥിയം, തംതംയോനിനിയതാ

പന യേ വണ്ണവിസേസാ, തേ തംതംയോനിസിദ്ധിയാവ സിദ്ധാ ഹോന്തീതി തം പന യോനിഖിപനകമ്മം തംതംയോനിവിസിട്ഠ-വിസേസാഭിഭൂതായ പയോഗനിപ്ഫത്തിയാ, അസംമുച്ഛിതായ ഏവ വാ പച്ചയഭൂതായ ഭവപത്ഥനായ അഭിസങ്ഖതമേവാതി വിഞ്ഞാതബ്ബപച്ചയവിസേസേന വിനാ ഫലവിസേസാഭാവതോ ഏതം സമീഹിതകമ്മം പത്ഥനാദീഹി ച ഭിന്നസത്തിതം വിസിട്ഠസാമത്ഥിയം വാ ആപജ്ജിത്വാ ചക്ഖുന്ദ്രിയാദിവിസിട്ഠഫലനിബ്ബത്തകം ജായതി, ഏവം യോനിഖിപനതംയോനിനിയതവിസേസാവഹതാ ഹോതീതി. ഥേരേന ഹി ബീജനാനതാ വിയ കമ്മനാനതാപി ഉപാദിന്നകനാനതായ സിയാ നു ഖോ പച്ചയോതി ചോദനം പടിക്ഖിപിത്വാ പച്ചയവിസേസവിസിട്ഠാ കമ്മനാനതാ പന പച്ചയോതി നിച്ഛിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

നാനാവണ്ണാതി നാനപ്പകാരവണ്ണാ. താലനാളികേരാദീനം ലോകേ അഭിഞ്ഞാതതിണജാതിഭാവതോ **വിസേസേന ഗയ്ഹതി** അഭിഞ്ഞാതസോതനയേന. **ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ**വാതി അട്ഠാനപയുത്തോ **ഏവ**-സദ്ദോ, ജാതിയാവ ബ്രാഹ്മണോ ഭവേയ്യാതി യോജനാ. **ന ച ഗയ്ഹതീ**തി തിണരുക്ഖാദീസു വിയ ബ്രാഹ്മണേസു ജാതിനിയതസ്സ ലിങ്ഗസ്സ അനുപലബ്ഭനതോ, പിവനഭുഞ്ജനകഥനഹസനാദികിരിയായ ബ്രാഹ്മണഭാവേന ഏകന്തികലിങ്ഗനിയതായ മന്തജ്ഝേനാദിം വിനാ അനുപലബ്ഭനതോ ച. **വചീഭേദേനേവാ**തി ആഹച്ചവചനേനേവ.

കീടേ പടങ്ഗേതിആദീസു ജാതിനാനതാ ലബ്ഭതി അഞ്ഞമഞ്ഞലിങ്ഗവിസിട്ഠതാദസ്സനാ. **കുന്ഥാ** കീടകാ , ഖജ്ജഖാദകാ **കിപില്ലികാ. ഉപ്പതിത്വാ**തി ഉഡ്ഡേത്വാ ഉഡ്ഡേത്വാ. പടഭാവം ഗച്ഛന്തീതി വാ **പടങ്ഗാ,** ന ഖുദ്ദകപാണകാ കീടാ നാമ. **തേസമ്പി** കീടകാനം.

കാളകാദയോതി കലന്ദകാദയോ.

ഉദരംയേവ നേസം പാദാ ഉദരേനേവ സമ്പജ്ജനതോ.

സഞ്ഞാപുബ്ബകോ വിധി അനിച്ചോതി ദസ്സേന്തോ **"ഉദകേ"**തി ആഹ യഥാ "വീരസ്സ ഭാവോ വീരിയ"ന്തി.

പത്തസമുദായേ പക്ഖസദ്ദോതി **"പത്തേഹി യന്തീ"**തി വുത്തം. ന ഹി അവയവബ്യതിരേകേന സമുദായോ അത്ഥി.

സങ്ഖേപേന വുത്തോ "ജാതിവസേന നാനാ"തിആദിനാ. ഏത്ഥ പദത്ഥേ ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യം നത്ഥീതി സമ്ബന്ധമത്തം ദസ്സേതും **"തത്രായം യോജനാ"**തിആദി വുത്തം. "ന ഹി ബ്രാഹ്മണാനം ഏദിസം സീസം ഹോതി, ഖത്തിയാനം ഏദിസന്തി നിയമോ അത്ഥി യഥാ ഹത്ഥിഅസ്സമിഗാദീന"ന്തി ഇദമേവ വാക്യം സബ്ബത്ഥ നേതബ്ബം. തം സംഖിപിത്വാ ദസ്സേന്തോ **"ഇമിനാ നയേന സബ്ബം യോജേതബ്ബ"**ന്തി ആഹ.

തസ്സാതി യഥാവുത്തനിഗമനവചനസ്സ **അയം യോജനാ** ഇദാനി വുച്ചമാനാ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

൪൫. വോകാരന്തി വോകരണം, യേന വിസിട്ഠതായ ന വോകരീയതി ജാതിഭേദോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"നാനത്ത"**ന്തി.

ഗോരക്ഖാദിഉപജീവനേന **ആജീവവിപന്നോ,** ഹിംസാദിനാ **സീലവിപന്നോ,** നിക്ഖിത്തവത്തതാദിനാ **ആചാരവിപന്നോ**തി. സാമഞ്ഞജോതനാ വിസേസേ നിവിട്ഠാ ഹോതീതി ആഹ **"ഗോരക്ഖന്തി ഖേത്തരക്ഖ"**ന്തി. **"ഗോതി ഹി പഥവിയാ നാമ"**ന്തി. തേഹി തേഹി ഉപായേഹി സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന **സിപ്പം,** തത്ഥ കോസല്ലം. പരേസം ഈസനട്ഠേന ഹിംസനട്ഠേന ഇസ്സോ, സോ അസ്സ അത്ഥീതി ഇസ്സോ യോധാജീവികോ, ഇസ്സസ്സ കമ്മം പഹരണം, ഉസും സത്തിഞ്ച നിസ്സായ പവത്താ ജീവികാ **ഇസ്സത്തം**. തേനാഹ **"ആവുധജീവിക"**ന്തി. യം നിസ്സായ അസ്സ ജീവികാ, തദേവ ദസ്സേതും **"ഉസുഞ്ച സത്തിഞ്ചാ"**തി വുത്തം.

ബ്രഹ്മം വുച്ചതി വേദോ, തം അണതി ജാനാതീതി ബ്രാഹ്മണോ, ജാനനഞ്ച പോരാണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഹിതനിയാമേന ബ്രാഹ്മണേഹി കതോപസമേന അനുട്ഠാനതപേന യഥാ ''ആജീവസീലാചാരവിപന്നോ നത്ഥീ''തി ബ്രാഹ്മണധമ്മികേഹി ലോകിയപണ്ഡിതേഹി ച സമ്പടിച്ഛിതോ, തഥാ പടിപജ്ജനമേവാതി ആഹ **"ഏവം ബ്രാഹ്മണസമയേന...പേ॰... സാധേത്വാ"**തി. **ഏവം സന്തേ**തി ഏവം ആജീവസീലാചാരവിപന്നസ്സ അബ്രാഹ്മണഭാവേ സതി **ന ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി, ഗുണേഹി പന** ആജീവസീലാചാരസമ്പത്തിസങ്ഖാതേഹി **ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി, തസ്മാ** ഗുണാനംയേവ ബ്രാഹ്മണഭാവകരണതോ ചതുവണ്ണവിഭാഗേ **യത്ഥ കത്ഥചി കുലേ ജാതോ യോ** സീലാദിഗുണസമ്പന്നതായ **ഗുണവാ, സോ** വുത്തലക്ഖണേന നിപ്പരിയായതോ ബാഹിതപാപതായ **ബ്രാഹ്മണോ**തി **അയമേത്ഥ** ബ്രാഹ്മണഭാവേ **ഞായോ**തി, **ഏവം ഞായം അത്ഥതോ** ആപന്നം കത്വാ. **ന**ന്തി തമേവ യഥാവുത്തം ഞായം. **യോ ബ്രാഹ്മണസ്സ സംവണ്ണിതായാ**തി മാതുയാ ഉഭതോസുജാതതാദികുലവണ്ണേന സംവണ്ണിതായ പസത്ഥായ യഥാരൂപായ ബ്രാഹ്മണസ്സ മാതാ ഭവിതും യുത്താ, തഥാരൂപായ **മാതരിസമ്ഭൂതോ**. ഏതേന ചതുന്നം യോനീനം യത്ഥ കത്ഥചി വിസേസനിട്ഠാ കതാ. തേനാഹ **"തത്രാപി വിസേസേനാ"**തി. ഏവം സാമഞ്ഞതോ വിസേസനിട്ഠാവസേന ''യോനിജം മത്തിസമ്ഭവ''ന്തി പദസ്സ അത്ഥം വത്വാ ഇദാനി സാമഞ്ഞജോതനം അനാദിയിത്വാ വിസേസജോതനാവസേനേവ അത്ഥം വത്തും **"യാചായ"**ന്തിആദി വുത്തം. **പരിസുദ്ധഉപ്പത്തിമഗ്ഗസങ്ഖാതാ യോനി വുത്താ**തി അനുപക്കുട്ഠഭാവേന പരിസുദ്ധഉപ്പത്തിമഗ്ഗസങ്ഖാതാ യാ ചായം യോനി വുത്താതി സമ്ബന്ധോ. **തതോപി ജാതസമ്ഭൂതത്താ**തി തതോ യോനിതോ ജാതത്താ മാതാപേത്തിസമ്പത്തിതോ സമ്ഭൂതത്താ.

വിസിട്ഠത്താതി സമുദായഭൂതാ മനുസ്സാ രാഗാദിനാ വിസിട്ഠത്താ. രാഗാദിനാ സഹ കിഞ്ചനേനാതി **സകിഞ്ചനോ**. തഥേവ രാഗാദിസങ്ഖാതേന പലിബോധനട്ഠേന സഹ പലിബോധേനാതി **സപലിബോധോ. സബ്ബഗഹണപടിനിസ്സഗ്ഗേനാ**തി ഉപാദാനസങ്ഖാതസ്സ സബ്ബസ്സ ഗഹണസ്സ പടിനിസ്സജ്ജനേന. **യസ്മാ ബാഹിതപാപോ** അത്തനോ സന്താനതോ ബഹികതപാപോ, തസ്മാ **തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ**ന്തി അത്ഥോ വത്തബ്ബോ. ഏവരൂപോ ഏതിസ്സാ കഥായ ഉപദേസോ നാനപ്പകാരതോ വിഭത്തോ, തസ്മാ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ർ൫വ്യ. ഗഹിതദണ്ഡേസൂതി പരേസം ദണ്ഡേന വിഹേഠനം അനിധായ ആദിന്നദണ്ഡേസു.

ർ൫ൻ. കിഞ്ചി ഗഹണന്തി തണ്ഹാഗാഹാദീസു കിഞ്ചി ഗാഹം.

യേന കാമഭവേന മാനുസകേഹി പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി യുഞ്ജതി, തം **മാനുസകം യോഗം**. "മാനുസകം യോഗ"ന്തി എത്ഥ ച ഏകദേസം ഗഹേത്വാ വുത്തം, ഏസ നയോ "ദിബ്ബയോഗ"ന്തി എത്ഥാപി. **സബ്ബയോഗവിസംയുത്ത**ന്തി പദദ്വയേന വുത്തേഹി സബ്ബകിലേസയോഗേഹി വിപ്പയുത്തം.

രതിന്തി അഭിരതിം ആസത്തിം. **കുസലഭാവനായാ**തി കായഭാവനാദി കുസലധമ്മഭാവനായ ഉക്കണ്ഠിതം. **വീരിയവന്ത**ന്തി വീരിയസബ്ഭാവേന വീരം നിദ്ദിസതി, വീരഭാവോ ഹി വീരിയന്തി.

സുന്ദരം ഠാനന്തി നിബ്ബാനം. **സുന്ദരായ പടിപത്തിയാ** അരിയപടിപത്തിയാ.

നിബ്ബത്തിന്തി പരിയോസാനം. **അതീതേ**തി അതീതകോട്ഠാസേ. **കിഞ്ചനകാരകോ**തി പലിബോധഹേതുഭൂതോ.

അസേക്ഖേ സീലക്ഖന്ധാദികേ **മഹന്തേ ഗുണേ**. പഞ്ചന്നം മാരാനം വിജിതത്താ **വിജിതവിജയം**.

൪൬൩. **ഇദം അജാനന്താ**തി "ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ"തി ഇദം ലോകസമഞ്ഞാമത്തന്തി അജാനന്താ. യേ ബ്രാഹ്മണേസു നാമഗോത്തം നാമ തതിയം ദിട്ഠാഭിനിവേസം ജനേന്തി, **സാവ നേസം ദിട്ഠി. കതം അഭിസങ്ഖത**ന്തി പരികപ്പനവസേനേവ കതം ഠപിതം തദുപചിതം, ന ഹേതുപച്ചയസമായോഗേന. **സമുച്ചാ**തി സമ്മുതിയാ. കാ പന സാ സമ്മുതീതി ആഹ **"സമഞ്ഞായാ"**തി, ലോകസമഞ്ഞാതേനാതി അത്ഥോ. സമ്മാ പന പരമത്ഥതോ അജാനന്താനം നാമഗോത്തം ഏവം കപ്പേതീതി ആഹ **"നോ ചേ"**തിആദി. തം പന അസന്തമ്പി പരമത്ഥതോ സന്തതായേവ അഭിനിവിസന്തി, തേസമയം ദോസോതി ദസ്സേതും **"ഏവം പകപ്പിത"**ന്തിആദി വുത്തം. തേനാഹ ഭഗവാ - "ജനപദനിരുത്തിം നാഭിനിവേസേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൩൧). **അജാനന്താ നോ**തി എത്ഥ **നോ**-സദ്ദോ അവധാരണത്ഥോ - "ന നോ സമം അത്ഥി തഥാഗതേനാ"തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ൬.൩) വിയാതി ആഹ **"അജാനന്താവ ഏവം വദന്തീ"**തി.

നിപ്പരിയായന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, നിപ്പരിയായേന ഉജുകമേവാതി അത്ഥോ, ന പുബ്ബേ വിയ "യോ ഹി കോചീ"തി പരിയായവസേന. "ന ജച്ചാ"തി ഗാഥായ പുബ്ബദ്ധേന **ജാതിവാദം പടിക്ഖിപന്തോ** പച്ഛിമദ്ധേന **കമ്മവാദം പതിട്ഠപേന്തോ. തത്ഥാ**തി തിസ്സം ഗാഥായം. **ഉപഡ്ഢഗാഥായ വിത്ഥാരണത്ഥ**ന്തി ഉപഡ്ഢഗാഥായ അത്ഥം വിത്ഥാരേതും **"കസ്സകോ കമ്മുനാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ പുരിമായ ചതൂഹി പാദേഹി, പച്ഛിമേ ദ്വീഹി ദ്വിന്നമ്പി സാധാരണതോ അത്ഥോ വിത്ഥാരിതോ. തത്ഥ **കസികമ്മാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സിപ്പകമ്മവാണിജ്ജാദി സങ്ഗഹോ.

പടിച്ചസമുപ്പാദപധാനവചനവിഞ്ഞേയ്യോ പച്ചയോ പടിച്ചസമുപ്പാദസദ്ദസ്സ അത്ഥോ പച്ചയുപ്പന്നാപേക്ഖായ ഹോതീതി ആഹ - **"ഇമിനാ പച്ചയേന ഏതം ഹോതീ"**തി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൭൦) **തംസംവണ്ണനായഞ്ച** (വിസുദ്ധി॰ മഹാടീ॰ ൨.൫൭൦) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. **സമ്മാനാവമാനാരഹകുലേ**തി സമ്മാനാരഹേ ഖത്തിയാദികുലേ, അവമാനാരഹേ ചണ്ഡാലാദികുലേ **കമ്മവസേന ഉപപത്തി ഹോതി** കമ്മസ്സ

വിപച്ചമാനോകാസകരതായ വിനാ താദിസായ ഉച്ചനീചകുലനിബ്ബത്തിയാ അഭാവതോ. അഡ്ഢദലിദ്ദതാദി **അഞ്ഞാപി ഹീനപണീതതാ.**

കമ്മുനാതി ചേത്ഥ യഥാ ലോകപജാസത്തസദ്ദേഹി ഏകോ ഏവത്ഥോ വുത്തോ, ഏവം സേസസദ്ദേഹിപി, അധിപ്പായവിസേസോ പന തത്ഥ അത്ഥീതി ദസ്സേതും **"പുരിമപദേന ചേതഥാ"**തിആദി വുത്തം. നായം ലോകോ ബ്രഹ്മനിമ്മിതോ കമ്മേന ഉപ്പജ്ജനതോ. ന ഹി സന്നിഹിതകാരണാനം ഫലാനം അഞ്ഞേന ഉപ്പത്തിദിട്ഠി യുജ്ജതി. തേനാഹ **"ദിട്ഠിയാ പടിസേധോ വേദിതബ്ബോ"**തി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനാദീസു**വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. തഥാ ലോകസ്സ പഠമുപ്പത്തി ന ബ്രഹ്മുനാതി **"കമ്മുനാ ഹി താസു താസൂ"**തിആദി വുത്തം. **തതിയേന** ''അയം ലോകോ ആദിതോ പഭുതി പഭവകമ്മുനാ വത്തതീ''തി വുത്തമത്ഥം **നിഗമേതി.**വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ സൂചനഞ്ഹി നിഗമനം. തം പന നിയമത്ഥം ഹോതീതി ആഹ **"കമ്മേനേവ ബദ്ധാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി, ന അഞ്ഞഥാ"**തി . **ചതുത്ഥേന** പദേന. **യായതോ**തി ഗച്ഛതോ. **നിബ്ബത്തതോ**തി നിബ്ബത്തന്തസ്സ. **പവത്തതോ**തി പവത്തന്തസ്സ.

ധുതധമ്മാ വിസേസതോ തണ്ഹായ സന്തത്തവസേന വത്തന്തീതി ആഹ **"തപേനാതി ധുതങ്ഗതപേനാ"**തി. മേഥുനവിരതി വിസേസതോ ബ്രാഹ്മണാനം ബ്രഹ്മചരിയന്തി സാ ഇധ ബ്രഹ്മചരിയേനാതി അധിപ്പേതാതി ആഹ **"ബ്രഹ്മചരിയേനാതി മേഥുനവിരതിയാ"**തി. **ഏതേനാ**തി ഇമിനാ ''തപേനാ''തിആദീഹി ചതൂഹി പദേഹി വുത്തേന. **സേട്ഠേനാ**തി ഉത്തമേന. സംകിലേസവിസുദ്ധിയാ **പരിസുദ്ധേന. ബ്രഹ്മ**ന്തി ബ്രഹ്മഭാവം സേട്ഠഭാവം. സോ പനേത്ഥ അത്ഥതോ ബ്രാഹ്മണഭാവോതി ആഹ **"ബ്രാഹ്മണഭാവം ആവഹതീ"**തി.

ബ്രഹ്മാ ച സക്കോ ചാതി സക്കഗരുകാനം സക്കോ സക്കേനപി ഗരുകാതബ്ബതോ, ബ്രഹ്മഗരുകാനം ബ്രഹ്മാ ബ്രഹ്മുനാപി ഗരുകാതബ്ബതോ. **വിജാനത**ന്തി പരമത്ഥബ്രാഹ്മണസ്സ വിസേസം ജാനന്താനം വിഞ്ഞൂനം. അവിഞ്ഞുനോ ഹി അപ്പമാണം. തേനാഹ - **"പണ്ഡിതാന"**ന്തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

വാസേട്ഠസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൯. സുഭസുത്തവണ്ണനാ

൪൬൨. തുദിസഞ്ഞാതോ ഗാമോ നിഗമോ ഏതസ്സാതി തോദേയ്യോ, തസ്സ അത്തജോ **തോദേയ്യപുത്തോ**തി ആഹ **"തുദിഗാമാ"**തിആദി. **ആരാധകോ**തി സംരാധകോ. ധമ്മനിസന്തി യസ്മാ സമ്പാദനേന പരിപൂരണേന ഇച്ഛിതാ, തസ്മാ വുത്തം **"സമ്പാദകോ പരിപൂരകോ"**തി. ഞായതി നിച്ഛയേന ഗമേതി നിബ്ബാനം, തം വാ ഞായതി പടിവിജ്ഝീയതി ഏതേനാതി ഞായോ, തതോ ഏതസ്സ സമ്പാദകഹേതുഭാവതോ ഞായോ ധമ്മോ അരിയമഗ്ഗോ തം **ഞായം ധമ്മം**. തേനാഹ **"കാരണധമ്മ"**ന്തി. **അനവജ്ജ**ന്തി അവജ്ജപടിപക്ഖം.

൪൬൩. വട്ടചാരകതോ നിയ്യാതീതി നിയ്യാനികം ഈകാരസ്സ രസ്സത്തം യ-കാരസ്സ ച ക-കാരം കത്വാ. നിയ്യാനേ വാ നിയുത്തം, നിയ്യാനം സീലന്തി വാ

നിയ്യാനികം, തപ്പടിപക്ഖതോ **അനിയ്യാനികം**. സാ പന അത്ഥതോ അകുസലകിരിയാതി ആഹ **“അകുസലപടിപദ”**ന്തി.

ബഹുഭാവവാചകോ ഇധ **മഹാ**സദ്ദോ “മഹാജനോ”തിആദീസുവിയാതി ആഹ **“മഹന്തേഹി ബഹൂഹീ”**തി. അത്ഥോതി പയോജനം. **മഹന്താനീ**തി ബഹുലാനി. **കിച്ചാനീ**തി കാതബ്ബാനി. **അധികരണാനീ**തി അധികാരജീവികാരൂപാനി. **ഘരാവാസകമ്മമേവ** പഞ്ചബലികരണദസഅത്ഥട്ഠാനഭാവതോ ലോകയാത്രായ ച സമ്പവത്തിട്ഠാനഭാവതോ ജീവിതവുത്തിയാ വാ ഹേതുഭാവതോ **ഘരാവാസകമ്മട്ഠാനം**.

> “അപ്പകേനപി മേധാവീ, പാഭതേന വിചക്ഖണോ;
> സമുട്ഠാപേതി അത്താനം, അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമ”ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൪);

ഗാഥായ വുത്തനയേന **ചൂളന്തേവാസികസ്സ വിയ**.

൪൮൪. അയോനിസോ പവത്തിതം വാണിജ്ജകമ്മം വിയ അപായഭൂതം കസികമ്മം നിദസ്സനഭാവേ ഠപേത്വാ അയോനിസോമനസികരണവസേന പവത്തം ഘരാവാസകിച്ചം സന്ധായാഹ - **“യഥാ കസി…പേ॰… ഏവം ഘരാവാസകമ്മട്ഠാനമ്പീ”**തി. **ബ്രാഹ്മണഭത്തോ അഹോസീ**തി സോ കിര ബഹൂ ബ്രാഹ്മണേ ധനം ദത്വാ യഞ്ഞം കാരേസി. **ഉപരീ**തി “ഉപരി ഉപട്ഠാതീതി വദേഹീ”തി ബ്രാഹ്മണേഹി അത്തനോ സമയേന ആചിക്ഖാപിതോപി യഥാ ഉപട്ഠിതമേവ കഥേത്വാ കാലം കത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തോ, അഥ ബ്രാഹ്മണാ - “ഇമിനാ അമ്ഹാകം യഞ്ഞേ ദോസോ ദിന്നോ”തി കുജ്ഝിത്വാ തസ്സ കളേവരം സുസാനം നേതും നാദംസു. അഥസ്സ ഞാതകേഹി സഹസ്സേ ദിന്നേ തം സഹസ്സം ഗഹേത്വാ ഗേഹതോ നീഹരിതും അദംസു. കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ ഛത്തിംസ ഇത്ഥിയോ “ഏകാ വത്ഥം അദാസി, ഏകാ ഗന്ധം, ഏകാ സുമനമാല”ന്തിആദിനാ തം തം ദാനമയം പുഞ്ഞം കത്വാ ആയുപരിയോസാനേ താവതിംസഭവനേ സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ പരിചാരികാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിംസു സഹസ്സഅച്ഛരാപരിവാരികാ, സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ വേജയന്തരഥം പേസേത്വാ പക്കോസാപിതേന ഗുത്തിലാചരിയഭൂതേന മഹാബോധിസത്തേന പുച്ഛിതാ തം തം അത്തനാ കതം പുഞ്ഞം ബ്യാകരിംസു. തം സന്ധായ വുത്തം **“സകലായ ഗുത്തിലവിമാനകഥായ ദീപേതബ്ബ”**ന്തി. **വണിജ്ജകമ്മട്ഠാനം വിപജ്ജമാന**ന്തി ഏത്ഥ തസ്സ വിപജ്ജമാനാകാരോ ഹേട്ഠാ വുത്തോ. ഏവം പബ്ബജ്ജകമ്മട്ഠാനമ്പി വിപജ്ജമാനം അപ്പഫലം ഹോതീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **സീലേസു അപരിപൂരകാരിനോ**തിആദി തസ്സ വിപജ്ജനാകാരദസ്സനം. **ഝാനാദിസുഖ**ന്തി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന അഭിഞ്ഞാവിപസ്സനാദിസുഖസ്സ വിയ സബ്രഹ്മചാരീഹി സദ്ധിം സീലസമ്പദാദിസുഖസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **അരഹത്തമ്പി പാപുണാതി** പഗേവ സേക്ഖപുഥുജ്ജനസമ്പത്തിയോതി അധിപ്പായോ.

ചാഗസീസേനാതി പധാനഭൂതേന ചാഗേന ദാനേന തം അവസ്സയം കത്വാ. ഏത്ഥ തേ **ന കോചി അഫാസുകഭാവോ**തി. **ഉജുകം കത്വാ** അവിരുദ്ധം കത്വാ, സമ്പയോജേത്വാതി അത്ഥോ. **തപചരിയ**ന്തി അഗ്ഗിപരിചരണം, തപചരിയഞ്ച ബ്രഹ്മചരിയഗ്ഗഹണാ ദുട്ഠുല്ലഭാവതോ.

൪൬൬. അജാനനഭാവന്തി അസബ്ബഞ്ഞുഭാവം. ഭഗവതോ പന സബ്ബഞ്ഞുഭാവോ സദേവകേ ലോകേ ജലതലേ പക്ഖിത്തതേലം വിയ പത്ഥരിത്വാ ഠിതോ, ന മേ ഇദം പതിരൂപം, തതോ പരിവത്തിസ്സാമീതി "ബ്രാഹ്മണോ, ഭോ, ഗോതമാ"തിആദിമാഹ. **പച്ചാഹരിതും** പടിപക്ഖേന അപഹരിതും. **സേതപോക്ഖരസദിസോതി** പുണ്ഡരീകപത്തസദിസവണ്ണോ. **സുവട്ടിതാതി** വട്ടഭാവയുത്തട്ഠാനേ സുവട്ടാ. **നാമകംയേവാതി** നാമമത്തമേവ വചനമത്തമേവ. തഥാഭൂതാനം ഭാവസ്സപി അഭാവേന നിഹീനം നാമ ഹോതി, നാമ-സദ്ദോ നിഹീനപരിയായോ. തേനാഹ - **"ലാമകംയേവാ"**തി.

൪൬൭. കതമാ വാചാ തേസം സേയ്യോതി തേസം ചങ്കിയാദീനം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാനം വുച്ചമാനവിഭാഗാസു വാചാസു കതമാ വാചാ സേയ്യോതി. "സേയ്യാ"തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം. **സമ്മുതിയാതി** അവിലങ്ഘിതസാധുമരിയാദായ ലോകസമ്മുതിയാ. തേനാഹ **"ലോകവോഹാരേനാ"**തി. **മന്താതി** മന്താസങ്ഖാതായ പഞ്ഞായ മന്തേത്വാ ജാനിത്വാ. തേനാഹ **"തുലയിത്വാ"**തി. **അത്ഥസംഹിതന്തി** ഹേതുസഞ്ഹിതം. തം പന ഏകംസതോ യുത്തിയുത്തം ഹോതീതി ആഹ - **"കാരണനിസ്സിത"**ന്തി. **ആവുതോതിആദീസു** ആദിതോ അഭിമുഖം ഞാണഗതിയാ വിബന്ധനേന **ആവുതോ,** ആവരിയേന വിസേസതോ ഞാണഗതിയാ നിബന്ധനേന **നിവുതോ,** ഏവം **ഓഫുടോ** പലിഗുണ്ഠിതോ. **പരിയോനദ്ധോതി** സമന്തതോ ഓനദ്ധോ ഛാദിതോ. തേനാഹ **"പലിവേഠിതോ"**തി.

൪൬൮. സചേ ഏതം കാരണമത്ഥീതി "നിസ്സട്ഠതിണകട്ഠുപാദാനോ അഗ്ഗി ജലതീ"തി ഏതം കാരണം സചേ അത്ഥി യദി സിയാ, സോ അപരോ തിണകട്ഠുപാദാനോ അഗ്ഗി യദി ഭവേയ്യ. **സദോസോ** സാദീനവോ സപരിക്കിലേസോ. **പരിസുദ്ധോതി** ഉപക്കിലേസാഭാവേന സബ്ബസോ സുദ്ധോ. **ജാതി ആദീനം അഭാവേനാതി** ജാതിപച്ചയാനം കമ്മകിലേസാനം നിഗ്ഗമേന.

൪൬൯. ന നിച്ചലാ തിട്ഠന്തീതി തത്ഥ പക്ഖിപിതബ്ബസ്സ ലബ്ഭമാനത്താ യഥാപഞ്ഞത്തം ഹുത്വാ നിച്ചലാ അകമ്പിയാ ന തിട്ഠന്തി. **തം ദോസം** തം ഊനതാദോസം.

അഞ്ഞസ്മിം അസതീതി അത്ഥഭഞ്ജകമുസാവാദേ അസതി. സോ ഹി അത്തനോ സന്തകസ്സ അദാതുകാമതാദിവസേന പവത്തസ്സ അകമ്മപഥപ്പത്തസ്സ മുസാവാദഭാവസ്സ വിപരീതോ അഞ്ഞോ ഇധ അധിപ്പേതോ. തഥാ ഹി ഇതരോ യേഭുയ്യേന വഞ്ജിതബ്ബതോ വോഹരിതബ്ബതോ **വഞ്ജകമുസാവാദോതി** ആഹ. ന കദാചി മുസാവാദീതി **ദ്വേ കഥാ ന കഥേന്തി.** ബാഹിരകാനം അനവജ്ജതപസമ്മതായപി നിസ്സിതോതി വത്തും ആഹ **"സീലവാ തപനിസ്സിതകോ ഹോതി"**തി. വിവടമുഖാ മന്തജ്ഝേനമണ്ഡിതാ സബ്ബസോ സജ്ഝായാ ഹോന്തി, ന ഇതരേതി ആഹ **"പബ്ബജിതാ നിച്ചം സജ്ഝായന്തീ"**തി.

൪൭൦. ചിരം നിക്ഖന്തോതി നിഗ്ഗതോ ഹുത്വാ ചിരകാലേ. **ന സബ്ബസോ പച്ചക്ഖാ ഹോന്തി** സതിസമ്മോഹതോ മഗ്ഗാനഞ്ച അഞ്ഞഥാ കരണതോ. **ചിരായിതത്തന്തി** "അയം മഗ്ഗോ"തി കഥനസ്സ ചിരായനം. **വിത്ഥായിതത്തന്തി** അസപ്പടിഭാനം. തം പന സഉപമാഹ ദസ്സേതും **"യഥാ"**തിആദി വുത്തം.

ബലസമ്പന്നോതി കായബലേന സമന്നാഗതോ. പമാണകതം കമ്മം നാമ പമാണകരാനം രാഗാദികിലേസാനം അവിക്ഖമ്ഭിതത്താ **“പമാണകതം കമ്മം നാമ കാമാവചര”**ന്തി ആഹ, തേസം പന വിക്ഖമ്ഭിതത്താ വുത്തം **“അപ്പമാണകതം കമ്മം നാമ രൂപാരൂപാവചര”**ന്തി. തഥാപി വിസേസതോ അപ്പമഞ്ഞാഭാവനാ സമ്ഭവതീതി ആഹ **“തേസുപീ”**തിആദി. നിരീഹകത്താ യഥാ അപ്പമാണസമഞ്ഞാ ലബ്ഭതി, തം ദസ്സേതും **“പമാണം…പേ॰… വുച്ചതീ”**തി ആഹ. **ന ഓഹീയതി ന തിട്ഠതീ**തി കതൂപചിതമ്പി കാമാവചരകമ്മം യഥാധിഗതേ മഹഗ്ഗതജ്ഝാനേ അപരിഹീനേ തം അഭിഭവിത്വാ ആസീദേത്വാ പസ്സേ ഓഹീയകം കത്വാ പടിസന്ധിം ദാതും സമത്ഥഭാവേന ന തിട്ഠതി. **ലഗ്ഗിതു**ന്തി ആവരിതും . **ഠാതു**ന്തി പതിട്ഠാതും. **ഫരിത്വാ**തി പടിപ്ഫരിത്വാ. **പരിയാദിയിത്വാ**തി തസ്സ സാമത്ഥിയം ഖേപേത്വാ. കമ്മസ്സ പരിയാദിയനം നാമ വിപാകുപ്പാദബന്ധനമേവാതി ആഹ - **“തസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ”**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സുഭസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൧൦. സങ്ഗാരവസുത്തവണ്ണനാ

൪൭൩. അഭിപ്പസന്നാതി അഭിസമേച്ച പസന്നാ. തേനാഹ - **“അവേച്ചപ്പസാദവസേന പസന്നാ”**തി. ബ്രാഹ്മണീ വിഗതമലമച്ഛേരതായ **“തുയ്ഹം ദേയ്യധമ്മം രുച്ചനകട്ഠാനേ ദേഹീ”**തി ആഹ. മഗ്ഗേനേവ ഹിസ്സാ മച്ഛരിയസ്സ പഹീനത്താ ബുദ്ധപക്ഖബ്രാഹ്മണപക്ഖവസേന ഉഭതോപക്ഖികാ.

കിംസൂതി കിന്തി പുച്ഛാവചനം. **ഛേത്വാ** അനാദിയിത്വാ വിനാസേത്വാ. **സുഖം സേതീ**തി ചിത്തസന്താപാഭാവേന സുഖേന സുപതി. **ന സോചതീ**തി തതോ ഏവ സോകം നാമ വിനാസേതി. **കോധ**ന്തി കുജ്ഝനലക്ഖണം കോധം. **ഛേത്വാ** സമുച്ഛിന്ദിത്വാ. **സുഖം സേതീ**തി കോധപരിളാഹേന അപരിഡയ്ഹമാനത്താ സുഖം സുപതി. കോധവിനാസേന വിനട്ഠദോമനസ്സത്താ **ന സോചതി. വിസമൂലസ്സാ**തി ദുക്ഖവിപാകസ്സ. **മധുരഗ്ഗസ്സാ**തി അക്കോസകസ്സ പച്ചക്കോസനേന, പഹാരകസ്സ പടിപ്പഹരണേന യം സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, തം സന്ധായേവ **“മധുരഗ്ഗോ”**തി വുത്തോ. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ പരിയോസാനം “അഗ്ഗ”ന്തി വുത്തം. **അരിയാ**തി ബുദ്ധാദയോ അരിയാ.

പഞ്ഹം കഥേസീതി ബ്രാഹ്മണോ കിര ചിന്തേസി - “സമണോ ഗോതമോ ലോകപൂജിതോ, ന സക്കാ യം വാ തം വാ വത്വാ സന്തജ്ജേതും, ഏകം സണ്ഹപഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ”തി. സോ ഏകം പുച്ഛാഗാഥം അഭിസങ്ഖരിത്വാ “സചേ അസുകസ്സ നാമ വധം രോചേമീതി വക്ഖതി, യേ തുയ്ഹം ന രുച്ചന്തി, തേ മാരേതുകാമോസി, ലോകവധായ ഉപ്പന്നോ കിം തുയ്ഹം സമണഭാവേനാതി നിഗ്ഗഹേസ്സാമി. സചേ ന കസ്സചി വധം രോചേമീതി വക്ഖതി, അഥ നം ത്വം രാഗാദീനമ്പി വധം ന ഇച്ഛസി, തസ്മാ സമണോ ഹുത്വാ ആഹിണ്ഡസീതി നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീതി ഇമം ഉഭതോകോടികം പഞ്ഹം പുട്ഠോ സമണോ ഗോതമോ നേവ ഗിലിതും ന ഉഗ്ഗിലിതും സക്ഖിസ്സതീ”തി ഏവം ചിന്തേത്വാ ഇമം പയ്ഹം പുച്ഛി. തസ്സ ഭഗവാ അജ്ഝാസയാനുരൂപം കഥേസി. സോ പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരാധിതചിത്തോ പബ്ബജ്ജം യാചി. സത്ഥാ തം പബ്ബാജേസി, സോ പബ്ബജ്ജാകിച്ചം മത്ഥകം പാപേസി. തേന വുത്തം **“പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ”**തി.

അവഭൂതാതി അധോഭൂതാ. അധോഭാവോ സത്താനം അവഡ്ഢി അവമങ്ഗലന്തി ആഹ - **“അവഡ്ഢിഭൂതാ അവമങ്ഗലഭൂതായേവാ”**തി. **പരിഭൂതാ**തി പരിഭവപ്പത്താ. **വിജ്ജമാനാന**ന്തി പാളിയം അനാദരേ സാമിവചനന്തി തദത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“വിജ്ജമാനേസൂ”**തിആഹ. പകട്ഠം, പവഡ്ഢം വാ ഞാണന്തി **പഞ്ഞാണ**ന്തി ഭഗവതോ ഞാണം വിസേസേത്വാ വുത്തം.

൪൭൪. അഭിജാനിത്വാതി അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനിത്വാ. **വോസിതവോസാനാ**തി കതകരണീയതായ സബ്ബസോ പരിസോസിതനിട്ഠാ. **പാരമിസങ്ഖാത**ന്തി പരമുക്കംസഭാവതോ പാരമീതി സങ്ഖാതം. തേനാഹ **“സബ്ബധമ്മാനം പാരഭൂത”**ന്തി. **ബ്രഹ്മചരിയസ്സാ**തി സാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതം. തേനാഹ **“ഉപ്പാദകാ ജനകാ”**തി. “ഇദമേവം ഭവിസ്സതി ഇദമേവ”ന്തി തക്കനം തക്കോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **തക്കീ**. യസ്മാ സോ തം തം വത്ഥും തഥാ തഥാ തക്കിത്വാ ഗണ്ഹതി, തസ്മാ വുത്തം **“തക്കഗാഹീ”**തി. വീമംസനസീലോ **വീമംസീ** പച്ചക്ഖഭൂതമത്ഥം വീമംസനഭൂതായ പഞ്ഞായ കേവലം വീമംസനതോ. തേനാഹ **“പഞ്ഞാചാരം ചരാപേത്വാ ഏവംവാദീ”**തി. യഥാവുത്തതക്കീവീമംസീഭാവേന തക്കപരിയാഹതം വീമംസാനുചരിതം സയംപടിഭാനം ഏവമേതന്തി വത്വാ.

൪൮൫. അട്ഠിതപധാനവതന്തി അഞ്ഞത്ഥ കിസ്മിഞ്ചി പുഗ്ഗലേ അട്ഠിതപധാനവതം അനഞ്ഞസാധാരണം ഭോതോ ഗോതമസ്സ പധാനം അഹോസി. **സപ്പുരിസപധാനവതം അഹോസി** സപ്പുരിസപധാനവതാധിഗതാനം ഏതാദിസാനം അരഹതം അച്ഛരിയപുഗ്ഗലാനംയേവ ആവേണികപധാനവതം അഹോസി. **അജാനന്തോവ പകാസേതീ**തി അയം പുച്ഛിതമത്ഥം സയം പച്ചക്ഖതോ അജാനന്തോ ഏവ കേവലം സദ്ദം ഉപ്പാദേത്വാവ പകാസേസീതി സഞ്ഞായ ആഹ. **അജാനനഭാവേ സന്തേ**തി ഇമേ അധിദേവാതി പച്ചക്ഖതോ ജാനനേ അസതി. **പണ്ഡിതേന മനുസ്സേനാ**തി ലോകവോഹാരകുസലേന മനുസ്സേന, ത്വം പന ലോകവോഹാരേപി അകുസലോ. വചനത്ഥഞ്ഹി അജാനന്തോ യം കിഞ്ചി വദതി. **ഉച്ചേന സമ്മത**ന്തി ഉച്ചം സുപാകടം സബ്ബസോ തരുണദാരകേഹിപി സമ്മതം. ഞാതമേതം യദിദം അത്ഥി ദേവാതി. തേനാഹ **“സുസുദാരകാപീ”**തിആദി. **ദേവാ**തി ഉപപത്തിദേവാ. **അധിദേവാ നാമ** സമ്മുതിദേവേഹി അധികദേവാതി കത്വാ, തദഞ്ഞേ ച മനുസ്സേ അധികഭാവേ കിമേവ വത്തബ്ബം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സങ്ഗാരവസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

നിട്ഠിതാ ച ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗവണ്ണനാ.

മജ്ഝിമപണ്ണാസടീകാ സമത്താ.